วัดพระเชตุพน

WAT PHRA JETUBON
(WAT PO)

294.308
พ419พ

[illegible]

7661
ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ วัดบวรนิเวศวิหาร ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

คณะนวกะภิกษุ ๒๕๑๕-๒๕๑๙ และญาติมิตร

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์

โดยเสด็จพระราชกุศลในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล กมโล)

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๕๒๑

เลขหมู่ 294.308
พ419พ
เลขทะเบียน 008506

12681

โอวาท

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

ความสุข

"สัตว์ผู้เกิดแล้วทั้งหลายเป็นผู้ใคร่สุข บุคคลใดแสวงหาสุขเพื่อตน แต่เบียดเบียนสัตว์อื่นด้วยท่อนไม้ บุคคลนั้นละไปแล้วย่อมไม่ได้สุข สัตว์ผู้เกิดแล้วทั้งหลาย เป็นผู้ใคร่สุข บุคคลใดแสวงสุขเพื่อตน ไม่เบียดเบียนผู้อื่นด้วยท่อนไม้ บุคคลนั้นละไปแล้วย่อมได้สุข"

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์



สถานที่ตั้งโกษศพ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์
ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระเชตุพน



พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน และเจ้าคณะภาค 12

ประวัติ

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมลเถระ)

เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน รูปที่ ๑๒

พ.ศ. ๒๕๑๗ – พ.ศ. ๒๕๒๐

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ นามเดิม กมล นามสกุล เครือรัตน์ นามฉายา กมโล เกิดเมื่อวันจันทร์ที่ ๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ (ต้น) ปีมะแม เวลา ๐๖.๐๐ น. ณ บ้านบางแก้ว หมู่ที่ ๒ ตำบลโพธิ์พระ อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง นามบิดา นายบ๊วย นามมารดา นางหุ่น เครือรัตน์ มีพี่น้องร่วมบิดามารดาเดียวกัน ๓ คน คือ

๑. นายทอง เครือรัตน์ (ถึงแก่กรรมแล้ว)
๒. พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล)
๓. เด็กหญิง (ถึงแก่กรรมแต่ยังเยาว์)

การบรรพชา – อุปสมบท

อายุ ๑๓ ปี ได้บรรพชาเป็นสามเณร เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๖๒ ที่วัดสนามชัย อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง โดยมี พระครูวิเศษชัยสิทธิ์ (เปี่ยม) เจ้าอาวาสวัดสนามชัย เป็นพระอุปัชฌาย์ แล้วต่อมาได้ย้ายมาอยู่วัดพระเชตุพน ในสำนักพระธรรมปิฎก (เผือน)

อายุ ๒๑ ปี ได้อุปสมบทที่วัดพระเชตุพน ตำบลพระบรมมหาราชวัง อำเภอพระนคร จังหวัดกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยมี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (เข้ม) เป็นพระอุปัชฌาย์ พระเทพสิทธินายก (เลียบ) เจ้าอาวาสวัดเทวราชกุญชร และพระธรรมปิฎก (เผือน) วัดพระเชตุพน (ต่อมาได้รับพระราชทานเลื่อนสมณศักดิ์ ที่ สมเด็จพระวันรัต) เป็นคู่สวด กรรมวาจาจารย์

การศึกษา

เมื่อเยาว์วัย ได้ศึกษาอักษรสมัย ที่วัดสนามชัย อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง

อายุ ๒๐ ปี พ.ศ. ๒๔๖๙ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นตรี สำนักเรียนวัดพระเชตุพน

อายุ ๒๒ ปี พ.ศ. ๒๔๗๑ สอบไล่ได้เป็นเปรียญธรรม ๓ ประโยค สำนักเรียนวัดพระเชตุพน

อายุ ๒๔ ปี พ.ศ. ๒๔๗๓ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นโท สำนักเรียนวัดพระเชตุพน

สมณศักดิ์

อายุ ๓๔ ปี พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นพระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ ฐานานุกรมใน พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (เผือน)

อายุ ๓๙ ปี พ.ศ. ๒๔๘๘ เป็นพระครูปลัดสัมพิพัฒนสุตาจารย์ ฐานานุกรมในสมเด็จพระวันรัต (เผือน)

อายุ ๔๑ ปี พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่ พระวิเชียรธรรมคุณาธาร

อายุ ๔๕ ปี พ.ศ. ๒๔๙๔ เป็นพระราชาคณะชั้นราชในพระราชทินนามเดิม

อายุ ๕๕ ปี พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นพระราชาคณะชั้นเทพ ที่ พระเทพสุธี

อายุ ๖๐ ปี พ.ศ. ๒๕๐๙ เป็นพระราชาคณะชั้นธรรม ที่ พระธรรมเสนานี

อายุ ๖๗ ปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับสถาปนาเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะชั้นหิรัณยบัฏ ที่ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ มีประกาศสถาปนา ดังนี้

ประกาศสถาปนาสมณศักดิ์
ภูมิพลอดุลยเดช ปร.

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มหิตลาธิเบศรรามาธิบดี จักรีนฤบดินทรสยามมินทราธิราช บรมนาถบพิตร

มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้ประกาศว่า โดยที่ทรงพระราชดำริว่าพระธรรมเสนานี เป็นพระเถระผู้เจริญในสมณคุณวิบูลปรีชาญาณได้ศึกษาในมคธปริวรรตน์และอรรถธรรมวินัย สอบไล่ได้สำเร็จภูมิเปรียญธรรม ๓ ประโยค ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้เป็นพระราชาคณะที่ พระวิเชียรธรรมคุณาธาร และเป็นชั้นราชในพระราชทินนามเดิม เป็นพระเทพสุธี และเป็นพระธรรมเสนานี โดยลำดับ ก็รับภาระพระพุทธศาสนาและสังวรรักษาสมณวัตร ระเบียบปฏิบัติประเพณีราชการได้เรียบร้อยสมควรแก่ตำแหน่งเป็นอย่างยิ่ง มีอุตสาหะวิริยะในการประกอบพุทธศาสนกิจ เป็นหิตานุหิตประโยชน์แก่พุทธจักรและอาณาจักรโดยอเนกประการ อาทิ เป็นเลขานุการแม่กองธรรมสนามหลวงนำประโยคนักธรรมไปทำการเปิดสอบในจังหวัดต่าง ๆ ได้เป็นเลขานุการเจ้าคณะมณฑลราชบุรีเป็นเลขานุการคณะกรรมการผู้บัญชาการคณะสงฆ์แทนองค์สมเด็จพระสังฆราช ติสสเทวมหาเถระ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๒ เป็นเจ้าคณะภาค ๑๒ เป็นกรรมการสงฆ์แห่งโรงพยาบาลสงฆ์มาแต่เริ่มแรกจนถึงปัจจุบัน เป็นกรรมการมูลนิธิโรงพยาบาลสงฆ์ เป็นรองประธานมูลนิธิทุนพระพุทธยอดฟ้าในพระบรมราชูปถัมภ์ พระธรรมเสนานี เป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในด้านนวกรรมเป็นอย่างดี ได้เป็นกำลังอันสำคัญของเจ้าอาวาสในการบูรณะปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน มาตั้งแต่ปีพุทธศักราช ๒๔๘๙ จนถึงปัจจุบัน อนึ่ง พระธรรมเสนานีได้ไปดำเนินการพัฒนาวัดตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี ให้เจริญรุ่งเรืองขึ้นเป็นอันมาก ได้จัดสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้นในเขตของวัดมีเนื้อที่ ๒๕ ไร่ เป็นประโยชน์แก่ประชาชนในถิ่นนั้น ทำให้มีน้ำอุปโภคบริโภคตลอดปี นอกจากนั้นยังได้จัดสร้างที่ทำการคณะสงฆ์อำเภอและจังหวัด

สรรพกรณียกิจ พระธรรมเสนานี ได้ปฏิบัติบำเพ็ญมาโดยตลอด ย่อมเป็นผลดีแก่พระศาสนา ประเทศชาติและประชาชน ปรากฏแล้ว สมควรยกย่องให้ดำรงในสมณฐานันตรสูงขึ้น

จึงทรงพระกรุณาโปรดสถาปนา พระธรรมเสนานี ขึ้นเป็นรองสมเด็จพระราชาคณะมีพระราชทินนามตามที่จารึกในหิรัณยบัฏว่า พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ญาณวิสุทธิจริยาปณิณายก ตรีปิฎกคุณาลังการ นานาสถาน ราชคมนีย์สาธุการีธรรมาภรณ์ สุนทรลีลาทิขันธ์ สถิต ณ วัดพระเชตุพน วิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร พระอารามหลวง มีฐานานุศักดิ์ตั้งฐานานุกรมได้ ๘ รูป คือ

พระครูปลัดสุวัฒนโพธิคุณ ไพบูลสมถญาณจาริก อรัญญิกสังฆานุนายก ปิฎกธรรมรักขิต ๑

พระครูวินัยธร	๑
พระครูธรรมธร	๑
พระครูพิศาลสรกิจ พระครูคู่สวด	๑
พระครูพิศิษฐ์สรการ พระครูคู่สวด	๑
พระครูสังฆบริรักษ์	๑
พระครูสมุห์	๑
พระครูใบฎีกา	๑

ขอพระคุณจงรับธุระพระพุทธศาสนา เป็นภาระสั่งสอน ช่วยระงับอธิกรณ์และอนุเคราะห์พระภิกษุสามเณร โดยควรแก่กำลังและอิสริยยศซึ่งพระราชทานนี้และจงเจริญอายุ วรรณ สุข พล ปฏิภาณ คุณสารสิริสวัสดิ์ จิรัฏฐิติ วิรุฬหิไพบูลย์ในพระพุทธศาสนาเทอญ

ประกาศ ณ วันที่ ๕ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๖ เป็นปีที่ ๒๘ ในรัชกาลปัจจุบัน

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

สัญญา ธรรมศักดิ์

นายกรัฐมนตรี

ตำแหน่งการปกครอง

พ.ศ. ๒๔๗๐ เป็นเลขานุการแม่กองธรรมนักธรรมชั้นตรีและชั้นโท ณ สนามสาขาแห่งจังหวัด

พ.ศ. ๒๔๗๑—พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้เป็นเลขานุการเจ้าคณะมณฑลราชบุรี

พ.ศ. ๒๔๘๓ เป็นเลขานุการเจ้าอาวาสและเลขานุการเจ้าสำนักเรียน

พ.ศ. ๒๔๘๔ เป็นเลขานุการผู้บัญชาการคณะสงฆ์ แทนองค์สมเด็จพระสังฆราช (แพ ติสสเทว) วัดสุทัศน์เทพวรารามเป็นเลขานุการสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครอง

พ.ศ. ๒๔๙๐ เป็นผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

พ.ศ. ๒๕๐๗ เป็นรองเจ้าคณะภาค ๑๒

พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นพระอุปัชฌาย์

พ.ศ. ๒๕๐๘—พ.ศ. ๒๕๑๒ เป็นเจ้าคณะภาค ๑๒ ปกครองจังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดปราจีนบุรี และจังหวัดนครนายก

พ.ศ. ๒๕๑๒—พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะภาค ๑๒ (ครั้งที่ ๒)

พ.ศ. ๒๕๑๖—พ.ศ. ๒๕๒๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าคณะภาค ๑๒ (ครั้งที่ ๓)

พ.ศ. ๒๕๑๗ วันที่ ๑๗ กรกฎาคม ได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน รูปที่ ๑๒ ต่อจากสมเด็จพระสังฆราช ปุณณสิริมหาเถระ

งานสาธารณูปการ

พ.ศ. ๒๔๘๔—พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นผู้อำนวยการในการบูรณะปฏิสังขรณ์เสนาสนะถาวรวัตถุ และปูชนียสถานวัดพระเชตุพนในระหว่างที่สมเด็จพระวันรัต (เผื่อน) เป็นเจ้าอาวาส และสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น) ทรงเป็นเจ้าอาวาส และเป็นกรรมการร่วมการหาทุนมูลนิธิ "ทุนพระพุทธยอดฟ้า"

ผลงานบางส่วนภายในพระอารามมีปรากฏ ดังนี้

๑. บูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระพุทธไสยาสน์และช่อฟ้าใบระกาด้านทิศตะวันตก
๒. บูรณะพระเจดีย์หมู่ ๕ และพระเจดีย์รายล้อมพระอาราม
๓. บูรณะพระวิหารคต
๔. บูรณะพระวิหารทิศ
๕. สร้างโรงเรียนตั้งตรงจิตร
๖. บูรณะพระตำหนักวาสุกรี
๗. สร้างกุฏิเจ้าอาวาสและหอประชุมสงฆ์
๘. สร้างตึกกวี เหวียนระวี
๙. สร้างหอสมุด ว.ผ.ต.
๑๐. สร้างศาลารายเพิ่มอีก ๓ หลัง
๑๑. สร้างโรงเรียนมงคลทิพยมุนี
๑๒. บูรณะกุฏิคณะกลาง ก. ๓๗
๑๓. บูรณะซุ้มประตูเขตพุทธาวาส ด้านใต้และด้านเหนือ
๑๔. บูรณะศาลาบำเพ็ญกุศลฌาปนกิจศพ
๑๕. รื้อสร้างกุฏิคณะกลาง ก. ๑๐ — ก. ๑๒ สร้างใหม่ ก. ๑๔ ในทรงเดิม
๑๖. รื้อสร้างกุฏิคณะใต้ ต. ๑ ใหม่ทั้งหมดในทรงเดิม
๑๗. ซ่อมพระระเบียงทั้งชั้นในและชั้นนอก
๑๘. ซ่อมพระวิหารขาวพร้อมทั้งพระพุทธรูปภายใน
๑๙. ซ่อมกุฏิคณะเหนือ น. ๑๕
๒๐. ปูพื้นบริเวณเขตพุทธาวาสทั้งหมด
๒๑. สร้างเพิ่มศาลาไตรรัตน์ ต่อทั้งสองด้าน
๒๒. บูรณะศาลาการเปรียญ

ผลงานบางอย่างภายนอกพระอารามมีปรากฏ ดังนี้

พ.ศ. ๒๕๐๗ – พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นกรรมการอำนวยการฝ่ายสงฆ์แห่งโรงพยาบาลสงฆ์ เป็นรองประธานมูลนิธิ **"ทุนพระพุทธยอดฟ้า"** ในพระบรมราชูปถัมภ์ ก่อสร้างอ่างเก็บน้ำขึ้นที่วัดตาพระยา จังหวัดปราจีนบุรี เป็นมูลค่า ๖๐๐,๐๐๐.– (หกแสนบาทถ้วน) โดยเงินงบประมาณ ๔๐๐,๐๐๐.– (สี่แสนบาทถ้วน) และได้ปลูกต้นมะพร้าวจำนวน ๑๐๐ ต้น ณ บริเวณนั้นด้วย สร้างอาคารสำนักสงฆ์ขึ้นที่วัดหลวงปรีชากูล อำเภอเมืองปราจีนบุรี สร้างอาคารสำนักสงฆ์อำเภอประจันตคาม จังหวัดปราจีนบุรี จัดตั้งทุนการศึกษาบาลี ที่วัดท่าพานิช อำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี สร้างอุโบสถศาลาการเปรียญ และโรงเรียนท้องคุ้ง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง

อวสานกาล

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ อาพาธด้วยโรคหัวใจโตมาเป็นเวลานาน ได้พยายามรักษาจนสุดกำลังสามารถ แต่ไม่อาจทนต่อโรคาพาธนั้นได้ ผลสุดท้ายได้ถึงแก่มรณภาพเพราะหัวใจวาย เมื่อวันเสาร์ ที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ เวลา ๒๒.๑๐ น. ซึ่งตรงกับวันแรม ๑๔ ค่ำ เดือน ๘ (หลัง ซึ่งเป็นวันทำบุญคล้ายวันเกิดของท่าน ณ กุฏิคณะแถวเหนือ น. ๑๕ วัดพระเชตุพน อายุได้ ๗๑ โดยปี มีพรรษา ๔๙ พรรษา

วันจันทร์ที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าพระราชทานพระบรมราชานุเคราะห์ในการนี้ และทรงพระราชทานน้ำหลวงสรงศพ พระพิธีธรรมสวดพระอภิ-ธรรมเวลากลางคืน มีกำหนด ๗ วัน และโปรดเกล้าให้ตั้งโกศศพไว้ ณ หอประชุมสงฆ์ และในวันเดียวกันนี้ เวลา ๑๖.๓๐ น. สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชสยามมกุฎราชกุมาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าให้หม่อมหลวง บีย์ มาลากุล กรมวังผู้ใหญ่ประจำพระองค์ เชิญพวงมาลาไปวางพระราชทานที่หน้าโกศศพ

วันเสาร์ที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ เวลา ๑๖.๓๐ น. ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ บำเพ็ญพระราชกุศล ๗ วัน พระราชทานพวงมาลา ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ

ของสมเด็จพระนางเจ้า ฯ พระบรมราชินีนาถ วางที่หน้าโกศศพ พระสงฆ์ ๑๐ รูป สวดพระพุทธมนต์จบแล้ว มีพระธรรมเทศนา ๑ กัณฑ์[๑] พระสงฆ์ ๔ รูป สวดธรรมคาถา พระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม

วันอาทิตย์ที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ เวลา ๑๐.๔๕ น. พระสงฆ์ ๑๐ รูป ที่สวดพระพุทธมนต์แต่วันก่อน สวดถวายพรพระ แล้วรับพระราชทานฉัน พระสงฆ์อีก ๑๐ รูป บังสุกุล เป็นเสร็จการ

ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน องค์ที่ ๑๒ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ อยู่ ๓ ปีเศษ.

ธีรัชย์ พูลท้วม เปรียญ
เรียบเรียง

พระเทพมุนี
พระเทพโสภณ
ตรวจแก้

(๑) สมเด็จพระธีรญาณมุนี (ธีร์ ปุญฺณโก) วัดจักรวรรดิราชาวาส เป็นองค์ถวายพระธรรมเทศนา ณ หอประชุมสงฆ์วัดพระเชตุพน

ปูชากถา

โดย

พระวิสุทธิวงศาจารย์ เจ้าอาวาสวัดสุทัศน์เทพวราราม

เนื่องในการที่คณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง พร้อมด้วยญาติโยมชาวจังหวัดอ่างทอง
บำเพ็ญกุศล ศพ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน

ณ หอประชุมสงฆ์ วัดพระเชตุพน
วันพฤหัสบดี ที่ ๒๒ กันยายน ๒๕๒๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ
ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมงฺคลมุตฺตมนฺติ ฯ

ธรรมีกถา ณ โอกาสบัดนี้ อาตมาภาพจะได้แสดงพระธรรมเทศนา ใน ปูชากถา กล่าวถึงเรื่องการบูชา พอเป็นเครื่องประดับสติปัญญา ของพุทธศาสนิกชนผู้สนใจในธรรมสัมมาปฏิบัติ พอสมควรแก่เวลา

ดำเนินความว่า วันนี้ คณะสงฆ์จังหวัดอ่างทอง ซึ่งมีเจ้าคณะจังหวัด คือ เจ้าคุณราชสุวรรณโมลีพร้อมด้วยญาติโยม ครูบาอาจารย์ ในจังหวัดนั้นมาร่วมด้วย อันนี้นับเป็นการปฏิบัติในสัมมาปฏิบัติอันถูกต้องตามคลองธรรมของพุทธศาสนาเป็นอย่างดียิ่ง เพราะเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ "กมโล" ในฐานะที่เป็นชาวจังหวัดอ่างทอง แล้วก็ได้ทำความดีไว้ให้จังหวัดอ่างทอง เช่นสร้างวัดท้องคุ้ง ก็นับว่า เป็นเงินที่มีจำนวนล้าน สร้างอุโบสถไว้ และศาลาการเปรียญสองชั้นใหญ่โต นี้ก็นับว่า เป็นหนึ่งในจังหวัดอ่างทอง ในฐานะที่เกิดในจังหวัดนั้น แล้วบ้านอยู่แถวนั้นใกล้ ๆ วัด พระคุณท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ มิได้ลืมชาติภูมิ ยังอุตส่าห์นำญาติโยมที่มีศรัทธาแก่กล้า ไปสร้างวัดท้องคุ้งได้สวยสดงดงาม ในแถวถนนในตอนนั้นมาจาก

จังหวัดตอนโรงพยาบาลอ่างทอง ก็ดูจะไม่มีวัดไหนทัดเทียม มีอยู่วัดท้องคุ้งเท่านั้น เพราะฉะนั้น ท่านเจ้าอาวาสองค์ปัจจุบันก็มาอยู่ในที่นี้ ก็ขอให้นึกว่าบัดนี้ เจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ ซึ่งเป็นพระผู้ใหญ่ไม่ลืมชาติภูมิ ได้ไปทำความดีไว้อย่างสูงด้วย ทั้งโรงเรียนมัธยม ประถม ที่วัดท้องคุ้งตรงกันข้ามถนนผ่ากลางนั้น ก็รู้สึกว่าใหญ่โตมโหฬาร ยากที่วัดอื่นจะทำได้อย่างนี้ แล้วก็รู้ว่าคนจังหวัดอ่างทองก็ได้ร่วมเป็นสามัคคีบ้างตามกำลังศรัทธา แต่ว่าเงินที่เจ้าคุณอุบาลี ฯ เอาไปก่อสร้างวัดท้องคุ้ง พร้อมทั้งโรงเรียนประชาบาล และมัธยม ก็รู้ว่าเป็นจำนวนล้านทีเดียว เพราะฉะนั้น พระอย่างนี้ก็นับว่าเป็นพระที่หายาก โดยมากไปอยู่ที่ไหนก็มักจะลืมถิ่นฐานบ้านเดิมพูดอย่างง่าย ๆ ก็ลืมพ่อลืมแม่บังเกิดเกล้าว่า อย่างงั้น ตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาว่า เราเกิดมาเป็นคน คนที่ลืมไม่ได้ก็คือ พระของเราสององค์ ก็คือพ่อ คือแม่ เขาจึงเรียกบิดามารดาบังเกิดเกล้า พ่อแม่อยู่บนศีรษะของลูก เขาจึงเรียกบังเกิดเกล้า แล้วบังเกิดเกล้าจริง ๆ ด้วย เพราะฉะนั้น เรื่องพ่อเรื่องแม่นี้ เป็นเรื่องสำคัญในชีวิตของลูก ๆ มีคนเขามาถามว่า ท่านเจ้าคุณเจ้าขาอิฉันน่ะมีลูกหลายคนแล้วทำไมจะรู้ว่าลูกคนไหนจะพึ่งได้ไม่ได้ อาตมาก็ตอบไปว่า ลูกคนไหนถ้าไม่ลืมพ่อลืมแม่แล้ว ลูกคนนั้นเจริญทุกคน แล้วก็คนนั้นล่ะพึ่งได้ทุกคน สังเกตดูเถอะว่าเมื่อการเคารพนึกถึงพ่อนึกถึงแม่ อันนี้ก็จะมาถามว่า ถ้าพ่อแม่ตายกันไปแล้วจะเอาอะไรกันนักหนาว่า ? ความเป็นจริงนั้นพ่อแม่ท่านตายน่ะตายแต่ตัว เลือดในอกของพ่อแม่นั้นอยู่กับลูก ตามหลักก็ว่าตายไม่เป็นว่าอย่างงั้นเถอะ เพราะฉะนั้นพ่อแม่ตายไปแล้ว ศีรษะของลูกตั้งแต่ศีรษะถึงเท้าเป็นเลือดในอกของพ่อแม่ทั้งนั้น ลูกไปไหนทั้งเป็นพระเป็นฆราวาสก็เอาพ่อแม่ไปด้วย แล้วก็ด้วยอย่างที่พ่อแม่ตายไม่เป็นนั้นตามหลักในพระพุทธศาสนาว่า ชาวบ้านมีลูก ๒๐ ปีบริบูรณ์ ก็อนุญาตให้บวชเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนาได้แต่การจะบวชนั้นต้องมีอุปัชฌาย์ ๆ ที่จะรับลูกเขาเข้ามาบวชต้องให้พ่อแม่มาฝาก เพราะพ่อแม่เป็นเจ้าของ ๆ ลูก ตามหลักในข้อนี้ พระเจ้าสุทโธทนะเสียพระราชโอรสไปทั้งสองพระองค์ คือ สิทธัตถะบรมโพธิสัตว์ คือพระพุทธเจ้าของเราองค์หนึ่ง และนันทะกุมารซึ่งประสูติจากพระนางมหาปชาบดีโคตมีก็อีกองค์หนึ่ง เมื่อเสียพระราชโอรสสององค์นี้แล้ว พระเจ้าสุทโธทนะเสียพระทัยมาก ในฐานะที่นันทะกุมารตามพระเชษฐา คือพระพุทธเจ้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุในพระพุทธศาสนา ความเป็นจริงองค์นี้ พระเจ้าสุทโธทนะทรงหมายมั่นปั้นมือว่าจะให้เป็นพระมหากษัตริย์สืบราชสกุลสันตติวงศ์สืบต่อไป แต่ก็เสีย

ไปอีกองค์หนึ่งแล้ว บวชพระเชษฐาคือพระพุทธเจ้าเหมือนกัน แล้วก็พระเจ้าสุทโธทนะจึงได้ไปขอพรต่อพระพุทธเจ้าว่า ต่อไปจากนี้จะไปบวชลูกใครละก็ให้พ่อแม่เขาอนุญาตเสียก่อนนะ พระพุทธเจ้าก็รับรอง เพราะฉะนั้นทุกวันนี้เราก็ถือเป็นข้อปฏิบัติ ผู้ที่จะบวชต้องพ่อแม่เอาลูกมาฝากอันนี้ปัญหามีอยู่ว่า ลูกน่ะพ่อแม่ตายเมื่ออายุยี่สิบปีบริบูรณ์ แล้วเวลาจะบวชจะไปหาพ่อแม่ที่ไหนไปฝากอุปัชฌาย์ ก็เป็นอันเลิกกันไปก็มิใช่หรือ ? ไม่ใช่ ท่านบอกว่า ผู้ที่อายุสิบปีพ่อแม่ตายไปหมดจะบวชก็ต้องไปหาอุปัชฌาย์ ก็คือรวมกันในฐานะเป็นญาติ หรือมีเจ้าของผู้อุปการะนำไปฝากอุปัชฌาย์ อย่างนี้ท่านบอกว่ายอมอนุญาตให้ ตามหลักในพระพุทธศาสนาว่าอย่างนั้น เพราะเรามีกันเยอะ พ่อแม่ตายตั้งแต่อายุยังเล็ก โตขึ้นมาบวช จะมาหาพ่อแม่ที่ไหน แล้วบางท่านก็จะค้านว่า เวลาจะบวชนะถามอันตรายิกธรรมกันหน่อย ถามว่า "อะนุญญาโตสิ มาตาปิตูหิ พ่อแม่อนุญาตแล้วรึ" นาคก็รับว่า "อามะ ภันเต" เขาแปลว่า "ขอรับกระผม" เขายอมรับนับถือว่าพ่อแม่อนุญาตแล้ว แต่ความเป็นจริงนาคคนนั้นพ่อแม่ตายไปตั้งแต่อายุสิบขวบ วิธีการขอบวชคู่สวดอุปัชฌาย์เรอะท่านบอกว่าไม่เป็นการโกหก เพราะพ่อแม่อยู่ที่ตัวนาคตั้งแต่ศีรษะถึงเท้า เป็นเลือดในอกของพ่อแม่ เพราะฉะนั้น เจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ ในฐานะที่เกิดข้างวัดท้องคุ้งจังหวัดอ่างทอง ท่านจึงได้นึกถึงข้อนี้ จึงได้ไปก่อสร้างวัดท้องคุ้ง ที่ข้างวัด บรรพบุรุษได้ทำบุญสุนทานที่นั้น และญาติพี่น้องก็ยังมาทำที่นั้น ที่มีชีวิตอยู่เดี๋ยวนี้

นี่ก็แสดงว่า เป็นผู้กตัญญูกตเวทีต่อสถานที่ เพราะฉะนั้นเขาบอกว่า ถ้าจะดูคนให้ดูพระดูฆราวาส ถ้าหากท่านไม่มีความกตัญญูกตเวทีไม่รู้จักบุญคุณให้เสียคนเกิดมาที่สุดโดยเฉพาะพ่อแม่นะลืมไม่ได้ เราต้องนึกถึงเสมอ

ท่านเจ้าคุณอุบาลี โยมผู้หญิงผู้ชายเสียหมดแล้ว และเคยคุยกับข้าพเจ้า ท่านก็ยังไม่รู้ข้าพเจ้าก็บอกว่า พ่อแม่นะตายจากลูกไม่เป็น เลือดในอกของพ่อแม่อยู่กับตัวลูก ตราบใดลูกยังมีชีวิตอยู่ ก็คือว่า พ่อแม่ติดตัวเราไปด้วย จะไปทำบาปกรรมพ่อแม่ก็ทำบาปด้วย เพราะพ่อแม่กับตัวแยกกันไม่ออก จะไปทำบุญก็ต้องเอาพ่อแม่ไปทำบุญด้วยว่า เพราะฉะนั้นเจ้าคุณนี้สำคัญ ไปเถอะสร้างวัดท้องคุ้งให้มันสวยเป็นสุขาวดีเมืองสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ไปเลย อย่างนี้ที่เรียกว่าตายก็ไม่รู้จักตายว่างั้น เพราะเจ้าคุณเป็นคนไม่ลืม ก็คือว่าเป็นคนไม่ประมาท **อปฺปมตฺตา น มียนฺติ คนที่ไม่ประมาท ชื่อว่าย่อมไม่ตาย ว่าอย่างงั้น**

เพราะฉะนั้น เจ้าคุณอุบาลี เป็นพระที่มีสมองดีมาก หัวคิดก็โปร่ง เทศน์ก็ไม่เป็น จะปาฐกถาก็ไม่เป็น ในข้างอุโบสถนะมีโรงพิธีอันหนึ่ง ปลูกไว้เป็นโรงสังกะสีสวย เสาก็สวยมีลายงดงาม แล้วมีศพใหญ่ ๆ เกิดขึ้นเสมอ ที่นี้ไม่ใช่วัดธรรมดาไม่มีที่เผาศพ เพราะวัดหลวงนะ เผาศพไม่ได้ วัดสุทัศน์ วัดมหาธาตุ วัดโพธิ์นี้ ไม่มีที่เผาศพ หรือเขาเรียกอีกนัยหนึ่งว่า "ในกำแพงเมือง" แล้วเจ้าคุณอุบาลีไปเก็บเอาศพญาติโยมเอาไปเก็บไว้ในคดวิหารนั้นแหละ ที่วัดนี้เยอะทีเดียว แล้วก็ไม่ใช่ศพกระจอกนะ ศพก็ล้วนอยู่ในประเภทเศรษฐีทั้งนั้น แล้วธรรมดาศพนะ คนตายมาไว้วัดก็ต้องบังสุกุลบ้าง เทศน์บ้าง และก็ใครละจะเป็นคนเทศน์ก็ต้องนิมนต์สมภาร เจ้าคุณอุบาลีเป็นสมภาร จะข้ามหน้าสมภารไปได้หรือ เจ้าของศพก็จะเสียคนไปเท่านั้น ไม่รู้จักหัวนอนปลายเท้าว่าอย่างงั้น เพราะฉะนั้น เจ้าคุณอุบาลีเทศน์ไม่เป็น โทรศัพท์ไปวัดสุทัศน์ถึงข้าพเจ้าเสมอ ทุ่มหนึ่งวันที่ ๗ นี้นะศพคนนั้นคนนี้บอกไปเลย ข้าพเจ้ามาเทศน์บ่อยจริงเลยทีเดียว บ่อยครั้งเต็มทีแล้วก็รู้สึกว่าแน่นหนาฝาคั่งว่าอย่างงั้น กัณฑ์เทศน์น่าดูสวย เพราะศพพวกผู้มีอันจะกินทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเจ้าคุณอุบาลีกับข้าพเจ้าเองสัมพันธ์กันมาก **ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชวัดสุทัศน์ (สมเด็จพระสังฆราช ติสฺสเทโว)** ข้าพเจ้าเป็นเลขา ฯ สมเด็จพระสังฆราชวัดสุทัศน์ สมเด็จพระสังฆราชวัดสุทัศน์ทรงพระชรา ปฏิบัติการคณะสงฆ์ลำบากก็เลยตั้งกรรมการขึ้น สมเด็จพระวันรัต ติสฺสทตฺต อาจารย์ของเจ้าคุณอุบาลีนี้ สมภารองค์ก่อนโน้น ก็บัญชาการแทนสมเด็จพระสังฆราช เพราะฉะนั้น อุบาลีเขาเป็นเลขานุการ ติสฺสทตฺต ข้าพเจ้าในฐานะเลขาสังฆราชต่อเลขาผู้บัญชาการก็มาติดต่อกันเรื่อย ๆ ตั้งแต่เป็นพระครูปลัดกมล ข้าพเจ้าเป็นศรีสมโพธิเรื่อยมาจนบัดนี้ คุ้นเคยกันมากว่าอย่างงั้นเถอะ ก็อยากจะบอกความจริงเมื่อวันที่เจ้าคุณอุบาลีมรณภาพ วันนั้น ทำบุญ

วันนั้น ทำบุญน่าดูเหลือเกิน เจ้าคุณอุบาลีเคยทำบุญวันเกิดบ่อย ๆ ทุกครั้งทุกปีว่างั้น ประเดี๋ยวทำบุญให้โยมเสียมรณภาพตายไป ประเดี๋ยวทำบุญให้แก่ตัว ทำบุญให้สมเด็จพระสังฆราชวัดพระเชตุพน สมเด็จติสฺสทตฺต แล้วก็ทำบุญวัดพระเชตุพนนะแปลกกว่าในประเทศไทยว่าอย่างงั้น สมเด็จพระวันรัต ติสฺสทตฺต เจ้าคุณธรรมเสนานี ทำบุญวันเกิดของสมเด็จติสฺสทตฺต ท่านตายไปหลายปีแล้ว ทำบุญวันเกิดได้ มีที่ไหนทั้งในกรุงเทพ ฯ จังหวัดอ่างทองไม่มี ไม่มีท้ายาว่าอย่างงั้นเถอะ แล้วก็วันตายก็ทำอีก เมื่อกี้ยังคุยกับฉันว่า แหม เจ้าคุณน่า

ห้องสมุดหนังสือ... วัด... ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

เลื่อมใส เพราะธรรมดาคนเราตาย ทุกคนเกิด–แก่–เจ็บ–ตาย ตามหลักกรรมมีบังชดทีเดียว จะไปเร่ร่อนไปคอยที่โน้นที่นี้ไม่ถูกละ พระไตรปิฎกไม่ได้บอกว่าอย่างงั้น

เพราะฉะนั้น เจ้าคุณสมเด็จพระวันรัต ติสฺสทตฺต ท่านมรณภาพไปแล้ว ถ้าเมื่อท่านไปเกิด ไปเกิดที่ไหน เจ้าคุณธรรมเสนานีทำบุญวันเกิดให้ท่านด้วย แล้ววันตาย เจ้าคุณอุบาลีทำอีกทำกันใหญ่ว่าอย่างงั้นเถอะเป็นสมภารวัดโพธิ์ก็น่าปลื้มใจ แต่อายุไม่ค่อยจะยืนนะ อุบาลีนะย่างเข้าเจ็ดสิบ พระคู่เทศน์ คือ อาตมานี้เจ็ดสิบเจ็ดแล้ว ก็ยังมาเทศน์ถึงสามครั้งแล้วที่นี้ สองครั้งว่างั้นเถอะ เจ้าคุณอุบาลีทำบุญเมื่ออายุเจ็ดสิบผ่านมาแล้วเร็ว ๆ นี้ ทำขนาดหนัก ถวายพัดถวายย่าม ถวายพระสวดมนต์องค์ละพันห้าร้อย แล้วเลี้ยงบรรดาญาติโยมเต็มอุโบสถไปหมด ร่มเป๊ปซี่โคลาที่เขากางขายของข้างโบสถ์นะเต็มไปหมด มีอาหารการรับประทานทุกอย่าง ทั้งก๋วยเตี๋ยว ข้าวมันไก่ และของอะไรอะไรอีกหลายสิบอย่าง คนมากินได้สบายฟรี ๆ อุ่นหนาฝาคั่งเต็มวัดไปหมด ทั้งแขกเจ้าคุณอุบาลีทั้งที่คนจรไปมา รู้ว่ากินฟรี ใครๆ มันก็ชอบกันทั้งนั้นแหละมันก็ไปผสมโรง เพราะฉะนั้นท่านทำบุญเสร็จ ยังมีแจกอะไรอีกด้วยซ้ำ แล้วกลางคืนมีมหรสพ ท่านอยู่ที่ข้างระเบียงพระอุโบสถวัดพระเชตุพนที่ทำบุญนั้น กว่าจะขึ้นกุฏิได้ทราบว่าเดินไปชมมหรสพไปเยี่ยมญาติโยมพอสมควรก็เลยขึ้นกุฏิประมาณสี่ทุ่ม มาถึงก็สรงน้ำ ๆ เสร็จแล้ว แล้วก็มานั่งพิงอยู่ที่กุฏิท่าน หงายหลังพิงพักผ่อน เพื่อรอให้เด็กมาผสมยาจะฉันว่าอย่างงั้น ท่านเป็นโรคหัวใจโกรธใครไม่ค่อยจะได้ โกรธแล้วแสลงนักโรคนี้ เด็กที่ผสมยานะเป็นนายทหาร วันนั้นมาช่วยในงานทำบุญ ผสมยาเสร็จก็มาปลุกท่าน จับที่เท้าเจ้าคุณบาลีท่านก็เฉย แต่มันมีความคิดแปลกนายทหารคนนั้น เห็นเฉยอย่างนี้ จับขาสองข้าง เจ้าคุณไม่ตื่นมา ไม่ตื่นก็เปิดหน้าอกดูก็รู้ว่าหน้าอกท่านไม่แขม่ว ตึ๊กตั๊ก ๆ ก็แสดงว่าไม่หายใจ ก็จัดแจงออกมาเรียกคนข้างนอก ก็โวยวายกันขึ้นประมาณสี่ทุ่มก็จึงรู้ว่าเจ้าคุณอุบาลีนะหัวใจวายเสียแล้ว เจ้าคุณอุบาลีเมื่อตายแล้ว เขาโทร-ศัพท์ไปบอกข้าพเจ้า พระวัดโพธิ์ก็รู้อยู่เจ้าคุณอุบาลีกับเจ้าคุณวัดสุทัศน์ ชอบกันมากนิมนต์เทศน์บ่อยนัก วันนี้อีกเหมือนกัน ได้เป็นคนเทศน์เพราะที่นี่คุ้นกันมาก แล้วพระท่านบอกว่าสี่ทุ่มกว่าอีตอนนั้นนะห้าทุ่มท่านปิดประตูจำวัดแล้ว ไปบอกข้าพเจ้าไม่ได้ท่านที่รับโทรศัพท์ไปบอกตอนเช้า **เจ้าคุณอุบาลีหัวใจวายเสียแล้ว** ข้าพเจ้ามานั่งอยู่ข้างนอกเด็กมันกำลังเก็บที่นอน ยังไม่ทันล้างหน้า พอพระมาบอกว่าเจ้าคุณอุบาลีหัวใจวาย น้ำตาร่วงทันทีไม่รู้มันออกมาได้อย่างไร

แล้วต่อจากนั้นก็ล้างหน้าทำธุรกิจบางอย่างตามปกติ แล้วก็ฉันข้าวต้มเสร็จแล้วมาเยี่ยมศพเจ้าคุณอุบาลีนอน เจ้าประคุณสมเด็จพระพุทธโฆศาจารย์วัดสามพระยาท่านนั่งอยู่ก่อน ข้าพเจ้ามาดูหน้าอุบาลีเสีย ข้าพเจ้าใส่แว่นตาดำ ตามปกติข้าพเจ้าสอนพระมาหลายแห่งว่าเราเป็นคนหนุ่มตาไม่เสียจะไปใส่ทำไมไอ้แว่นตาดำ มันไม่สวยหรอกครับ ไม่เหมือนฆราวาสเขาอย่าเลย ใส่แว่นตาก็ต้องแว่นตาขาวอย่างงั้นมันจึงจะสวยแว่นตาสายตา แว่นตาดำไปแอบมองเขาทำไม มองกันซื่อ ๆ ตรง ๆ ดีกว่าดีไม่ดีมันก็รู้กัน แต่ว่าข้าพเจ้าวันนั้นใส่แว่นตาดำ เพราะน้ำตามันไหลเรื่อยคอยมองดูหน้าเจ้าคุณอุบาลีรู้สึกว่าท่านยิ้ม ก็เข้าหลักโบราณว่า คนตายใหม่ ๆ คอยดูศพถ้าหน้ายิ้มละก็ไปสู่สุคติ

จิตฺเต สงฺกิลิฏฺเฐ สุคติ ปาฏิกงฺขา

เมื่อจิตไม่เศร้าหมองแล้ว สุคติเป็นอันหวังได้

เมื่อจิตท่านบริสุทธิ์จะต้องไปที่ดีกว่านี้ว่างั้น แล้วต่อมาได้ยินข่าวว่า นายบุญมี เมธางกูล ตึกพระอภิธรรมท้ายวัดตึกใหญ่ อาจารย์สอนพระอภิธรรมลือนาม บรรลือโลกว่าอย่างงั้น นั่งเข้าที่ไปเชิญศิวะเทพในสวรรค์ชั้นใดก็ไม่ทราบ ให้ไปดูซิย่าอุบาลีตายไปแล้วไปอยู่ที่ไหน ศิวะเทพมาเข้าทรง ก็ไปพบอุบาลีเกิดในสวรรค์ชั้นดาวดึงษ์นั้นแน่ แอบไปอยู่กับพระอินทร์ไม่ย่อยทีเดียว เพราะฉนั้นอุบาลีไปดีมาก ตรงกับเรื่องปฏิปทาที่ท่านทำ เชื่อซินะปฏิบัติ-อาสันนกรรม กรรมทำเมื่อใกล้จะตาย

เพราะท่านทำบุญใหญ่คล้าย ๆ ว่าท่านจะสั่งว่าอย่างงั้น แล้วได้ทราบข่าวจากวันที่คณะกรรมการวัดถ้าจำไม่ผิด พลตำรวจเอก พิชัย กุลวานิชเป็นไวยาวัจกรวัดพระเชตุพน บอกว่าท่านเจ้าคุณอุบาลีนะแปลกมาก เรียกผมมาประชุมก่อนตายเจ็ดวันพร้อมด้วยเจ้าคุณในวัดพระเชตุพนมาแล้วก็แจ้งบัญชีวัด เงินมีเท่าไร เงินก้อนไหนได้มาทางไหนรวมหมดเสร็จแล้ว เงินวัดพระเชตุพนสมเด็จพระสังฆราชปุ่นปุณฺณสิริมหาเถระ ทำมูลนิธิไว้ยี่สิบกว่าล้าน รวมทั้งเงินก้อนอื่นด้วยเป็นยี่สิบเจ็ดล้าน น่าปลื้มใจวัดใหญ่วัดโต ในสมัยสมเด็จเจ้าคุณสังฆราชปุ่นปุณฺณสิริมหาเถระปุ่น ได้ทำไว้สี่สิบเอ็ดล้านเงินขึ้นเหลือเกิน สี่สิบเอ็ดล้านก็น่าดู ปีหนึ่ง ๆ ทำอะไรได้เยอะ เพราะล้านหนึ่งมันก็ได้แปดแสนแล้ว นี่มันตั้งสี่สิบเอ็ดล้านบวกกันไปมันก็ได้เท่าไหร่ก็ตามใจเถอะ ก็ขอให้นึกเถอะว่า เจ้าคุณอุบาลีนะเพื่อนฝูง เขาเรียกว่า "หัวเศรษฐกิจ"

แต่ก่อนเป็นเจ้าคุณวิเชียรเขาเรียกว่าวิเชียรพานิช วิเชียรธรรมคุณาธาร เขาเรียกว่าเจ้าคุณวิเชียรพานิช วิเชียรพ่อค้าว่าอย่างงั้น แล้วหัวคิดซึ่งมากคนที่มาชมวัดพระเชตุพนทุกวันคนต่างประเทศไม่ใช่ประเทศไทย คนละห้าบาท ๆ ได้ทราบว่า เดือนหนึ่งมันได้ตั้งแสนน่าดูไหม แต่ทีนี้มันเกิดในสมัยอุบาลีทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเทศน์ไม่เป็นพูดปาฐกถาไม่เป็นเป็นเจ้าคณะภาคสิบสอง จะมีอะไรก็ขอให้ข้าพเจ้าช่วย จะเทศน์จะปาฐกถาจะอบรมอะไรท่านก็พูดได้นิด ๆ หน่อย ๆ ความเป็นจริงรูปร่างดี เสียงดี เสียงดัง แต่ว่าอย่างไรไม่รู้เทศน์ไม่เป็น ปาฐกถาไม่เป็น เป็นอย่างงั้น แต่เรื่องทางอื่นนะแจ๋วเลย เจ้าคณะภาคสิบสองนะ มีภาคที่ไหนบ้างในประเทศไทย เจ้าคุณอุบาลีหาเงินเป็นจำนวนแสน ๆ ไปสร้างวัดปรีชา-หลวง เจ้าคณะจังหวัด นี้เจ้าคณะภาคหาเงินไปสร้างวัดให้ลูกน้องอยู่ แหม ยกย่องมือเป็นผักถั่วเลย เจ้าคุณอุบาลีตายร้องไห้ไปตาม ๆ กัน แล้วยิ่งกว่านั้นที่อำเภอตาพระยา มีวัดอีกวัดหนึ่ง เจ้าคุณอุบาลีไปช่วยสร้าง ขุดสระยาวเส้นหนึ่งกว้างเส้นหนึ่ง ข้าพเจ้าก็ไปร่วมไปบริจาคกับเขาพันหนึ่ง เดี๋ยวนี้เป็นแหล่งคอมมิวนิสต์ ขนาดหนักอรัญญประเทศ ว่าอย่างงั้น นี้คือเจ้าคุณอุบาลีไปทำไว้ ยังไปบ่อยเสียด้วยนะ แล้วคราวหลังที่ทำบุญเสร็จแล้ว เจ้าคุณอุบาลีบอกกับข้าพเจ้าพร้อมด้วยญาติโยมทั้งหลายด้วยเครื่องขยายเสียง บอกว่าทำบุญเสร็จแล้วจะไปตาพระยา จะเรี่ยรายข้าวสาร ได้ทราบว่าข้าวสารได้ตั้งหนึ่งร้อยกว่ากระสอบ ทั้งรองเจ้าคณะภาค เจ้าคุณอุบาลีได้ตั้งสี่สิบกระสอบ แล้วข้าพเจ้าก็นึกอยู่เสมอ เออ เจ้าคุณอุบาลีทำบุญถวายตั้งพันห้า เราทำบุญสักกระสอบเป็นไง ห้าร้อยบาทเรายังเป็นคนขี้เหนียว จะทำบุญสักพันห้าไม่ได้เรอะ...หา...ไม่ได้...เพราะอะไร เพราะไอ้ตัวโลภะมันยังมีอยู่ เรายังไม่หมดกิเลส เรายังต้องใช้อยู่ นึกอยู่อย่างงี้เสมอว่าจะเอาไปให้เจ้าคุณอุบาลีพรุ่งนี้ ทีนี้คืนวันนั้นก็ฝันไปว่าเจ้าคุณอุบาลีตาย เห็นเจ้าคุณอุบาลีเดินไปข้างกุฏิ ไปทำไม ไม่พูดกับใครเลย ๆ แล้วก็ไปคนเดียวด้วย อันนี้เองเพราะจิตมันประวัตินึกถึงกัน ข้าพเจ้าก็นึกถึงจะใช้ข้าวสาร เขาก็คงจะนึกถึงข้าพเจ้า แล้วความเป็นจริงรุ่งขึ้นเช้ามารู้เรื่องว่าเจ้าคุณอุบาลีปรารภว่าพรุ่งนี้เอารถโฟลคออก ไปวัดสามพระยาวัดสุทัศน์ไปหาข้าวสาร บอกกับคนที่ขับรถไว้

นี่เรื่องมันเป็นอย่างงี้ เพราะฉะนั้นรวมใจความสั้น ๆ ว่าเจ้าคุณอุบาลีเป็นพระที่ควรจะบูชา วัดพระเชตุพนพระเจดีย์มากที่สุด วัดสุทัศน์ไม่มีสักองค์หนึ่ง เจดีย์วัดโพธิ์ โอย...สักเจ็ดสิบกว่าเห็นจะได้มังถ้าจำไม่ผิดนะ อุบาลีซ่อมหมดในสมัยสงคราม เป็นพระครูปลัดถ้าเรื่องการก่อสร้างวัดเป็นหนึ่งมีความรู้ดีทางโบราณและวัตถุก่อสร้างกุฏิโน้นกุฏินี้เป็นตึกไปหมดเปลี่ยน

แปลง น่าเลื่อมใสนี่ก็รู้สึกเบาใจของท่านเจ้าอาวาส เพราะฉนั้นเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ปุณณมหาเถระ จึงได้โปรดปรานมาก ชื่นกเป็นนกขาวเป็นขาว อุบาลีจะทำอะไรเชื่อทั้งนั้น เพราะเขามีฝีไม้ลายมือ และเป็นคนแก่เรียน เป็นมหาตั้งแต่พระครูปลัดเป็นที่ไว้ใจเจ้าอาวาสอดีตมาแล้ว

เพราะฉนั้นคณะสงฆ์ ซึ่งมีเจ้าคุณราชสุวรรณโมลีเจ้าคณะจังหวัดพร้อมด้วยญาติโยมมาบำเพ็ญกุศลถวายในวันนี้ ก็นับว่าเป็นการบูชาพระที่ถูกต้องแล้ว ก็อยากจะเติมไปนิด พระสมัยนี้ต้องเลือกดูหน่อยนะมีหลายชนิดมีหลายประเภท ประเดี๋ยวฉาบประเดี๋ยวโฉบประเดี๋ยวโวยวายที่โน้นที่นี้เรื่องพระเสียมากไม่เว้นแต่ละวัน เพราะมันมากมายเหลือเกิน ตั้งสองแสนกว่ารูปมันคนมากก็ต้องทำความเสียมาก พระน้อยก็ปกครองได้ง่าย เพราะฉนั้นจะอย่างไรก็ช่างเถอะ ก็มีดีมีชั่ว พระดีไม่ดีมันก็มีมาแต่ครั้งพระพุทธเจ้า พระที่เป็นอาบัติอย่างงั้นอย่างงี้อะไรมีมาแต่ครั้งพระพุทธเจ้าทั้งนั้น สมัยนี้พระปุถุชนเอาคนโลภโกรธหลงมาเป็นพระ แล้วจะไปแก้ไหวหรือ บางองค์ท่านก็เป็นพระแต่ข้างนอกแต่ไอ้ข้างในสู้ฆราวาสไม่ได้ บางองค์ขี้เหนียวบรรลัยเลย ฆราวาสเขาบริจาคเงินเป็นล้าน ๆ เป็นแสน ๆ ขายที่ดินสร้างโบสถ์วิหาร นี่ก็รู้สึกว่าแพ้ฆราวาส ความดีความโลภของพระ รวมง่าย ๆ ก็คือ ข้อที่หนึ่งโลภมากก็ใช้ไม่ได้ โลภะ หากว่า ราคะเติมเข้ามาด้วยมันก็เสียอีก ปฐมปราชิกทุติยปาราชิกเลวด้วยประการทั้งปวงพึ่งไม่ได้

เพราะฉนั้นเจ้าอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นพระที่เห็นกันมานาน และสัมพันธ์กันมานาน ก็สมควรจะบูชา

ตรงกับนิเขปบทที่ยกในเบื้องต้น วา ปูชา จ ปูชนียานํ เอตมฺมํคลมุตฺตมํ การบูชาบุคคลผู้ควรบูชานับว่าเป็นมงคลอันสูงสุด ในพระพุทธศาสนา ด้วยประการฉะนี้

บุคคลที่ควรบูชา ในอรรถกถาแบ่งออกเป็น 4 อย่างคือ

สักการะ คือ การถวายสักการะข้าวของ

ครุการะ คือ การเคารพนับถือ

สัมมานะ คือ การให้ถือ

วันทนะ คือ การกราบไหว้

เพราะฉนั้นบูชานี้ มีความถึง 4 อย่างด้วยกันตามอรรถกถาได้อธิบายไว้ และผู้ที่ควรบูชา ก็คือผู้ประพฤติปฏิบัติดี ทั้งในปัจจุบันและสัมปรายภพภายภาคหน้าและหลักท่านบอกว่า ผู้ควรบูชานั้นก็คือพระพุทธเจ้าพระธรรมเจ้า พระสังฆเจ้า และบิดามารดา พระมหากษัตริย์ ครู

บาอาจารย์ ทั้ง ๔ ท่านนี้ อยู่ในประเภทที่ควรบูชา ก็คือ ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ทั้งสาม สถาบันนี้เป็นรากเง่าของจิตใจ ของประชาชนคนไทยทั้งประเทศ ถ้าหากว่า ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เราเคารพนับถืออย่างจริงใจแล้ว ภัยอันตรายซึ่งเป็นภัยของสังคม หรือภัยคอม-มิวนิสต์ ก็ไม่สามารถที่จะประชิด ทำลายแก่ประเทศไทยได้ นับว่าพวกเราควรจะนึกถึงเรื่องนี้ให้มาก เป็นจุดสำคัญในคณะปฏิรูป ซึ่งควรตึกตรองและปฏิบัติตามหลัก ที่ไม่เสียทีที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์พบพระพุทธศาสนา โดยนัยพระธรรมเทศนาที่ได้แสดงมา

ว่าบุคคลที่ควรบูชานั้น ต้องหมายความว่าคนที่ควรจะบูชาด้วย ถ้าหากว่าบูชาคนผิดก็เป็นพิษแก่ตัวอย่างร้ายกาจ ตลอดจนเป็นภัยต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ดังตัวอย่างเมื่อครั้งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอชาติศัตรูมกุฎราชกุมาร ของพระยาพิมพิสารได้ไปเคารพนับถือพระเทวทัต ซึ่งบวชในพระพุทธศาสนาตอนสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าเป็นอุปัชฌาย์พระเทวทัต พระเทวทัตได้ฌาณโลกีย์สมาบัติแล้วสามารถเหาะเหิน ไปอยู่บนพระแกรของพระเจ้าอชาติศัตรู คือไปนั่งอยู่หน้าต่างของพระเจ้าอชาติศัตรูได้ พระเจ้าอชาติศัตรูเห็นเข้าเกิดศรัทธาเลื่อมใส ในพระเทวทัตถวายตัวเป็นลูกศิษย์ตลอดจนอุปการะโดยประการทั้งปวง โดยพระเจ้าเทวทัตแนะนำว่าคนเราเกิดมา ถ้าจะรวยก็ต้องรวยเวลาหนุ่ม จะมียศก็ต้องมีเวลาหนุ่ม แก่แล้วจะรวยไม่มีประโยชน์อะไร แก่แล้วจะได้ยศมากมายก็ไม่มีประโยชน์อะไร ไม่มีความหมาย แล้วแนะนำให้พระเจ้าอชาติศัตรูฆ่าพระยาพิมพิสารพระราชบิดาเสีย จะได้เป็นพระเจ้าแผ่นดินในระหว่างเป็นหนุ่มอย่างนี้ พระเจ้าอชาติศัตรูโดนแคะไค้มากมาย ท่านก็ยอมฆ่าพระยาพิมพิ-สาร ผลที่สุดก็สร้างการสำเร็จอริยผลในชาตินั้น ของพระเจ้าอชาติศัตรูก็เป็นอันพับไป นี้ก็นับว่าบูชาคนที่ไม่ควรบูชา

ดังตัวอย่างพระเจ้าอชาติศัตรู ไปบูชาพระเทวทัตเป็นตัวอย่าง

เพราะฉนั้นจึงสมกับนิเขปบทเป็นข้อสุดท้ายอีกคำหนึ่งว่า การบูชาที่บุคคลควรบูชาจัดเป็นอุดมมงคลอันสูงสุด ถ้าบูชาคนที่ไม่ควรบูชาเป็นอัปปมงคลอย่างสูงสุด เช่น โดยนัยพระธรรมเทศนาที่ได้แสดงมาก็สมควรแก่เวลา ด้วยประการฉะนี้

พระทวียุทธ ธานยุตฺโต

บันทึกเทปและถอดเทป

๑๐ ต.ค. ๒๐

โอวาทของพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (ครั้งสุดท้าย) ประทานแก่พระนวกะวัดพระเชตุพน ในวันเปิดเรียน

วันจันทร์ ที่ ๘ สิงหาคม ๒๕๒๐

ณ โรงเรียนมงคลทิพย์อภิธรรมมูลนิธิ ชั้น ๒

พระนวกะผู้สนใจศึกษาพระธรรมวินัยทั้งหลาย

วันนี้ เป็นวันเปิดเรียนพระปริยัติธรรมแผนกนักธรรมประจำปี ของวัดพระเชตุพน ซึ่งถือว่าเป็นกิจสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่ทางวัดจะต้องเอาใจใส่ทุก ๆ ปี เพื่อให้พระนวกะผู้เข้ามาใหม่ ซึ่งยังไม่สันทัดในพระธรรมวินัยนัก จะได้มีความรู้รักษาตัวเองได้ ในตอนแรก ๆ แห่งการศึกษา พระนวกะอาจลำบากใจเกี่ยวกับภาษาทางพระอยู่บ้าง แต่เมื่อเรียนต่อไปก็คงจะรู้ความหมายของศัพท์ดีขึ้นเอง เพราะฉะนั้น การเรียนนี้ จึงเป็นเรื่องสำคัญสำหรับพระนวกะ เพราะพระนวกะที่เข้ามาบวชนี้ บางท่านเมื่อสมัยยังเป็นคฤหัสถ์อยู่ย่อมมีความเป็นอยู่แตกต่างกัน บางท่านมีความรู้ความสามารถดีก็ไปทำราชการบ้าง บางท่านมีความรู้ทางประกอบสัมมาอาชีพ เช่นค้าขาย ก็ทำการค้าขาย บางท่านความรู้ทั้ง ๒ อย่างไม่มี แต่กำลังวังชามี ก็ไปแสดงความจำนงค์ขอเป็นลูกจ้างแรงงาน เพราะขาดวิชาความรู้ ทั้ง ๓ อย่างนี้ เป็นหลักที่คนทุก ๆ คนจะต้องประพฤติปฏิบัติ และไม่ใช่ประพฤติปฏิบัติเฉพาะพระนวกะรุ่นนี้เท่านั้น แม้พระสงฆ์สามเณรในวัดนี้ ในรุ่นก่อน ๆ ที่อยู่มาแล้ว หรือในรุ่นที่จะบวชต่อไปข้างหน้าก็ต้องศึกษาหลักพระธรรมวินัยแบบนี้เหมือนกัน การที่ต้องศึกษาก็เพื่อจะได้รู้ว่าสิกขาบทที่เรารักษานั้น ประพฤติอย่างไรถูกต้อง ประพฤติอย่างไรผิด ประพฤติปฏิบัติดีนั้น ทำอย่างไร ไม่ดีอย่างไร อย่างไรจึงจะเป็นคุณงามความดีสำหรับผู้มาบวชในพระพุทธศาสนา หากว่าบวชแล้วไม่ศึกษาเล่าเรียน การบวชของเราก็เสียผล ทรัพย์สมบัติที่ใช้จ่ายในการบวชนั้นก็หมดเปลืองไปโดยใช่เหตุ หากเราได้บวชเข้ามาแล้วได้ศึกษาตามหลักพระธรรมวินัยและตามระเบียบกติกาของวัดที่บัญญัติไว้ คือให้พระ-นวกะทุกรุ่นได้มาศึกษาเล่าเรียนวิชาความรู้ ถ้าปฏิบัติอย่างนี้ทรัพย์สมบัติที่ใช้จ่ายไป ย่อมเป็นบุญเป็นกุศลแก่ตัวเราได้ ที่ว่าเป็นบุญเป็นกุศลนั้น ได้แก่การมาเรียนธรรมะ หลักของธรรมท่านไม่สอนให้คนเป็นคนเลว แต่ท่านสอนให้คนเป็นคนดี และพระวินัยท่านก็ห้ามไม่ให้ประพฤติสิ่งที่ชั่วช้าเสียหาย ถ้าขืนประพฤติไปย่อมผิดธรรมวินัย

ทางวัดต้องการให้นักเรียนทั้งหลายมีความรู้ในหลักของธรรมวินัยนั้น ๆ การบวชจึงจะเป็นผล ถ้าหากเราไม่มีความรู้ความสามารถ เมื่อลาเพศไปจากสมณะแล้ว เราไม่ได้เอาประโยชน์ของการบวชติดตัวไป ก็เหมือนกับไม่ได้เข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา เพราะเรามาบวชตั้ง ๙๐ วันเศษ เมื่อไม่ได้อะไรติดตัวไป ก็แสดงให้เห็นความเป็นคนย่อหย่อนและไม่เอาใจใส่ของเรา ชีวิตก็จะไม่ดำเนินไปโดยชอบธรรม ที่ว่าไม่ดำเนินไปโดยชอบธรรมนั้น คือเมื่อบวชแล้วเขาให้เล่าเรียนศึกษา แต่เราไม่มาแสดงอ้างอย่างโน้นอย่างนี้ เป็นต้น อย่างนี้เราเรียกว่าขาดการศึกษา ไม่สนใจหาความรู้ใส่ตัว ไม่สนใจสร้างความดีใส่ตัว ย่อมไม่รู้ทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง

ต่อการที่ท่านทั้งหลายได้มาประชุม ณ ที่นี้ ผมในฐานะเป็นพระอุปัชฌาย์ของท่านบางรูป ขอแสดงความยินดีที่ท่านทั้งหลาย เมื่อบวชแล้วมีความอุตสาหะตั้งใจศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย สมกับที่เราตั้งใจมาบวชเป็นพระ จะต้องมีหลักของพระติดตัวไปบ้าง หากบวชแล้วไม่ได้หลักอะไรติดตัวไปเลย การบวชของเราก็ได้ผลน้อย ได้ประโยชน์น้อย บางท่านบวชแล้วไม่ประพฤติปฏิบัติตามหลักพระธรรมวินัย เช่นไหว้พระสวดมนต์ซึ่งเป็นกิจที่พระจะต้องทำอันนี้เป็นตัวบุญตัวกุศลสำหรับตัวเราเอง และแก่ญาติโยมของเรา ถ้าเราปฏิบัติได้ก็เป็นบุญกุศลแก่ตัวเราด้วย ญาติโยมก็พลอยได้บุญกุศลกับเราด้วย และการศึกษานี้ก็เป็นเวลาเพียง ๙๐ วัน ไม่เต็มดี หย่อนนิดหน่อย ขอให้ทุกท่านจงพยายามสละเวลา **อย่าเห็นเวลาที่เป็นประโยชน์ว่าไม่เป็นประโยชน์ เวลาที่ศึกษาเล่าเรียนนี้เป็นประโยชน์ เวลาที่มีแขกไปใครมา เรามัวนั่งคุยกับเขาเสียเรียกว่า พร่าประโยชน์ของตนเอง ทิ้งประโยชน์ที่ตนจะพึงได้** เพราะการที่ท่านทั้งหลายจะได้มีโอกาสบวชและเรียนอย่างนี้ จะหาได้ไม่ง่ายนัก ประโยชน์และสิ่งที่ไม่เป็นประโยชน์แตกต่างกันอย่างนี้ ดังนั้น พึงตั้งใจเล่าเรียน ทำตัวให้ดี ห่มผ้าผ่อนให้เรียบร้อย เวลาจะเดินก็เดินให้เรียบร้อย อย่าวิ่งหรือมีแต่ตัวเปล่า ๆ ออกไปเดินนอกกุฏิ เป็นของไม่ดี ไม่เป็นการสมควร ควรจะทำให้เป็นระเบียบให้สมกับมาบวชเป็นพระ การเข้ามาสู่วัดนี้ ท่านจะเห็นได้ว่า พระสงฆ์วัดนี้ ปีนี้มีพระ ๑๕๘ รูป สามเณรอีก ๓๖ รูป ท่านเคยนึกบ้างไหมว่า พระตั้งร้อยกว่ารูป เมื่อมาอยู่ในวงแคบเช่นนี้ กลางวันท่านเคยสังเกตไหมว่า มีพระของเรามาเดินเล่นเพ่นพ่านตามข้างนอก หรือตามถนนหนทางตรงนั้น ตรงนี้ หากจะมีบ้างก็น้อยเต็มที โดยมากอยู่ในกุฏิ ไม่ออกมาเดินเตร่ตามถนนหนทาง นอกจากมีธุระ ถ้าจะมาเที่ยวเตร่ก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร ส่วนมากกุฏิใคร ใครก็อยู่ ใครมีหน้าที่อย่างไรก็ทำตามหน้าที่ของตนเอง ประพฤติอย่างนี้จึงจะถูก

การไปธุระนอกวัด ควรไปเฉพาะธุระที่จำเป็น หากไม่จำเป็น ควร—เว้นได้ก็ไม่ควรออกไป ที่ห้ามออกนอกวัดก็เพราะเราเป็นพระนวกะยังใหม่อยู่ อาจไปประพฤติผิดวินัยบ้าง ทำสิ่งที่ไม่ควรบ้าง ย่อมเสียหายทั้งแก่ตนเองและพระอุปัชฌาย์อาจารย์ แต่ถ้าจำเป็นก็ควรจะมีพระเก่าออกไปเป็นเพื่อนด้วย อย่าไปองค์เดียว การไปองค์เดียวทำผิดก็รู้องค์เดียว แสดงถึงการไม่บริสุทธิ์ ทั้งนี้ เพื่อป้องกันในหลักพระวินัยบ้าง ป้องกันในหลักจริยาของท่านทั้งหลายบ้าง ต่อเมื่อได้เรียนครบ ๙๐ วันแล้วนั่นแหละ จะรู้ว่า เป็นพระเป็นอย่างไร เป็นพระที่ตรงไหน ไปที่ไหนควรไม่ควรอาจารย์จะสอนให้รู้หมด

เรื่องครูบาอาจารย์ก็เหมือนกัน เราเป็นนักเรียนจะต้องเคารพครูบาอาจารย์ของเรา ต้องถือว่าเป็นชีวิตจิตใจของเรา เพราะท่านที่มากล่าวสอนต่าง ๆ นี้ ท่านประสาทจิตใจของท่านให้แก่เรา เมื่อเรารับคำสั่งสอนของท่านแล้วก็เหมือนเราเอาท่านเข้าไปไว้ในดวงใจของเรา เพราะฉะนั้น ในที่ทุกสถาน ในกาลทุกเมื่อ เราจะต้องเคารพ เทอดทูน บูชาครูบาอาจารย์ของเราไว้ หากศิษย์ไม่เคารพบูชาครูบาอาจารย์แล้วก็เหมือนคนหาที่อยู่ไม่ได้ เป็นคนขาดที่พึ่งเพราะไม่มีอะไรเป็นหลักเคารพ ย่อมทำอะไรได้ทุกอย่างตามใจชอบ อย่างคนที่ไม่นับถือครูบาอาจารย์ทั่ว ๆ ไปนั่นแหละ จึงปรากฏว่าทำความผิดกันเป็นส่วนมาก ฉะนั้น ครูบาอาจารย์เป็นสิ่งสำคัญในชีวิตจิตใจของเรา นอกจากจะได้วิชาความรู้แล้ว ท่านยังสอนให้เราฝึกหัดดัดกาย วาจา ใจให้เป็นคนมีระเบียบวินัยที่ดี สอนแนะหลักในการสร้างฐานะ ในการทำมาหากินที่จะเจริญก้าวหน้าให้ จึงนับว่ามีพระคุณมากหลาย กว่าท่านจะสอนจนครบ ๙๐ วัน ท่านก็ต้องเสียสละเวลาอันเป็นประโยชน์ของท่านเป็นอย่างมาก นี่เรียนแบบพระนวกะ ถ้าเรียนเป็นมหามาเรียนต้องเรียนกันเป็นปี ๆ บางทีปีหนึ่งยังไม่ได้สอบ บางทีสอบก็ยังสอบตกเสียอีก

ธรรมะเป็นสิ่งที่จะต้องประพฤติปฏิบัติ ไม่ใช่เฉพาะแต่เป็นพระเท่านั้น แม้เป็นคฤหัสถ์ก็จะต้องประพฤติปฏิบัติเหมือนกัน จึงขอให้ตั้งใจเล่าเรียนศึกษา และจงจำไว้ว่า เมื่อครูบาอาจารย์แนะนำสั่งสอนสิ่งใดไป เรานำไปประพฤติปฏิบัติตาม ก็จะได้ชื่อว่า เคารพในครูบาอาจารย์ แต่เมื่อท่านสอนแล้ว เราไม่นำไปปฏิบัติ ถือว่าเป็นศิษย์ห่างอาจารย์ เป็นศิษย์ไร้ที่พึ่ง ไม่มีอะไรยึดถือ การเคารพครูบาอาจารย์นอกจากเป็นบุญกุศลแล้ว ผู้ใดรู้เห็นเข้า ก็ยกย่องสรรเสริญว่าเป็นคนดี น่านับถือ น่าคบค้าสมาคมเป็นมงคลแก่ผู้นั้นต่อไป

การที่ให้ท่านทั้งหลายได้เล่าเรียนพระธรรมวินัยก็เพื่อให้มีความรู้ เมื่อสึกหาลาเพศแล้วจะได้นำธรรมะไปเป็นหลักประพฤติปฏิบัติ ปกครองตนเอง ปกครองผู้อื่นต่อไป บางคนพอสึกแล้วคืนหมดเลย สบงจีวร พระธรรมวินัย ไม่เอาติดตัวไปบ้างเลย เอาไปแต่เครื่องนุ่งห่มของคฤหัสถ์เข้ามาเท่าไรก็ออกไปเท่านั้น ไม่มีอะไรดีขึ้น อย่างนี้ไม่ถูก เหมือนกับไม่ได้เคยเข้ามาบวช เสียเวลาเปล่า ๆ เท่ากับเอาผ้าเหลืองพันตัวอยู่ ๙๐ วัน กลิ่นผ้าเหลืองไม่ได้ติดตัวไปเลย

ฉะนั้น เมื่อเปลื้องผ้าเหลืองแล้ว ขอให้เหลือธรรมะหุ้มห่อตัวไปบ้าง คืนอุปัชฌาย์อาจารย์แต่ผ้าเหลือง อย่าคืนธรรมะ เอาธรรมะติดตัวไปไว้ใช้ในชีวิตประจำวัน อย่างนี้บวชได้ประโยชน์

จึงขอให้ทุกท่านขยันมาเรียน อย่าเกียจคร้าน ปวดท้องนิด ปวดศีรษะหน่อย มีแขกมาหาคนหนึ่งอ้างเลสไม่ไปเรียน มัวนั่งคุยเสีย ชั่วโมงนั้นก็ผ่านเลยไปโดยที่เราไม่ได้อะไรเลย และเมื่อไรจึงจะได้ฟังอย่างนั้นอีกก็ไม่รู้ อาจจะชั่วชีวิตเลยก็ได้ เป็นอันว่าหมดโอกาสพลาดโอกาสที่ดีไป

ในการสอนทุก ๆ ปี ได้มอบให้ เจ้าคุณวิเชียรธรรมคุณาธาร พระมหาสีนวล พระมหาโกศล และพระมหาชนะ ช่วยกันเป็นอาจารย์สอนคนละวิชา ผลัดเปลี่ยนกันไป เพื่อนักเรียนจะได้ไม่เบื่อ สำหรับในปีนี้ก็คงมอบให้อาจารย์ทั้ง ๔ ชุดเดิมนี้แหละเป็นผู้ดำเนินการสอนต่อไป เพราะท่านผ่านการสอนมาหลายปีแล้ว คงจะรู้จุดต้องการของพระนวกะดีขึ้น

สุดท้ายนี้ ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงดลบันดาลให้นักเรียนและครูบาอาจารย์ทุกท่าน จงเป็นผู้ประสพแต่ความสุข ความเจริญ จะประกอบกิจการใด ๆ ถ้าไม่เหลือวิสัยความสามารถแล้ว ขอให้สิ่งนั้น ๆ จงพลันสำเร็จแก่ท่านทั้งหลาย โดยทั่วกันทุกท่าน เทอญ ฯ

(โอวาทนี้ ถอดจากเทปบันทึกเสียง)

ท่านมหาสีนวล ปญฺญาวชิโร

ป. ๘

ผู้บันทึกให้

๑๗ ต.ค. ๒๐

ทุกขมากถา

โดย

พระธรรมวโรดม เจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา

ในงานบำเพ็ญกุศลศพ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

ณ หอประชุมสงฆ์ วัดพระเชตุพน

วันที่ ๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๒๐

นะโมตัสสะภะคะวะโตอะระหะโต สัมมาสัมพุทธัสสะ

ทุกฺขเมวติ สมฺโพติ ทุกฺขํ ติถติ เวฏิจฺจ นาญตฺร ทุกฺขา อุปจฺฉติ นาญตฺรทุกฺขา นิรุจฺฉตี...ติ

ณ บัดนี้จักแสดงพระธรรมเทศนา เพื่ออนุโมทนา ในส่วนกุศลทักษิณานุปทาน คือการทำบุญอุทิศถวายท่านผู้มรณภาพ ซึ่งคณะเจ้าภาพคือตระกูลเพ็ญชาติ อันมีคุณนายเลื่อน เพ็ญชาติ เป็นประธาน พร้อมกับลูกหลานได้ร่วมใจกันทำบุญ เพื่ออุทิศส่วนบุญ ถวายแก่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล เถร) อดีตเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน และอดีตเจ้าคณะภาค ๑๒ ผู้มรณภาพด้วยความระลึกถึงความเคารพนับถือ และความกตัญญูกตเวที คิดถึงความดีทั้งหลายของท่าน จึงตอบแทนท่านด้วยการทำบุญอุทิศถวายแก่ท่าน การกระทำของตระกูลเพ็ญชาติ ซึ่งมีคุณนายเลื่อน เพ็ญชาติ ผู้เป็นประธานพร้อมกับลูกหลาน เมื่อทราบไปถึงท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ผู้มรณะภาพ ด้วยญาณวิถี คือด้วยความรู้ทางใดทางหนึ่งแล้ว ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ก็จะต้องรู้สึกมีความปลาบปลื้มปีติอันดีเป็นอย่างมาก จะต้องรู้สึกขอบคุณ ตระกูลเพ็ญชาติ ซึ่งมีคุณนายเลื่อน เพ็ญชาติ เป็นประธาน พร้อมกับลูกหลานเป็นอย่างมาก ที่ยังไม่ลืมท่าน

แม้ท่านจะมรณะภาพไปแล้ว ก็ยังระลึกถึงท่าน และได้ตั้งใจทำบุญอุทิศถวายแก่ท่านด้วย คุณนายเลื่อน เพ็ญชาติพร้อมกับลูกหลานในตระกูลเพ็ญชาติ ได้มีความคุ้นเคยอย่างสนิทสนมกับวัดพระเชตุพนเป็นเวลานาน ตั้งแต่สมัยท่าน เจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (ปุณณสิริ มหาเถระ) ยังทรงพระชนม์อยู่ก็ได้คุ้นเคยเรื่อยมา เมื่อคราวที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช (ปุณณสิริ มหาเถระ) ทรงประชวรอยู่ที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ คุณนายเลื่อน เพ็ญชาติ พร้อมกับลูกหลาน ก็ได้ไปเฝ้าเยี่ยมเป็นนิตย์เกือบจะเรียกได้ว่าทุกวัน ครั้นกาลต่อมาเมื่อท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ปุณณสิริมหาเถระ สิ้นพระชนม์ไป ท่านเจ้าประคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์เป็นเจ้าอาวาส สืบแทนต่อมา คุณนายเลื่อน เพ็ญชาติ กับลูกหลาน ก็ยังผูกสัมพันธ์ติดต่อเรื่อยมาไม่ขาดสาย เพราะว่าแม้ในสมัยท่านเจ้าคุณสมเด็จ พระสังฆราช ปุณณสิริ มหาเถระ ยังทรงพระชนม์อยู่ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ กับคุณนายเลื่อน เพ็ญชาติและลูกหลานก็ได้มีความสัมพันธ์ติดต่อกันมาตั้งแต่สมัยนั้นแล้ว

บัดนี้ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ซึ่งเป็นที่เคารพนับถือของตระกูลเพ็ญชาติก็ได้มรณภาพไปแล้วตามธรรมดาของสังขาร เพราะว่าทุกคนที่มีชีวิตเกิดมาในโลกนี้ ก็จะต้องอยู่ภายใต้กฎธรรมดาของชีวิต

เมื่อมีชีวิตขึ้นมาแล้ว ก็ไม่มีใครที่มีชีวิตจะหนีกฎธรรมดาไปพ้น กฎธรรมดาของชีวิตนั้น มีอยู่ 5 ประการ ด้วยกันคือ

1. ความแก่
2. ความเจ็บ
3. ความตาย
4. ความพลัดพราก จากของที่รักที่ชอบใจ
5. ความที่จะต้องรับผลของกรรม ที่ตนได้ทำไว้

ห้าข้อนี้เป็นกฎธรรมดาของชีวิต คนที่เกิดมีชีวิตมาแล้วไม่มีใครที่จะหนีกฎธรรมดาไปพ้น คือทุกคนที่มีชีวิตในโลกนี้ก็จะต้องพบกับความแก่ พบกับความเจ็บ พบกับความตายแล้วจะต้องประสพกับความพลัดพรากจากของที่รักที่ชอบใจ และจะต้องรับผลของกรรม ที่ตนได้ทำไว้ปฏิเสธไม่ได้ นี้เป็นกฎของธรรมดาทั้งนั้นไม่มีใครจะหนีพ้น ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณป-

มาจารย์ ท่านก็หนีกฎธรรมดานี้ไม่พ้น คือท่านได้ประสพมาครบทุกอย่าง ประสพความแก่ ความเจ็บ ประสพความที่จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจ เช่นโยมชาย หญิง ท่านก็ได้ล่วงลับจากท่านไป ญาติพี่น้องของท่านบางคนก็ได้ล่วงลับจากท่านไป ท่านก็ประสพจากความพลัดพรากจากคนรัก และท่านก็ประสพผลกรรมที่ท่านทำไว้เป็นระยะ ๆ ต่อมาท่านก็ได้ประสพกับความมรณภาพ คือความตาย ซึ่งเป็นกฎธรรมดา ข้อหนึ่ง และเป็นกฎธรรมดา กฎสุดท้าย

คนเราเมื่อมีชีวิตมาแล้ว ก็ต้องประสพกับกฎธรรมดาอย่างนี้ เมื่อประสพกับความแก่ ความเจ็บ ความตาย ประสพกับการที่จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจ ก็เป็นเรื่องทุกข์ทั้งนั้น ความแก่ก็เป็นความทุกข์ ความที่จะต้องพลัดพรากจากคนที่เรารัก จากของที่เรารักก็เป็นความทุกข์ การที่จะต้องเสวยผลของกรรมที่เราทำไว้ก็เป็นความทุกข์ทั้งนั้น จึงเป็นอันกล่าวได้ว่า ที่เราเกิดมาในโลกนี้มันเป็นของทุกข์ทั้งนั้น

ฉนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงได้ตรัสไว้ว่า

ทุกฺขเมวอิ สมฺโพติ ทุกฺขํ ติฏฐติ เวฏิจฺจ นาญตฺร ทุกฺขา อุปจฺฉติ นาญตฺรทุกฺขา นิรุจฺฉตี...ติ แปลเป็นไทยว่า ทุกข์ เท่านั้นเกิดขึ้น ทุกข์เท่านั้นตั้งอยู่ ทุกข์เท่านั้นดับไป นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรเกิด นอกจากทุกข์ไม่มีอะไรดับ ก็เป็นอันว่าชีวิตของเราทุกคน ไม่ว่าจะเป็นใคร เป็นชีวิตแห่งความทุกข์ทั้งนั้น คนจนก็ทุกข์ คนมีก็ทุกข์ คนโง่ก็ทุกข์ คนฉลาดก็ทุกข์ ขึ้นชื่อว่ามีชีวิตแล้วทุกข์ทั้งนั้น เด็กก็ทุกข์ ผู้ใหญ่ก็ทุกข์ พระก็ทุกข์ ฆราวาสก็ทุกข์ แปลว่า ชีวิตนี้ เป็นชีวิตแห่งความทุกข์ บางลัทธิบางศาสนา เขาก็ติเตียนพระพุทธศาสนานี้ว่าสอนให้คนมองในแง่ร้ายคล้าย ๆ กับว่าเป็นศาสนาที่ไม่ดี แต่ความจริงเขาเข้าใจผิด พระพุทธศาสนาไม่ได้สอนคนให้มองในแง่ร้ายเลย สอนคนให้มองในแง่ของความจริงต่างหาก ความจริงเป็นอย่างไร พระพุทธศาสนาก็สอนอย่างนั้น

เพราะความจริงของชีวิตมันต้องแก่ ไม่ว่าชีวิตใครชีวิตจะนับถือพระพุทธศาสนาหรือจะไม่นับถือพระพุทธศาสนาไปนับถือศาสนาอื่นมันก็หนีความแก่ไม่พ้น หนีความเจ็บไม่พ้นหนีความตายไม่พ้น หนีเรื่องที่จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจไม่พ้น แล้วมันก็หนีที่จะต้องรับผลกรรมที่ตนทำไว้ไม่พ้น ชีวิตของคนในโลกเป็นอย่างนี้ทั้งนั้น

เพราะฉนั้น พระพุทธเจ้าท่านจึงสอนให้มองโลกคือให้มองชีวิตว่ามันเป็นความจริงอย่างนี้ ไม่ได้สอนให้มองในแง่ร้าย ตรงกันข้าม พระพุทธเจ้ากับสอนให้มองในแง่ดี เช่นสอนว่าจงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ นี้ท่านก็สอนให้มองในแง่ดี ทั้ง ๆ ที่เขาโกรธเรา ท่านก็สอนว่าอย่าไปโกรธตอบเขา ให้เมตตากรุณาเขาให้อภัยเขานี้สอนให้คนมองในแง่ความดี ให้มองในแง่ดีหรือสอนว่าให้ชนะคนชั่วด้วยความดี ไม่ให้ชนะคนชั่วด้วยความชั่ว ให้ทำความดี จึงเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าท่านไม่ได้สอนให้มองในแง่ร้าย ท่านสอนให้มองในแง่ดี ท่านสอนให้มองในแง่ของความจริงเมื่อคนเรารู้ความจริงเสียแล้วมันก็สบายใจ เช่นรู้ว่าเราเกิดมาแล้วต้องแก่นะ ต้องเจ็บ ต้องตาย จะต้องพลัดพรากจากของที่เรารักเราชอบใจ เราทำกรรมอะไรไว้เราจะปฏิเสธกรรมนั้นไม่ได้ เราจะต้องรับผลของกรรมนั้น เมื่อเรารู้ความจริงอย่างนี้แล้วถ้าเราแก่หรือเราเจ็บหรือเราตายเราก็จะได้ไม่ทุกข์มาก เพราะมันรู้อยู่แล้วว่าเราเกิดมาต้องแก่ต้องเจ็บต้องตาย จะต้องพลัดพรากจากของรักของชอบใจ เมื่อจะพลัดพรากจากของรัก เช่นคุณพ่อ คุณแม่ซึ่งเป็นที่รักล่วงลับไป หรือสามีภรรยาลูกหลานล่วงลับไป ก็เรารู้ล่วงหน้าแล้วนี่ว่าเราจะต้องพลัดพรากจากคนที่เรารัก จากของที่เรารัก เมื่อถึงคราวที่พลัดพรากถึงจะทุกข์ก็ทุกข์น้อย เพราะมันรู้ความจริงไว้ล่วงหน้า

ฉนั้นการรู้ความจริงนี้เป็นผลดี ถ้าหากว่าชีวิตนี้ต้องแก่ ต้องเจ็บ ต้องตาย แต่ไม่สอนให้คิดถึงความแก่ ความเจ็บ ความตาย พอแก่เจ็บตายขึ้นมาก็ทุกข์มากเพราะไม่เคยคิดว่าเราจะต้องแก่ ไม่เคยคิดว่าเราจะต้องเจ็บ ไม่เคยคิดว่าเราจะต้องตาย ไม่เคยคิดว่าจะต้องจากกันเมื่อมันแก่ มันเจ็บ มันตาย มันจากกัน มันก็ต้องทุกข์มาก เพราะไม่เคยคิดไม่เคยรู้ล่วงหน้า ฉนั้นพระพุทธเจ้าท่านสอนให้มองในแง่ของความจริง ก็ทำให้คนรู้ความจริงแล้วก็ทุกข์น้อยด้วย ถ้าจะตั้งปัญหาถามว่า ทำไมชีวิตเกิดมาต้องเป็นทุกข์ ก็เพราะว่าชีวิตนี้เกิดด้วยอำนาจของกิเลส คือคนที่ยังมีกิเลสแล้วมันต้องเกิดทุกคน ถ้าหมดกิเลสแล้วก็ไม่ต้องเกิด อย่างท่านที่ตัดกิเลสได้เด็ดขาดเป็นพระอรหันต์ท่านก็ไม่ต้องเกิด เมื่อท่านไม่ต้องเกิดท่านก็ไม่ต้องทุกข์ เพราะไม่มีอะไรจะทุกข์ไม่มีตัวเกิดก็ไม่มีตัวทุกข์ แต่ว่าคนที่เกิดมานี้เกิดด้วยอำนาจของกิเลส โลภะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้าง สร้างคนเอามา เราเกิดจากกิเลสเราก็ต้องทุกข์ เพราะกิเลสเป็นเหตุให้เกิดความทุกข์

ชีวิตเกิดจากกิเลส ทุกข์มันก็เกิดจากกิเลส ก็หมายความว่าชีวิตกับทุกข์มันเกิดทางเดียวกันนี้ กิเลสเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ กิเลสเป็นเหตุให้เกิดชีวิต ก็แปลว่าทุกข์กับชีวิตมันอยู่ด้วยกัน พระพุทธเจ้าจึงได้ตรัสไว้ว่า

นอกจากทุกข์มันไม่มีอะไรจะเกิด นอกจากทุกข์มันไม่มีอะไรจะแก่ นอกจากทุกข์มันไม่มีอะไรจะเจ็บ ก็หมายความว่าชีวิตก็คือตัวความทุกข์ ที่เรารู้สึกว่าเป็นสุขนะตัวความทุกข์มันลดลงไปต่างหาก ไม่ใช่ว่าทุกข์มันหมด แต่ความทุกข์ลดตัวลงไป ก็ทำให้เรารู้สึกมีความสุขขึ้น ตัวอย่างเหมือนคนที่ป่วย ป่วยหนัก ๆ แต่พอค่อยยังชั่วขึ้น ทั้ง ๆ ที่ยังไม่หายป่วยเขาถามเป็นอย่างไรบ้าง ค่อยสบายขึ้นความจริงมันก็ทุกข์นั่นเอง แต่ตอบเขาว่าค่อยสบายค่อยมีความสุขขึ้น ก็เพราะความทุกข์ที่มันเกิดจากการป่วยไข้มันลดตัวลงไป ถ้าหากว่ามันยังไม่ลดมันเป็นมาก ๆ เราก็บอกว่าทุกข์ทนไม่ไหวแล้วจะตายอยู่แล้ว แต่พอทุกข์มันลด ทั้ง ๆ ที่ยังไม่หมดเราก็บอกว่าค่อยสบายขึ้น ค่อยเป็นสุขขึ้น ก็หมายความว่าเป็นความสุขที่ยังอยู่ในความทุกข์นั่นเอง ถ้าจะเปรียบเทียบก็เหมือนอย่างดอกผ้ากับผืนผ้า ที่มันเป็นดอกผ้าขึ้นมาได้มันต้องมีผืนผ้า แล้วเขาจึงจะทำดอกในผ้าขึ้นมาได้ ถ้าไม่มีผืนผ้ามันก็ไม่มีดอกผ้าเพราะไม่รู้ว่าจะเอาดอกไปทำไว้ที่ไหน ฉะนั้นการมีความสุข ก็ในพื้นของความทุกข์นั่นเอง วิธีที่เราจะลดความทุกข์นั้น เราก็รู้แล้วว่า ชีวิตเกิดจากกิเลสเราก็ลดตัวกิเลสลงไป ถ้าลดตัวกิเลสลงไปความทุกข์มันก็ลด เช่นลดความโลภลงไป ลดความโกรธลงไป ลดความหลงลงไป ความทุกข์มันก็น้อย เพราะความโลภความโกรธความหลงมันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ ถ้าโลภมากมันก็ทุกข์มาก โกรธมากมันก็ทุกข์มาก หลงมากมันก็ทุกข์มาก

ถ้าหากว่าโลภน้อยมันก็ทุกข์น้อย โกรธน้อยมันก็ทุกน้อย หลงน้อยมันก็ทุกข์น้อย ถ้าไม่โลภเลยไม่ทุกข์ ถ้าไม่โกรธเลยไม่ทุกข์เลย ถ้าไม่หลงเลยไม่ทุกข์เลย มันอยู่ที่นี่เองที่จะเห็นได้ง่าย ๆ เช่นคนที่ติดบุหรี่ก็มีความต้องการสูบบุหรี่ ก็ต้องทุกข์อยู่เรื่อยทุกข์เพราะบุหรี่อยู่เรื่อย จะต้องแสวงหาบุหรี่มาสูบอยู่เรื่อย ถ้าบุหรี่ไม่มีสูบละกระวนกระวายทีเดียว นี่ก็เพราะมันอยากสูบบุหรี่ส่วนคนที่เขาไม่ติดบุหรี่ เขาไม่อยากสูบบุหรี่ บุหรี่จะมีสูบหรือไม่มีสูบเขาไม่ต้องทุกข์เพราะความโลภในเรื่องบุหรี่มันหมดไปเสียแล้ว ความทุกข์ที่จะเกิดจากการติดบุหรี่มันก็หมดไป ฉะนั้นการจะลดความทุกข์นี้ ก็คือลดกิเลสในตัวของเรานั่นเอง ลดความโลภลงไปเสียเราตัด

ไม่ได้หมดหรอกแต่เราลดลงไปเสียบ้าง ลดโทสะคือความโกรธลงไปเสียบ้างเราตัดไม่ได้เพราะยังไม่ได้สำเร็จพระอรหันต์ แต่เราพยายามลดความโกรธลงไปเสียบ้าง ลดโมหะความหลงใหลต่าง ๆ ลงไปบ้าง ถ้าเราลดได้ความทุกข์มันก็ลดลงไป ฉนั้นชีวิตทุกชีวิต ถ้าประสพความทุกข์แล้ว ก็ต้องนึกว่านี่มันเป็นธรรมดา เป็นชีวิตแล้วก็ต้องมีความทุกข์ ถ้าอยากจะให้มีความทุกข์น้อย ก็ลดกิเลสลงไปเท่านั้นเอง

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ท่านเกิดมาในโลกนี้ท่านก็ได้ประสพความทุกข์ต่าง ๆ คือประสพความแก่ ความเจ็บ ความตาย ประสพกับการพลัดพรากจากคนรักคนชอบใจประสพกับผลกรรมที่ท่านทำไว้เป็นระยะ

บัดนี้ท่านก็พ้นทุกข์ในชาตินี้ไปแล้ว ถ้าหากว่าท่านไม่เกิดท่านก็หมดทุกข์ต่อไป แต่ท่านยังเกิด ท่านก็จะต้องไปประสพทุกข์ซึ่งเป็นธรรมดาอย่างนี้เสมอไป เราทั้งหลายซึ่งยังมีชีวิตอยู่ คิดถึงความดีของท่านก็อยากให้ท่านมีความสุข เพราะการทำบุญก็เป็นการลดกิเลส คือเมื่อเราทำบุญก็แปลว่าโลภะเราน้อยลงเราจึงทำบุญได้ โทสะเราน้อย โมหะเราน้อยเราจึงทำบุญได้ ถ้ายังโลภมากกลัวหมดกลัวเปลืองก็ไม่อยากจะทำบุญกลัวจะหมดจะเปลือง ถ้าเกิดโทสะขึ้นมากก็ไม่อยากทำบุญ อย่างที่เราเรียกว่าหน้าบอกบุญไม่รับโกรธใครขึ้นมาถ้าใครมาชวนทำบุญก็ไม่เอาด้วย ฉนั้นการทำบุญก็เป็นการโลภะ โทสะ โมหะ ลดกิเลสนั่นเอง เมื่อลดกิเลสลงไปได้ก็เกิดความสุขขึ้น จึงได้ทำบุญกันเพื่อบันเทา โลภะ โทสะ โมหะ เมื่อท่านเจ้าภาพและท่าน,ทั้งหลายได้ทำบุญแล้วเป็นบุญของท่านแล้ว ก็ขอแผ่ส่วนบุญนี้ถวายแก่ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ เพื่อเพิ่มพูนความสุขที่ท่านจะพึงได้รับด้วยอำนาจบุญของท่านด้วย ได้แสดงพระธรรมเทศนาก็พอสมควรแก่เวลาขอให้บุญกุศลที่ท่านเจ้าภาพ ตระกูลเพ็ญชาติ ซึ่งมีคุณนายเลื่อน เพ็ญชาติ ผู้เป็นประประธานพร้อมกับลูกหลาน ได้บำเพ็ญถวายแด่เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ในครั้งนี้ จงสำเร็จผลเป็นความสุข แก่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ในคติภพที่ท่านได้ไปเกิดนั้น ๆ

อนึ่งถ้าหากท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ทราบด้วยญาณวิถีชนิดใด ๆ ว่า บัดนี้ตระกูลเพ็ญชาติ ซึ่งมีคุณนายเลื่อน เพ็ญชาติ ผู้เป็นประธานพร้อมกับลูกหลานได้ระลึกถึงความดีของท่าน จึงได้ตั้งใจอุทิศทำบุญถวายท่านตลอดวัน เริ่มตั้งแต่พระธรรมเทศนา แล้วมีการสวดพระพุทธมนต์ มีการถวายอาหารเพลแก่พระสงฆ์สามเณรหมดวัด แล้วมีการบังสุกุลโดย

พระสงฆ์สามเณรหมดวัดอีก เวลากลางคืนก็มีการสวดพระอภิธรรมอีก เรียกว่ามีการบำเพ็ญกุศลทุกรายการตลอดวัน ถ้าหากท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ทราบด้วยญาณอย่างนี้แล้ว ท่านจะต้องปลื้มใจมาก จะต้องรู้สึกขอบคุณตระกูลเพ็ญชาติซึ่งมีคุณนายเลื่อน เพ็ญชาติเป็นประธานพร้อมกับลูกหลานเป็นอย่างมาก ที่ได้ระลึกถึงท่านและทำบุญอุทิศถวายถึงท่านแม้ท่านไม่สามารถที่จะมากล่าวคำขอบคุณได้ก็คงตั้งใจอำนวยพร ให้แก่ตระกูลเพ็ญชาติซึ่งมีคุณนายเลื่อน เพ็ญชาติพร้อมกับลูกหลานให้มีความสุขความเจริญโทยทั่วกัน ด้วยอานุภาพของคุณพระศรีรัตนตรัย คือพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ และด้วยอำนาจของบุญกุศล ที่ตระกูลเพ็ญชาติและท่านทั้งหลายทุกท่านที่ได้มาร่วมกับตระกูลเพ็ญชาติทำบุญครั้งนี้ จงคุ้มครองตระกูลเพ็ญชาติ ซึ่งมีคุณนายเลื่อน เพ็ญชาติเป็นประธานพร้อมกับลูกหลานและท่านทั้งหลายทุกท่าน ให้เป็นผู้ปราศจากความทุกข์ ความโศก โรคภัย อุปสรรคอันตรายต่าง ๆ เจริญ อายุวรรณะ สุข พล ปฏิภาณชนสารสมบัติ ร่มเย็น เป็นสุขอยู่ ในร่มเงา ของพระพุทธศาสนา แม้ปรารถนาสิ่งใดโดยชอบ ก็ขอให้สำเร็จสมความปรารถนาทุกประการ

อาตมาภาพรับประทานแสดงธรรมเทศนา เนื่องในการทำบุญอุทิศถวายท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ของตระกูลเพ็ญชาติมา ก็พอสมควรแก่กาลเวลา ด้วยประการ...ฉะนี้

ขอพลอยปีติยินดีกับคณะศิษย์วัดพระเชตุพน ซึ่งได้อุปสมบทเป็นพระนวกะรุ่นปี ๒๕๑๖—๑๗ ที่มีน้ำใจดีรู้พระคุณและรู้จักสนองพระคุณต่อท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ น้ำใจเช่นนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงสรรเสริญ และตรัสว่า เป็นสิริมงคล ผู้ใดมีน้ำใจเช่นนี้ ผู้นั้นเจริญก้าวหน้า ร่มเย็นเป็นสุข

ขอท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ได้โปรดรับทราบน้ำใจดีของคณะศิษย์ด้วยเถิด.

พระพรหมคุณาภรณ์

วัดสระเกศ

ปาปนิวารณนิวารณาทิกถา

โดย

พระพรหมคุณาภรณ์ วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร

ในงานบำเพ็ญกุศลศพ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

ณ หอประชุมสงฆ์ วัดพระเชตุพน

วันเสาร์ ที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๒๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ปาปานิวาเรนฺติ กลฺยาเณ นิวาเสนฺติ กลฺยาเณน มนสา อนุกมฺปนฺติ อปฺปสุตํ สาเวติ สุตฺตํ ปริโยทาเปนฺติ สคฺคสฺส มคฺคํ อาจิกฺขนฺติติ ฯ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาในปาปนิวารณนิวารณาทิกถา ในโอกาสที่คุณหญิงสาหร่าย สีวะรา พร้อมด้วยท่านผู้มีความเคารพนับถือ ในฯพณฯ ท่านพลเอกกฤษณ์ สีวะรา และคุณหญิง ได้มีน้ำใจเป็นกุศลมาบำเพ็ญทักษิณานุปทาน คือ บำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศวิปากสมบัติถวายท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ตามวิธีการบำเพ็ญกุศลส่วนทักษิณานุปทานในพระพุทธศาสนา การบำเพ็ญกุศลส่วนทักษิณานุปทาน ซึ่งปรากฏอยู่ ณ บัดนี้เป็นการแสดงให้เห็นถึงน้ำใจที่ดีงามของคุณหญิง พร้อมด้วยท่านทั้งหลายซึ่งร่วมกันเป็นคณะ ที่มีต่อท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ และต่อคณะสงฆ์วัดพระเชตุพน ในเวลาที่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ยังมีชีวิตอยู่ เคยมีน้ำจิตที่ดีงามต่อกันอย่างไร แม้ท่านจะถึงมรณภาพไปแล้วก็ยังคงมีน้ำใจคงเส้นคงวาอยู่อย่างนั้นไม่เปลี่ยนแปลงแปรผัน ทั้งต่อคณะสงฆ์วัดโพธิ์ก็เช่นเดียวกัน จึงกล่าวได้ว่าเป็นน้ำใจอันดีงามตามที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ความเป็นผู้มีน้ำจิตอันดีงามของคุณหญิง ฯ พร้อมด้วยคณะ ที่ได้มีมาแต่ต้นโดยลำดับจนกระทั่งถึงกาลปัจจุบันนี้กล่าวได้ว่ามีส่วนเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน

หลายฝ่าย ในพระธรรมเทศนานี้ หากจะไม่กล่าวถึงส่วนสัมพันธ์นั้นบ้างก็อาจจะขาดความสม-บูรณ์ไปได้ จึงจะพรรณาถึงความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องในฝ่ายต่าง ๆ ตามสมควรแก่เวลาและเท่าที่ทราบอยู่บ้างบางประการ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นวัดใหญ่ เป็นวัดคู่บ้านคู่เมืองมาแต่ไหนแต่ไร ในสมัยที่ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ปุณฺณสิริมหาเถร ทรงดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ได้มีท่านผู้มีน้ำใจสูงส่งอยู่ท่านหนึ่ง ซึ่งเป็นที่รู้กันโดยทั่วไป ทั้งในทางราชการ ทั้งในหมู่ประชาชนอุบาสกอุบาสิกาทั้งหลาย คือ ฯพณฯ ท่านพลเอกกฤษณ์ สีวะรา มีน้ำใจดีต่อวัดพระเชตุพนแต่ต้นมาโดยลำดับ ทราบว่า ตั้งแต่สมัยที่ท่านยังเป็นนายทหารผู้น้อย ก็ได้เข้ามามีส่วนสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับวัดพระเชตุพนนี้ ด้วยน้ำใจที่ดี แม้ท่านจะเจริญด้วยสิ่งต่าง ๆ อันกล่าวรวมว่า เจริญด้วยลาภ เจริญด้วยยศ แต่ท่านก็ไม่ลืมวัดโพธิ์ ยิ่งอุปถัมภ์ค้ำจุนเพิ่มเข้าโดยลำดับ ทราบว่าท่านได้เป็นประธานจัดงาน ฯ วัดพระเชตุพน ซึ่งเป็นงานใหญ่ของวัด เป็นงานสงกรานต์ประจำปีนับเป็นเวลาสิบปีขึ้นไป ได้ทุ่มเททุกอย่างทุกประการให้กับงานนั้นมิใช่เพียงแต่ท่านเท่านั้นที่มาเป็นประธานในการจัดงาน แต่ได้ชักชวนแนะนำผู้ที่ท่านเห็นว่าเป็นผู้มีจิตศรัทธาเลื่อมใส ให้เข้ามาเป็นกลุ่มเป็นก้อนจนกระทั่งงานวัดพระเชตุพนนี้คับคั่งเต็มไปด้วยท่านผู้มีน้ำใจอันดีงามเรื่อยมาโดยลำดับ ท่านได้เป็นประธานจัดงาน ฯ ของวัดจนวาระสุดท้ายของชีวิต ได้สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่วัด ทั้งที่เป็นประโยชน์ด้านวัตถุ และด้านจิตใจอย่างกว้างขวาง ในด้านวัตถุนั้นเห็นง่าย หากจะกล่าวโดยจำนวนเงินก็ยิ่งด้วยจำนวนแสน ยิ่งด้วยจำนวนล้าน กล่าวกันว่า แม้ในจำนวนล้านนั้น ก็มีจำนวนมากกว่าสิบล้านขึ้นไป ได้ทุ่มเททุกอย่างที่จะให้เกิดการบำรุงวัดพระเชตุพนนี้ ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นแล้วว่า วัดนี้เป็นวัดใหญ่ อะไร ๆ ในวัดนี้ก็ล้วนแต่เป็นสิ่งที่ใหญ่มีคุณมีค่ามีศิลปทั้งสิ้น ทราบว่าท่านปรารภว่าแม้เราจะมีเงินอยู่บ้าง แต่ก็ต้องจัดงานเรื่อยไปทุกปีเพราะเงินเท่านี้ก็ยังไม่พอรักษาวัด ในการที่ท่านได้นำส่วนวัตถุเข้ามาบำรุงวัดนั้น มิใช่เพียงแต่เป็นผู้หาจากผู้อื่น แต่เป็นผู้บริจาคด้วยตนเองอีกด้วย

ในด้านจิตใจก็กล่าวได้ว่า ได้ส่งเสริมน้ำใจของทุก ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวกับวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือส่งเสริมน้ำใจของพระภิกษุสงฆ์สามเณรในพระอารามนี้ ทำให้ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช ปุณฺณสิริมหาเถร เกิดความเบาพระทัยในภาระของพระองค์ท่าน ที่จะต้องจัด

ต้องทำในวัด กล่าวรวมได้ว่าท่านได้เป็นผู้แบ่งภาระผ่อนภาระทั้งในทางจิตใจ และในด้านอื่น ๆ ของท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช เป็นอย่างมาก การทั้งหลายทั้งปวงนี้จะสำเร็จลงได้ด้วยดี ก็ย่อมจะต้องเนื่องด้วยท่านผู้อื่นที่ใกล้ชิดอย่างสำคัญอีกด้วย หากจะกล่าวโดยเฉพาะในครอบครัว ก็กล่าวได้ว่า คุณหญิงต้องเป็นกำลังใจที่สำคัญให้กับ ฯพณฯ ท่าน พร้อมด้วยบุตร และธิดา ส่งเสริมให้ท่านได้มาบำเพ็ญบุญบำเพ็ญกุศลในทางพระศาสนา จึงกล่าวได้ว่าคุณหญิงมีน้ำใจอันดีงามต่อวัดวาอาราม ต่อพระศาสนา

ท่านที่เกี่ยวเนื่องกันและล่วงไปแล้วก็คือ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช หรือที่เรียกกันว่า "ป๋า" ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ และ ฯพณฯ ท่าน พลเอกกฤษณ์ สีวะรา ท่านทั้ง ๓ ล่วงไปแล้ว บัดนี้ ทุกท่านมีน้ำใจมาประกอบการกุศลอยู่ ณ ที่นี้ เราขาดเครื่องมือที่จะรู้ได้ว่า ท่านทั้ง ๓ ได้ไปอยู่ด้วยกัน ณ ที่ใด · หรือได้ไปร่วมสุขร่วมทุกข์กันอย่างไรในโลกข้างหน้า อนุมานเอาด้วยความคิดว่า บัดนี้ ท่านเจ้าประคุณสมเด็จพระสังฆราช คือสมเด็จ ฯ ป๋า ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ และ ฯพณฯ ท่าน พลเอกกฤษณ์ สีวะรา คงจะต้องชื่นชมยินดีโสมนัสในน้ำใจที่ผู้อยู่ในภายหลัง ได้แสดงออกอยู่ด้วยความงามความดีอยู่ ณ บัดนี้ จะเป็นเหตุบังเอิญหรืออย่างไรนั้นก็พูดได้ยาก แต่ว่าเมื่อ สมเด็จ ฯ ป๋า สิ้นพระชนม์ไปไม่นานนัก ฯพณฯ ท่าน ก็ถึงอนิจกรรม ต่อมาไม่นาน ท่านเจ้าคุณอุบาลี ก็ถึงมรณภาพ ท่านทั้ง ๓ ได้ละโลกนี้ไปในระยะใกล้ ๆ กัน พระศพ พระอัฐิ ศพ และอัฐิของท่านทั้ง ๓ ก็ได้มารวมประดิษฐานอยู่ในหอประชุมนี้ ท่านทั้ง ๓ ได้สร้างบุญบารมีคู่กันมาในทางพระศาสนา น่าจะกล่าวได้ว่า ท่านได้สร้างกันมาแล้วแม้ในอดีตชาติ ในปัจจุบันในชาตินี้ เห็นกันอยู่ได้ถ้วนทั่ว ว่าท่านทั้ง ๓ มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอย่างไรในกาลข้างหน้า คือ ในโลกหน้า ไม่สามารถที่จะหยั่งทราบได้ แต่ก็อนุมานดังกล่าวแล้ว จึงพอที่จะพรรณนาได้ว่า ณ บัดนี้ สมเด็จ ฯ ป๋า ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ และ ฯพณฯ ท่าน พลเอกกฤษณ์ สีวะรา จะต้องชื่นชมโสมนัสปรีดาปราโมทย์ในน้ำใจอันดีงาม

น้ำใจอันดีของคุณหญิง ฯ พร้อมด้วยคณะ น้ำใจอันดีงามของคณะสงฆ์วัดพระเชตุพน ซึ่งมีท่านเจ้าคุณ ฯ รักษาการแทนเจ้าอาวาสเป็นประธาน เป็นน้ำใจที่ดีต่อกัน เป็นน้ำใจที่ดีระหว่างกันและกัน ท่านทั้ง ๓ ล่วงไปแล้ว แต่ว่าผู้อยู่ในภายหลังก็ยังมีน้ำใจอันดีอันงามอยู่

เหมือนอย่างเดิม จึงกล่าวได้ว่า การบำเพ็ญกุศลซึ่งปรากฏอยู่ ณ บัดนี้ ก็เป็นส่วนหนึ่งที่สำเร็จลงได้ ด้วยความดีความงามของท่านทั้งสาม แลด้วยน้ำใจอันดีงามของคุณหญิง ฯ พร้อมด้วยคณะ จึงต้องตามที่โบราณท่านกล่าวว่า การบำเพ็ญกุศลส่วนทักษิณานุปทานนั้นย่อมสำเร็จลงได้ด้วยน้ำใจที่ดีงาม หากจะกล่าวโดยเฉพาะเจาะจงลงไป อันเนื่องในการบำเพ็ญกุศลในวันนี้คือท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ซึ่งคณะท่านเจ้าภาพมุ่งหมายที่จะอุทิศส่วนกุศลไปให้ ท่านก็เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่กล่าวรวมได้ว่า เป็นสมณะที่งดงามในพระศาสนา เป็นพระที่งดงามในฐานะที่มาถึงเข้า

เมื่อเป็นพระผู้น้อย ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะเป็นพระผู้น้อย ทำให้พระผู้ใหญ่พลอยอิ่มอกอิ่มใจ พลอยโล่งอกโล่งใจ เป็นสมณะที่ดีในฐานะเป็นอาจารย์ คือเป็นพระอาจารย์ที่ดีของศิษย์ทั้งหลาย มีน้ำใจเกื้อกูลต่อบรรดาผู้เป็นศิษย์ ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ท่านเป็นสมณะที่ดีของชุมชน การใดที่เกี่ยวด้วยชุมชน การนั้นท่านไม่ละไม่เว้น ท่านเห็นความสำคัญของชุมชนที่มีน้ำใจดีต่อพระศาสนาจึงปรากฏเห็นได้ทั่วไปว่า เมื่อการใดที่เป็นภาระของชุมชนเกิดขึ้น ท่านมีส่วนเกี่ยวข้อง ท่านจะทำการนั้นด้วยความเต็มใจ และตั้งใจเต็มเปี่ยมเสมอ

ข้อนี้จะพึงสาธกให้เห็นได้ในระยะกาลอันใกล้ก่อนที่ท่านจะถึงมรณภาพไม่นาน เมื่อ ฯพณฯ ท่านพลเอกกฤษณ์ สีวะรา ป่วยหนักอยู่ที่โรงพยาบาล ท่านก็เป็นห่วงเป็นใย ครั้นทราบข่าวว่า ฯพณฯ ท่านถึงอนิจกรรม ท่านก็ได้นำพระสงฆ์ในวัดนี้ ไปทันที และในขณะเดียวกันก็ได้นำศพของ ฯพณฯท่าน ไปสู่วัดเทพศิรินทราวาส และได้อยู่คอยดูแลเอาใจใส่จนกระทั่งจัดการในเบื้องต้นเสร็จเรียบร้อย เมื่อการบำเพ็ญส่วนกุศลอันควรจะบำเพ็ญมาถึงเข้า ท่านก็ได้ประกาศให้พระภิกษุสามเณรทั้งหลายในวัดได้ทราบ ให้ไปบำเพ็ญกุศลอุทิศแก่ ฯพณฯ ท่าน ในวันพระราชทานเพลิงศพออกเมรุ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีก็ประกาศให้พระเถรานุเถระพระภิกษุสามเณรในวัดนี้ แม้แต่สัตบุรุษให้ไปร่วมในงานพระราชทานเพลิงนั้น แม้ในวาระสุดท้ายเหลือแต่อัฐิแล้ว ท่านก็ยังมีน้ำใจยินดีแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจน โดยได้มอบหมายให้ท่านเจ้าคุณเทพโสภณ จัดสถานที่บนหอประชุมนี้ ให้เป็นที่ประดิษฐานอัฐิของ ฯพณฯ ท่าน ก่อนเวลาที่จะนำไปประดิษฐานยังที่อื่น

ข้อนี้เป็นนิทรรศนอุทาหรณ์แสดงเห็นว่า ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ นั้น เป็นสมณะที่ดีของชุมชน เมื่อชุมชนมีการใดอันท่านเจ้าคุณเกี่ยวเนื่อง ท่านก็ทำด้วยน้ำใจดีเสมอ

มามิได้ขาด กล่าวได้ว่าท่านเป็นศิษย์ที่ดีของอาจารย์ ท่านเป็นพระอาจารย์ที่ดีของศิษย์ เป็นสมณะที่ดีในพระศาสนา และเป็นสมณะที่ดีของชุมชน ได้ปฏิบัติการทั้งหลายในส่วนที่เนื่องด้วยชุมชน ต้องตามที่องค์สมเด็จพระทศพลสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ ดังวาระพระบาลีที่ได้ยกขึ้นในเบื้องต้น ว่า ปาปา นิวาเรนฺติ เป็นอาทิ ความในเรื่องนี้มีว่า องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสอน ปรากฏในสิคาโลวาทสูตรว่าสมณะที่ดี เมื่อมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับชุมชนแล้ว พึงประพฤติปฏิบัติให้เกิดเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ชุมชนด้วยสถาน ๖ ประการ

ประการที่หนึ่ง คอยระมัดระวังชุมชนไม่ให้ตกไปในทางเสีย คอยเอาใจใส่ป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้น จะเป็นการเสียหายทางชื่อเสียง จะเป็นการตกต่ำในทางฐานะ หรือแม้แต่การจะเพลี่ยงพล้ำในทางการประพฤติปฏิบัติ ก็คอยห้ามคอยกันเอาไว้ นี้เป็นประการหนึ่ง

ประการที่สอง คอยสอดส่องเอาใจใส่ให้ตั้งอยู่ในทางที่ดีที่งามอยู่เสมอ ทางใดที่เห็นว่าเป็นทางเจริญ ก็คอยที่จะให้ตั้งอยู่ในทางนั้น ทางใดที่สว่างแจ่มใส ก็คอยให้ดำเนินไปในทางนั้น อยู่ในลักษณะที่มีน้ำใจที่จะยกขึ้นไปตั้งไว้ในความงามความดีเสมอ เห็นชุมชนที่ตั้งอยู่ในความงามความดีว่า นั่นคือสิ่งที่ปรารถนาอย่างสำคัญ

ประการที่สาม อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงามสม่ำเสมอ เมื่อถึงคราวที่จะอนุเคราะห์ไม่สักว่าอนุเคราะห์ แต่มีน้ำใจที่งามเป็นเครื่องดลบันดาลให้เกิดการอนุเคราะห์ เมื่อจะอนุเคราะห์คราวใด ผู้รับก็ชื่นอกชื่นใจว่า ไม่ใช่เพียงแต่อนุเคราะห์ แต่มีน้ำใจดีแล้วจึงอนุเคราะห์

ประการที่สี่ ให้ได้สดับตรับฟังเรื่องต่าง ๆ ซึ่งยังไม่เคยทราบมาก่อนไปบ้าง หรือสดับตรับฟังในทางหลักธรรมอันจะเป็นเครื่องประเทืองใจในคราวที่ใจหดหู่ ในคราวที่ใจไม่มีอะไรเป็นหลักยึดก็คอยให้ข้อแนะนำในทางธรรม

ประการที่ห้า ย่อมทำให้สิ่งที่ได้เคยรู้ เคยทราบ เคยได้ยินได้ฟังมานั้น ชัดเจนแจ่มแจ้งมีเหตุมีผลมากยิ่งขึ้น พยายามหาเหตุหาผลเข้ามาประกอบในเรื่องที่เคยได้ยินได้ฟัง ธรรมได้เคยฟังแล้วก็หาเหตุหาผลชี้แจงให้แจ่มแจ้งขึ้น เหตุใดสิ่งใดที่ได้ฟังมาแล้ว แต่ว่ายังไม่มีเหตุสนับสนุนเพียงพอ ก็คอยหาเหตุเข้ามาสนับสนุน หาผลเข้ามาสนับสนุน ทำให้สิ่งที่เคยได้ยินได้ฟังได้รู้ได้เห็นนั้นชัดเจนแจ่มแจ้ง ทั้งในการเป็นปกติ ทั้งในการที่เป็นวิกฤต

ประการสุดท้าย คอยระมัดระวังหนทางที่จะดำเนินไปสู่ความสุข ความสงบ ความร่มเย็น ทางใดที่จะเป็นความสุข ความสงบ ความร่มเย็น ก็คอยบอกทางนั้นให้ หลักดังที่พรรณามานี้ องค์สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสสอนให้พระภิกษุ ได้ประพฤติปฏิบัติเนื่องด้วยชุมชน

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นพระเถระผู้ใหญ่ที่ดำเนินปฏิปทาตามพระพุทธวจนะดังที่ยกมากล่าวนี้ ท่านคอยระมัดระวังไม่ให้ผู้ใดเพลี่ยงพล้ำในทางที่เสีย คอยเอาใจใส่ให้เดินไปในทางที่ดี กล่าวรวมว่า มีสิ่งใดที่ท่านจะพึงปฏิบัติต่อชุมชนแล้ว สิ่งนั้นท่านจะต้องรีบจัดรีบทำ เห็นความสำคัญไม่ต่ำไปกว่างานด้านอื่น ๆ จึงกล่าวได้ว่า ท่านเป็นสมณะที่ดีของชุมชนดังปรารภแล้วข้างต้น เพราะเหตุที่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ได้ประกอบการทั้งหลายเป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ศิษย์ เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ครูบาอาจารย์ เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ พระศาสนา และเป็นประโยชน์ต่อชุมชนด้วยประการดังนี้

บัดนี้ คุณหญิง ฯ พร้อมด้วยคณะ จึงได้มาบำเพ็ญกุศล ชื่อว่า ได้มาบูชาคุณความงามความดีของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ประการหนึ่ง ชื่อว่า ได้ประพฤติธรรมเป็นกตัญญูกตเวทิตาธรรมบ้าง เป็นปจายนธรรมบ้างประการหนึ่ง และจะได้ตั้งใจอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลสนองตอบแก่ท่านให้เหมาะสมแก่ความดีที่ท่านได้ประพฤติปฏิบัติบำเพ็ญมาอีกประการหนึ่ง จึงกล่าวได้ว่าการบำเพ็ญกุศลที่เป็นส่วนทักษิณานุปทานนี้ เป็นการบำเพ็ญกุศลเป็นไปตามวิธีในพระพุทธศาสนา แสดงพระธรรมเทศนาในวาระการบำเพ็ญกุศลอุทิศวิปากสมบัติถวาย ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ สมควรแก่เวลา

อิมินา กตปุญฺเญน ขออำนาจบุญกุศลที่คุณหญิง ฯ พร้อมด้วยคณะ ได้ตั้งใจบำเพ็ญให้เป็นไปด้วยดีทุกประการ จงบังเกิดเป็นบุญนิธิ เป็นบุญบารมี ส่งเสริมบารมีธรรมแก่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ในสัมปรายภพสมดังเจตนาปรารภ จงทุกประการ แสดงธรรมเทศนายุติด้วยเวลา เอวํ ก็มีด้วยประการฉะนี้

พระทวียุทธ ฐานยุตฺโต

ผู้บันทึกเสียงและถอดจากเทป

๑ ต.ค. ๒๐

ชราสุตฺตกถา

พระราชวิมลมุนี

แสดง ณ ที่หอประชุมสงฆ์ วัดพระเชตุพน ฯ

ในงานศพพระอุบาลีคุณูปมาจารย์

วันที่..............กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํ โอรํ วสฺสสตาปิ มิยฺยติ

โย เจปิ อติจฺจ ชีวติ อถโข โส ชรสาปิ มิยฺยติ ฯ

บัดนี้จะแสดงพระธรรมคำสอน ในพระบวรพุทธศาสนา เพื่ออนุโมทนากุศลทักษิณากัลยาณวัตร อันคณะเจ้าภาพฝ่ายคฤหัสถ์และบรรพชิตทั่วทุกชั้น มีสมานฉันท์ร่วมใจกันบำเพ็ญวันนี้ เพื่ออุทิศวิบากราสีสมบัติปัตติทานมัย ด้วยมั่นอยู่ในกตัญญูกตเวที ตามวิถีแนวทางของนักปราชญ์ ฉลองพระคุณในโอกาสอันควร โดยประมวลลงในทานศีลและภาวนามัยบุญญกิริยาเนื่องในวาระดิถีที่เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ถึงแก่มรณภาพ ได้เวียนมาครบรอบสัตตมวารที่ ๕ บรรดาคณะเจ้าภาพทั้งที่อยู่ใกล้และห่างไกล ไม่มีใครที่จะนอนใจอยู่นิ่ง ต่างช่วยกันจัดสิ่งที่ควรจัดสรร เพื่อให้งานนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

ก็และงานบำเพ็ญกุศลราสีทักษิณากัลยาณวัตร คณะเจ้าภาพในสังกัดโรงเรียนมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย ในพระบรมราชูปถัมภ์ ทั้งที่ประจำอยู่ ณ วัดมหาธาตุและวัดพระเชตุพนฯ ล้วนแต่เป็นคนเชี่ยวชาญ คือครูอาจารย์ นิสิต นักศึกษา นักเรียนและเจ้าหน้าที่ อันมีพระวิสุทธิสมโพธิเป็นประธานเป็นหัวหน้า ได้พร้อมใจกันมาประชุมเป็นสมาคม โดยชื่นชมยินดี

ที่จะได้บำเพ็ญกุศลปจายนวัตร เพื่ออุทิศวิบากสมบัติถวายแด่เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ผู้สิ้นชีพวายปราณแล้วโดยประมาณเป็นการสนองคุณูปการกิจตามสัปปุริสบัณฑิตประเพณี ซึ่งเป็นที่นิยมในพระพุทธศาสนา

อันกุศลทักษิณานุปทานที่คณะอาจารย์เป็นต้น มาบำเพ็ญอยู่บัดนี้ จัดเป็นวิธีอปจายนกรรม คือมากระทำความเคารพนบนอบสักการะบูชา ซึ่งท่านผู้ควรสักการะบูชา คือเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ผู้ทรงคุณสารอันประเสริฐเลิศล้ำ และจัดเป็นธรรมคารวะธรรมบูชา ด้วยอำนาจที่มาเคารพสักการะบูชาธรรม ตามจริยาวิถีทางดำเนินของบัณฑิต พร้อมด้วยอาการกาย วาจา จิตครบไตรทวาร เป็นสมุฏฐานให้เกิดสุขสิริสวัสดิ์สถาพรสิ้นเวลานาน เพราะการอ่อนน้อมต่อวุฒบุคคลและธรรมที่ชอบนั้น เป็นกัลยาณวัตรในมนุษย์นิกรทั่วมณฑล เมื่อนรชนมาปฏิบัติให้ไพบูลย์เต็มกำลังสามารถ ย่อมอาจอำนวยหิตสุขให้ในชาตินี้และชาติหน้า สมด้วยคาถาพุทธภาษิตว่า

เย วุฑฺฒมฺ อปจายนฺติ นรา ธมฺมสฺส โกวิทา
ทิฏฺเฐ ธมฺเม จ ปาสํสา สมฺปราโย จ สุคฺคติ

แปลว่า นรชนเหล่าใดฉลาดในธรรม มาคำนับนบนอบท่านผู้เจริญ นรชนเหล่านั้นอันบัณฑิตพึงสรรเสริญในปัจจุบันภพนี้ และสัมปรายภพของเขาก็เป็นสุคติคือไปทางดีด้วยดังนี้

แท้จริง เจ้าคุณพระอุบาลีกมลเถระนั้น สมัยเมื่อมีชนมายุกาลอยู่ ปรากฏเป็นผู้ที่เพรียบพร้อมด้วยคุณสมบัติหลายประการ ในด้านหนึ่งเป็นพระเถระผู้รัตตัญญู กล่าวคือเป็นผู้ได้บรรพชาอุปสมบทอยู่ในเพศบรรพชิตมานาน จวบกาลถึงวัยชราภาพ ย่อมทราบเหตุการณ์ที่ผ่านพ้นมาได้เป็นอย่างดีหรือจะพูดอีกทีก็ว่า มีประสบการณ์ต่าง ๆ มาก ซึ่งยากที่จะหาผู้เสมอเหมือนท่าน ทั้งมีศีลอาจาระเหมาะแก่สังคมทุกชั้นทุกระดับ มีอากับปะกิริยานุ่มนวลชวนชื่นชมพิเศษ เป็นเหตุจูงใจสาธุชนทั่วทุกทิศ ให้น้อมจิตเคารพนับถือสักการะบูชา และให้เกิดศรัทธาปสาทจิตในท่านเป็นอันดี ทั้งมีโอภาปราศัยเหมาะแก่บุคคลทุกระดับ นับเป็นข้ออัศจรรย์สมศักดิ์ศรี

เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์นั้น มีจรรยาบรรณเหมาะสมเป็นพิเศษ สมควรเป็นเนตติแบบอย่างโดยทางตรง คือท่านดำรงตำแหน่งเจ้าคณะภาค ๑๒ ปกครองคณะสงฆ์ ๓ จังหวัด

คือจังหวัดนครนายก จังหวัดฉะเชิงเทราและจังหวัดปราจีนบุรี ได้อบรมภิกษุสามเณรให้มีจริยาสมบัติอันดีงามปฏิบัติตามพระธรรมวินัย เสริมสร้างให้มีอัธยาศัยน่าเคารพ สมควรนบนอบกราบไหว้ด้วยน้ำใสใจจริง ไม่ยอมละทิ้งในสิ่งที่ตั้งใจทำ ช่วยแนะนำสั่งสอนให้เข้าใจในสิ่งที่ควร ซึ่งล้วนแต่แสดงตนเป็นคนละมุลละมัย พร้อมทั้งหาปัจจัยเป็นทุนทรัพย์ ช่วยสนับสนุนกิจการพระพุทธศาสนา สร้างถาวรวัตถุขึ้นในจังหวัดและอำเภอนั้น ๆ เพื่อเป็นแหล่งสำคัญที่ควรนึกถึงทุกเช้าค่ำ เช่นปลูกสร้างที่ทำการสงฆ์ในจังหวัด สร้างโรงเรียนขึ้นในวัด ช่วยพัฒนาให้เข้าระเบียบสวยงามดี นอกจากนี้ เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ยังจัดการและคิดอ่านสร้างอุโบสถอีกหลายหลังตามกำลังความสามารถของตน

อนึ่ง เมื่อวันบำเพ็ญคล้ายวันเกิดนั้น คือวันที่ ๑๓ กรกฎาคมศกนี้ เจ้าคุณพระอุบาลี ฯ ได้ตั้งกุศลเจตนาแรงกล้า จัดหาเครื่องอุปโภคบริโภคแลเภสัช เพื่อใช้กำจัดความหิวโหย และโรคภัยไข้เจ็บนานาประการ ส่วนใหญ่คือข้าวสารจำนวนมากพอเหมาะ จักได้ส่งไปสงเคราะห์ถวายภิกษุสามเณรและประชาชนผู้ยากไร้ ไม่มีอันจะกิน ในถิ่นอรัญประเทศเขตตาพระยา แต่อนิจจา วต สังขารา สังขารไม่คงทนไม่เที่ยง สุดที่จะหลีกเลี่ยงได้นั้น ท่านต้องวายชนม์ลงด้วยหัวใจวายในคืนนั้น เป็นอันจบเกมชีวิตลงแต่เพียงนี้

เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นนักบริหารธุรกิจที่ควรยกย่อง เป็นนักปกครองที่สามารถได้เป็นเจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ฯ มาแม้ไม่สู้นาน ก็บริหารวัด พัฒนาทั้งเขตพุทธวาสและสังฆาวาสให้สะอาดเอี่ยมละอออร่าม สมเป็นพระอารามหลวงชั้นเอกอุตกฤษฏ์ ได้อุทิศเวลาและชีวิตของตนเพื่อผลคือความตั้งมั่นแห่งการพระศาสนา เป็นนักสถาปนิกที่ควรแก่การสรรเสริญเพราะทำวัดให้เจริญรุ่งเรืองกว่าแต่กาลก่อน ทำการปฏิสังขรณ์แทบทั่วพระอาราม สวยสดงดงามดังเมืองสวรรค์ มีสิ่งสำคัญคือทุนทรัพย์ช่วยสนับสนุนจากคฤหัสถ์และบรรพชิต ทั่วทุกทิศทุกแห่งหน เช่นเจ้าคุณพระมงคลทิพย์มุนีหรือหลวงพ่อเมี้ยนเป็นต้น เป็นประธาน ให้การสนับสนุนเป็นกำลังด้วยดีตลอดมาตามสมควร

ในส่วนการอุปถัมภ์ค้ำชูช่วยเหลือต้อนรับ เกี่ยวกับโรงเรียนมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยตรงกับอัธยาศัยของเจ้าคุณพระอุบาลี ฯ ท่านแสดงออกซึ่งไมตรีจิตดีแท้ หมั่นดูแลให้ความสดวกทุกอย่าง ทั้งทางตรงและทางอ้อม ช่วยตะล่อมให้อยู่เย็นเป็นสุขสบาย ทั้งฝ่ายครูอาจารย์และนักเรียนถ้วนหน้า เป็นไปพอเหมาะเท่าที่สามารถจะทำได้ ด้วยประการฉะนี้ ฯ

เจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์กมลเถระ มีวาสนาบารมีวิริยะอุตสาหะดีเด่น มองเห็นประจักษ์ชัด ทรงคุณสมบัติพิเศษควรแก่การสรรเสริญ มีอายุเจริญมาถึง ๗๑ ปี ตกอยู่ในสถานะที่เรียกว่าชราภาพ ย่อมเป็นที่รับทราบกันโดยทั่วไปว่า คนที่อยู่ในวัยเช่นนี้ มักมีโรคาพาธเข้ามาเยี่ยมเยียน เบียดเบียนให้ต้องทุพพลภาพมากบ้างน้อยบ้างตามจังหวะ เจ้าคุณพระอุบาลี-คุณูปมาจารย์นั้นแม้กุศลขันธ์อันได้บำเพ็ญและสั่งสมไว้มาก ก็ยากที่จะหลีกเลี่ยงรอดพ้นไปได้ จำต้องตกอยู่ในสถานะเช่นนั้นเหมือนกันหมด ดำเนินตามกฎแห่งคติธรรมดา กล่าวคือ จากเกิดมาแก่ จากแก่ไปตายเวียนว่ายวนอยู่เช่นนี้ตามธรรมดาของสังขารทุกรูปทุกนาม ต้องตามพุทธนิพนธ์ภาษิตในชราสูตร อันยกมาเป็นนิกเขปบทว่า

อปฺปํ วต ชีวิตํ อิทํ โอรํ วสฺสสตาปิ มิยฺยติ
โย เจปิ อติจฺจ ชีวติ อถโข โส ชรสาปิ มิยฺยติ

แปลความว่า ชีวิตคืออายุนี้น้อยนักหนา คนเกิดมาแล้วก็ตายไป แต่เพียงภายในร้อยปีโดยมาก หากผู้ใดแม้มีชีวิตเกินกว่าร้อยปีไปได้ ผู้นั้นย่อมตายเพราะชราเป็นแน่ ดังนี้

อธิบายว่า ชีวิตคืออายุของคนเกิดขึ้นเพราะเหตุปัจจัยผสม เนื่องด้วยลมหายใจออกและลมหายใจเข้า คลุกเคล้าด้วยมหาภูตรูป ๔ คือธาตุดินน้ำไฟลมอย่างบริบูรณ์ เพิ่มพูนเกื้อกูลหล่อเลี้ยงด้วยอาหาร และประกอบด้วยวิญญาณ ชีวิตนี้มีระยะกาลน้อยยิ่งนัก เพราะเหตุมีลักษณะผสมด้วยนามรูป ตามปรกติไม่ทนทานต่ออันตรายต่าง ๆ มีเย็นร้อนเป็นต้น ถ้าอันตรายภายนอกเช่นฤดูเปลี่ยนแปรไป หรืออันตรายภายในมีธาตุ ๔ กำเริบวิการ เมื่อทนทานต่ออันตรายนั้น ๆ ไม่ไหว ก็ย่อมเสื่อมสิ้นอันตรธานดับไป เหมือนดวงไฟซึ่งตั้งไว้ในสถานที่แจ้ง ถ้าถูกลมพัดมารุนแรงแต่ ๘ ทิศ แม้เพียงทิศใดทิศหนึ่ง ก็ย่อมถึงซึ่งความดับลงฉับพลัน แม้ชีวิตอันตรายไม่มีมา วันคืนและเวลาบ่ายหน้าล่วงไป ๆ มิใช่จะล่วงเลยไปแต่วันคืนและเวลาเปล่าชีวิตของคนเราทั้งปวง ก็ย่อมล่วงไปหมดสิ้นไป รุกร้นเข้าใกล้ความตายทุกคืนวันและเวลาร่ำไป เหมือนดวงไฟถึงไม่ต้องลม เมื่อเชื้อมีใส้และน้ำมันเป็นต้นหมดลง ก็คงต้องดับไปเองฉะนั้น ดังนี้

คนที่เกิดมาแล้วย่อมตายไป แม้แต่ภายในร้อยปี คือตายเสียแต่อยู่ในครรภ์บ้าง พอคลอดออกมาแล้วบ้าง เมื่อเป็นเด็กเล็กบ้าง เมื่อตั้งอยู่ในปฐมวัยคือวัยแรกบ้าง ในมัชฌิมวัย

กล่าวคือวัยกลางคนบ้าง ในปัจฉิมวัยสุดท้ายแห่งอายุบ้าง ยังไม่ทันจะถึงร้อยปี ก็ตายเสียในระหว่างนี้โดยมาก ถึงหากว่าคนเรามีอายุยั่งยืนเกินร้อยปีไปได้ ก็ต้องตายเพราะชราความแก่เป็นแน่ อันจะไม่ตายนั้นมิได้มี สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสประทานโอวาทไว้ว่า มรณนฺตํ หิ ชีวิตํ เพราะชีวิตคือความเป็นอยู่ของคนทั้งหลาย มีความตายเป็นที่แน่นอนที่สุด ไม่มีมนุษย์หรือหมู่สัตว์จะรอดพ้นไปได้ นับตั้งแต่เกิดมา ชราความแก่ก็ชักพาเข้าไปใกล้ความตายทุกคืนวัน เมื่อนรชนอันชราเข้าครอบงำอันทำย่ำยี ให้มีอวัยวะพิปริตแปรผัน เช่นฟันหลุด ผมหงอก หนังเป็นเกลียวเหี่ยวยานย้อยพราวพร้อยไปด้วยกระตามตัว โดยส่วนมากหรือประปราย มีกายหง่อมค้อมลงงกงัน มือถือไม้เท้ายันไปข้างหน้ามีกำลังวังชาทุพพลภาพสิ้นดี ทั้งอินทรีย์ก็แก่เก่าคร่ำคร่า เช่นตามัว หูตึง ถึงจะมีอายุเกินกว่าร้อยปีไปได้โดยสามารถ ก็ไม่มีอำนาจวิสัยที่จะต่อต้านให้พ้นความตายได้ จะหลบหนีไปอยู่ที่ไหน ๆ ก็พอจะหลบหนีไปได้ เช่นหลบเข้าในหุบเขาหรือหลบหลีกอยู่กลางทะเลหลวง ที่คนทั้งปวงไม่สามารถจะติดต่อตามถึง แต่อย่าเพิ่งเข้าใจว่าหนีพ้นผลสุดท้ายชีวิตต้องวอดวายแตกดับลงเพราะความชราเป็นแน่ เปรียบเหมือนผลไม้ที่แก่สุกงอมอยู่กับต้น มีแต่จะล่วงหล่นไปฝ่ายเดียวฉะนั้น

เพราะเหตุผลมีนัยดังพรรณนามาข้างต้น สาธุชนทั้งหลายผู้ทรงปรีชา พิจารณาเห็นภัยในความย่อยยับแตกดับแห่งสังขาร พึงเร่งมนสิการประกอบกองบุญกุศล เพราะบุญกุศลมีผลบันดาลให้เกิดสุข ทั้งในชาตินี้และชาติหน้า สมเด็จพระบรมศาสดาตรัสไว้ว่า ผู้ใดประพฤติธรรมด้วยกาย วาจา ใจ ในสุคติโลกสวรรค์ดังนี้

ขอกุศลราสีทักษิณากัลยาณวัตร อันคฤหัสถ์และบรรพชิตร่วมใจกัน บำเพ็ญเป็นปัจจโยปการธรรมามิต อุทิศถวายฉลองพระคุณในเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์นั้น จงพลันสำเร็จเป็นวิบากสมบัติอำนวยสุขศุภอรรถอิฐ วิบูลมนูญผลในสัมปรายภพ สมดังมโนปรารภของเจ้าภาพทุกประการ

ในอวสานแห่งพระธรรมเทศนา พระครูฐานานุกรมเปรียญจตุวรรค จัดได้สวดธรรมคาถาโดยสรภัญญวิธี เพื่อเพิ่มพูนกุศลบุญราศีประดับปัญญาบารมี ณ กาลบัดนี้ เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้ ฯ

กตญฺญู กตเวทิตากถา

โดย

พระเทพโสภณ วัดพระเชตุพน

ในงานบำเพ็ญกุศลศพ พระอุบาลีคุณูปมาจารย์

ณ หอประชุมสงฆ์ วัดพระเชตุพน

วันอาทิตย์ที่ ๑๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๒๐

นโม ตสฺส ภควโต อรหโต สมฺมาสมฺพุทฺธสฺส ฯ

ภูมิเว สาธุรูปานํ กตญฺญู กตเวทิตาติ

บัดนี้ จักแสดงพระธรรมเทศนาในกตัญญู กตเวทิตากถา เพื่อเป็นเครื่องอนุโมทนาในส่วนกุศลทักษิณานุปทานกิจในคืนนี้ ได้แก่การทำบุญอุทิศให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งวันนี้คณะท่านเจ้าภาพคือ คณะพระภิกษุนวกะเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ มีฝ่ายพระภิกษุ คือ พระทวียุทธ และ พระสำเริง ฆารวาสมี ดร. เสริมลาภ วสุวัต เป็นต้น พร้อมด้วยคณะญาติมิตร ได้มาร่วมใจกันบำเพ็ญกุศลเพื่ออุทิศถวายแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เจ้าอาวาสวัดพระเชตุพน ฯ เจ้าคณะภาค ๑๒ ซึ่งเคยเป็นพระอุปัชฌายะให้การบรรพชาอุปสมบท การที่คณะท่านเจ้าภาพได้มาระลึกถึงคุณูปการะเช่นนี้ นับว่าเป็นผู้มีน้ำใจอันดีงาม ระลึกถึงท่านผู้มีอุปการะคุณโดยเฉพาะ ถ้าจำกล่าวว่าพระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นพระอุปัชฌายะรุ่นแรกของพระภิกษุทั้งหมดซึ่งเป็นนวกะในวัดพระเชตุพน ฯ ก็ว่าได้ เป็นเจ้าอาวาสสมัยแรกของภิกษุนวกะวัดพระเชตุพน ฯ ก็ได้ คือในระยะนั้นท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชมีพระชนม์อยู่แต่ประชวร ไม่สามารถที่จะปฏิบัติศาสนกิจได้ ได้มอบหมายให้พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระอุบาลี ฯ ปฏิบัติหน้าที่แทน และได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสในปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๖

นั้น ในระหว่างที่พระนวกะบวชอยู่ ได้เป็นท่านเจ้าพระอุบาลี ฯ ก็ได้เป็นอาจารย์ให้การอบรมในการแนะนำสั่งสอนตลอดระยะการที่บวชอยู่ ได้เป็นการแสดงน้ำใจที่ระลึกถึงท่าน ความจริงท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์นี้ แม่ว่าจะมิได้เป็นอุปัชฌายะ มิได้เป็นเจ้าอาวาส หรือเป็นครูบาอาจารย์อย่างใดก็ตาม พระเดชพระคุณท่านก็เป็นผู้ที่ควรแก่เคารพยกย่องแก่ผู้ได้พบเห็น โดยที่พระเดชพระคุณท่านได้เป็นพระเถระซึ่งเป็นกำลังสำคัญของพระศาสนา กล่าวเฉพาะในวัดพระเชตุพน ฯ ท่านได้เป็นผู้หนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่ร่วมสร้างสรรวัดพระเชตุพน ฯ ในด้านต่าง ๆ ตลอดมา ในสมัยที่ท่านยังเป็นสามเณร เป็นพระภิกษุ ท่านก็ได้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ทำหน้าที่ของพระภิกษุสามเณรที่ดีต่อมา เมื่อท่านได้มีโอกาสมาช่วยงานวัดอันเป็นส่วนรวม ในสมัยที่ท่านเจ้าคุณสมเด็จพระวันรัตเผือน ติสทัตตะมหาเถระ ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ท่านก็ได้เป็นกำลังสำคัญในท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระองค์นั้น ในการบูรณะปฏิสังขรณ์ สังฆเสนาสนะ โดยเฉพาะในบริเวณพุทธาวาสคือทางฝั่งพระอุโบสถนั้น ผู้ที่มีอายุ ๓๐ – ๔๐ ปี ผ่านมาแล้ว และเคยมาวัดพระเชตุพน ฯ นึกถึงภาพวัดนี้ในขณะนั้นจะเห็นว่าวัดพระเชตุพน ฯ ในสมัยที่ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัตดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส กำลังอยู่ในสภาพทรุดโทรม ทั้งนี้เนื่องจากวัดกำลังขาดปัจจัย ในการที่จะดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ในเวลานั้นท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพุฒาจารย์เข้ม ซึ่งเป็นเจ้าอาวาสอยู่ก็ชราแล้ว การบูรณะปฏิสังขรณ์ก็ลดลงไป ต่อมาเมื่อท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัตมาดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส ก็ได้ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ เป็นพระเถระคู่บารมีรับสนองงาน งานที่เห็นทันตานั้น ก็ได้แก่งานบูรณะปฏิสังขรณ์บริเวณพุทธาวาสดังกล่าวมาแล้ว ได้เริ่มการปรับปรุงตั้งแต่พื้นบริเวณทั้งหมดบางส่วนเป็นป่ารกรุงรัง เช่นข้างพระวิหารพุทธไสยาสน์ เป็นต้น ปฏิสังขรณ์ยอดพระเจดีย์รอบไปหมด ซึ่งมี ๙๐ กว่าองค์ และปฏิสังขรณ์พระพุทธไสยาทสน์ ซึ่งเวลานั้นก็ชำรุดทรุดโทรมมาก ต่อมาก็ได้ดำเนินการบูรณะปฏิสังขรณ์มาเป็นลำดับ ๆ จนกระทั่งในสมัยท่านพระเดชพระคุณพระสังฆราช ปุ่น ปุณณสิริ มหาเถระ ท่านก็ได้รับความไว้วางใจ ให้เป็นผู้บริหารงานในวัดสืบต่อมาเป็นลำดับ ไม่เฉพาะแต่ด้านพุทธาวาสเท่านั้น ในด้านสังฆวาส การก่อสร้าง การบูรณะปฏิสังขรณ์ก็สำเร็จด้วยสติปัญญา กำลังความสามารถของท่านเจ้าพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์โดยประการทั้งปวง ถ้าจะมองในวัดพระเชตุพน ฯ ไม่ว่าส่วนไหนที่เป็นสิ่งก่อสร้างที่เกิดขึ้นใน

ระยะ ๓๐ ปีที่ผ่านมานี้ สิ่งนั้น ๆ ที่จะไม่ใช่ฝีมือ คือ กำลังความสามารถ กำลังสติปัญญาของท่านเจ้าพระคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์เห็นจะหาไม่ได้ นี่ในส่วนที่เป็นส่วนของวัดและเฉพาะส่วนที่เป็นวัตถุซึ่งจะมองเห็นได้ ในส่วนอื่น ๆ ท่านก็ได้ให้การส่งเสริมการศึกษา แม้ว่าทางสำนักเรียนท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระสังฆราชจะได้มอบหมายหน้าที่ให้พระเถระ ให้การศึกษาแด่พระสงฆ์สามเณรในวัด ท่านเจ้าคุณอุบาลีก็ส่งเสริมโดยการให้อุปการะแก่พระสงฆ์ สามเณร ที่มาอยู่ศึกษาเล่าเรียน ในสมัยต่อมา เมื่อมีพระภิกษุนวกะบวชมาก ๆ ขึ้น ท่านเจ้าคุณพระอุบาลี ฯ ท่านก็ปรารภว่าที่พระนวกะบวชมาก ๆ และจะต้องไปเล่าเรียนศึกษาร่วมกับสามเณรหรือพระที่บวชอยู่เป็นประจำ ในด้านความรู้ซึ่งเป็นนวกะภูมิ คือ นักธรรมชั้นตรี ย่อมไม่เหมาะแก่กาล-สมัย ท่านเห็นควรที่จะให้พระนวกะมีที่ศึกษาแยกจากพระภิกษุสามเณร ซึ่งต้องการเรียนสอบไล่สนามหลวงเป็นคนละส่วน อีกประการหนึ่ง พระนวกะที่มาบวชก็เป็นผู้ที่มีพื้นความรู้มีสติปัญญามีอายุบ้าง การที่จะไปเรียนรวมกับสามเณร ท่านก็ยังมีความเห็นว่าจะไม่เหมาะกับวัยระหว่างกันเพราะการแตกต่างระหว่างกันในเรื่องอายุ กำลังสติปัญญา ในเรื่องนี้ท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระ-สังฆราช ก็ได้มอบหมายให้ท่านเจ้าคุณพระอุบาลี ฯ เป็นผู้อำนวยการศึกษาพระนวกะภูมิ คือพระนวกะภูมิโดยเฉพาะ ซึ่งก็ได้รับสนองงานด้านการศึกษามาด้วยดี ในด้านการเผยแพร่พระศาสนา ท่านก็ได้เป็นกำลังสำคัญ ที่กล่าวว่าได้เป็นกำลังสำคัญนั้น คือ ท่านได้เป็นผู้ริเริ่มในการจัดให้มีเทศน์เป็นปุชฉาวิสัชชนาขึ้นในวัดพระเชตุพน ฯ แต่ก่อนนั้นที่วัดนี้ ในวันพระคือ วันธรรมสวนะมีเทศน์กันตอนบ่าย สองกัณฑ์สามกัณฑ์ กลางคืนสองกัณฑ์สามกัณฑ์ เทศน์เป็นองค์เดียวในโบสถ์ และก็มีเทศน์เป็นของหลวงที่ศาลาการเปรียญ อุบาสก อุบาสิกาที่มาฟังเทศน์ ฟังไป ๆ ก็สำเร็จกันเป็นอันมาก ลดน้อยลงไปเป็นลำดับ ๆ ท่านเจ้าคุณอุบาลี ฯ ท่านมีความดำริเห็นว่า การที่เทศน์ โดยที่พระไปเทศน์ทีละรูปนั้น ทำให้ผู้ฟังเกิดความอิ่มในธรรมจนกระทั่งลดน้อยในการฟังลงไป จึงควรที่จะจัดเทศน์เสียใหม่ จึงได้จัดเทศน์เป็นปุชฉาวิสัชชนาขึ้น ทั้งนี้ก็โดยความเห็นชอบของท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระวันรัตเผื่อน ติสะทัตตะ มหาเถระคือ การเทศน์เป็นปุชฉาวิสัชชนาที่กระทำกันนั้น ปรากฏว่าได้รับความนิยมจากผู้ฟังก็มาก ทำให้คนมาฟังเทศน์ที่วัดเพิ่มขึ้น และทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังซึ่งเป็นความมุ่งหมายอย่างยิ่งที่ต้องการให้ผู้ที่มาวัดได้รับประโยชน์ ได้รับสติ ได้รับปัญญา

การเทศน์มหาชาติ ซึ่งเคยเทศน์เรียงลำดับกัน ก็จัดใหม่ จัดเป็นเทศน์มหาชาติทรงเครื่องขึ้นทีเดียวพร้อมกัน ๑๓ ธรรมมาส เป็นวัดแรก แห่งแรกที่ทำขึ้น นี่ก็เป็นความดำริความคิดริเริ่มของท่านเจ้าคุณอุบาลี ฯ และก็ได้ดำเนินการติดต่อกันมาเรื่อยจนกระทั่งปัจจุบันนี้

ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ท่านมักจะพูดเสมอว่า ท่านไม่ใช่พระนักเทศน์นักธรรมแต่ท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะจัดให้มีการเทศน์ขึ้นเช่นนี้ นับว่าท่านเป็นผู้ที่มีกำลังสำคัญในการประกาศพระศาสนา มิใช่แต่เท่านั้น ไม่ใช่ท่านเพียงแต่เทศน์เรื่องพระสูตรหรือแนะนำให้ญาติโยมรู้จักธรรมเพียงต้น ๆ ในส่วนที่เป็นธรรมะมันควรเป็นแนวปฏิบัติท่านก็ส่งเสริม เช่น ส่งเสริมให้มีการปฏิบัติกรรมฐานขึ้นในวัดนี้ โดยอาราธนาอาจารย์ที่มีความรู้ทางกรรมฐานจากต่างวัดบ้างในวัดบ้าง เป็นผู้ให้ความรู้แก่ญาติโยม อุบาสก อุบาสิกา ในเวลาเย็น ๆ ในวันธรรมสวนะ ในระยะหลังนี้ท่านยังได้อาราธนาพระอาจารย์เจือ โดยขอจากท่านเจ้าพระคุณพระเทพประสิทธิมุณีอาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิปัสสนา วัดมหาธาตุ มาประจำอยู่ที่วัด นี่แสดงถึงอัธยาศัยในการที่ท่านเจ้าคุณต้องการที่จะให้การพระศาสนานั้นเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของผู้ที่ได้มาสัมผัสกับพระศาสนา

ในส่วนการปกครองนั้น ท่านเป็นนักการปกครองที่ได้รับการยกย่องในสมัยที่ยังไม่ได้เป็นเจ้าอาวาส ท่านก็ทำหน้าที่เหมือนเจ้าอาวาส รับหน้าที่ปกครองพระเณรแทนท่านเจ้าคุณสมเด็จอาจารย์คือ **สมเด็จพระวันรัตเฒ่อน ติสฺสทตฺตะ และท่านเจ้าคุณสมเด็จพระสังฆราช** ปัญหาการปกครองต่าง ๆ ในวัดพระเชตุพน ฯ เมื่อเกิดมีขึ้นหรือเพื่อจะให้ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยท่านได้รับมอบหมายหน้าที่ให้รับสนองงานนี้เป็นลำดับมา นอกจากนี้ท่านยังมีคุณสมบัติที่สำคัญคือ เป็นผู้ที่มีความสามารถในการที่จะสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ยังไม่มีศรัทธา ผู้ที่มีศรัทธาแล้วก็ให้มีศรัทธายิ่ง ๆ ขึ้น ถ้าจะเรียกตามศัพท์สมัยใหม่ก็กล่าวได้ว่าท่านเป็นพระเถระที่มีหลักมนุษย์สัมพันธ์ที่ดีเลิศ แต่ก่อนโน้นที่วัดพระเชตุพน ฯ นี้มีคนรู้จักน้อย และผู้ที่อยู่ใกล้วัดบางทีก็ไม่สนใจวัด โดยที่ไม่สามารถจะเข้ามาติดต่อกับพระเถระรูปใดได้สนิท ตัวอย่างเช่น **นายประยงค์ ตั้งตรงจิตร** ไม่สามารถจะติดต่อกับผู้ใดได้โดยสนิทสนม แต่เมื่อท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์มารับสนองงานการบริหารวัด ท่านเป็นผู้ชักนำ นายประยงค์ ตั้งตรงจิตร จนกระทั่งนายประยงค์มีศรัทธา บริจาคเงินให้วัดพระเชตุพน ฯ เป็นครั้งแรก ๕,๐๐๐ บาท ซึ่งสมัยนั้นเงิน ๕,๐๐๐ บาท

ทีวัดพระเชตุพน ฯ นี้ ยังไม่เคยมีและไม่เคยได้รับบริจาคจากใคร โดยที่ท่านเป็นผู้ที่มีความสามารถบำรุงศรัทธา นายประยงค์มีศรัทธา จนกระทั่งรับในการที่จะบูรณะปฏิสังขรณ์องค์พระพุทธไสยาสน์ โดยยอมรับว่า ถ้าหากว่าการบูรณะปฏิสังขรณ์นี้ไม่สำเร็จ นายประยงค์จะบริจาคทรัพย์ทั้งหมด เวลานั้นเป็นเวลาสงคราม ทราบว่านายประยงค์ ตั้งตรงจิตร ซื้อทองคำแท่งไว้เตรียมการณ์ว่าถ้าขาดตกบกพร่องอย่างไร นายประยงค์จะเป็นคนบริจาคทั้งนั้น เวลานั้นจึงเข้าใจกันว่าการซ่อมแซมพระพุทธไสยาสน์ มีนายประยงค์นี่เองแหละเป็นกำลังส่งเสริมสำคัญที่ทำให้ทางวัดกล้าตัดสินใจดำเนินการ และก็สำเร็จสมความประสงค์ และก็มิได้หยุดเพียงเท่านั้น ท่านยังชักนำให้นายประยงค์ ตั้งตรงจิตร ตระหนักถึงความสำคัญของวัดนี้ก็เป็นวัดใหญ่เป็นพระอาราม มีสิ่งปลูกสร้างมาก การบูรณะปฏิสังขรณ์ต้องมีร่ำไป จนเป็นเหตุให้นายประยงค์นี้มีความเลื่อมใสยิ่งขึ้น และกำลังมีความดำริสร้างความมั่นคงให้แก่วัดพระเชตุพน ฯ นายประยงค์มีความเห็นว่าที่วัดนี้ ขาดผู้ส่งเสริม ผู้สนับสนุน ก็เห็นจะมาจากเหตุหนึ่ง คือ การที่วัดไม่มีโรงเรียนอยู่ในวัดทำให้ไม่มีศิษย์เก่า เวลานั้นวัดต่าง ๆ ที่ศิษย์เป็นสมาชิกสภา เป็นรัฐบาล ต่างของบประมาณขอความช่วยเหลือ ได้รับงบประมาณไปซ่อมแซมวัด แต่ที่วัดพระเชตุพน ฯ นี้ กว่าจะได้แต่ละครั้งละคราวลำบากเหลือเกิน เพราะขาดศิษย์เก่า ขาดโรงเรียน ซึ่งเป็นกำลังขั้นพื้นฐาน นายประยงค์ ได้บริจาคเงินประมาณ ๓,๐๐๐,๐๐๐ บาท สร้างโรงเรียนตั้งตรงจิตรขึ้น โรงเรียนที่สร้างขึ้นนี้แหละ นายประยงค์มีความต้องการที่จะให้เป็นผลประโยชน์สำหรับหล่อเลี้ยงวัดนี้ในทางวัตถุด้วย ในทางวัตถุคือ ในทางเงินทองและกำลังคนที่จะเป็นกำลังของวัตถุ นี่ก็ต้องยกให้เป็นความสามารถของท่านเจ้าคุณพระอุบาลี ฯ อีกเช่นเดียวกัน เท่าที่กล่าวมานี้เป็นเฉพาะภาพที่เราเห็นที่ท่านปฏิบัติหรือกระทำต่อวัดพระเชตุพน ฯ ซึ่งก็เป็นส่วนใหญ่ ๆ ที่มองเห็นอยู่ ในส่วนปลีกย่อยมีอีกมากมายนานาประการ

ในส่วนที่เป็นการคณะ ท่านเจ้าคุณอุบาลีคุณูปมาจารย์ ได้รับแต่งตั้งให้เป็นเลขานุการตั้งแต่ยังมีอายุพรรษาน้อย ๆ เริ่มจากการเป็นเลขานุการสมเด็จพระวันรัตเผื่อน ติสฺสทตฺโต คือเป็นเลขานุการเจ้าคณะมณฑล เป็นเลขานุการเจ้าคณะแขวงนอก เป็นเลขานุการผู้บัญชาคณะสงฆ์แทนองค์สมเด็จพระสังฆราช ซึ่งเวลานั้นสมเด็จพระสังฆราชวัดสุทัศน์เทพวราราม ดำรงตำแหน่งและมีอายุพรรษามาก ต่อมาได้รับแต่งตั้งเป็นรองเจ้าคณะภาค เป็นเจ้าคณะภาค ตำแหน่งสุดท้าย

เป็นเจ้าคณะภาค ๑๒ ปกครองจังหวัด ปราจีนบุรี นครนายก ฉะเชิงเทรา ท่านก็ได้ทำนุบำรุงการคณะสงฆ์ ในเขตปกครอง ทั้งฝ่ายการปกครอง ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายการเผยแพร่ และฝ่ายการสาธารณูปกร คือ การซ่อมแซมก่อสร้าง

ในวันสุดท้ายแห่งชีวิต คือ เมื่อวันที่ ๑๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๒๐ เป็นวันที่คณะศิษยานุศิษย์ร่วมใจกันทำบุญเฉลิมฉลองวันคล้ายวันเกิดของท่านด้วย และในการท่านหายอาพาธกลับจากโรงพยาบาลมาอยู่วัด เป็นที่อบอุ่นของศิษยานุศิษย์ พระสงฆ์สามเณรด้วย ในวันนั้นท่านมีความปรารถนาอย่างแรงกล้า ที่จะปฏิบัติงานในหน้าที่ ในฐานะเจ้าคณะภาค คือ เจ้าอาวาสวัดตระแง่ อำเภอตาพระยาจังหวัดปราจีนบุรี มาปรารภกับท่านว่า มีราษฎรอพยพจากชายแดนหลบภัยจากเขมรเข้ามามาอยู่วัดใกล้ ๆ วัดท่าน และวัดอื่นประมาณ ๑,๐๐๐ คน ทำให้ขาดแคลนเรื่องอาหาร โดยเฉพาะเรื่องข้าวสาร ท่านเจ้าอาวาสอยากจะได้ข้าวสารสัก ๕๐ กระสอบ ท่านจึงบอกบุญศิษยานุศิษย์ ผู้ที่เคารพนับถือ ผู้ที่มาในงานให้ร่วมการกุศลบริจาคข้าวสาร ซึ่งวันนั้นก็มีผู้ทำบุญเรื่องข้าวสาร ท่านขอ ๕๐ กระสอบ ได้ถึง ๗๐—๘๐ กระสอบ ตอนกลางคืนคุณประยูร เชื้อสาย ซึ่งเป็นลูกศิษย์ของท่านและทำงานอยู่กรมที่ดิน เวลากลางคืนก็มาปฏิบัติท่าน คืนวันนั้นประมาณ ๔ ทุ่ม หลังจากท่านสรงน้ำเสร็จแล้วคุณประยูรก็ยังอ่านรายชื่อผู้ที่บริจาคข้าวสารให้ท่านฟัง และก็รู้สึกท่านมีความปีติยินดี ตั้งความปรารถนาไว้ว่า วันที่ ๑๗—๑๘ สิงหาคม จะนำข้าวสารนี้ ไปแจกแก่ผู้ที่ได้รับความเดือดร้อน ใจของท่านเต็มไปด้วยกุศล กังวลอยู่แต่ในงานในหน้าที่ที่จะช่วยผู้อื่น แต่จิตของท่านปีติยินดี ที่ความปรารถนาของท่านสำเร็จ โดยที่ไม่มีใครนึกถึง ไม่มีใครคาดคิดไว้ จากนั้นเพียงไม่กี่นาที ท่านก็มรณภาพ ท่ามกลางดอกไม้ที่ศิษยานุศิษย์มาบูชา มาถวายสักการะท่านในวันเกิด ท่ามกลางศิษย์ พระสงฆ์ สามเณร พระเถระผู้ใหญ่และฝั่งขะโน้นท่ามกลางเสียงลิเก ภาพยนตร์ ซึ่งศิษย์ที่มีความปรารถนาดีนำมาเฉลิมฉลองในงานวันเกิดของท่าน

ท่านมรณภาพด้วยกิริยาที่ผู้มาเห็นแล้วว่าท่านมรณภาพด้วยใจที่เต็มไปด้วยความปีติ คือใบหน้าท่านแสดงยิ้มแย้มแจ่มใส เท่าที่ได้แสดงมานี้ก็เพื่อให้ท่านทั้งหลายซึ่งอยู่ในที่นี้ ได้ฟื้นความจำ ซึ่งท่านทั้งหลายก็ซึมทราบกันดีแล้วว่า ท่านเจ้าคุณพระอุบาลี ฯ ได้ทำอะไรไว้บ้างแต่ในการในเวลาเช่นนี้ ถ้าได้นำมาแสดงอีก ก็เป็นการทบทวนความจำ ฟื้นความจำเดิม ๆ และ

ก็ได้มองเห็นว่าในชีวิตของท่านเจ้าคุณพระอุบาลี ฯ ชั่วระยะเวลา ๗๐ ปีที่ผ่านมานี้ ท่านได้ประกอบประโยชน์ เป็นคุณทั้งในส่วนตัวบุคคลแก่เราทุก ๆ คน ที่เขามาพบเห็นมาอยู่ร่วมกับท่าน หรือได้มาร่วมงานกับท่าน และจะได้เห็นว่าท่านได้ทำประโยชน์นี้ ไม่เฉพาะแต่ส่วนตัวบุคคล ในส่วนวัดอันเป็นส่วนรวมเฉพาะ คือวัดพระเชตุพน ฯ นี้ ท่านได้บำเพ็ญกรณียกิจเป็นอย่างยิ่ง ในส่วนรวม คือ พระศาสนา ท่านได้ชื่อว่าเป็นศาสนทายาท ผู้สืบศาสนาที่ดี ได้เป็นกำลังที่ดี ชาติก็ได้รับประโยชน์จากท่าน เป็นอันว่าชีวิตของท่านเจ้าคุณพระอุบาลีนั้น เป็นชีวิตที่ให้ประโยชน์เกินกว่าค่าของชีวิต ผู้ที่ได้กระทำคุณประโยชน์อย่างนี้ เมื่อเรามาระลึกถึงท่านเท่ากับว่าเรานึกถึงความดีของท่านเก็บไว้ในใจ ได้นึกถึงความดีของท่านผู้ที่มีความดี ใจของเราก็ดีด้วย เราลองมาดูดวงใจของเราว่า ถ้าเรานึกถึงความดีของผู้อื่นแล้ว แล้วเราดีใจในความดีของท่านนั้น จิตใจเราผ่องใส มีความเป็นสุข ท่านจึงเรียกว่าเป็นบุญ แปลว่าเต็ม แปลว่าอิ่ม แปลว่าชำระ ได้เป็นบุญ คือ ชำระใจให้หมดความเศร้าหมอง ความกังวล ทำให้เกิดความอิ่มอกอิ่มใจเป็นปีติขึ้น แต่หากว่าเรานึกแล้วไปในทางตรงกันข้าม ที่มองไม่เห็นความดีของท่าน จิตของเราก็บกพร่อง จิตที่บกพร่องก็เป็นจิตที่เป็นบาป มีแต่ความเศร้าหมอง เป็นอกุศล คือความไม่ดีไม่งามก็พลอยเกิดขึ้นตามด้วย

คณะเจ้าภาพซึ่งบวชเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ทั้งพระสงฆ์และฆราวาส ตลอดทั้งญาติและมิตรร่วมใจกันเป็นเจ้าภาพในวันนี้ ได้ชื่อว่าเป็นผู้ตรึก เป็นผู้นึกถึงความดี ที่ท่านกล่าวว่าตรึกนึกถึงความดี ก็โดยที่นึกได้ว่า ท่านเจ้าคุณพระอุบาลี ฯ เป็นบุพพการีชนแห่งเรา เป็นผู้มีอุปการะได้ช่วยเหลือเรามาก่อน แม้ว่าการช่วยเหลือนั้น จะเป็นทางตรงก็ตาม ทางอ้อมก็ตาม ทางตรงได้แก่การที่ท่านได้สงเคราะห์ อนุเคราะห์ ให้การอบรมแนะนำสั่งสอน สงเคราะห์ด้วยปัจจัย ๔ มี อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ให้ที่อยู่อาศัย หรือยารักษาโรค เป็นการสงเคราะห์ด้วยอามิส หรือสงเคราะห์ด้วยธรรมะ คือ การอบรมบ่มนิสัยให้เราดีขึ้น แม้ว่าท่านจะไม่ได้ให้โดยตรงอย่างนี้ แต่สิ่งที่ท่านให้โดยทางอ้อม คือการที่ได้กระทำตนให้เป็นประโยชน์แก่พระศาสนา แก่ชาติ สังคม ที่เป็นมาแล้วอันเป็นอดีตนั้น ก็เป็นส่วนหนึ่ง เช่นอุปการะแก่เขานี้ เป็นการช่วยเหลือทางอ้อมเหมือนกัน เมื่อเราระลึกอย่างนี้ นึกได้ถึงความดีของท่าน ท่านว่าเป็นคนมีน้ำใจ ภาษาบาลีท่านว่า กตัญญู คือการรู้อุปการะ การรู้อุปการะคนนี้แม้จะเป็นความดีอยู่ในดวงใจแล้ว ก็ยัง

ไม่สามารถให้คนดีอิ่มเอิบใจได้ ผู้ที่มีคุณธรรม มีความดี ก็อดที่จะประกาศความดีของผู้ที่มีความดีให้คนอื่นรู้ไม่ได้ ดังเช่นบิดามารดาต่อบุตรธิดา บิดามารดาได้ชื่อว่าเป็นบุพพการีชนของบุตรธิดาคือลูก ๆ ก็ต้องประกาศความดีของพ่อของแม่ ศิษย์ก็ต้องประกาศความดีของครูบาอาจารย์ อุบาสกอุบาสิกา ประกาศความดีของพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ การประกาศความดีนี้เรียกว่า กตเวที วิธีประกาศความดีนี้ประการหนึ่ง คือด้วยการบูชาด้วยสิ่งของเป็นอามิสบูชา เป็นการที่ลูก ๆ ปฏิบัติพ่อแม่ ด้วยการให้ข้าวให้น้ำ ให้เงินดาวน์เงินเดือน ให้ความเป็นอยู่อย่างสุขสบายแก่พ่อแม่ นี้เป็นส่วนอามิสบูชา การประพฤติปฏิบัติตามคำสั่งสอนของท่านเป็นปฏิบัติบูชา

การที่คณะพระภิกษุนวกะ พ.ศ. ๒๕๑๖ มากระทำนี้ กระทำทั้งอามิสบูชาด้วย ทั้งปฏิบัติบูชาด้วยผู้มีน้ำใจอย่างนี้ จึงได้ชื่อว่าเป็นกตัญญูกตเวทีต่อบุคคล คนที่จะมีกตัญญูกตเวทีบุคคลได้ ก็ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะเป็นอุปการะธรรม คือมีสติระลึกได้ มีสัมปชัญญะ คือความรู้ตัว คือถ้าปัญญามองเห็นคุณเห็นประโยชน์ ถ้าขาดสติสัมปชัญญะไป ถูกโมหะครอบงำ ก็มองไม่เห็นความดี ผู้ที่ไม่เห็นความดีของคนนั้น ก็มีชื่อเรียกตรงกันข้ามว่า อกตัญญู อกตัญญูนั้นก็ต้องอาศัยสติสัมปชัญญะกับโมหะ คนอกตัญญูมองไม่เห็นคุณของผู้มีคุณ ก็มีอยู่ไม่เฉพาะเรา ๆ ท่านทั้งหลายที่เป็นปุถุชน แม้แต่พระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นพระบรมศาสดา ก็ยังมีคนอกตัญญู และไม่ได้ประกาศความอกตัญญูมาในชาติที่เป็นพระพุทธเจ้า พระพุทธองค์เคยแสดงประวัติในอดีตคือผู้ที่อกตัญญูมาตลอด โดยเฉพาะพระเทวทัตที่เป็นคนอกตัญญูต่อพระพุทธองค์ ประกาศเป็นศัตรูต่อพระพุทธเจ้า พระเทวทัตที่ประกาศตัวเป็นศัตรู พระเทวทัตไม่ได้ประกาศเฉพาะตนเท่านั้น ยังชักชวนคนอื่นให้อกตัญญูสืบ ๆ ไปด้วย เช่น ไปชักชวนพระเจ้าอชาติศัตรูราชกุมารซึ่งเป็นราชโอรสพระเจ้าพิมพิสาร ให้กระทำปิตุฆาต คือ ฆ่าพ่อ ยึดราชสมบัติ นี่เพราะความอกตัญญูของบุคคลคนเดียว คือพระเทวทัตต้องการความเป็นใหญ่ มูลเหตุที่พระเทวทัตจะอกตัญญูต่อพระพุทธเจ้านั้น ก็เพราะความอยากใหญ่ พระเทวทัตเมื่อบวชแล้ว ท่านกล่าวว่าได้บำเพ็ญเพียรได้โลกียฌาน ในเวลานั้น เมื่อมีคนมาวัด ก็มักจะถามหาพระอื่น ๆ เช่น พระสารีบุตร พระโมคคัลลานะ พระอานนท์เป็นต้น ไม่มีใครถามหาพระเทวทัต พระเทวทัตเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจว่าเราก็เป็นหนึ่ง เป็นเชื้อพระวงศ์ เป็นผู้มีโลกียฌาน เรามีความรู้ความสามารถเหมือนกัน

ทำไมไม่มีคนถามหา และคนที่มาหาก็นำลาภสักการะ คือ นำดอกไม้ธูปเทียน นำข้าวของมาถวายพระเถระเหล่านั้น ความที่พระเทวทัตอยากใหญ่ ถ้าเป็นสมัยปัจจุบันก็อยากดัง จึงไปทูลพระพุทธเจ้าขอปกครองคณะสงฆ์ เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสห้าม พระเทวทัตก็ไม่ฟัง ผลสุดท้ายพระเทวทัตประกาศตนจากคณะสงฆ์ ชักชวนพระที่รู้เท่าไม่ถึงการณ์ให้เป็นสมัครพรรคพวก พาพระเหล่านั้นไปทำอุโบสถสังฆกรรมแยกออกไปต่างหาก ทำให้พระพุทธเจ้าโปรดให้พระสารีบุตรพระโมคคัลลานะ ไปชักชวนแนะนำพระเหล่านั้นให้กลับใจ บางรูปก็มีความเข้าใจถูกกลับมาบางรูปก็ยังคงอยู่กับพระเทวทัตจนกระทั่งพระเทวทัตถูกแผ่นดินสูบ และพระเทวทัตได้แสดงฤทธิ์ไปแนะนำยุยงพระเจ้าอชาติศัตรู ปลงพระชนม์พระเจ้าพิมพิสารซึ่งเป็นสมเด็จพระชนกอีก

ในคนอกตัญญูยังความพินาศไม่เฉพาะแก่ตนเท่านั้น ยังคนอื่นให้พินาศด้วย ส่วนคนที่มีความกตัญญูกตเวที เขามองคุณธรรมเล็กน้อยก็เห็นได้ ดังเช่นพระสารีบุตรได้รับยกย่องจากพระพุทธเจ้า พระสารีบุตรนั้นปรกติเวลาท่านจำวัดกล่าวกันว่า ท่านหันศีรษะเหมือนเข็มทิศเห็นจะได้ จนกระทั่งพระนินทาขึ้น แล้วไม่ใช่นินทาเปล่า ฝากไปฟ้องพระพุทธเจ้าด้วย ฟ้องว่าพระสารีบุตรนี้ ถ้ายังจะไม่ละลัทธิเดิม ยังคงมีความผูกพันธ์อยู่ในลัทธิศาสนาพราหมณ์ คือยังบูชาทิศอยู่ กลางคืนจะจำวัดต้องนอนไหว้ทิศต่าง ๆ พระพุทธเจ้าทรงสดับคำที่พระมากราบทูลแล้ว ก็ทรงทราบด้วยพระญาณทันที แต่เพื่อจะประกาศความดีของพระสารีบุตรให้ปรากฏ จึงตรัสถามข้อนี้กับพระสารีบุตรในที่ประชุมสงฆ์ พระสารีบุตรกราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ที่ข้าพระ-พุทธเจ้านอนหันศีรษะไปยังทิศต่าง ๆ นั้น มิใช่นับถือทิศ แต่เป็นด้วยเพราะความเคารพในพระอัสสชิ ซึ่งเป็นผู้บอกธรรมครั้งแรก เมื่อได้ข่าวว่าพระอัสสชิไปพักอยู่ทิศใด ข้าพระพุทธเจ้าก็นอนหันศีรษะไปทิศนั้นด้วยความเคารพในพระอัสสชิ พระพุทธเจ้าปราการสาธุการว่าพระสารีบุตรเป็นผู้มีความกตัญญูประกาศความดีของผู้เป็นอาจารย์ พระสารีบุตรเป็นอัครสาวกฝ่ายขวา พระพุทธเจ้าทรงยกย่องว่าเป็นผู้เลิศในทางปัญญา แต่ไม่มีโมหะ ไม่มีความลืมตัวว่าเก่งว่าสามารถดีกว่าผู้อื่น ยังเคารพครู เคารพอาจารย์ ซึ่งบอกธรรมเพียงคำสองคำประโยคสองประโยค แต่พระสารีบุตรถือว่า พระอัสสชินั้น เป็นผู้เปิดทางพระนิพพานให้แก่ท่าน อีกเรื่องหนึ่งเมื่อลาทะพราหมณ์ปรารถนาจะบวช โดยที่เป็นคนยากจนและเป็นพราหมณ์มาก่อน พระทั้งหลายก็ไม่ได้บวชให้ ตั้งข้อรังเกียจว่าเป็นคนแก่ จะเป็นผลเสียหายแก่พระศาสนา พระพุทธเจ้า

พบศรัทธาของลาทะพราหมณ์ว่า อยากบวชจริง ๆ ในตอนที่ให้โอวาทในเวลาพลบค่ำ ก็มีรับสั่งถามพระสงฆ์ในที่ประชุมทั้งหมดว่า ใครยังระลึกถึงอุปการะคุณของลาทะพราหมณ์ได้บ้าง พระสารีบุตรกราบทูลทันทีว่า ลาทะพราหมณ์นี้เคยถวายข้าวแก่ข้าพระพุทธเจ้าเพียงทัพพีเดียว พระพุทธเจ้าประทานสาธุการว่าพระสารีบุตร เป็นผู้มีความกตัญญูกตเวทีอย่างสูง แม้ข้าวทัพพีเดียวก็นึกได้ นี่แสดงให้เห็นว่าพระสารีบุตรซึ่งเป็นพระอัครสาวก เป็นผู้มีปัญญา ก็ยังมีความกตัญญูกตเวทีอย่างนี้

การที่คณะท่านทั้งหลายมากระทำนี้ **ได้ชื่อว่าปฏิบัติตามปฏิปทาของพระพุทธเจ้าด้วย** ของพระอริยสาวกด้วย คือมาแสดงความกตัญญูกตเวทีให้ปรากฏ อันความกตัญญูกตเวทีนั้นดังที่กล่าวมาแล้วต้องอาศัยสติสัมปชัญญะ พิจารณาให้ถ่องแท้ ถ้าหากว่าบุคคลใดมาปล่อยให้ลาภสักการะ ทิฐิมานะเข้ามาขวางอยู่ในดวงใจ โดยมีโมหะเป็นเครื่องกำบังแล้ว ก็จะทำให้มองไม่เห็นความดีของผู้ที่มีความดี

การแสดงความกตัญญูกตเวที นอกจากแสดงต่อบุคคลแล้ว ก็แสดงต่อสถานที่ แสดงต่อตนเอง ผู้ที่มีความกตัญญูกตเวทีจึงกล่าวว่า เป็นผู้สร้างภูมิ คือพื้นฐานความดีไว้ในดวงจิต ดังมีพุทธภาษิตที่ยกไว้ข้างต้นว่า ภูมิเวสาธุรูปปานัง กตัญญูกตเวทิตา ความกตัญญูกตเวทีเป็นพื้น เป็นภูมิของคนดีทั้งหลายด้วยประการฉะนี้ อิมินากตปุญเญนะ ขออานุภาพกุศลผลบุญ ที่คณะศิษยานุศิษย์เป็นเจ้าภาพ ได้ตั้งใจบำเพ็ญด้วยความกตัญญูกตเวที จงสำเร็จเป็นทิพสุข ทิพสมบัติแก่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลี ฯ ในสัมปรายภพ สมความประสงค์ของคณะท่านเจ้าภาพจงทุกประการ และขออานิสงส์แห่งความกตัญญูกตเวทีนี้จงปกปักรักษาท่านทั้งปวง ให้ปราศจากสรรพทุกข์ สรรพภัย สรรพโรค อุปัทวอันตราย ขอให้เจริญด้วย อายุ วรรณ สุขะ พละ ประสพสิ่งที่พึงปรารถนาจงทุกประการ รับประทานแสดงพระธรรมเทศนาโดยประสงค์ ขอยุติลงไว้ด้วยเวลาเพียงเท่านี้ เอวังก็มีด้วยประการฉะนี้.

นายชูชาย กาญจนะ

ผู้บันทึกเสียง

นายชาญวิทย์ ประถมสาสน์

เป็นผู้ถอดเทป

๑๘ ก.ย. ๒๐

ทำไมจึงต้องสนใจปฏิบัติธรรม

แสดงที่สวนอุศมมูลนิธิ

๗ ม.ค. ๒๕๐๔

ปัญหามีว่า **"ทำไมจึงต้องสนใจศึกษาปฏิบัติธรรม"** ข้อนี้ย่อมจะต้องถามต่อไปว่า จะศึกษาทำไม ? ศึกษาอย่างไร ? จะปฏิบัติธรรมทำไม ? และปฏิบัติธรรมอย่างไร ?

ข้อที่หนึ่ง ที่ว่า ศึกษา ธรรมะ ทำไม : สนใจ ทำไม ; ปฏิบัติธรรมะ ทำไม : นี้ ข้อนี้ต้องหมายความว่าเพราะยังมีปัญหาที่เราสางเองไม่ได้ เหลืออยู่อีกส่วนหนึ่ง คือส่วนที่เกี่ยวกับจิตใจ. ถ้าปัญหานั้นเป็นส่วนทางวัตถุ ทางร่างกาย ทางเนื้อหนัง ทางบ้านเรือน เราย่อมจะสางได้เอง ด้วยความรู้อย่างทางโลก ๆ ; เพราะฉะนั้น จึงไม่พูดถึง ; พระพุทธเจ้าไม่ตรัสถึงเรื่องนี้ ทีนี้ปัญหาทางร่างกาย ทางโลก ทางเนื้อหนัง มันสิ้นสุดไปแล้ว เช่น เงินก็มีใช้ ชื่อเสียงก็มีแล้ว ; อำนาจวาสนาก็มีแล้ว ; แม้กระนั้นก็ยังมีทุกข์เหลืออยู่อีกประเภทหนึ่ง คือเรื่องทางจิตทางใจ หรือทางวิญญาณ ที่เงินทอง หรือชื่อเสียง อำนาจวาสนา ช่วยไม่ได้ ; เพราะเหตุนี้แหละเราจึงต้องการธรรมะ ต้องการพระธรรม ต้องการศาสนา มาช่วยแก้ปัญหาในข้อนี้ ; นี้ส่วนหนึ่ง.

ทีนี้ยังลดลงมาอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งสำคัญมากเหมือนกัน คือในการที่คนเราจะสางปัญหาทางโลก เช่นในการประกอบอาชีพ หรือเป็นอยู่อย่างชาวโลก เพื่อมุ่งหมายหาเงิน หรือเพื่ออำนาจวาสนานี้ก็เหมือนกัน ; ถ้าไม่มีธรรมะเข้าช่วยประกอบด้วยแล้ว มันจะเร่าร้อน : ในการหาเงินก็จะเร่าร้อน ในการประกอบอาชีพก็จะเร่าร้อน การหาเกียรติชื่อเสียง หาอำนาจวาสนา หาบริษัทบริวารก็จะเร่าร้อน. ถ้าไม่มีธรรมะก็จะเร่าร้อนหมด.

ทีนี้เราจะอยู่ในโลก ประกอบอาชีพ หาเงิน หาชื่อเสียง หาอำนาจได้อย่างบริสุทธิ์ยุติธรรมโดยไม่ต้องร้อน มันก็ทำได้ ; ทำได้โดยที่เอาธรรมะเข้ามาเจือปนด้วย ; มันจะต้องมีธรรมะชนิดที่เหมาะสมเข้ามาใช้ ในการที่ชาวโลก ชาวเมือง ประกอบหน้าที่อย่าง

โลก ๆ เพื่อสำเร็จประโยชน์ได้เต็มตามต้องการ. เพราะฉะนั้นตอนนี้ต้องเข้าใจไว้เสียด้วยว่า เรื่องการสนใจธรรมะไม่ใช่เป็นเรื่องที่บอกให้สละโลก ทิ้งโลก วิ่งหนีเข้าป่าไป แล้วประพฤติธรรม; มันจึงเป็นเรื่องที่จะต้องอาศัยธรรมะไว้ต่อสู้ในโลก เพื่ออยู่ในโลกให้ได้ด้วยชัยชนะเสมอไป; ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าความจำเป็นที่จะต้องมีธรรมะนั้น มันลดลงมาถึงกับว่า ที่ชาวโลกประกอบอาชีพในโลกก็ต้องมีธรรมะ; เพื่อมิให้ชีวิตนั้นต้องร้อนเป็นไฟเพื่อสำเร็จประโยชน์ในการแสวงหาความสุข ความเจริญในทางฝ่ายโลก; และเหลือจากนั้นจึงแสวงหาธรรมะที่สูงขึ้นไป จนถึงกับเหนือโลก. นี่แหละขอให้เข้าใจอย่างนี้ไว้ทีก่อนอย่าแยกกันว่า เรื่องโลกละก็อยู่ที่บ้าน เรื่องธรรมะก็เปิดเข้าป่า หรืออยู่วัด หรือต้องบวชทำนองนี้: *ไม่ใช่*. ธรรมจะต้องอยู่กับโลก เป็นเพื่อนโลก เพื่อประคับประคองโลก อย่าให้ร้อนเป็นไฟ; เพราะฉะนั้นสัตว์โลกไม่ว่าจะประเภทใด ชั้นใด ระดับไหนสมควรจะต้องมีธรรมะทั้งนั้น.

ธรรมะที่ให้ชาวโลก อยู่ในโลก โดยไม่ต้องร้อน นั้นอย่างไร ? หรือธรรมะที่อยู่เหนือโลก จะประพฤติอย่างไร ? นั้น มันมีเหมือนกัน หลักเดียวกัน เป็นแต่คนระดับหรือคนละวิธี ที่ว่าเหมือนกัน หลักเดียวกันนี้ก็คือ ไม่ให้มีจิตใจยึดมั่นถือมั่นอะไร โดยความเป็นตัวตน มีหลักที่เป็นประโยคสั้น ๆ ว่า "สิ่งทั้งหลาย ทั้งปวง ทุกสิ่งในโลกไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นเราหรือของเรา" เป็นพุทธภาษิตที่ตรัสไว้เองว่า คำสอนทั้งหมดที่สอนนั้นรวมสั้น ๆ อยู่ได้ในประโยคนี้ เป็นบาลีว่า **"สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย"** นี่อยากจะให้จำไว้มันคงถึงกับเขียนไว้ที่ฝา หรือที่กระจกเงาก็ตาม เพื่อเป็นเครื่องรางที่ศักดิ์สิทธิ์ที่จะคุ้มครองเรา จะช่วยให้เราระลึกได้ถึงความจริงในข้อนี้ทุกกรณีย์; คือก่อนที่จะทำอะไรลงไป ก็ต้องนึกถึงข้อนี้ หรือเมื่อทำอะไรอยู่ ประกอบกิจอะไรอยู่ ก็ต้องระลึกถึงข้อนี้; แล้วเมื่อประสบความสำเร็จขึ้นมา ก็ต้องไม่เหลิงจนลืมข้อนี้ ต้องนึกถึงข้อนี้อยู่; และเมื่อประสบความสำเร็จ เกิดเป็นความล้มเหลวขึ้นมา ก็ระลึกถึงข้อนี้อยู่ เพื่อจะไม่ต้องโศกเศร้า; หรือเมื่อเกิดโศกเศร้าไปเสียแล้ว ก็ต้องระลึกถึงข้อนี้ เพื่อกำจัดความโศกเศร้าออกไป; หรือถึงแม้จะประสบความวิบัติอย่างใหญ่หลวง ก็ต้องนึกถึงข้อนี้ เพื่อกำจัดความโศกเศร้าออกไป; จึงจำเป็นที่จะต้องรู้สึกอยู่ทั้งวันทั้งคืน และในที่ทุกหนทุกแห่ง แม้กระทั่งในครัว ในส้วม กำลังอยู่ที่ไหนก็ตาม: หลักธรรมข้อนี้จะต้องใช้ทุกหนทุกแห่ง ถ้ามิฉะนั้น จะต้องมีความทุกข์ที่นั่น ที่นี่ ทุกแห่งไป. ฉะนั้น

จงจำไว้ดี ๆ หลักที่ว่า **"สิ่งทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น"** จะต้องใช้แม้จะเป็นเรื่องที่อยู่ในโลกหรือเหนือโลกก็ตาม ; เพราะว่าแม้แต่เด็ก ๆ เล็ก ๆ ก็ต้องจัดให้เป็นไปในหลักที่ว่า **"ไม่ยึดมั่นถือมั่น"** เหมือนกัน ; แต่จะให้มากนักไม่ได้ ก็ลดลงมาเพียง ไม่ยึดมั่นถือมั่น เช่น ไม่เห็นแก่ตัว. ไม่เห็นแก่ตัวจัด, หรือไม่เห็นแก่ตัวข้างเดียว ; นี่ก็เป็นเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น. ถ้าเด็ก ๆ เขามีทุกข์น้อยเขาก็มีจิตใจเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง : ถ้ายึดมั่นถือมั่นจัดแล้ว มันก็เห็นแก่ตัว ก็อิจฉาริษยามันโกง ทารุณโหดร้าย: เพราะความยึดมั่นถือมั่นนั่นเอง มันริษยาได้แม้แต่น้องแท้ ๆ เพิ่งคลอดออกมาแท้ ๆ มันก็อิจฉาได้ : เพราะมันมีความยึดมั่นถือมั่นมากเกินไป โตขึ้นมาควรต้องมีความเห็นแก่ตัวน้อย ๆ ตามลำดับ ก็คือ ต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นมากขึ้น.

คนเราหัวเราะ ก็เพราะยึดมั่นถือมั่น, ร้องไห้ ก็เพราะ ยึดมั่นถือมั่น, ไปคิดดูให้ดีเถอะ ; เพราะฉะนั้นเด็ก ๆ ก็ต้องเริ่มรู้จักเรื่องนี้ว่า หัวเราะก็ไม่ไหว ร้องไห้ก็ไม่ไหว ให้เป็นกลาง ๆ จะค่อยเป็นสุขดี. และให้รู้ว่า ความยึดมั่นถือมั่นนั้น มันเกินไป จะทำให้จิตวุ่น ; แม้จะเรียนหนังสือ สู้เรียนด้วยจิตว่างเป็นกลาง ๆ ไม่ได้ หมายความว่าจิตที่ว่างเป็นกลาง ๆ นั้น สติปัญญายังสมบูรณ์อยู่ ; ถ้าเอาความยึดมั่นถือมั่นเข้ามาแทรกแซงเต็มที่แล้วจิตเป็นจิตวุ่น แล้วมันจะมืด แม้จะบุกบั่น มุมานะเรียน ถ้าเรียนด้วยจิตวุ่นชนิดนี้แล้วไม่เป็นผลดี. มันไม่มีผลดีเท่ากับจิตว่าง คือ มีสติ ปัญญา บริสุทธิ์ ปรกติ สงบ: แม้เด็กจะเรียนหนังสือให้สอบไล่ได้ดี เมื่อเรียนก็ตาม เมื่อสอบไล่ก็ตาม ต้องรู้จักทำจิตให้มีความยึดมั่นถือมั่นแต่น้อย คือไม่ให้เครียดเกินไป.

เราต้องเข้าใจในข้อนี้ก่อนว่า สิ่งที่เรียกว่า ความมุ่งมั่นคือ Ambition นี้ มันมีได้สองทาง คือมีได้ทั้งในทางที่จิตวุ่น และจิตว่าง. ถ้าเป็น Ambition ของจิตวุ่นแล้วระวังเถิด : จะมีความมืดเจืออยู่ จะมีความระหกระเหิน กระวนกระวาย วุ่นวายใจเกิดขึ้นจะเป็น Ambition ของจิตวุ่น. Ambition อย่างนี้ไม่เป็นประโยชน์ในการเรียน การสอบไล่หรือการประกอบการงาน มันเป็น Ambition ที่เดือดพล่านและมืดมน เพราะความยึดมั่นถือมั่น. Ambition ที่มีอยู่ด้วยจิตว่างก็หมายความว่า ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นที่เป็นตัวตนหรือของตน : ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นที่เพ่นพ่านอย่างนั้นแล้ว มันก็แจ่มใสด้วยสติปัญญาเป็นสติสัมปชัญญะ แล้วก็เป็นปัญญาอยู่ในตัวเอง : ดังนั้นจิตจึงพอดี มีความเฉียบแหลม

มีความว่องไวอย่างที่เราต้องการ; จะ Active อย่างยิ่งอยู่ที่พอเหมาะพอดี ไม่มืดมน ดังนั้น จึงว่าความไม่ยึดมั่นถือมั่นเป็นเรื่องสูงสุดในพระพุทธศาสนา เอามาใช้ได้แม้แต่เด็ก ๆ ที่กำลังเรียน กำลังสอบไล่.

ทีนี้ คนหนุ่มสาวก็มี Ambitiyn ทำนองเดียวกัน แต่เพื่อประโยชน์ต่างกันบ้างกับเด็ก ๆ; ดังนั้นถ้าเขาต้องการจะเป็นคนสดชื่นแจ่มใสสมกับคำว่า เป็นหนุ่มเป็นสาวละก็ต้องระวังเรื่องความยึดมั่นถือมั่น; ให้มีจิตว่างจากความยึดมั่นถือมั่น แล้วจะมีความสดใสแจ่มใส สมกับคำว่า เป็นหนุ่มเป็นสาว คือสดชื่นเบิกบาน. ถ้าผิดจากนี้แล้วมันจะไม่สดชื่นเบิกบาน มันจะเร่าร้อนเผาลน ยิ่งกว่าอะไรหมด แล้วจะเหี่ยวแห้งอยู่ในภายใน แล้วจะมืดมนขนาดไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร หรือจะไปทางไหน; จะเป็นเรื่องพลุ่งพล่าน บ้า บอ ถึงขนาดที่ว่า ฆ่าตัวตายก็ได้ ทำอย่างอื่น ๆ ที่เรียกว่าไม่จำเป็นจะต้องทำก็ได้ ดังนั้น จึงใช้ความยึดมั่นถือมั่นนี้มา Adjust ให้พอดีพอเหมาะที่จะใช้กับคนหนุ่มคนสาว.

ทีนี้ก็มาถึง คนมีเหย้ามีเรือน เป็นพ่อบ้านแม่เรือน ซึ่งหมายถึงประกอบการงานที่หนักอย่างยิ่ง นี้สำคัญนัก; เพราะความหมายของชีวิตขึ้นถึงขีดสุดเต็มที่ ที่นี่; ฉะนั้นเขาจะต้องจัดทำให้เหมาะที่สุด ให้สำเร็จประโยชน์ อย่าให้เสียที อย่าให้พลาด, อย่าให้ล่วงเวลา, **จะต้องรู้จักประกอบการงานต่าง ๆ ตามหน้าที่ของตน ด้วยจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นนี้** ให้เหมาะสมที่สุด. ตรงนี้เองเป็นเรื่องที่เข้าใจผิด แล้วเถียงกันคอเป็นเอ็นว่า "ถ้าจิตว่าง หรือไม่ยึดมั่นถือมั่นแล้ว มันจะทำการงานได้อย่างไร ๆ" เถียงกันว่ามันจะไม่ทำการงาน มันจะนอนแข็งเป็นท่อนไม้เสียบ้าง; หรือว่ามันจะอยู่เฉย ๆ เสียบ้าง; นั่นเพราะคนเหล่านั้นไม่เข้าใจคำว่า ไม่ยึดมั่นถือมั่นโดยถูกต้อง; เข้าใจผิด, เข้าใจเอาเองแล้วเข้าใจผิด หรือเป็นความยึดมั่นถือมั่นตามแบบของพวกที่ผิด. **ถ้าตามแบบของพระพุทธเจ้าแล้ว จิตที่ว่างจากความยึดมั่นถือมั่น เป็นจิตที่เหมาะสมที่สุดที่จะประกอบการงานที่ยากที่สุด ที่หนักที่สุด และให้ได้มากที่สุด;** เพราะว่า จิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นนั้น มันเป็นจิตที่มีสติสัมปชัญญะหรือปัญญาสมบูรณ์อยู่ ดังที่กล่าวแล้ว; ดังนั้นเราต้องเข้าใจ คำว่า "จิตว่าง" หรือ "ไม่ว่าง" นี้ให้ดี ๆ.

จะยกตัวอย่างง่าย ๆ มาดูกัน เหมือนอย่างว่า จะคิดเลข หรือคิดคำนวณวิทยาศาสตร์ หรือค้นคว้าอะไรสักอย่างหนึ่ง ; ตามหลักของเรานี้ต้องพูดว่า ต้องทำการคิดค้นด้วยจิตว่าง ; คือขณะนั้น ต้องว่างจากความยึดมั่นถือมั่นในตัวตน ว่างจากความรู้สึกนึกคิดว่า มีตัวเรา อย่างนั้น อย่างนี้, มีตัวเราที่จะเอานั่น มีตัวเราที่จะเอานี่. ความรู้สึกที่ว่าเป็นตัวเรา หรือเห็นแก่เรา หวังแก่เรา เราจะเอาให้ได้ ไม่ได้จะขายหน้า ถ้าได้แล้วจะรวยใหญ่ อันนี้ต้องระงับไปให้หมดสิ้น ; ความหมายที่เกี่ยวกับตัวเราหรือของเราต้องระงับไปให้หมด ; หรืออีกอย่างหนึ่งก็ให้ลืมตัวเราเสียดีกว่า ; เหลือแต่สติปัญญาล้วน ๆ สติสัมปชัญญะล้วน ๆ แล้วก็มุ่งเพ่งที่จะคิดจะค้นในเรื่องนั้น เรียกว่า "จิตว่าง" คือว่างจากตัวเรา เหลืออยู่แต่สติปัญญาบริสุทธิ์เรียกว่าจิตว่างแล้ว ก็คิดได้ดี ; ถ้าคิดไปพลาง ห่วงหน้าห่วงหลังไปพลาง ห่วงความสำเร็จไม่สำเร็จไปพลาง อย่างที่เรียกว่า จิตไม่ว่าง มันคิดไม่ได้.

ถ้าเรื่องยาก ๆ ขนาดเรื่องการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ; หรือว่าเรื่องทางโลกที่จะคิดปรมาณู เรื่องอะไรต่าง ๆ อย่างนี้ ต้องคิดด้วยจิตว่างทั้งนั้น. อย่างเราเชื่อได้ว่า *ไอสไตน์* จะคิดเรื่องทฤษฎีที่ยากที่สุดของเขานั้น ในขณะนั้นยังต้องพูดได้ว่า เขายังลืมนึกถึงตัวเขาหมด เหลือแต่มันสมองล้วน ๆ ทำงานไปตามหน้าที่ ; จดจ่ออยู่ตรงจุดที่จะต้องค้นเท่านั้น ลืมตัวเองว่ามีชีวิตอยู่ ลืมตัวเองว่ากินข้าวแล้วหรือยัง ; อย่าต้องกล่าวถึงตัวเองว่าเป็นชาติยิว หรือเป็นข้าศึกต่อเยอรมัน อย่างนี้ไม่ได้. ถ้าความคิดอย่างนั้นมีอยู่จิตไม่แหลมพอที่จะคิดของที่ลึกซึ้งอย่างนี้ได้ ; ฉะนั้นนักเรียนเรียนเลข หรือทำเลขเวลาจะสอบไล่ก็เหมือนกัน ต้องทำด้วยจิตว่างจากความรู้สึกที่เป็นตัวเรา อย่างนี้ เหลืออยู่แต่เรื่องนั้น คือเรื่องที่ทำ.

ยกตัวอย่าง เช่น เรื่องยิงปืน ความคิดที่จะยิงปืนนั้นต้องระงับเรื่องอื่นอย่าให้ถูกกลุ้มรุมด้วยความยึดมั่นถือมั่น ; เช่นมีความรู้สึกว่า เราจะยิงให้ถูก ถูกแล้วก็มีชื่อเสียงใหญ่ นี่ก็เรียกว่า ยึดมั่นถือมั่นว่ามีตัว. ทีนี้แม้คนที่อยู่รอบ ๆ จะมองดูเราเป็นตาเดียว เราก็กลัวจะเฟเลีย แล้วก็ประหม่า ; นั่นแหละเรียกว่า ความยึดมั่นถือมั่นในตัวเราปรากฏอยู่ ; หรือคิดว่าถ้ายิงผิดก็ขายหน้า ถ้ายิงถูกก็มีชื่อเสียงกันใหญ่ นี่ก็เรียกว่า จิตยึดมั่นถือมั่น และวุ่นอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่น ; ถ้าเป็นอย่างนี้แล้วจะใจสั่นระรัวหรือมือใจสั่นตัวสั่นก็ได้ มันอาจจะยิงผิดได้. ทีนี้ถ้าตัวเรา หรืออะไรของเรา ชื่อเสียงของเราก็ออกไปหมด ; คือลืมให้หมด เหลือแต่สติปัญญา

สัมปชัญญะที่บริสุทธิ์ ในการจะยิงปืนอย่างไร ก็ยิงไปด้วยมีความรู้สึกว่าไม่มีตัวผู้ยิง นี่เป็นสมาธิที่แท้จริง ที่ถูกต้อง ; มันก็ยิงถูกทุกที ราวกับมีอำนาจกายสิทธิ์ หรือมีปาฏิหาริย์. นี่เป็นตัวอย่างเท่านั้นว่า จิตว่างจากตัวเรา กับจิตไม่ว่างจากตัวเรา ; หรือวุ่นอยู่ มันต่างกันอย่างไร : ถ้าจะหัดยิงปืนแม่น ต้องฝึกหัดจิตว่างให้ได้ ฉะนั้นเขาจึงฝึกกันจริง ๆ สอนกันเป็นปี ๆ : อย่างการหัดยิงศรของซามูไรในประเทศญี่ปุ่น เขาเอาหลักพุทธศาสนาในนิกายเซ็นไปสอนในการยิงศรไม่น้อยกว่าเจ็ดแปดปี : แล้วพวกนี้ก็ยิงศรแม่นเหมือนปาฏิหาริย์ ตามแบบของนิกายเซ็น เพราะยิงด้วยจิตว่าง : เพราะฉะนั้นให้รู้เสียว่า ไม่ต้องเรื่องธรรมะอย่างเดียว เรื่องโลก เรื่องชาวบ้านถ้าให้จิตว่าง ก็ใช้ได้อย่างน่าประหลาด หรือน่าอัศจรรย์ที่สุด

นี่ก็เพื่อจะบอกให้ทราบว่า จิตว่างนั้นทำอะไรได้ดีกว่าจิตวุ่น ; จิตว่างคือว่างจากความยึดมั่นถือมั่น แม้จะทำงานในครัวปรุงอาหาร หรืออะไรก็ตาม. ทีนี้จะเล่าถึงเรื่องจัดดอกไม้ในประเทศญี่ปุ่น ก็เป็นเรื่องเอาพุทธศาสนาอย่างนิกายเซ็นมาใช้ ; เขาจะหัดดอกไม้ด้วยจิตว่างเป็นทั้งธรรมะ เป็นทั้งศิลปะ เป็นทั้งศาสนา ปรัชญา รวมกันอยู่หมด. ในเรื่องจัดดอกไม้มีหลักอยู่ว่า ถ้าผู้จัดมีจิตวุ่น มีความยึดถือตัวกูของกู อยู่ในใจแล้วจัดดอกไม้ในแจกัน หรืออะไรก็ตาม มันจะมีรูปร่างลักษณะไปอย่างหนึ่ง ; มือที่หยิบดอกไม้มาเสียบลงไปนี้ จิตวุ่นอยู่แต่ว่าไม่สวยเขาจะหัวเราะเยาะ หรือว่าสวยก็จะชนะคนอื่นหมด ; ถ้าจิตวุ่นอยู่ด้วยเรื่องตัวตนของตนการจัดนั้นมันจะส่อรูปร่าง ลักษณะสัณฐานไปอย่างหนึ่ง ซึ่งส่อความไม่ว่างอยู่ที่นั่น, แล้วถ้ารู้จักขจัดความรู้สึกยึดมั่น ตัวเรา ของเราออกไปเสีย ให้จิตว่าง ให้มีสติปัญญา ความฉลาดมันจะสมบูรณ์เต็มที่ มันจะจัดดอกไม้ได้รูปลักษณะสัณฐานอีกอย่างหนึ่ง ; ซึ่งครูบาอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญ เขาดูแวบเดียว เขาจะดูออกหมด ว่าแจกันนี้มันจัดด้วยคนที่จิตกำลังว่าง หรือแจกันนี้มันจัดด้วยคนที่จิตกำลังวุ่น. นี่เราก็อธิบาย อย่างว่า จิตว่างทำอะไรก็ได้ ; จิตวุ่นทำอะไรก็ได้เหมือนกัน แต่ผลมันต่างกันมาก. อย่าได้เข้าใจว่า จิตว่างนั้นทำอะไรไม่ได้ มันแข็งเป็นท่อนไม้ ไม่ทำอะไรเลย หรือคิดอะไรไม่ได้ ไม่ใช่เช่นนั้น.

หรือแม้แต่เรื่องกินน้ำชาในญี่ปุ่น ก็ล้วนแต่เรื่องฝึกฝนให้จิตว่าง ; หัดทำสมาธิเหมือนยุบหนอพองหนอ แบบวัดมหาธาตุนั้น ตั้งแต่หยิบถ่านมาใส่เตาไฟ แล้วติดไฟเอาน้ำใส่กามาตั้งบนเตา เดือดแล้วเอามาชง ล้วนฝึกเรื่องจิตว่างตลอดเวลา ไม่มีตัวเราไม่มีของเรา : เป็นการ

ฝึกศาสนา ฝึกธรรมะ ฝึกศิลป ปรัชญา ไปในตัวด้วยจิตว่าง; เขาจึงเป็นคนที่มีจิตว่างได้ง่าย จะเป็นคนมีสติปัญญาเฉียวฉลาด แจ่มใสอยู่เป็นปรกติ คิดอะไรจำอะไรได้ดี.

ทีนี้ว่าขั้นหยาบ ๆ ตัวอย่างเช่น คนแจวเรือจ้าง ถ้าจิตเป็นจิตว่าง การแจวเรือจ้างนั้นก็สนุกสนานไปแล้ว แจวกลางแดด ทวนน้ำทวนลม ก็สนุกไปหมด ร้องเพลงไปพลางก็ได้; เพราะตอนนั้นจิตของแกว่างจากความยึดถือ ว่าตัวตน ไม่รู้สึกว่ามีตัวตนที่เหนื่อยยาก ลำบาก อับโชค อับวาสนา ไม่นึกหมด; จิตว่างก็มีสติปัญญาว่า จะแจวไปอย่างไร ก็เลยสนุก จิตว่างงานก็สนุก, ทีนี้ถ้าเผอิญ สักครู่เดียวเกิดจิตกลับเป็นจิตวุ่น กลับยึดถือตัวตนขึ้นมา นึกถึงตัวกู นึกถึงของกู นึกถึงฐานะที่ตนเป็นคนแจวเรือจ้างต้องอับโชค อับวาสนา นึกถึงของ นึกถึงที่ลูกเมียอยู่ข้างหลัง กำลังเป็นทุกข์ จะลำบากยุ่งยาก; มันหมดเรี่ยวแรงที่จะแจว ไม่รู้สึกสนุก เป็นทุกข์เหมือนตกนรก แจวไปพลาง ด่าไปพลาง ด่าผี ด่าเทวดา โชคชะตาของตนเองไปพลาง คน ๆ เดียวกันนั่นแหละสลับกันได้ถึงอย่างนี้ ในเมื่อจิตวุ่นกับจิตว่าง.

อันนี้ก็เหมือนกัน เพื่อจะชี้แง่คิดว่า จิตว่างนั้น มันทำอะไรได้ และสนุกสดชื่นแจ่มใส รื่นเริงไปหมด; ถ้าจิตวุ่นแล้ว มันก็ทำอะไรอย่างตกนรกทั้งเป็น นี้ควรจะถือเป็นบทคติไว้อันหนึ่งว่า "ถ้าจิตว่างแล้วก็งานสนุก, ถ้าจิตวุ่นแล้วก็งานเป็นทุกข์
เหมือนกับตกนรกทั้งเป็น" ให้รู้จักเอาหลักเกณฑ์อันนี้ไปใช้.

ถ้าจิตว่าง โกยของเหม็น ๆ ในท้องร่อง คู อย่างนี้ก็ยังสนุก; ถ้าจิตวุ่นทำงานในห้องปรับอากาศเย็นสบาย หอมหวาน งานก็เบาบนโต๊ะ มันก็ไม่สนุก. งานอะไรก็ไม่สนุกทั้งนั้น จิตที่ยึดมั่นในตัวกูของกู กับจิตที่ไม่ยึดมั่นในตัวกูของกู มันต่างตรงกันข้ามอย่างนี้: จะมีประโยชน์อย่างยิ่ง จำเป็นอย่างยิ่ง ที่จะเอามาใช้กับคนที่ต้องทำการงานไม่ว่างานชนิดไหนหมด.

ทีนี้คนเรามีความเข้าใจผิดอยู่อย่างหนึ่ง ที่ว่า เรื่องจิตว่าง จิตวุ่น; บางคนว่าจิตว่างก็ไม่ต้องทำอะไร ไม่ต้องคิดอะไร ไม่ต้องพูดอะไร; นี้ยังไม่ถูก จิตว่างร้องเพลงก็ได้ เช่นเด็กร้องเพลงตามประสาของเขา ไม่มีความหมายอะไรอย่างนี้ เขาสบายใจ เขาก็ร้องเพลง; แต่จิตวุ่นก็ร้องเพลงได้เหมือนกัน เช่นมีความกำหนัดครอบงำก็ร้องเพลงมีความหมายที่กำลังคุอยู่ในใจของเขา; ก็ร้องเพลงได้เหมือนกัน; แต่มันก็เป็นทุกข์ด้วยความเร่าร้อน ความเผาลน; ร้องเพลงเป็นความเผาลนก็ได้ ร้องเพลงเป็นความสดชื่นเบิกบานก็ได้; มันอยู่ตรงที่ว่า จิตว่าง

หรือจิตวุ่น นั่นเอง; ว่างหรือวุ่น มันก็อยู่ตรงที่ ยึดถือหรือไม่ยึดถือ ดังนั้นอุตส่าห์ศึกษาความไม่ยึดมั่นถือมั่น ไว้ให้ดี; ให้เป็นที่เข้าใจกันได้ว่า ถ้าจิตว่างก็ไม่มีความยึดมั่นถือมั่น; แล้วจะสมบูรณ์ อยู่ด้วย สติ ปัญญา สัมปชัญญะ แสงสว่าง กำลังใจ ความสงบเย็น เป็นสมาธิ. ถ้าจิตวุ่นละก็ไม่มีสิ่งเหล่านี้เลย จะมีแต่ความยึดมั่นถือมั่น มีหน้าที่ตึงเครียดอยู่เสมอ; แล้วก็เลยมีแต่กิเลส ตัณหาทั้งนั้น ในจิตที่วุ่น แล้วเอาไปใช้เถิด **จิตว่าง** หรือ **จิตวุ่น** มันจะได้ผลต่างกัน.

ทีนี้ วิธีของพระพุทธเจ้าท่านมีวิธีแนะให้มีจิตว่างอยู่เสมอไปตลอดเวลา ในการประกอบการงานของพ่อบ้านแม่เรือน ที่มีภาระมากขึ้น ๆ; แล้วมันก็ได้ผลอย่างยิ่ง ว่างานนั้นไม่มีทางจะพลาด เพราะทำไปด้วยความเฉลียวฉลาด สุขุม รอบคอบ สดใส รื่นเริง เยือกเย็น สมาธิมีเต็มที่: เราได้ผลสมบูรณ์ใหญ่หลวงอยู่แล้ว มันยังได้ผลอีกอย่างที่สูงสุดด้วยเหมือนกัน; ที่ว่าการทำงานในลักษณะเช่นนั้นมันเป็นการประพฤติธรรม เป็นการปฏิบัติธรรม; เป็นการปฏิบัติธรรมอย่างสูงสุดในตัวมันเอง เป็นวิปัสสนาอย่างยิ่งอย่างดี ในตัวมันเอง. ดังนั้นจึงเปรียบเหมือนว่า ยิงปืนทีเดียวได้นกไม่น้อยกว่าสองตัว ตัวใหญ่ ๆ ทั้งนั้น; คือประโยชน์ของการงานก็สำเร็จ แล้วเป็นการปฏิบัติธรรมสูงสุดอยู่ในตัวด้วยเป็นการวิปัสสนาแท้จริง เป็นสมณธรรมสูงสุดอยู่ในตัวแท้จริง ที่ควบคุมความยึดมั่นถือมั่นนี้ไว้ให้ได้ อย่าให้มันเกิดขึ้นมาได้. พ่อบ้านแม่เรือนที่ฉลาดได้ถึงอย่างนี้ จะปฏิบัติธรรมได้สูงสุดยิ่งกว่าคนส่วนมาก ที่วิ่งไปป่า ไปวัด ไปทำวิปัสสนาโก้ ๆ หรู ๆ อะไรกันเสียอีก ซึ่งไม่ได้อะไรเลย อาจจะยึดมั่นถือมั่นไปจากบ้าน ยึดมั่นถือมั่นตื่นข่าว: แล้วก็ไปทำวิปัสสนาด้วยความยึดมั่นถือมั่น แข่งขัน ชิงดี อวดดี อะไรกันเช่นนี้; มันเป็นความยึดมั่นอยู่ตลอดเวลา ไม่เป็นวิปัสสนาที่ถูกต้องของพระพุทธเจ้าได้ เป็นวิปัสสนาแบบของพวกยึดมั่นถือมั่นไปหมด; ผลสุดท้ายก็วิกลจริต บ้าบอ หรือไม่ได้อะไรเลยก็มาอวดโอ้ต่าง ๆ นานาบ้าง นั่นจึงสู้การทำวิปัสสนาที่แท้ ที่ว่าเป็นการทำลายความยึดมั่นถือมั่นไม่ได้ สมมุติว่า ไปอยู่ป่า ไปปฏิบัติในที่สงัด เราก็ต้องปฏิบัติอย่างนี้ คือปฏิบัติเพื่อทำลายความยึดมั่นถือมั่นโดยการประการทั้งปวง จึงจะเป็นวิปัสสนาที่ถูกต้องแล้วได้ผลอย่างสูงเป็นโลกุตตระเป็นมรรคผล นิพพาน.

ทีนี้ มาดูทางบ้าน ที่บ้าน ที่พ่อบ้านแม่เรือนบางคน ปฏิบัติการงานอยู่ด้วยลักษณะจิตที่ว่างอย่างนี้ มันก็มีส่วนเป็นมรรคผล อยู่บางขั้นบางระดับ: หรือเราอาจจะเรียกว่า เป็น

นิพพานล่วงหน้า เป็นนิพพานชิมลอง อยู่ตลอดเวลาเหมือนกัน มันเลยได้ผลอย่างใหญ่หลวง ; อย่างที่เขาพูดว่า พระโสดาบัน พระสกิทาคามีนั้น มีได้ในบุคคลที่เป็นฆราวาส หรือพระอนาคามี ก็มีได้ที่เป็นฆราวาส ; นี้หมายความว่า ในบรรดามรรคผลสี่ขั้นนั้น มีตั้งสามขั้น ซึ่งมีได้ใน พ่อบ้านแม่เรือน ซึ่งเป็นฆราวาส หรือเป็นหนุ่มสาว หรือเป็นเด็ก ; แต่ไม่ใช่เด็กอ่อนในเบาะ หมายถึงเด็กที่มีอายุขนาดมีสติปัญญา. เพราะเหตุนี้ **พระพุทธเจ้าจึงได้สอน เรื่องสุญญตาเรื่อง อนัตตา เรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่นแก่ชาวบ้าน.** บางคนเข้าใจว่า เรื่องสุญญตา นั้นสูง เกินไปสำหรับชาวบ้าน **แต่ที่แท้เป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าท่านสอนแก่ทุกคน แม้ที่เป็นชาวบ้าน** พราะเหมือนที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้น ๆ ว่า พวกชาวบ้านก็ต้องใช้หลักเกณฑ์อันนี้, บรรพชิต ก็ต้องใช้หลักเกณฑ์อันนี้, อย่างน้อยชาวบ้านที่เป็นเด็กอ่อน เด็กโต เป็นหนุ่มสาว เป็นพ่อบ้าน แม่เรือน คนแก่เฒ่า ก็ต้องใช้หลักเกณฑ์อันนี้ ; ที่รู้ว่า สิ่งทั้งปวงไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น. นี่พระ องค์สอนข้อเดียว คำเดียว เท่านั้น ไปใช้ได้หมด ไม่ว่าในการที่ชาวบ้านจะบำเพ็ญบุญ บำเพ็ญ กุศลต่าง ๆ ทุกชนิด ; ถ้าเป็นบุญกุศลที่ถูกต้องแท้จริงละก็ ต้องมีเรื่องความไม่ยึดมั่นถือมั่น อยู่ด้วย.

เมื่อตะกี้นี้เล่าไปทีหนึ่งแล้ว แต่บางคนไม่ได้ยิน จะต้องบอกอีกว่า จะถือไตรสรณาคมน์ ก็ดี จะให้ทานก็ดี จะรักษาศีลก็ดี จะทำสมาธิปัญญาก็ดี วิปัสสนาก็ดี รวมเป็นห้าอย่างนี้ ถ้า ถูกตามเรื่องของพระพุทธเจ้าแล้ว ต้องทำด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น ; ทำไปด้วยลักษณะไม่ยึดมั่น ถือมั่นแล้ว ได้ผลมาเป็นความไม่ยึดมั่นถือมั่น ; จะเปรียบเหมือนอย่างว่า คนถือสรณาคมน์ยึด มั่นแล้วก็ยึดมั่นเรื่องว่า พุทฺธํ สรณํ คจฺฉามิ ยึดมั่นบุคคล เป็นตัวเป็นตนไปหมด ; อย่างนี้มัน ไม่ถูกพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ถูกเปลือกทั้งนั้น ไปหลงในรูปโฉมโนมพรรณของพระ สิทธัตถะที่ออกบวช แล้วเดินไปมาอยู่ก็มี ; ไปยึดมั่นถูกเปลือก. **องค์ของพระพุทธเจ้าที่แท้จริง ก็คือ คุณธรรมที่อยู่ในใจอีกทีหนึ่ง ถ้าเข้าถึงสิ่งนั้นแล้ว เอาสิ่งนั้นเข้ามาใส่ในใจเราได้ ทำให้มี ขึ้นในใจเราเองได้ จึงจะชื่อว่าถึงพระพุทธเจ้าจริง ๆ** คือจิตที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น มีความสะอาด สงบถึงที่สุดจริงๆ ที่มีในหัวใจของพระพุทธเจ้าอย่างไรนั้น แล้วเอามาทำให้เกิดในหัวใจเรา แล้ว เราจะถึงพระพุทธเจ้าด้วยแบบนั้น. **พระธรรมก็เหมือนกัน ไม่ใช่หนังสือ ไม่ใช่ใบลาน ไม่ใช่ เสียงสวด เสียงท่องบ่น ไม่ใช่ประโยคที่เขียนในพระไตรปิฎก หรือเสียงพูดออกมา ; มันต้องเป็น การรู้ และการปฏิบัติจนจิตไม่ยึดมั่นถือมั่น สะอาด สว่าง สงบ.** ภาวะที่ไม่ยึดมั่น สะอาด สว่าง

สงบ นั่นคือองค์พระธรรมแท้ เป็นองค์เดียวกันกับพระพุทธเจ้าเหมือนกัน ; เราต้องทำให้สิ่งนี้เกิดขึ้นในใจ จึงจะชื่อว่าถึงพระธรรม ; หรือถึงพระสงฆ์ก็เหมือนกันอีก พระพุทธเจ้ามิได้เอาที่ตัวบุคคล ไม่เอาที่ร่างกาย แต่เอาสิ่งที่มีอยู่ในจิตใจ. สภาวะแห่งความไม่ยึดมั่นถือมั่น สะอาด สว่าง สงบ ถึงที่สุด นั่นแหละเป็นองค์พระสงฆ์แล้วทำให้มีในใจเราแล้วเราก็ถึงพระสงฆ์ ; ต้องไม่ยึดมั่นถือมั่นเปลือกนอก หรืออะไรที่เป็นภายนอก เราจะต้องทำจิตใจไม่ให้ยึดมั่นอะไรเลยเสียก่อน จึงจะถึงพระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ขึ้นมา. นั่นแหละสรณาคมน์ที่แท้ ต้องเป็นความที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น ถ้าเข้าถึงความไม่ยึดมั่นถือมั่นนั่นเรียกว่า ถึงสรณาคมน์ ถึงไตรสรณาคมน์.

ทีนี้มาถึง **เรื่องให้ทาน** เป็นส่วนมากที่ให้ทานด้วยความยึดมั่นถือมั่น อย่างนี้ไม่เรียกว่าให้ทานตามแบบของพระพุทธเจ้า มันเป็นทานตามแบบอื่น. ทานตามแบบของพระพุทธเจ้าต้องทำไปด้วยความไม่ยึดมั่นถือมั่น ; ทานที่ยึดมั่นถือมั่นนั่นเรียกว่ายึดมั่นถือมั่นตัวเรา เราเป็นอย่างนั้นอย่างนี้แล้วเราต้องได้กำไรมาก. เราลงทุนทำบุญบาทหนึ่งจะเป็นตักบาตรหรืออะไรก็ตาม แล้วชาติหน้าเราจะได้วิมานหลังหนึ่ง นี่เป็นความยึดมั่นถือมั่นเท่าไร. ยึดมั่นตัวเราเท่าไร, ยึดมั่นของเราเท่าไร, แล้วก็ทำทานไป ; ถ้าทำทานด้วยความยึดมั่นถือมั่นอย่างนี้มันพอกพูนความยึดมั่นถือมั่นอย่างยิ่ง จึงไม่ใช่ทานแท้ ไม่ใช่ทานถูก ไม่ใช่ทานของพระพุทธเจ้า. พระพุทธเจ้าสอนให้ทำทานไปด้วยสละออกไปจริง ๆ สละออกเพื่อทำลายความยึดมั่นถือมั่น เช่นว่าให้ทานไปบาทหนึ่งก็เพื่อทำลายความยึดมั่นถือมั่นในเงินหนึ่งบาทนั้น ให้ไปสิบบาทก็ทำลายความยึดมั่นถือมั่น ที่มีในเงินสิบบาทนั้น หรือให้ไปร้อยบาท พันบาท หมื่น แสน ก็ตาม แล้วแต่จะให้ ก็เพื่อทำลายความยึดมั่นเหล่านั้นเสีย ; ถ้าเรายังละได้ไม่หมด ก็ละเท่าที่จะละได้ อย่างนี้จะเป็นทานแท้ อย่าคิดว่า เราจะเอากลับมาเป็นสิบเท่า ร้อยเท่า พันเท่า. ดังนั้น **ทานที่ถูกต้องก็เป็นเรื่องต้องไม่ยึดมั่นถือมั่น**.

เรื่องศีล การรักษาศีลนั้น คนยึดมั่นถือมั่นก็รักษาศีลเพราะเห่อตาม ๆ กันไป ว่าแก่แล้วต้องรักษาศีล ถ้าไม่รักษาศีลคนเขาจะชี้หน้าว่าได้ ว่าไม่เป็นพุทธบริษัท ดังนั้นจึงรักษาศีล. รักษาศีลที่ยึดมั่นถือมั่น อวดเคร่ง ก็ดูถูกทะเลาะวิวาทกันได้ เพราะอวดเก่งกันว่าฉันเคร่งกว่า แกไม่เคร่งเหมือนฉัน แล้วทะเลาะวิวาทกัน ; อย่างนี้เรียกยึดมั่นถือมั่นเป็นศีลที่สกปรกไปด้วยกิเลสตัณหา มานะ ทิฏฐิ หรือความยึดมั่นถือมั่นไม่ใช่ศีลตามแบบของพระพุทธเจ้า.

ถ้าเป็นศีลตามแบบของพระพุทธเจ้า ที่ไม่ยึดมั่นถือมั่น ก็หมายความว่า เรามุ่งหมายให้ข้อปฏิบัติที่เป็นศีลนั้น ขูดเกลาความยึดมั่นถือมั่น คือความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่สนุกสนาน สะดวกสบาย เอร็ดอร่อย เพลิดเพลินไป ตามกิเลสที่ยึดมั่นถือมั่นนั้น จะถูกขูดเกลาไปหมด เราก็จะรักษาศีลได้ดีหมดทุกข้อ โดยไม่เห็นแก่ตัวไม่ยึดมั่นถือมั่น, ไม่เห็นแก่ตัว มันก็ไม่ฆ่า ไม่ลักไม่ขโมย ไม่ล่วงเกินของรักผู้อื่น ไม่พูดเท็จ ไม่หาความเพลิดเพลินด้วยน้ำเมาอย่างนี้เป็นต้น. ศีลทุกข้อจะเป็นเครื่องขูดเกลาความยึดมั่นถือมั่น และเป็นความไม่ยึดมั่นถือมั่นอยู่ในตัวนั่นเองเป็นศีลที่มีประโยชน์ที่สุด และเป็นศีลจริง.

เรื่องสมาธิ ถ้าทำถูกวิธีแล้ว จิตใจจะสะอาด สว่าง สงบเย็น ตลอดเวลาที่เป็นสมาธิ; แล้วความยึดมั่นถือมั่นหายไปเลยในตอนที่เป็นสมาธิ. **จิตเป็นสมาธิ หมายความว่า ตั้งมั่นอย่างหนึ่ง บริสุทธิ์อย่างหนึ่ง เหมาะสมแก่การงานทางจิต อย่างหนึ่ง** สามอาการนี้รวมกันเป็นลักษณะของจิตที่เป็นสมาธิ ; ไม่มีความรู้สึกที่เกี่ยวกับตัวกู ของกูคือวุ่นวายอยู่ด้วยความยึดมั่นถือมั่นแต่ประการใด นั่นเป็นสมาธิที่ถูกต้อง **สมาธิที่สกปรกด้วยความยึดมั่นถือมั่นนั้นหมายความว่า ไปทำสมาธิด้วยความจะเอาดีกว่าคนอื่น ;** บางทีคิดว่า จะทำสมาธิแล้ว จะเอาไปใช้เป็นฤทธิ์เป็นปาฏิหาริย์ หรือหาประโยชน์จากผู้อื่น เหนือผู้อื่น. ฤทธิ์เดชนั้นแสวงหาประโยชน์ เพื่อเอาของคนอื่นมาเป็นของตัว ; เจตนาทำไปด้วยความยึดมั่นถือมั่น ทำให้สมาธินั้นเศร้าหมองหมด แม้สำเร็จออกมา ก็เป็นมิจฉาสมาธิ ไม่ใช่สัมมาสมาธิ ; แล้วสมาธิที่ทำด้วยความยึดมั่นถือมั่นอย่างนี้ แทบร้อยเปอร์เซนต์จะต้องวิกลจริต ผู้ทำจะต้องวิกลจริต จะรอดไปได้นั้นน้อยที่สุดที่จะลุล่วงไปได้ถึงฤทธิ์ปาฏิหาริย์. สมาธิที่เป็นจิตวุ่น กับสมาธิที่เป็นจิตว่างมันต่างกันอย่างนี้.

เรื่องปัญญา ก็เหมือนกันอีก แต่ปัญญานี้ยังค่อยยังชั่ว **ถ้ามันเป็นปัญญาจริงแล้วมันก็ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวมันเอง.** แต่ถ้าเป็นปัญญาผิดรู้ผิด ความรู้ที่เป็นไปผิดก็เรียกว่ามิจฉาญาณะ หรือมิจฉาทิฏฐิ หรือปัญญาผิด ฉลาดเป็นไปในทางยึดมั่นถือมั่นฉลาดอย่างนี้เรียกว่า เฉโก: เฉโก คำไทยนี้ว่า หยาบ เลว ; ถ้าเฉโกที่เป็นภาษาบาลีแปลว่าฉลาด ; แต่ฉลาดไปในทางกิเลสตัณหา ยึดมั่นถือมั่น : ไม่ใช่ฉลาดไปในทางดับทุกข์แต่เป็นไปเพื่อทุกข์เบียดเบียนมากกว่า. ถ้าปัญญาแท้ ๆ มันต้องเป็นไปในทางไม่ยึดมั่นถือมั่น สะอาด สว่าง สงบรู้จักสิ่งทั้งหลายทั้งปวงตามที่เป็นจริง แล้วไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรเลย แม้แต่นิพพานก็ไม่ยึดมั่น

ถือมั่น แม้แต่พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ก็ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น มีปัญญาก็เป็นไปเพื่อความไม่ยึดมั่นถือมั่น แล้วมันก็มีหมดทั้งห้าอย่าง คือไตรสรณาคมน์: ให้ทาน รักษาศีล เจริญสมาธิ ทำปัญญา หรือวิปัสสนา; ห้าอย่างนี้ ถ้าทำที่บ้านเป็นเรื่องชาวบ้านทำ มันก็ทำบ้านนั้นให้เป็นวัด หรือเป็นที่สงบสงัดไปในตัว; ทำพระอริยบุคคลให้มีที่บ้าน บ้านนั้นก็เป็นบ้านที่ดียิ่งกว่าวัดบางวัด ที่สกปรก; ถ้าทำที่วัดก็ทำวัดให้เป็นวัด: แต่ถ้าที่วัดไม่มีการทำถูกต้องอย่างนี้ วัดนั้นก็ไม่ใช่วัด แม้จะเรียกว่าวัด; ถึงเราจะทำตามป่า ตามเขา ตามถ้ำ มันก็ทำที่นั่นให้มีพระอริยบุคคล ให้มีพระอรหันต์ให้เป็นวัดไปหมด. ฉะนั้น **เรื่องจิตว่างเราจึงไม่นิยมแบ่งว่าเป็นบ้าน หรือเป็นวัด เป็นชาวบ้านหรือเป็นนักบวช เป็นผู้หญิง หรือเป็นผู้ชาย เป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ;** ที่เราไม่นิยมแบ่งก็เพราะว่า สิ่งที่เรียกว่า ว่าง หรือ ไม่ยึดมั่นถือมั่นนั้น มันไม่อาจจะแบ่ง มันเป็นอันเดียวกัน เป็นอย่างเดียวกัน เหมือนกันหมด.

ขอให้ลืมเสียว่า เป็นหญิงหรือเป็นชาย อยู่ที่บ้าน หรืออยู่ที่วัด มีอาชีพอย่างไร **ลืมตัวเราทำนองนั้นเสียให้หมด แล้วก็ทำการงานไปอย่างไม่ยึดมั่นถือมั่น จะได้ว่างจากตัวเรา นี่แหละเป็นทางที่จะทำให้เราไม่มีความทุกข์เลย;** ประกอบการงานตามต้องการก็สำเร็จบริบูรณ์ เพราะเป็นการปฏิบัติธรรมสูงสุด พร้อมกันไปในตัว อย่างที่ว่ามาแล้ว มันก็เลยได้ผลอย่างยิ่งสูงสุดอย่างที่เราจะแสวงหากันได้; **การงานก็เป็นสุข ผลงานก็เป็นสุข บริโภคผลงานก็เป็นสุข จิตใจก็วิวัฒน์ไปในทางนิพพาน; นี่แหละเรียกว่าได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้: นี่แหละคำตอบของคำถามว่า ทำไมจึงต้องสนใจธรรมะ หรือ** ศาสนา.

ทีนี้เรามาถึง **ปัญหาข้อที่สอง ที่ว่าอย่างไร ?** ข้อหนึ่งว่าทำไม ข้อสองว่าอย่างไร. หมายความว่า สนใจอย่างไร ? ปฏิบัติอย่างไร ? ที่ว่าปฏิบัติไม่ให้ยึดมั่นถือมั่นนี้อย่างไร; นี้จะกล่าวเป็นหลักกว้าง ๆ ไว้ทีก่อนว่า **มีปัญญา มีสติ มีสัมปชัญญะ** สามคำจำไว้

มีปัญญา คือมีความรู้ตามที่เป็นจริง ว่าไม่มีอะไรที่ควรจะยึดมั่นถือมั่น. นี้อาศัยการศึกษา การสดับตรับฟัง; นำมาคิดจนเข้าใจ แล้าก็ปฏิบัติ ทดลองสอบสวน จนเห็นแจ้งเพื่อเข้าใจจนแจ่มแจ้งว่าเป็นอย่างนั้นจริง. เช่นเราพิจารณาดูความยึดมั่นถือมั่น **อะไรบ้างที่ไม่เป็นทุกข์;** เราพิจารณาดูเถิด ไม่ยึดเข้าซิ ที่ไหนบ้าง แล้วจะไม่เป็นทุกข์; ลองหาดู ปรากฏว่าไม่มี รับรองว่าไม่มี; ไปยึดเข้าที่ไหนก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น. เหมือนเราหิ้ว หรือทูน หรือแบกก็ตาม เราจะหิ้วของเลวไม่มีค่า เช่นอุจจาระ ปัสสาวะ หิ้วโคลนแลน ก็หนัก; ทีนี้หิ้วของมีค่า .ช่น

แก้ว แหวน เงิน ทอง เพชร พลอย ของมีค่าอย่างยิ่ง หิ้วมันก็หนัก เพราะฉะนั้นเป็นอันว่า หิ้วที่ยึดถือแล้วก็เป็นอันว่า หนักทั้งนั้น; ไม่ว่ายึดถือในทางดี หรือทางชั่ว ถ้ายึดถือในทางชั่ว ทั้งหนักและทั้งเจ็บปวด; ยึดถือในทางดี มันก็หนักอย่างยิ่ง บางทีไม่มีความเจ็บปวดปรากฏ เพราะมันพอใจจะหิ้วจะถือ แล้วมันก็หนักและเป็นทุกข์: เหมือนว่าเผอิญเดินไปพบเพชรพลอยเข้า อย่างนี้มันก็คงโกยแล้วโกยเล่า จนหนักก็จะเอาอีก ใส่ลงไปอีกจนล้มกลิ้งลงไป ก็ไม่รู้สึกหนักไม่รู้ว่าเป็นทุกข์จนควรจะโกยจะเททิ้งเพราะมันพอใจ.

ทีนี้ลองนึกดูว่า ถ้าเรายึดมั่นในความเป็นคน มันก็หนักอย่างคน ทุกข์อย่างคน; ถ้าเราเป็นคนดีก็เป็นทุกข์ตามแบบคนดี เป็นคนชั่วก็เป็นทุกข์ตามแบบคนชั่ว: ถ้าไม่ยึดมั่นเป็นคนดีคนชั่ว สู้ว่างเสียเลยจะดีกว่า. ถ้าเราเป็นพ่อก็มีความทุกข์อย่างพ่อ, ถ้าเป็นลูกก็ทุกข์อย่างลูก, ถ้าเป็นสามีก็ทุกข์อย่างสามี, เป็นภรรยาก็มีความทุกข์อย่างภรรยา, เป็นแม่ก็ทุกข์อย่างแม่, เป็นบ่าวก็ทุกข์อย่างบ่าว, เป็นนายก็ทุกข์อย่างนาย เป็นเศรษฐีก็ทุกข์อย่างเศรษฐี, เป็นขอทานก็ทุกข์อย่างขอทาน; ดังนั้นว่าง อย่าเป็นอะไรเสียดีกว่า. เป็นผู้แพ้ก็ทุกข์อย่างผู้แพ้ เป็นผู้ชนะก็นอนทุกข์อย่างผู้ชนะด้วยความวิตกกังวลอะไรบางอย่างที่กลัวจะกลับแพ้; เอาเปรียบเขาก็ทุกข์อย่างเอาเปรียบเขา ถูกเขาเอาเปรียบก็เป็นทุกข์อย่างเป็นผู้ถูกเขาเอาเปรียบ มันเป็นอยู่อย่างนี้. คนมีบุญก็ทุกข์อย่างคนมีบุญ คนมีบาปก็ทุกข์อย่างคนมีบาป; ฉะนั้นอย่ายึดมั่นถือมั่น ว่าเราเป็นคนมีบุญ หรือมีบาป มุ่งไปในทางว่าง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ไม่ต้องการจะเป็นอะไร.

จะเข้าใจยากอยู่สักหน่อย ที่ว่าคนมีสุขก็จะต้องทุกข์ไปตามแบบคนมีสุข คนมีทุกข์ก็ต้องทุกข์ไปตามแบบคนมีทุกข์; เหมือนอย่างว่าคนหิ้วของสกปรกก็ต้องทุกข์หนักอย่างคนหิ้วของสกปรก คนหิ้วแก้วแหวนเงินทองเพชรพลอย ก็ทุกข์ไปอย่างคนหิ้วแก้ว แหวน เงินทอง เพชรพลอย; นี่เพราะว่า ขณะที่มีสุขนั้น มันเป็นเพียงสุขเวทนา แล้วสุขเวทนานี้ทำจิตให้ระส่ำระสาย ปั่นป่วน ยึดถือ หึงหวง วิตกกังวล กลัวจะพลัดหายไปจะสิ้นสุดไป ไม่ใช่จิตว่าง ขณะที่มีสุขเวทนาอยู่นั้น.

สุขเวทนานี้ควรจะเข้าใจไว้ว่า อาจจะแบ่งแยกเป็นสองอย่าง; คือ **สุขเวทนาที่อาศัยบ้านเรือน เรียกเคหสุขเวทนา:** ได้แก่เวทนาที่มาจาก รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสในทางที่น่ารัก น่ายินดี น่าพอใจ เหล่านี้เป็นสุขเวทนาที่อาศัยเรือน. สุขเวทนาอย่างนี้ เมื่อดื่มอยู่เสวยอยู่

เป็นอย่างไรบ้าง คิดดู จิตสงบ จิตว่างหรือเปล่า ? นี่เพราะมันระรัวอยู่ด้วยความยึดถือ ด้วยความหวงแหน ด้วยความตะกละตะกลามทั้งนั้น ก็เรียกว่า วุ่นวาย ไม่สงบ อย่างนั้น จึงมีความทนทรมานชนิดที่ซ่อนเร้นไปตามแบบสุขเวทนาชนิดนี้.

สุขเวทนาอีกชนิดหนึ่งที่เรียกว่า อาศัยเนกขัมมะ ได้แก่สุขเวทนาที่ได้มาจากสมาธิ จากฌาน จากสมาบัติ สูงสุดอย่างยิ่ง ไม่เหมือนสุขเวทนาที่มาจาก รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส; และแม้แต่เวทนาที่มาจาก ฌาน สมาธิ สมาบัตินั้น มันก็ยังเป็นเพียงสุขเวทนา แล้วก็เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือ. แม้ว่าสงบเย็น เยือกเย็น กว่าเวทนาที่เป็นโลก ๆ นั้นมันก็ยังทำใจให้สดชื่นวุ่นวายอย่างละเอียด ระส่ำระสายอยู่อย่างละเอียด; ไม่ใช่ความสงบความว่าง; พระพุทธเจ้าจึงทรงสอน ให้ปล่อยหมดทุกชนิดของสุขเวทนาไม่ว่าสุขเวทนาโลก หรือสุขเวทนาธรรม. ที่ว่า**สุขเวทนานั้นคือความทนทุกข์ชนิดหนึ่ง** ท่านจึงพูดว่า ผู้มีสุขก็จะต้องมีทุกข์ไปตามแบบของผู้มีสุข ผู้มีทุกข์ก็มีทุกข์ไปตามแบบของผู้มีทุกข์; เพราะฉะนั้นอย่าเป็นเลยดีกว่า. อย่ายึดถือว่าเป็นอะไรเลยดีกว่า เป็นจิตว่าง ไม่ยึดมั่นถือมั่นในอะไร คือไม่เป็นอะไรเลย; อย่าไปยึดมั่นในความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ว่า เป็นคน เป็นสัตว์ เป็นผู้หญิง เป็นผู้ชาย เป็นคนสวย เป็นคนรวย เป็นคนดี เป็นคนชั่ว เป็นคนมีบุญ เป็นคนมีบาป เป็นคนมีทุกข์ เป็นคนมีสุข; อย่าไปยึดมั่นถือมั่นที่จะเป็นอะไร **ให้ว่างจากความยึดมั่นถือมั่นว่าเป็นอะไรทั้งหมดเมื่อนั้นแหละไม่มีทุกข์**.

ทีนี้ **เรื่องจะเอา ที่ยึดมั่นในทางที่จะเอา** เช่นเอาเงิน เอาทอง เอาเรือก เอาสวน เอาไร่ เอานา เอาวัตถุสิ่งของ มันทุกข์อย่างเดียวกัน ถ้าไปยึดมั่นเข้าว่าของเราก็เป็นทุกข์ทั้งนั้น. ฉะนั้นอย่าไปคิดว่า เราเอา หรือเรามีอะไร อย่ายึดว่า เราเอาหรือเรามีอะไรแต่อย่างใด. แล้วการมีเงิน มีของ มีทองไว้ก็ต้องมีอย่างอย่าไปถือว่ามี หมายความว่ามันมีอยู่อย่างธรรมชาติ; เราอย่าไปยึดมั่นถือมั่นว่าของเรา ทีนี้มันก็อยู่สงบอย่างราบคาบอยู่แต่เรื่องของมัน คือมันอยู่ใต้ฝ่าเท้าเรา มันเป็นทาสเรา, เงินทองเข้าของ ทรัพย์สมบัติเหล่านั้นมันเป็นทาสเรา **แต่พอเราไปยึดมั่นด้วยอุปาทานว่า เราว่าของเรา มันไพล่มาอยู่บนหัวเรา คือเราเป็นทาสมัน เราทุกข์ทรมานตกนรกทั้งเป็นด้วยเรื่องนั้น**. นี่แหละจึงเรียกว่าถ้าเรามีเงินด้วยจิตที่วุ่น ไม่ว่าง มันก็เป็นทุกข์; ถ้าเรามีเงินด้วยจิตว่างก็ไม่ทุกข์, เขาจึงต้องพูดว่าธรรมชาติแท้จริงคือ ทำความไม่ยึดมั่นถือมั่น, คือทำจิตว่างนี้ต้องมีอยู่ **ให้เห็นชัดตามความเป็นจริงว่า ถ้าเราจะยึดมั่นไปเอาอะไรหรือ**

เป็นอะไรไม่ช้าก็ต้องเป็นทุกข์ ถ้ารู้อย่างนี้ก็เรียกว่ามีปัญญา. มีปัญญาถึงที่สุดคือ เป็นยอดของปัญญา ที่ว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงยึดมั่นถือมั่นไม่ได้; ถ้าไปเอาแล้วเป็นทุกข์แน่; ถ้าว่างไม่ยึดมั่นก็ไม่เป็นทุกข์; แล้วสิ่งเหล่านี้ทุกสิ่งจะมีอยู่เพื่อเป็นบ่าวเป็นทาส รับใช้เรา หรือจะพูดว่าเรามีอยู่เป็นอยู่ก็ได้ แต่ไม่ยึดมั่นถือมั่น จะบริโภคอยู่ก็ไม่ยึดมั่นถือมั่น จะเก็บรักษา จะเป็นความ จะต่อต้านกันที่โรงที่ศาล ก็ด้วยจิตที่ไม่ยึดมั่น ถือมั่น; ดังนั้นจึงจะไม่ทุกข์ และจะเป็นความสำเร็จในการเก็บรักษาคุ้มครอง เราไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น มันก็ไม่ไปไหนเสีย เพราะว่ากฎหมายก็มี ขนบ-ธรรมเนียมก็มี ประเพณีก็มี มันก็ช่วยจัดช่วยทำให้เรา; ว่า นี่มันเป็นสิทธิ์ของคนนี้ ๆ ตามกฎหมายก็เป็นไปได้; เราไม่ต้องไปยึดมั่นถือมั่นให้เป็นทุกข์ไปเปล่า ๆ นี่แหละศิลปะแห่งการมีทรัพย์สมบัติ ตามแบบของพระพุทธเจ้า ที่จะทำให้ไม่เป็นทุกข์เลย.

ทีนี้มาถึง **เรื่องสติ** สตินั้นไม่ใช่อะไรอื่น **สตินั้นก็คือปัญญานั่นเอง; แต่ว่าเป็นปัญญาที่ทำหน้าที่กระทันหัน;** คือปัญญาที่ต้องมาทันทีว่า เมื่อพบกับอารมณ์ทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ปัญญานั้นมาช่วยอย่างทันท่วงที เรียกว่า สติถ้ามาช้า สายเกินต้องการไปก็ช่วยไม่ได้ คือไม่มีสติ; ฉะนั้นปัญญานั่นเองที่มาทันควันทันท่วงทีที่เกิดเรื่องขึ้นทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย หรือทางคิดนึกในใจเองก็ตาม นี้เรียกว่าสติ แล้วยังต้องฝึกฝนให้ปัญญาที่เรามีอยู่อย่างกว้างขวางนั้นทำหน้าที่ชนิดกระทันหันได้ทันท่วงที ; จับได้ว่า พอมีการไหวกระเทือนขึ้นที่อายตนะ แล้วก็มาทันท่วงที. เปรียบเหมือนแมงมุมมันขึงใยไปหลาย ๆ ทางหลาย ๆ มุมแล้วมันก็นอนอยู่ตรงกลางที่สะดือของรัง ; พอมีแมลงบินมากระทบที่สายใย ทางทิศไหนก็ตาม มันรู้สึกทันที ; แล้วมันจะวิ่งไปกัดแมลงตัวนั้นได้เลย. แล้วทำไมเราจะไม่มีปัญญาที่มารวดเร็วทันท่วงทีที่มีสิ่งมากระทบอายตนะบ้าง ? ควรจะต้องฝึกหัดเช่นนั้นบ้าง; ทำไปให้ทันควันที่รูปมากระทบตา เสียงมากระทบหู กลิ่นมากระทบจมูก รสมากระทบเข้าที่ลิ้น ความสัมผัสมาสัมผัสเข้าที่ผิวกายผิวหนังส่วนใดก็ตาม; หรือความคิดนึกเกิดขึ้นมาในใจก็ได้การกระทบ เราเรียกว่าผัสสะ; ถ้ามีผัสสะแล้วก็ให้มีสติ นี่เรียกว่ามีสติ ให้นึกได้ว่า อ้าว ! ตาเห็นรูปก็ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น ; พอเกิดเป็นผัสสะขึ้นแล้ว ก็ไม่ต้องยึดมั่นถือมั่น ; หรือหลังจากผัสสะแล้วมันจะเลยเป็นเวทนา เกิดพอใจ ไม่พอใจ ก็ไม่ควรยึดมั่นถือมั่นเพราะมันเป็นมายาหลอกลวงอีก: ถ้านึกได้ทันท่วงทีอย่างนี้เรียกว่ามีสติ. ดังนั้นเราจึงสามารถหยุดมันเสียได้เพียงผัสสะ ; ให้เวทนาเป็นสักว่าเวทนาเท่านั้น ไม่ให้ปรุงแต่งต่อไปเป็นตัณหาอุปาทาน

ที่ว่า ผัสสะให้เป็นเพียงผัสสะ นั้นหมายว่า พอเสียงกระทบหู ก็ให้เป็นแค่ว่าเสียงกระทบหูเท่านั้น ; ให้เป็นเสียงเสียก่อน แล้วดับไป ดีกว่า อย่าให้มีความหมายว่าอย่างนั้นอย่างนี้ มันจะเป็นเวทนาขึ้นมา ให้สตินึกได้เสียก่อน แล้วจึงฟังว่า เสียงอะไร: นี่เป็นสติมาแล้ว ปัญญามาแล้ว มีสัมปชัญญะควบคุมความเป็นอย่างนั้นไว้ต่อไปอีก เรียกว่า สัมปชัญญะ.

มีสัมปชัญญะก็คือ ปัญญานั่นเอง ให้รู้อยู่ตามเดิมว่า ไม่มีอะไรที่ควรยึดมั่นถือมั่น ; พอความรู้ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น มาอยู่เป็นหลักแล้ว จึงค่อยฟังว่า มันเสียงอะไร ว่าอย่างไรก็ได้ ; หรือฟังว่า เสียงนี้มีความหมายอย่างที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรา ; เช่นเสียงด่า พอเราไม่สนใจในเสียงด่า ก็เลิก หายไป เป็นเพียงเสียงด่าก็เลิกหายไป. **อย่าไปเก็บเข้า หรือเข้าไปเก็บเข้าก็เลยกลายเป็นเวทนา** ปรุงเป็นเวทนา ; พอรู้ว่าเสียงด่าแล้วก็เลิกไป ไม่ต้องสนใจก็ได้ ไม่เสียหายอะไร อย่างนี้เป็นว่าผัสสะ ; พอว่าผัสสะแล้วดับไป. **ทีนี้ถ้าฟังออก ว่าเป็นเสียงสรรเสริญ ต้องฟังด้วยสติ สัมปชัญญะ ไม่ฟังด้วยกิเลส ตัณหา** ก็ไม่มีเรื่องจะต้องเกี่ยวข้องด้วย มันก็ดับไป; เสียงนั้นก็ดับไป เป็นเพียงแค่ว่าผัสสะ ไม่ใช่เวทนา; อย่างนี้วิเศษที่สุด ที่จะคุมจะกันตัวกู ของกู ไม่ให้เกิดขึ้นต้องอย่าให้ ตัวกู ของกู ที่เป็นความยึดมั่นถือมั่น เป็นอุปาทานเกิดขึ้น.

ทีนี้สมมติว่า เราไม่สามารถถึงเพียงนั้น ผัสสะกระทบเป็นเสียงด่า แล้วก็ไม่ชอบใจเสียแล้ว; เกิดไม่ชอบใจเป็นความทุกข์แล้ว นี้จะเลยผัสสะมาเป็นเวทนา ; **ก็ให้หยุดอยู่เพียงแค่เวทนา.** รู้สึกไม่ชอบใจนิดหนึ่งก็เป็นเพียงเวทนา แล้วให้หยุดอยู่เพียงเท่านั้น ; **ให้ผัสสะดับไปด้วยอำนาจของสัมปชัญญะ หรือปัญญา** เรื่องมันก็หยุดเหมือนกัน. อย่าให้เวทนานั้นไปปรุงเป็นตัณหา คือความอยาก อยากจะไปด่าตอบ หรืออยากจะไปตีตอบ อย่าให้อยากอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะเป็นตัณหา ; เป็นตัณหาแล้วก็เรียกว่าความอยากทั้งนั้น เป็นวิภวตัณหาเป็นส่วนมาก คือเราอยากไม่ถูกด่า ถ้าถูกด่าก็อยากจะประทุษร้าย ; ความอยากนั้นเป็นตัณหา หลังจากนั้นก็เป็นอุปาทาน เป็นภพ เป็นชาติ เป็นทุกข์.

หรือว่าเวทนานั้นเป็นสุข คือเป็นเรื่องสรรเสริญ ชวนใจ สบายใจ อย่างยิ่งนี้เป็นเวทนา ; เวทนานี้ไปปรุงตัณหา—อยาก ก็เป็นตัณหา อยากอย่างใดอย่างหนึ่ง ตามแบบของคนชอบใจ. เห็นได้ว่าเป็นอุปาทาน เป็นภพ เป็นชาติ เป็นความทุกข์ ไปตามแบบของคนที่หลงใหลในเสียงสรรเสริญ แล้วก็ต้องหยุดเวทนา ความพอใจในเสียงสรรเสริญนั้นเสียให้ได้ อย่า

ไปคิดปรุงอะไรเป็นเรื่องเป็นราวต่อ อย่าไปอยากอย่างนั้น จะทำอย่างนี้. ทำให้เวทนาหยุดลงเสีย เพียงแค่เวทนานี้ ด้วยสติสัมปชัญญะนั้น ; เรียกว่าเป็นการป้องกันเสียได้ซึ่งความเกิดขึ้นแห่งความยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวเรา หรือของเรา วิธีมีอยู่อย่างนี้.

ทีนี้ **ทว่าป้องกันไม่ได้ เวทนาปรุงเป็นตัณหาเสียแล้ว ใคร ๆ ก็ช่วยไม่ได้ พระ-พุทธเจ้าก็ช่วยไม่ได้ที่จะไม่ให้คน ๆ นั้นต้องเป็นทุกข์ ;** มันจะต้องเป็นทุกข์แน่ ๆ เพราะว่าในตัวความอยากนั้นเองเป็นความทุกข์อยู่แล้ว แล้วไปทำกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทางกายกรรม วจีกรรม มโนกรรม เข้าอีก มันก็ต้องรับผลของกรรมเป็นวิบาก เข้ามาหล่อเลี้ยง ; หล่อเลี้ยงเป็นกิเลส เป็นวัฏฏะ ขึ้นมาทันที ; กิเลส กรรมวิบาก, กิเลส—กรรม—วิบาก, กิเลส—กรรม—วิบาก ; เป็นวัฏฏะ เป็นวงกลม แล้วก็ต้องเป็นทุกข์. **วัฏฏะนี้ต้องเป็นทุกข์เสมอ** คือ ต้องเวียนไปในเรื่องกิเลส—กรรม—วิบากนี้ ; จึงเรียกว่ามีอุปาทานยึดมั่นถือมั่น เป็นเรา เป็นของเรา เป็นอหังการ มมังการขึ้นมา แล้วอย่างนี้เรียกว่า ภพ แล้ว.

ภวะ เรียกว่า ภพ คือพร้อมที่จะเกิด เกิดเป็นสิ่งที่ถูกอยาก เป็นตัวคนที่ถูกอยาก ; แล้วเกิดมี ตัวผู้อยาก ; แล้วการอยากนั้นก็ไปอยากกระทำตามที่อยาก ครบพร้อมทั้งสามประการ ; ถ้าครบอย่างนี้แล้วเป็น ภพ. พอเป็น ภพ ก็กลายเป็นชาติ. "ตัวกู" โผล่ขึ้นมาแล้ว.

ตัวกูที่สมบูรณ์โผล่ขึ้นมามาแล้ว คือ ตัวเรา เป็นเรา แล้วนั่นของเรา มีทั้งเราทั้งของเรา ; นี่เรียกว่าความเกิดเป็น ชาติ ; ไม่ใช่เกิดจากท้องแม่ พอมีความสมบูรณ์ของตัวกูโผล่ขึ้นมา ก็เป็นชาติ—ความเกิดแล้ว. ที่ว่าอย่าให้มีชาติ—ความเกิดขึ้นมาหมายถึงอย่างนี้ ; คือ อย่าให้ความยึดมั่นถือมั่นเกิดขึ้นมา ; หรือ อย่าให้ ชาติเกิดมีขึ้นมา ; หรือที่เรียกว่า ทำให้ ชาติ สิ้นไป ; พูดว่า ชาตินี้เป็นชาติสุดท้าย ชาติต่อไปไม่มีอีกที่เป็นการบรรลุพระอรหันต์ หมายถึง ชาติ อย่างนี้ คือ ต่อไปนี้จะไม่เกิดมีความรู้สึกว่าตัวกู หรือ ของกู เกิดอีกต่อไป. หลังจากการที่บรรลุพระอรหันต์ หมดกิเลสแล้ว ชาติที่เป็นครั้งสุดท้ายจะเป็นอย่างนี้ ; จะไม่มีชาติที่เป็นตัวกู ของกู เกิดขึ้นมาอีกหลังจากนั้น จนกว่าร่างกายจะแตกดับไป ; ชาติ จะไม่มีอีกนับตั้งแต่ขณะที่หมดกิเลส หมดตัณหา หมดอุปาทาน.

เดี๋ยวนี้ พวก **เราวันหนึ่ง ๆ ไม่รู้ว่าเกิดอีกกี่ชาติ กี่สิบชาติ หรือกี่ร้อยชาติ ;** กระทบทางตา ก็เป็นตัวกู กระทบทางหู ก็เป็นตัวกู ฯลฯ วนเวียนอยู่ไม่รู้กี่สิบชาติ ขอให้เข้า

ใจ ชาติ ในลักษณะเช่นนี้ **นี่เพราะถือความยึดมั่นถือมั่น** ; สำเร็จผลเป็นความยึดมั่นถือมั่น เป็นตัวกู ของกู คือความยึดมั่นในตัวของเรา. **ความยึดมั่นเป็น** อหังการ มมังการ **เป็นที่เกิดของความทุกข์ที่ลึกซึ้ง ที่แยบคาย ที่ละเอียด ที่มองเห็นยากแล้วซ่อนอยู่ใต้สันดาน อยู่ในสันดานคือลึกกว่าจิตใจเสียอีก. อันสันดานนั้นคือพื้นฐานชั้นล่างของจิตใจ มันซ่อนอยู่ที่นั่นเห็นยาก** ; จะเห็นต่อเมื่อมันพลุ่งขึ้นมาได้ มันพลุ่งออกมาไม่ได้ก็เหมือนมันไม่ได้กินอาหาร.

ทีนี้เราไม่ทำให้มันพลุ่งออกมาได้ตลอดวันตลอดคืน ก็เท่ากับมันไม่ได้กินอาหารตลอดวันตลอดคืน มันจะค่อย ๆ ผอมลง ๆ วันหนึ่งมันจะต้องตาย ; เพราะฉะนั้นขอให้เป็นอยู่โดยชอบ โลกนี้จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ อย่างที่พระพุทธเจ้าท่านตรัส. เราไม่ได้ว่ากันเอาเอง "สเจ อิเม สุภทฺท ภิกฺขู สมฺมา วิหเรยฺยุํ, อสุญฺโญ โลโก อรหนฺเตหิ อสฺส" นี่ตรัสเมื่อจวนจะปรินิพพานเต็มทีแล้ว ; อีกไม่กี่นาทีก็จะนิพพานแล้ว ว่า **"ถ้าภิกษุเหล่านี้จะพึงเป็นอยู่โดยชอบไซร้ โลกก็จะไม่ว่างจากพระอรหันต์ ;** ท่านว่าง่าย ๆ ด้วยว่า **เป็นอยู่โดยชอบ.** ถ้าเป็นอยู่โดยชอบ โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์ ; แล้วทีนี้คำว่า "เป็นอยู่โดยชอบ" ของท่านนี้ มันหมายถึงเป็นอยู่ชนิดที่ว่านี้ ; คือหมายถึงเป็นอยู่ด้วยการ "บอยคอต" การมาแห่งอาหารของกิเลส คือทางที่ไม่ยึดมั่นถือมั่นว่า ตัวกู ของกู. มันปิดอาหารเสียทุกทาง ทั้งทางตา ทางหู ทางจมูก ทางลิ้น ทางกาย ทางใจ แล้วเชื้อกิเลสที่เป็นอุปาทาน อยู่ภายในสันดานนั้น มันไม่ได้กินอาหาร วันหนึ่งก็ไม่ได้กิน คืนหนึ่งก็ไม่ได้กิน เดือนหนึ่งก็ไม่ได้กิน แล้วมันก็ผอมตาย. การเป็นอยู่ให้ชอบเท่านั้นแหละ มันเป็นการตัดอาหารอยู่ในตัวมันเอง มันต้องเป็นพระอรหันต์วันหนึ่งแน่ ๆ ; จึงตรัสว่า "ให้เป็นอยู่โดยชอบเท่านั้น โลกจะไม่ว่างจากพระอรหันต์."

ที่เรียกว่า **อย่างไร ? วิธีอย่างไร ? ก็คือโดยวิธีอย่างนี้;** เมื่อตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่นก็ตาม ให้มันอยู่เพียงแค่ ผัสสะ เป็นวิเศษที่สุด ถ้าหยุดไม่ได้ก็ให้เลยถึงเวทนา ต่อนั้นหยุดให้ได้เป็นครั้งสุดท้าย. อย่าให้เป็น ตัณหา อุปาทาน ภพ ชาติ ให้ถือเป็นบทเรียนประจำวัน ว่า ตำน้ำพริกกระเด็นเข้าตา อย่างนี้แม่ครัวจะทำอย่างไร; มันจะเกิดผัสสะอย่างไร; เวทนาอย่างไร; ตัณหา อุปาทาน อย่างไร; เป็น ภพ อย่างไร; ชาติ อย่างไร: แล้วจะหยุดแค่ผัสสะได้อย่างไร; จะหยุดแค่เวทนาอย่างไร: ลองไปหัดดู หรือว่าเรื่องอื่น ๆ ที่จะต้องกระทบทางตา ทางหู ทางจมูก ฯลฯ ประจำวันเหมือนกัน

เพราะฉะนั้นขอให้ไปฝึกแต่เพียงว่า มันต้องใช้ในที่ทุกหนทุกแห่ง ที่พูดตะกี้นี้ว่า ในครัวก็ตาม ในห้องส้วมก็ตาม ลานบ้านใต้ถุน บนเรือน ที่ออฟฟีซ ที่ทุ่งนา ที่ทะเล ฯลฯ แล้วแต่ว่ากำลังอยู่ที่ไหน; ถ้าต้องประสบ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส และความรู้สึกนึกคิด ได้ทั่วไป; แล้วก็มีวิธีการที่ประหลาดตามแบบของพระพุทธเจ้า คือหยุดผัสสะเสีย: ถ้าเลยไปก็หยุดเวทนาเสีย โดยอาศัยปัญญา สติ และสัมปชัญญะ อย่างที่ว่านี้. สามอย่างนี้จะเรียกว่า สติปัฏฐาน เสียเลยก็ได้: รวมเรียกเข้าด้วยกันว่า สติปัฏฐานเลยก็ได้ หรือสติปัฏฐานภาวนา อย่างนี้ก็ได้; ถ้าจะเรียกให้สั้นที่สุดว่า **วิปัสสนาก็ได้. ให้เห็นแจ้งว่าไม่มีอะไร. ที่น่ายึดมั่นถือมั่นว่า เรา เพราะเห็นแจ้งอยู่ว่า "เรา ก็ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไร" "ไม่มี เราอยู่ในตัวเรา"**. นี้ไปคิดดู มีแต่สติปัญญา ซึ่งก็ไม่ใช่ ตัวมัน หรือตัวเรา; หรือมีแต่ ธรรมชาติ ธรรมดาล้วน ๆ เป็นไปตามเรื่องตามราวของมัน

ทีนี้จิตมีสติปัญญา มันจะรู้จักจัด รู้จักกระทำในตัวมันเอง โดยที่จะไม่เป็นทุกข์ขึ้นมาได้เลย ทั้งที่มันไม่ใช่ อนัตตา ตัวตน ขึ้นมา; ที่เป็นการรู้หรือชี้ให้รู้ว่าทั้งหมดนี้มันไม่ใช่ตัวตน หรือ อัตตา หรืออาตมา หรือตัวกู หรือของกู ขึ้นมา เป็นเพียงรูปธรรม นามธรรม เป็นไป เปลี่ยนไป ไหลไป ตามสภาพธรรมดา. ถ้าในนั้นมีสติมีสัมปชัญญะ; มีสติมันก็เปลี่ยนไปในทางที่ไม่เป็นทุกข์; ถ้าในนั้นมีกิเลสตัณหาเป็นวุ่นไม่ว่างเสียแล้ว มันเปลี่ยนไปไหลไปในทางที่เป็นทุกข์; เพราะฉะนั้นอย่าว่า *เรา*เลย ว่า **จิตนั้นแหละ**; จิตที่อยู่ในเบญจขันธ์กลุ่มนี้แหละ ให้มันฉลาดไปในทางที่จะจัด จะคิด จะนึก จะปรุงอะไร ให้ประกอบอยู่ด้วยความว่าง ให้ว่างจากความยึดถือว่า "ตัวตน" ให้จิตมีสติสัมปชัญญะ หรือปัญญาให้จิตนี้ไม่ยึดมั่นถือมั่น แล้วจิตนี้ก็ไม่มีทุกข์เลย; แล้วความดับทุกข์ก็มีได้ โดยไม่ต้องมีตัวผู้ดับทุกข์. การเดินทางคือการปฏิบัติก็ได้ทำไปเสร็จหมดแล้ว โดยไม่ต้องมีตัวผู้ปฏิบัติ; นี่เป็นเรื่องไม่ยึดมั่นถือมั่น แล้วไม่ต้องมีตัวเรา หรือของเรา อะไรขึ้นมา นี่คือคำตอบที่ว่า ทำอย่างไร ? ปฏิบัติอย่างไรเกี่ยวกับธรรมะ ? จึงเป็นสองข้อว่า— ข้อหนึ่งปฏิบัติธรรมทำไม ? ข้อสองว่า ปฏิบัติธรรมอย่างไร ? มีเท่านี้รวมเข้าแล้วก็เป็นว่า "สิ่งทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น"

ประโยคว่า "**ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรเข้าไปยึดมั่นถือมั่น** เป็นบาลีว่า "สพฺเพ ธมฺมา นาลํ อภินิเวสาย" ไปเขียนไว้ให้เห็นสะกิดตาสะกิดใจอยู่เสมอ จะเป็นประโยชน์มาก;

จะช่วยให้ได้เข้าถึงพระพุทธเจ้าองค์จริง ยิ่งกว่าเห็นพระพุทธรูป หรือเห็นอะไรเสียอีกถ้าเรารู้จักทำ; ถ้าไม่รู้จักทำแล้ว ก็ได้เพียง มีพระพุทธรูปสวย ๆ แล้วมาเพ่งดูหน้าท่าน จิตใจเกิดความสงบระงับได้บ้าง เท่านี้ยังน้อยไป; ถ้ามีประโยคว่า "สิ่งทั้งหลายทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น" ลึกไปถึงไม่ยึดมั่นถือมั่น อย่างนี้ถึงพระพุทธเจ้าองค์จริงเลย; โดยจิตนี้เองเป็นพระพุทธเจ้าเสียเอง โดยลักษณะเป็นความไม่ยึดมั่น ถือมั่น เป็นความสะอาด สว่าง สงบ เสียเอง.

ดังนั้น ขอให้สนใจเป็นพิเศษ ถ้าใครจะแขวนตะกรุดก็ขอให้จารึกประโยคนี้ถ้าจะแขวนพระก็ให้จารึกหลังพระด้วยประโยคนี้ ดีกว่าเลขยันต์อย่างอื่น; เพราะนี่เป็นหัวใจ หรือยอดสุดของธรรมะ ถ้าจะเขียนเล่นข้างฝาบ้านก็จะเป็นประโยชน์; ที่รกรุงรังจะได้เอาไปทิ้งเสียบ้าง ให้เหลืออยู่แต่ที่ดีที่สุด ที่เด่นที่สุดของเรา ก็คือ **สิ่งทั้งหลาย ทั้งปวง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น** ซึ่งมันจะแวดล้อมจิตใจเรา ให้เต็มไปในร่องรอย หรือในแนวของธรรมะ; แล้วจะอ่านก็ดี จะพูดก็ดี จะคิดนึก ปรึกษาสนทนากัน ก็ดี ขอให้นึกแต่เรื่องนี้. อย่าเพ้อเจ้อเรื่องอื่นให้มากไป ตัดทอนเรื่องอื่นให้มากที่สุด แล้วมาเพิ่มให้แก่เรื่องนี้ให้มากที่สุด แล้วไม่เท่าไรคือไม่นานนัก เขาจะเข้าถึง รู้ ธรรม ของพระพุทธเจ้าที่แท้จริง คือ ความไม่ยึดมั่นถือมั่น หรือ ความปล่อยว่างอย่างที่ว่ามานี้

รักลูกให้ถูกทาง

โดย

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี

วัดชลประทานรังสฤษดิ์

รักลูกให้ถูกทาง

โดย

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี

คำนำ

อนาคตอันแจ่มใส แห่ง ลูกของท่าน

หนังสือเกี่ยวกับลูก ๆ ที่ท่านกำลังจะอ่านอยู่นี้เกิดจากความกดดันของเหตุการณ์แห่งสังคมในสมัยนี้ ข้าพเจ้าในฐานะผู้ทำงานประกาศธรรมของพระผู้มีพระภาคได้ไปในที่ต่าง ๆ เสมอ ได้พบเห็นอะไร ๆ หลายอย่าง เมื่อเห็นแล้วก็ชอบนำมาคิดหาเหตุผลของเรื่องนั้น ๆ โดยเฉพาะเรื่องของเด็ก ๆ เป็นปัญหาที่ต้องคิดมาก เด็กสมัยนี้ไม่เหมือนเด็กสมัยก่อน เพราะสิ่งแวดล้อมแตกต่างกัน สมัยก่อนความเป็นไปของสังคมเป็นไปตามเรื่องที่มันเป็นไป แต่เดี๋ยวนี้สังคมวิ่งแข่งกันตลอดเวลา ชาวโลกอยู่กันด้วยการแข่งกันชิงดีชิงได้กัน ผู้ปกครองของเด็กไม่มีเวลามากนักสำหรับอยู่กับเด็ก เพราะอาชีพบีบคั้นอยู่เสมอ ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้น เราจึงได้รับข่าวร้ายต่าง ๆ เสมอมา

อีกประการหนึ่ง พ่อแม่ทั่วไปที่ขาดการศึกษาธรรม ไม่มีความรู้ในการสั่งสอนลูก มักตามใจลูกของตนมากเกินไป เวลาลูกไปทำอะไรผิดก็มิได้ว่ากล่าวตักเตือนจึงเป็นเหตุให้เด็กเสียคนได้ง่าย ความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูกนั้นมีมาก แต่ถ้ามากในทางเสียก็จะเสียหาย จึงควรที่จะได้คิดกันบ้างว่า ทำอย่างไรเราจึงจะรักลูกได้อย่างพอดี ๆ หนังสือเรื่องนี้จึงเกิดขึ้นโดยอาการนี้

เมื่อข้าพเจ้าอยู่เชียงใหม่ สถานีวิทยุประจำถิ่นเชียงใหม่ได้กรุณาให้เวลาแก่ข้าพเจ้าทุกวันเสาร์ครั้งละ ๑๕ นาที ข้าพเจ้าจึงเขียนเรื่องนี้ไปอ่าน ปรากฏว่าเป็นที่พอใจของท่านผู้ฟังเป็นจำนวนมากได้พูดมาถึง ๓๖ ครั้งแล้ว และยังไม่จบเรื่องแต่เวลาเขียนไม่มี จึงจบลงเพียงเท่านี้ก่อน มีเวลาก็จะเขียนต่อไปอีก ขอท่านผู้สนใจได้ติดตามต่อไปเถิด

บางคนอาจสงสัยว่าข้าพเจ้าเป็นพระไม่มีครอบครัว ทำไมมาเขียนเรื่องเกี่ยวกับเด็กได้ ขอทำความเข้าใจเสียสักหน่อยว่า ถึงแม้พระไม่มีครอบครัว แต่พระก็มีความคิดในทางช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ จึงทำการศึกษาค้นคว้าอ่านหนังสือประเภทที่เกี่ยวกับเด็กบ้าง แต่ช่างหายากเสียจริง ๆ

เคยเข้าไปในห้องสมุดเพื่อดูว่า มีหนังสืออะไรเกี่ยวกับเด็กบ้าง ได้พบเพียงเล่มเดียว ชื่อวิธีอบรมเด็ก ของนายแพทย์จำรัส ศิริสัมพันธ์ ฉบับพิมพ์ครั้งที่สอง ข้าพเจ้าจึงได้อ่านเป็นการใหญ่อ่านหลายเที่ยว และได้นำข้อความที่เก็บจากการอ่านนี้ มาร้อยกรองทางวิทยุกระจายเสียง จึงขอขอบพระคุณต่อนายแพทย์จำรัสไว้ด้วย และใคร่จะขอวิงวอนท่านผู้รู้เกี่ยวกับการอบรมเด็ก จงช่วยกันแต่งหนังสือประเภทนี้ขึ้นให้มาก เพื่อบิดา มารดาผู้ประสงค์จะศึกษาจะได้ศึกษากันได้ และเป็นการช่วยชาติประการหนึ่ง

เด็กคือฐานของชาติบ้านเมือง ถ้ามารดาบิดาให้การอบรมแก่เด็กถูกทาง เด็กก็จะเป็นคนดีโตขึ้นจะทำงานเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง เราจะช่วยชาติประเทศให้ก้าวหน้านั้น ก็จงช่วยเด็กของท่านให้ก้าวหน้าเถิด

ข้อความในหนังสือนี้คงจะยังไม่สมบูรณ์ดีนัก เพราะทำอย่างรวดเร็ว และผู้เขียนก็ไม่มีความชำนาญในเรื่องนี้ ถ้าหากท่านผู้ใดมีความรู้ ความชำนาญ และมีน้ำใจรักเด็กรักเพื่อนมนุษย์ โปรดให้คำแนะนำแก่ข้าพเจ้าบ้างเถิด ข้าพเจ้ายังจะเขียนต่อไปอีกหลายตอน โดยเฉพาะเรื่องการนำเด็กเข้าสู่พระธรรม อันเป็นเรื่องรีบด่วนในสมัยนี้

ในที่สุดนี้ ขออวยพรให้ท่านผู้อ่านจงใช้หลักการรัก เลี้ยงลูกของท่านให้เป็นเด็กดีทั่วกันทุกท่านเทอญ

ภิกขุ ปัญญานันทมุนี

วัดชลประทานรังสฤษดิ์

๒๔ มิถุนายน ๒๕๐๔

บทนำประจำภาค ๑

พรหมาติ มาตา ปิตโร

พ่อ—แม่ เป็นพรหมของลูก

เหนือดวงใจ ของทุกท่านที่เป็นพ่อ เป็นแม่นั้น ย่อมจักมีส่วนที่ตรงกันโดยไม่ต้องมีข้อยกเว้น ข้อนั้นก็คือ พ่อ แม่ ทุกท่านย่อมมีส่วนเหนือของหัวใจที่ปรารถนาตรงกัน คือ **"ปรารถนาอนาคตที่แจ่มใสของลูก"** หากจักมีราคีระคายเคืองส่องฉายแสดงเงาให้รู้แม้แต่เพียงนิด ๆ ว่า **"อนาคตของลูกช่างไม่แน่นอน"** เท่านั้นแหละ ท่านผู้เป็น พ่อ แม่ จักเก็บความหม่นหมองในดวงใจ ซ่อนไว้อย่างไม่สู้สบายนัก ตลอดระยะเวลาที่ยังไม่มีช่องทางที่โปร่งแจ่มใสได้เลย

ความเป็นพ่อ แม่ โดยสมบูรณ์ ไม่ใช่สิ่งที่เป็นภาระที่เบาและง่าย ๆ เลย ไม่ใช่มีภาระเพียงว่า สร้างลูกให้เกิดมาในโลกกับเขาได้เท่านั้น ปัญหาและภาระที่จักต้องประคับประคองลูก ในทุกสิ่งทุกประการที่เป็นหน้าที่ของพ่อ—แม่ โดยธรรมดาสามัญนั้น ยังไม่เป็นการสมบูรณ์ที่เพียงพอ ท่านจะนึกแต่เพียงว่า **"มีบ้านให้อยู่ มีอู่ให้นอน มีหมอนให้หนุน มีคุณให้พึ่ง"** และ **"มีข้าวให้กิน มีสินให้ใช้"** เท่านั้น ว่าเพียงพอแล้ว หาถูกต้องสมบูรณ์ไม่ ปัญหาที่สำคัญยวดยิ่งขึ้นอยู่ที่ว่าท่านได้สร้างแนวทางชีวิตแห่งลูกของท่านให้รู้สึกว่า **"มีอนาคตที่แจ่มใส"** แล้วหรือยัง ? ปัญหาสำคัญอยู่ที่ตรงนี้ ถ้ายัง ! ก็อะไรเล่า ? เป็นแนวทางแห่งอนาคตที่แจ่มใสแห่งลูกของท่าน เราลองมาศึกษาติดตามกันต่อไป

เหนือดวงใจ ที่ปรารถนาอย่างสูงของพ่อ แม่ เพื่ออนาคตอันแจ่มใสของลูก ๆ นั้น ท่านผู้เป็นพ่อเป็นแม่บางท่านได้แต่คิด ๆ เฝ้าคำนึง คอยกาลคอยเวลา คอยโชคคอยวาสนา ยิ่งบางท่านสุดปัญญาที่จะคิดส่งเสริมสร้างอนาคตของลูกโดยสถานใด ๆ ก็เลยใช้วิธี **"สุดแต่บุญวาสนาจะนำพาให้ลูกไป"** เข้าตำราว่า **"ตามบุญตามกรรม"** การงานและภารกิจใด ๆ ก็ดี

ถ้าตกอยู่ในลักษณะว่าตามบุญตามกรรมแล้ว อนาคตของลูกจักเป็นเช่นไร ? ดังนั้น ท่านผู้เป็นพ่อแม่จึงมีความจำเป็นและมีความสำคัญโดยยิ่งที่จักต้องหาวิธี และลู่ทางนำลูกของท่านให้ก้าวไปสู่เส้นทางที่แจ่มใสอยู่เสมอ โบราณท่านว่า "ลูกแก้ว—ลูกขวัญ" นั้นหมายถึงภาระของพ่อแม่ที่จักต้องปลูกสร้าง ประคับประคองลูกให้ก้าวไปสู่คำขวัญที่ประทับใจ อันเป็นดวงใจของพ่อแม่ที่ว่า "ลูกแก้ว—ลูกขวัญ" นั้นจริง ๆ

เรื่องบุญกรรมนำแต่งนั้นเป็นเรื่องหนึ่งซึ่งท่านผู้เป็นพ่อแม่ทั้งหลายควรรู้จักได้ตระหนักไว้โดยยิ่ง ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการช่วยเสริมสร้างอนาคตอันแจ่มใสให้แก่ลูกๆนั้นเอง พระพุทธองค์วางหลักไว้เป็น ๓ ประการ

๑. บุพพกรรม = กุศลกรรมในปางก่อนที่ล่วงแล้ว

๒. ปัจจุบันกรรม = กุศลกรรมในปัจจุบัน

๓. อนาคตกรรม = กุศลกรรมในส่วนที่จะมาถึงข้างหน้า

หลักของกรรมตามแนวของพระพุทธองค์ยังมากกว่านี้ แต่เพื่อพอเป็นแนวทางของท่านพ่อแม่ทั้งหลาย จึงจักไม่กล่าวถึงให้มาก และยาวความที่จะทำให้ฟั่นเฝือ

หลักกรรมอันเป็นบุพเพ นั้น หมายถึงกรรม (การกระทำ) ที่กระทำไปแล้ว ไม่หมายเฉพาะแต่กรรมในชาติปางก่อนเท่านั้น แม้กรรมในชาตินี้ ภพนี้ไม่ว่าจะเป็นการกระทำชนิดใด ๆ อย่างไร แม้ในส่วนทั้งดี และชั่ว ชื่อว่าเป็น "บุพพกรรม" ทั้งนั้น เรื่องของ "บุพพกรรม" นี้ จักพึงสังเกตได้ว่าบุพพกรรมบางอย่างเช่นเราทำดีไว้นานแล้ว มีอายุถึง ๑๐—๒๐ ปี จึงให้ผล บางครั้งจนถึงกับเราลืมไปแล้วว่า "เราทำดีอะไรไว้ จึงได้ดีอย่างนี้" บางคนก็เช่นกัน ถึงคราวตกอับอาภัพโชควาสนาคับแค้นรำเค็ญเป็นที่ยิ่ง จนถึงกับแอบร้องไห้คนเดียว ได้แต่รำพึงว่า "เราทำกรรมชั่วอะไรไว้หนอ ? จึงได้ตกระกำลำบากเช่นนี้" ดังนี้ก็มีนี่ ! ล้วนเป็นเรื่องของบุพพกรรมทั้งนั้น ใครจะว่า "บุพพกรรม" ไม่มีฤทธิ์มีเดชบันดาลให้แก่ชีวิตของเรานี้ก็ช่างเถิด แต่ฤทธิ์เดชของบุพพกรรมนั้น ย่อมอยู่เหนือสิ่งอื่นใดในชีวิตของเราโดยแท้จริง ไม่มีใครจะมาบันดาล "บุพพกรรม" ให้แก่ตัวเราได้เลยนอกจากตัวเราเองจะเป็นผู้บันดาล ตัวเราเป็นผู้สร้าง ตัวเราเป็นผู้กระทำ

การกระทำของเราวันนี้
จักเป็นบุพพกรรมของวันพรุ่งนี้
การกระทำของเราเดี๋ยวนี้
จักเป็นบุพพกรรมของเดี๋ยวโน้น
การกระทำของเราเดือนนี้
จักเป็นบุพพกรรมของเดือนหน้า
การกระทำของเราปีนี้
จักเป็นบุพพกรรมของปีหน้า
การกระทำของเราชาตินี้
จักเป็นบุพพกรรมของชาติหน้า

บุพพกรรม ในส่วนดี จักหนุนและส่งเสริมให้เราดียิ่ง ๆ ขึ้น บุพพกรรมฝ่ายข้างชั่วนั้น แน่นอนที่สุดที่จักฉุดรั้งให้เราทรามและต่ำลง ๆ นี่แหละ "บุญวาสนา" ที่เราได้แต่พากันพร่ำเรียกร้องหา แต่หาได้สำนึกโดยถูกต้องว่า เพราะอำนาจแห่ง "บุพพกรรม" ไม่ ? ด้วยเหตุดังกล่าว หากท่านพ่อแม่ทั้งหลาย จักได้ชี้แนวทางแก่ลูกสุดที่รักของท่าน ให้ได้สร้างแต่ "กรรมดี" ไว้ให้สม่ำเสมอเป็นประจำในชีวิตแล้ว "กรรมชั่ว" จงหลีกเว้นให้ห่าง เมื่อเป็นเช่นนี้ "บุพพกรรมส่วนดี" ย่อมจักเป็นสมบัติมรดกอันล้นค่า ย่อมจักตราติดตามเป็นผลสนองแต่ส่วนที่ดีที่ชอบโดยตลอดเวลา นั่นแหละ "บุญวาสนา" อันเป็นสิ่งเร้นลับเพราะอำนาจผลมาแต่ "บุพพกรรมส่วนดี" โดยแน่นอน

เรื่องของ "ปัจจุบันกรรม" และ "อนาคตกรรม" เราขอยกเว้นก่อน จักกล่าวเป็นลำดับในโอกาสต่อ ๆ ไป ขอแต่เพียงท่านได้โปรดอดใจไว้ ขณะนี้ขอให้ท่านได้ติดตามในเนื้อหาของ "อนาคตอันแจ่มใส แห่งลูกของท่าน" ภาค ๑ ว่าด้วย "รักลูกให้ถูกทาง" สืบไปก่อนเถิด ส่วนภาค ๒—๓ และภาคต่อ ๆ ไปขอให้ท่านโปรดติดตามเป็นลำดับไป

ขอส่งความปรารถนาดีมายังท่าน ผู้เป็น
พ่อ—แม่ และท่านผู้ปกครองโดยทั่วกัน

ครูคนแรกของลูก

ท่านพ่อแม่ที่นับถือ ทั้งหลาย

โปรดเอียงหูของท่านมาฟังทางนี้หน่อย ฟังเสียงที่เกิดจากความรักความปรารถนาดีต่อท่านฟังเสียงที่ท่านควรทำตามโดยส่วนเดียว ซึ่งจักกล่าวให้ท่านทั้งหลายได้ฟังต่อไป

ข้าพเจ้าเรียกท่านว่า พ่อ แม่ เพราะท่านมีฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดแก่เด็กหญิงชายซึ่งท่านรักและภูมิใจว่าท่านมีลูกแล้ว พ่อแม่ทุกคนมีความรักลูก มีความปรารถนาที่จะให้ลูกทุกคนได้ดีมีหน้ามีตาไม่มีใครคนไหนปรารถนาร้ายต่อบุตรธิดาของตน ข้อนี้เป็นหลักธรรมดาทั่วไป แต่ความรักของพ่อแม่นี้เป็นดาบสองคมเป็นคุณก็ได้ เป็นโทษก็ได้ ถ้ารักถูกก็เป็นคุณแก่ลูก ๆ ถ้ารักผิดก็เป็นโทษโดยไม่ต้องสงสัย พ่อแม่เป็นจำนวนไม่น้อย ได้ทำลายลูกของตนโดยอาศัยความรักเป็นมูลฐาน การทำลายแบบนี้เป็นแบบที่เป็นไปโดยเจ้าตัวไม่รู้ เช่น พ่อแม่รักลูกและถนอมน้ำใจลูกของตนมากเกินไป ให้เสรีภาพแก่ลูก ๆ มากเกินไป จนลูกๆกลายเป็นคนที่ไม่รู้จักรักษาตัวเอง อะไร ๆ ก็เป็นเรื่องของพ่อแม่ไปเสียทั้งหมด ลูกต้องการอะไร อยากทำอะไรก็ตามใจทั้งนั้น ไม่เคยขัดใจลูก กลัวลูกจะได้รับความช้ำใจ เด็ก ๆ ที่ได้รับการตามใจแบบนี้กลายเป็นนายของพ่อแม่ เป็นเด็กที่พ่อแม่กลัวว่าสิ่งใด ๆ ไม่กล้าขัดคอลูกแม้แต่น้อย ลูกก็รู้ว่าพ่อแม่เอาใจตน

อันธรรมดาของเด็ก ๆ เป็นคนมักชอบตามใจตนเอง ขาดความยั้งคิดในเหตุผล ถ้าต้องการอะไรขึ้นมาแล้ว เขาคิดว่าต้องเอาให้ได้ ต้องทำให้ได้ เขาจึงกลายเป็นคนใจร้อนขี้โมโห พอขัดใจขึ้นมาก็ตีอกชกหัวบ้าง ทุบข้าวของให้เสียหายไปบ้าง ทำให้พ่อแม่เกิดความเกรงใจ เลยให้เขาทุก ๆ อย่างตามที่เขาต้องการ เมื่อเขาได้ชนะโดยวิธีใดสักครั้งแล้ว ก็ต้องทำวิธีนั้นอีก และได้ผลเรื่อยมา ข้อนี้เป็นความผิดของใคร เป็นความผิดของพ่อแม่นั่นเอง พ่อแม่เป็นผู้ผิดในแง่ไหน ในแง่ตามใจเด็กมากเกินไป ความตามใจเกินไป เกิดจากความรักเป็นเหตุ มิใช่จะห้ามท่านมิให้รักลูก แต่โปรดรักลูกให้ถูกทางสักหน่อย

คนโบราณเขาสอนไว้ว่า **รักวัวให้ผูก รักลูกให้ตี** เป็นคำสอนที่ควรฟังอยู่มากทีเดียว คนมีวัว ถ้ารักแล้วปล่อยตามใจ มันคงไปกินผักกินของในสวนเขา เจ้าของต้องเสียเงิน จึงจำเป็นต้องผูกไว้กับหลัก อย่าให้ไปข้างไหน ลูกของเราก็เหมือนกัน ถ้าเรารัก ก็ต้องตีเขาบ้าง เพื่อสั่งสอน มิใช่จะตีจนเจ็บจนตาย ตีพอให้เข็ดหลาบเท่านั้น คนทำหม้อขาย เขาต้องเอาไม้แบน ๆ มาตีหม้อให้ได้รูปทรงดี ตีพองามหาตีให้แตกหักไปไม่ ฉันใด คนมีลูกต้องตีลูกแบบนั้น

การตีลูกนั้น มีสองวิธี คือหนึ่ง ตีด้วยคำพูด สอง ตีด้วยไม้เรียว การตีด้วยคำพูดนั้น ใช้ให้มาก ๆ สักหน่อย คือพยายามพร่ำสอน ตามสอนอยู่เสมอ ธรรมดาของเด็กเป็นผู้ซุกซนชอบทำอะไร ๆ เสมอ เขายังไม่รู้ว่าการกระทำของเขาจะถูกจะผิดเขารู้แต่จะทำเท่านั้น บางครั้งก็ถูก แต่บางครั้งก็อาจผิดก็ได้ ถ้าเขาทำอะไรลงไปแล้วสมมติว่าเป็นเรื่องผิดพลาด ถ้าพ่อแม่ไม่ห้ามไม่เตือน เขาก็คงนึกว่าไม่เป็นไร ไม่เห็นพ่อแม่ดุ เขาก็ทำแถมอีกหลายครั้งจนกระทั่งติดเป็นนิสัย พอติดเสียแล้วก็แก้ยากเต็มที พ่อแม่ส่วนมากมักผิดในข้อนี้ เพราะคิดเสียว่า เรื่องเล็กน้อยไม่เป็นไรดอก เรื่องเล็กน้อยนั่นแหละสร้างเรื่องใหญ่ๆ ขึ้นมา คนฉลาดมีความรอบคอบ จึงระวังในเรื่องเล็กน้อยเสมอ ถ้าระวังในเรื่องเล็กน้อยได้ เรื่องใหญ่ ๆ ก็จะพลอยถูกระวังไปด้วย หลักความจริงมีอยู่อย่างนี้ หน้าที่ของพ่อแม่จึงควรคอยดูแลเอาใจใส่ ถึงการกระทำของลูก ๆ ไว้เสมอ ๆ ถ้าเห็นว่าลูกทำอะไรจะเป็นการผิดพลาดเสียหาย ก็รีบบอกเสียทันที พูดกันดี ๆ พูดกันอย่างใจเย็น อย่าพูดด้วยความโกรธ เพราะการสอนเด็กในเวลาโกรธ ไม่ได้ผลอะไรเลย กลับเป็นการฝึกให้เด็กเป็นคนมักโกรธไปเสียด้วย การพูดด้วยความรักความเอ็นดูได้ผลกว่า ในชั้นต้น ๆ ก็พูดให้เขาเข้าใจว่า ชั่วเป็นอย่างไร ดีเป็นอย่างไร พ่อแม่ชอบคนดี ไม่ชอบคนชั่ว ถ้าอยากให้พ่อแม่รักต้องเป็นคนดี คอยบอกคอยเตือนไว้เสมอ อย่าเป็นคนเกียจคร้านเป็นอันขาด

การพูดการเตือนนั้น ต้องพยายามพูดจนเขาเข้าใจ ให้เขาเห็นเหตุผลว่าอะไรเป็นอย่างไรถูกต้อง เมื่อได้พูดได้สอนอะไรไปแล้ว ต้องคอยควบคุมติดตามอย่าปล่อยให้เด็กทำผิดซ้ำอีกเป็นอันขาด ถ้าเห็นเด็กทำผิดในเรื่องที่บอกแล้ว ต้องบอกอีกให้เขาได้ระวังต่อไป เด็กมีนิสัยอ่อนดัดง่าย เว้นไว้แต่ผู้ใหญ่จะทำให้เขาเป็นคนแข็งเสียเท่านั้น การทำให้แข็งก็คือไม่บอกไม่เตือนกันนั่นเอง เมื่อได้บอกได้สอนเรื่องใดแล้ว ถ้าเขายังกระทำผิดอีก ต้องลงโทษกันบ้างด้วยไม้เรียว แต่พึงจำไว้ว่าการเฆี่ยนตี ถ้าไม่จำเป็นแล้วขออย่าได้ใช้เป็นอันขาด เพราะการตีบ่อย ๆ ทำให้

เด็กเคยชิน ด้านไม้ และไม่รู้สึกกลัวต่อพิษสงของมัน พ่อแม่ต้องใช้ด้วยปัญญาสักหน่อยในเวลาจะตีลูก โปรดอย่าตีด้วยการบันดาลโทสะเป็นอันขาด บางคนพอโกรธขึ้นมาก็ตีเลยทีเดียว ตีไม่เลือกที่ ตีโดยไม่ให้เหตุผล เป็นการทารุณต่อเด็กไปสักหน่อย

เมื่อจะตี ต้องเรียกลูกมาพูด มาทำความเข้าใจกันเสียก่อนว่า การกระทำเช่นนี้เป็นความผิดความเสียหาย พ่อแม่ได้ห้ามหลายครั้งแล้ว ลูกก็ยังทำอยู่ พูดให้เด็กเข้าใจว่าตนผิด เห็นว่าการกระทำของตนไม่ถูกต้อง ทำให้เขาได้เกิดความรู้สึกผิดขึ้นในใจของเขาให้ได้ การทำให้เด็กรู้ว่าตนได้ทำผิดไปนั้นมีค่ามาก เมื่อเขารู้จักผิดแล้วจึงลงโทษแต่พอสมควร เพื่อให้เขาจดจำไว้ต่อไป และคงไม่กระทำผิดในรูปนั้น เมื่อเขาไม่กระทำผิด เขาก็คงหันเข้าหาการกระทำความดีความงาม เพื่อให้เขาได้เห็นความจริงที่ว่า **ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว** เวลาทำผิดถูกลงโทษเขาเห็นว่าทำชั่วได้ชั่วแล้ว พอเขาหันเข้ากระทำความดี พ่อแม่ก็ควรสอน ให้เขาเห็นผลแห่งความดีเสียบ้าง โดยการชมเชย ให้รางวัลในความดีของเขา อย่าเป็นคนเฉยเมยต่อการกระทำของลูกเป็นอันขาด **ดีต้องชม ชั่วต้องตี** นี่เป็นหลักการสำคัญ การตามสอนพร่ำสอนเสมอเป็นทางหนึ่งที่ช่วยให้ลูกเป็นคนดีกับเขาได้ ขอให้พ่อแม่โปรดสนใจกระทำกันหน่อย

ในการสั่งสอนอบรมลูก ๆ นั้น เพียงแต่การพูดไม่มีคุณค่าเพียงพอ ต้องมีการกระทำให้ดูควบคู่กันไปด้วย พ่อแม่ทุกคน ควรจะสำนึกตนไว้เสมอ ๆ ว่า ตนเป็นแบบอย่างของลูก ๆ ลูกทุกคนในครอบครัวคอยถ่ายแบบอย่างจากพ่อแม่ไว้เสมอ ถ้าลูกรักพ่อติดพ่อก็ถ่ายทอดกิริยาอาการทุกอย่างของพ่อไว้ ถ้าลูกรักแม่ติดแม่ ก็ถ่ายทอดกิริยาอาการทุกอย่างของแม่ไว้เสมอ การถ่ายทอดบ่อย ๆ คือการสร้างนิสัยขึ้นในใจของเขา และเป็นอย่างที่พ่อแม่เป็นอยู่ ฉะนั้น พ่อแม่จึงต้องระมัดระวังให้มากเป็นพิเศษ ในเมื่อตนอยู่หน้ากล้องถ่าย คือลูก ๆ ของท่าน อย่าได้พูดกระทำสิ่งใดในทางเสียให้ลูกเห็นเป็นอันขาด ให้ลูกได้เห็นได้ยินเฉพาะสิ่งที่ดี ๆ งาม ๆ ถ่ายเดียว การที่เป็นเช่นนี้ได้ พ่อบ้านแม่เรือนจะต้องฝึกฝนตน อบรมตนเองให้มีระเบียบวินัยอยู่เสมอ อย่าได้เป็นคนตามใจตนเองในเรื่องใด ๆ เป็นอันขาด ถ้าหากผู้นำในครอบครัวได้เป็นอยู่อย่างดีแล้ว ลูกก็คงจำแบบที่ดีไว้ได้ โปรดจำไว้ว่า แบบอย่างการกระทำของพ่อแม่ มีอิทธิพลสูงเหนือจิตใจของลูก ๆ เสมอ

แบบอย่างจากคนข้างเคียง จากสิ่งแวดล้อม ก็มีอิทธิพลเหนือใจของเด็กอยู่ไม่น้อย พ่อแม่จึงควรระวังให้มากสักหน่อย สถานที่ใด บุคคลใด สิ่งใด เป็นสิ่งไม่ดีไม่งามแล้ว อย่าได้ปล่อยเด็กของท่านให้เข้าไปคลุกคลีกับสิ่งนั้นเป็นอันขาดเพราะการเข้าไปใกล้สิ่งไม่ดี ย่อมทำให้ผู้เข้าไปใกล้ได้รับสิ่งไม่ดีไปด้วย ถ้าหากเด็กได้เห็นได้พบสิ่งใดที่เป็นความชั่ว เรื่องของเด็กเขายังไม่รู้ว่ามันชั่วขนาดไหนเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ที่จะต้องอธิบาย โดยการบอกให้เขาดูแล้วบอกว่าคนนั้นสิ่งนั้น ไม่ดีอย่างไร การกระทำในรูปนั้นอาจมีโทษแก่ผู้กระทำอย่างไรบ้าง อย่าให้เด็กพบอะไรโดยไม่รู้ว่ามันเป็นอะไรเป็นอันขาด แม้ในเรื่องดี ๆ ก็ต้องบอกให้เขาเข้าใจเช่นเดียวกัน พ่อแม่นอกจากทำหน้าที่เป็นผู้เลี้ยงดูแล้ว ต้องทำหน้าที่ครูสั่งสอนลูกด้วย พระพุทธเจ้าท่านจึงตรัสไว้ว่า พ่อแม่เป็นครูคนแรกของลูก ๆ ท่านจึงควรทำหน้าที่ของตนในแง่นี้ไว้เสมอ

เด็ก ๆ มักรบเร้า ขอโน่นขอนี่จากท่านเสมอ เช่น ไปตลาดเห็นลูกโป่งเขาอยากได้ลูกโป่งท่านควรให้เขาหรือไม่ ไม่ควรให้เขา เพราะไม่มีประโยชน์อะไร ควรพูดให้เขาเข้าใจว่าไม่มีประโยชน์เป็นการหมดเปลืองสตางค์เปล่า ๆ อย่าตามใจเขาในสิ่งอันไม่ควรเป็นอันขาด การที่พ่อแม่ถูกรบกวนบ่อย ๆ ในเรื่องจุกจิกนั้น ก็เนื่องจากการตามใจเป็นมูลฐาน เดินไปตลาด เด็กอยากกินถั่วกินเม็ดแตงโม อ้อยขวั้น ที่เขาวางขายไว้ตามข้างถนน เป็นสิ่งสกปรกไม่น่ากินเราก็ควรบอกกับเด็กให้เข้าใจเหตุผลว่าของนั้นไม่สะอาด มีเชื้อโรค กินแล้วจะปวดท้องพื้นจะผุไม่สบาย เดี๋ยวถูกฉีดยาเจ็บเนื้อเปล่า ๆ จงหาวิธีพูดให้ที่เขาเข้าใจเรื่องเด็ก ก็คงไม่รบกวนต่อไปแม้ในกรณีอื่น ๆ ก็เช่นเดียวกันจงพยายามทำความเข้าใจกับเด็ก ๆ ไว้เสมอ ๆ เถิด ท่านคงหายความลำบากขึ้นเป็นลำดับ นี่เป็นวิธีรักษาลูกหลานของท่านประการหนึ่ง

คนผู้ใหญ่ในครอบครัว จักเป็น ย่า ยาย หรือปู่ ตาของเด็ก ๆ ก็ตาม มักทำให้เด็ก ๆ เสียมากกว่าพ่อแม่ ถ้าหากว่าคนแก่ ๆ เหล่านั้นมีความเข้าใจผิดอยู่ในใจเพราะคนแก่ ๆ มีความรักเด็ก ๆ มากเป็นพิเศษ เคยได้ยินคนแก่หลายคนพูดว่าลูก ๆ ฉันก็รัก แต่ฉันรักหลาน ๆ มากกว่าลูก ๆ ไปอีก หลานยังเล็ก ๆ จึงเป็นขวัญใจของคนแก่ ๆ เมื่อรักมาก ความรักมักปิดปัญญามองไม่เห็นความผิดถูก เลยเอาอกเอาใจหลานมากเกินไป หลานทำอะไรก็เป็นเรื่องน่ารักน่าเอ็นดูไปเสียทั้งนั้น ให้อภัยแก่หลานหมดไปทุกอย่าง หลานก็เกิดภูมิใจว่าคุณย่ารัก คุณยายรัก กลายเป็นคนไม่กลัวใคร ถ้าคราวใดคุณพ่อคุณแม่ดุเขาก็หลบเข้าสู่อ้อมแขนของคุณยายคุณย่าก็พ้นภัย

ได้รับความปรานีให้อุ่นใจ หลานจึงกลายเป็นคนที่ใครว่าไม่ได้ แม้คราวทำผิด ถูกดุจากพ่อแม่ คุณยายก็เข้าขวาง โดยพูดว่า มันยังเป็นเด็ก จะรู้อะไร ช่างมันเถอะ โตขึ้นก็ดีเองแหละ นี่คือผู้ช่วยทำให้เด็ก ๆ เสียคน จึงใคร่ขออภัยบอกกับคุณย่า คุณยาย คุณปู่ คุณตาว่า รักหลานน่ะรักได้ ไม่มีใครว่าดอก แต่ต้องการให้ถูกทาง คือ ต้องช่วยกันทำให้หลานเป็นคนดี อย่าทำให้หลานเป็นคนเสียเป็นอันขาด เวลาเด็กโตขึ้น เด็กจะด่าได้ว่า ผมเสียเพราะคุณปู่ คุณตา คุณย่า คุณยาย เป็นบาปที่หนักอยู่เหมือนกันเป็นบาปที่เราทำกันโดยไม่รู้ตัว และก่อให้เกิดผลมากระทั่งทุกวันนี้

จงจำไว้ว่า คนดี คนชั่ว ที่ปรากฏตัวอยู่ในโลกในสมัยนี้นั้น เป็นผลที่มาจากพ่อแม่เป็นส่วนใหญ่ พ่อแม่เป็นผู้ให้เกิด เลี้ยงรักษา และทำให้เขาเป็นคนดีคนชั่วได้ทั้งนั้น ถ้าเราพบคนชั่วสักคนหนึ่งก็ลองสืบดูเถอะ ต้นสกุลของเขาคงชั่วมาแล้ว ถ้าเราพบคนดีสักคนหนึ่งก็แสดงอยู่ในตัวว่า เขามาจากพ่อแม่ที่ดี ลูกไม้หล่นไม่ไกลต้น ฉันใด ลูกของใครก็เป็นคนเช่นคนนั้น ลูกคนขี้เมา ก็อยู่ใกล้คนขี้เมา ลูกนักการพนัน ก็อยู่ใกล้กับบ่อนการพนัน ลูกมนุษย์บ้ากาม ก็มักมากแบบพ่อเขา ทุกคนเก็บเกี่ยวผลจากสกุล รับมรดกจากสกุล จึงขอให้พ่อแม่ทุกคน จงช่วยกันสร้างลูกของท่านให้เป็นคนดีกันเถิด

ท่านตั้งอยู่ในฐานะ "พ่อแม่ที่ดีของลูก" แล้วหรือ ?

ท่านทำหน้าที่ "พ่อ แม่" สมบูรณ์แล้วหรือ ?

ระวัง ! อย่าให้ลูกเกิด "ปมด้อย" ในพ่อแม่

อิทธิพลของกรรมพันธุ์

ท่านพ่อแม่ที่นับถือ ทั้งหลาย

เมื่อวันเสาร์ก่อนได้พูดเตือนท่านทั้งหลายที่มีหน้าที่เป็นพ่อแม่ของเด็ก ๆ ให้เอาใจใส่สนใจในความเป็นอยู่ของลูกของท่านให้มากสักหน่อย เพราะการเลี้ยงลูกเราจะเลี้ยงแต่เพียงกายหาได้ไม่ต้องเลี้ยงใจของเด็กด้วย

การเลี้ยงกายของลูกทำง่าย เพียงแต่ให้อาหารให้ถูกส่วน ป้องกันมิให้อันตรายทางกายเกิดขึ้น ก็เป็นการเพียงพอแล้ว แต่การเลี้ยงใจของลูกนั้น เราต้องให้อาหารทางใจแก่เขาบ้าง จงให้อาหารที่ไม่เป็นพิษแก่จิตใจของเด็ก ป้องกันมิให้โรคทางใจเกิดขึ้นแก่เด็กของท่าน ถ้าหากท่านเผลอไป โรคทางใจได้เกิดแก่เด็กของท่านแล้ว กิจรีบด่วนที่ต้องทำก็คือการรักษาอย่าให้โรคนั้น ๆ ได้ลุกลามต่อไปอีกก็จะเป็นทางช่วยลูกของท่านให้พ้นจากความชั่วได้บ้าง

อันการบำรุงรักษาใจของเด็กให้ดี
นั้น ควรจะเริ่มทำกันแต่เมื่อไร ?

เกี่ยวกับเรื่องนี้ ขอพูดถึงเรื่อง อิทธิพลของกรรมพันธุ์ก่อนสักเล็กน้อย กรรมพันธุ์เป็นหลักหนึ่งในเรื่องกรรมทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้สอนให้เรามีความเชื่อในเรื่องของกรรม เราทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เราจะหนีจากผลกรรมไปไม่ได้เป็นอันขาด นี่เป็นส่วนที่เราได้รับ เฉพาะตนผู้กระทำ นอกจากนี้ ยังมีการถ่ายทอดผลของกรรมไปทางสายเลือดอีก เพราะคนเรา เมื่อมีการกระทำอะไรบ่อย ๆ การกระทำนั้น ก็ก่อให้เกิดเป็นนิสัยติดสันดานของตน คนมีนิสัยอย่างใด ใจก็ครุ่นคิดในเรื่องนั้นบ่อย ๆ เลือดเนื้อของเขาได้รับอิทธิพลจากความคิดให้มีสภาพหมุนไปตามอำนาจของความคิดและส่งสะท้อนไปถึงสิ่งที่ผู้นั้นถ่ายทอดให้ไปด้วย เหมือนต้นไม้ที่มีรสเป็นอย่างไร เปรี้ยวหรือหวานต้นเดิมมีรสอย่างใด ก็ถ่ายรสนั้นไปสู่พันธุ์ที่เรานำไปปลูกด้วย ส่วนมากมักจะเป็นจริงอย่างนี้ ในเรื่องของคนก็เหมือนกัน ขอให้ท่านสังเกตดูให้ดีเถิด แล้วลองกำหนดเรื่องไว้ความจริงจะปรากฏแก่ท่านทีเดียว

วันหนึ่ง ขณะที่ข้าพเจ้านั่งสนทนาอยู่กับพระผู้ใหญ่รูปหนึ่ง ทางจังหวัดภาคใต้ ญาติของท่านพระรูปนั้นได้มาหาและบอกว่า ลูกชายคนที่สองในครอบครัว อันเป็นแกะดำมีความเกมากที่สุด ได้ก่อกรรมทำเข็ญให้แก่ครอบครัวอีกแล้ว ลูกชายเขาต้องการเงิน ต้องการนาอันเป็นส่วนแบ่งที่เขาพึงได้พ่อแม่ไม่ยอมให้ เขาก็ทำอาการในทางดุร้าย เขาจะทุบตีพ่อแม่ขึ้นมาทีเดียว พ่อต้องเอาน้ำเย็นเข้าลูบเพื่อให้เขาหายโกรธ และทำให้เขามีความหวังขึ้นบ้าง เรื่องก็สงบไป ปรากฏว่าเด็กคนนี้ ชอบทำความยุ่งยากให้แก่ครอบครัวเสมอ ๆ ข้าพเจ้าถามในภายหลังเมื่อมารดาของเด็กกลับไปแล้วว่า เด็กคนนี้ เมื่อเด็ก ๆ ไม่ได้เข้าโรงเรียนดอกหรือ ? ท่านพระก็บอกว่า ได้เข้า แต่มันเก หนีโรงเรียนบ่อย ๆ ชอบชกต่อยกับเพื่อนฝูงเสมอ ๆ จนกระทั่งเรียนไม่สำเร็จ ก็ต้องเลิกจากการเรียน โตเป็นหนุ่มกลายเป็นนักเลงการพนันดื่มของเมา ทั้งสองประการนี้รับมาทีหลัง เพราะอาศัยสิ่งแวดล้อม แต่ฐานะเดิมของเขาคือความดื้อด้าน ไม่เชื่อฟังคำของใคร ๆ แม้พ่อแม่ สิ่งนี้เนื่องมาจากอะไรเล่า ? ข้าพเจ้าจึงสืบถามท่านพระรูปนั้นว่า เมื่อขณะที่ได้เด็กคนนี้มานั้นเรื่องในครอบครัวเป็นอย่างไรบ้าง ก็ได้รับทราบว่า พ่อกับแม่ทะเลาะกันบ่อย ๆ มีเรื่องยุ่งมาก ความยุ่งในใจของพ่อของแม่ มีอิทธิพลไปสร้างความยุ่งในใจของเด็ก เด็กจึงกลายเป็นคนที่ชอบไปในทางยุ่ง ๆ นี่เป็นตัวอย่างรายหนึ่ง

บางครอบครัวมีลูกหลายคน ลูกทุกคนเป็นคนดี แต่มีอยู่คนหนึ่ง เป็นคนชั่วในฐานะคนดีก็สืบทราบได้ว่า ในขณะที่มีลูกคนนั้น พ่อเป็นคนไม่เรียบร้อยบ้าง หรือแม่เป็นคนไม่เรียบร้อยบ้าง ลูกที่เกิดมาจากดวงใจที่ไม่เรียบร้อย จึงกลายเป็นคนไม่เรียบร้อยไป

ในครอบครัวหนึ่ง มีบุตรมากถึง ๑๐ คน และเป็นบุตรที่ดีทั้งนั้น มีความประพฤติดีเรียนหนังสือดี ได้ทำงานดี ๆ เป็นปึกแผ่น เป็นลูกที่นำแต่ความอุ่นใจมาให้พ่อแม่ ไม่เคยมีใครนำความร้อนใจมาให้เลย ข้าพเจ้าคุ้นเคยกับครอบครัวนี้ดีจึงไต่ถาม ได้ความว่า พ่อแม่เป็นคนเคร่งครัดในศาสนา ถือศีลห้าเป็นประจำ ไปวัดทุกวันพระ วันอุโบสถ ตั้งแต่หนุ่ม ๆ สามีภรรยามีความรักใคร่กันดีมาก ไม่เคยมีเรื่องยุ่งยากใจต่อกันเลย เพราะพ่อแม่มีใจสงบอยู่ในศีลในธรรมลูกที่เกิดมาจึงเป็นคนดี ว่านอนสอนง่ายทั้งนั้น นี่คืออิทธิพลที่เกิดจากความดีของพ่อแม่

ในครอบครัวหนึ่ง สองสามีภรรยาเป็นคนเรียบร้อยเมื่อตอนแก่ แต่ในสมัยหนุ่ม ๆ นั้น พ่อบ้านไม่เรียบร้อย ชอบดื่มเหล้า ชอบเที่ยวผู้หญิง มีเมียลับหลายคนเพราะความคะนองในทางกามตามประสาของคนหนุ่มคะนอง แม้แต่งงานเป็นหลักฐานแล้ว ก็ยังไม่มีความพอใจใน

บ้านของตนมักเที่ยวไปดื่มของเมา เมื่อเมาแล้วก็ไปหาผู้หญิงมาบำเรอตนให้เพลิดเพลิน ติดพันในความสุขทางเนื้อหนังมากเกินไป ลูกที่เกิดมาในยุคที่พ่อกำลังประพฤติในทางอย่างนี้ เป็นลูกที่ถ่ายแบบจากพ่อ คือเจ้าชู้ มีเมียมาก จนไม่เป็นหลักแหล่ง ไม่มีความพอใจในทางกาม นี่ก็เนื่องมาจากพ่อที่ประพฤติไม่ดี ต่อมาพ่อเกิดความรู้สึกตัวได้ จึงหันเข้าหาชีวิตศาสนา ประพฤติตนเรียบร้อย ลูกที่เกิดมาในตอนนี้ เป็นลูกที่ดี มีความรู้สึกทางใจสูงกว่าคนที่กล่าวมาแล้ว

เรื่องอย่างนี้ เป็นเรื่องมีอยู่จริง ๆ และพอจะมองหามาเป็นพยานหลักฐานกันได้ เว้นไว้แต่เขาผู้เป็นพ่อแม่จะไม่ยอมรับว่า ตนเป็นเช่นนั้นเท่านั้น ถึงกระนั้นเราก็พอสืบเอาจากคนข้างเคียงได้ว่าเขาเป็นคนเช่นใด จึงมีลูกแบบนั้น ๆ ทั้งส่วนดีและส่วนเสีย

เมื่อท่านทราบว่า ตัวของท่านผู้จะเป็นพ่อแม่ผู้ให้กำเนิดแก่ลูกของท่าน มีอำนาจสูงพอที่จะทำให้ลูกของท่าน เป็นอย่างที่ท่านเป็นอยู่ได้ ท่านมีความคิด มีความประพฤติหนักไปในทางใด ชั่วหรือดีก็ตามเถิด สิ่งนั้นจะช่วยสร้างสรรค์ชีวิตจิตใจให้แก่ลูกของท่านเสมอ อนาคตของลูก ๆ เกิดจากการกระทำในปัจจุบันของท่าน ท่านจึงควรจะได้ระมัดระวังปัจจุบัน เพื่อให้มีอนาคตที่ดีขึ้น ข้อนี้เป็นเรื่องสำคัญสำหรับท่านที่กำลังเตรียมตัว เพื่อเป็นพ่อแม่ของลูก ๆ อย่านึกแต่เพียงว่าท่านจะแต่งงานอยู่กันแบบผัว ๆ เมีย แล้วลูกก็คงเกิดออกมา เลี้ยงมันให้โตใช้งานได้เท่านั้น แต่จงนึกว่าลูกคือผู้สืบสกุลของเราต่อไป สกุลจะเป็นหลักหรือไม่นั้นเกี่ยวกับอนาคตของลูกของท่านด้วย ลูกจะดีหรือเสีย อยู่ที่ท่านผู้เป็นพ่อพิมพ์แม่พิมพ์ของลูก ถ้าพิมพ์ไม่ดีสิ่งที่ออกมาจากพิมพ์นั้น จะดีงามได้อย่างไร จึงควรจัดการกับพิมพ์เสียก่อนแล้วจึงพิมพ์อะไรออกมา

ชายหนุ่มหญิงสาว ผู้ตกลงใจจะแต่งงานกันแล้ว ควรมีความสำนึกไว้ว่าเธอทั้งสองกำลังเป็นเทพเจ้าผู้สร้างมนุษย์ให้มีจำนวนมากขึ้น ใครจะสร้างสิ่งใด ก็ต้องคิดถึงประโยชน์ของสิ่งที่ตนจะสร้างขึ้นมาด้วย ผัวเมียทุกคู่มีความปรารถนาจะได้ลูกทั้งนั้น ถ้าใครไม่มีลูก ก็รู้สึกว่าตนเป็นคนอาภัพ คิดถึงความลำบากในตอนแก่ชรา คิดถึงทรัพย์สมบัติที่ตนหาไว้ว่า จะไม่เป็นประโยชน์ ในศาสนาพราหมณ์ เขาถือว่าคนไม่มีลูก ตกนรก นรกในที่นี้ หมายถึงความวิตกกังวลถึงอนาคตของตนนั่นเอง ถ้ามีลูกก็จะได้พึ่งลูกต่อไป เป็นความเบาใจประการหนึ่งในเรื่องนี้ แต่ถ้าพ่อแม่คนใดมีลูกชั่ว ตัวก็ต้องตกนรกหนักลงไปอีก การที่ตนมีลูกชั่ว ก็เพราะตัวได้

กระทำความผิดไว้นั่นเอง เรื่องนี้มีทางแก้ไขได้คือตั้งตัวปรับปรุงตนเองเสียก่อน เมื่อตนเองมีความเรียบร้อยแล้ว ลูกที่ออกมาก็คงเรียบร้อยไปเอง

ในประการแรก เมื่อชายหญิงได้แต่งงานกันแล้ว พึงปรับปรุงจิตใจของทั้งสองฝ่ายให้มีความสุขในชีวิตของครอบครัว การที่จะเข้ากันได้ดีนั้น ในหลักธรรมท่านสอนให้ทั้งสองฝ่ายมีข้อปฏิบัติเหมือนกัน ๔ ประการ

๑. ความเชื่อในทางศาสนา และศีลธรรมต้องแบบเดียวกัน อย่าขัดกันในเรื่องความเชื่อ ผัวเมียที่มีความเชื่อไม่เหมือนกัน อยู่กันได้ไม่ยืด มักถกเถียงกันบ่อย ๆ เมื่อเถียงกันบ่อย ๆ ก็เกิดความระหองระแหงในครอบครัว จึงควรจะปรับปรุงความเชื่อให้เข้ากัน ให้กลมเกลียวกันจึงจะดี

๒. มีความประพฤติเป็นแบบเดียวกัน เช่นมีศีลเสมอกัน มีระเบียบในการเป็นอยู่แบบเดียวกัน มีขนบธรรมเนียมเป็นแบบเดียวกัน ได้ทราบว่าสตรีชาวฝรั่งผิวขาวมาแต่งงานกับชาวผิวเหลืองเช่น แต่งงานกับคนไทย เป็นต้น เธอได้เปลี่ยนความคิดความเห็น และขนบ-ธรรมเนียมประเพณีเพื่อให้เข้ากับสามีและญาติ ๆ ของสามีเสมอ นั่นเป็นการกระทำที่ถูกต้องทำให้สามีมีความรักและสงสารมากขึ้น

๓. มีความรู้พอทัดเทียมกัน ถึงแม้ว่าจะมีความรู้ไม่ถึงขนาดได้ปริญญาเหมือนกันก็พอให้สนทนากันได้ ผัวพูดอะไรเมียก็เข้าใจ เมียพูดอะไรผัวก็เข้าใจ ก็พอเดินร่วมทางกันได้เรียบร้อย

๔. มีการบริจาคเท่าเทียมกัน ข้อนี้ หมายถึงความพอใจ เห็นด้วยในเมื่อฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะทำทานการกุศลไม่มีการขัดคอกัน จนเป็นเหตุถกเถียงกัน อาจจะนำไปสู่ความแตกร้าวในครอบครัว

เมื่อทั้งสองฝ่าย เป็นคนมีความคิดความเห็นแบบเดียวกัน ก็เรียกว่าพิมพ์เท่ากันฝากับตัวพอสมกัน ก็เข้ากันได้โดยเรียบร้อย ความเป็นอยู่ในครอบครัว ก็มีแต่ความสงบ ไม่มีความระหองระแหงเกิดขึ้น ประการต่อไป สามีภรรยาพึงงดเว้นจากอบายมุข อันเป็นบ่อเกิดของความฉิบหายหลายประการ เช่น

๑. งดเว้นจากการดื่มน้ำเมา หรือสิ่งเสพย์ติดให้โทษทุกชนิด

๒. งดเว้นเด็ดขาดจากการท่องเที่ยวไปในเวลากลางคืน อันจะนำความทุกข์มาให้แก่ตนและครอบครัว

๓. งดเว้นจากการมัวเมาในการละเล่น อันสนุกสนานมากเกินไป จนเป็นเหตุให้ลืมตัวลืมตน

๔. งดเว้นเด็ดขาดจากการเล่นการพนันทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นการพนันถูกกฎหมายหรือผิดกฎหมายก็ตาม ควรถือว่าเป็นบาปทั้งนั้น

๕. งดเว้นจากการคบหาสมาคมกับคนชั่วเป็นมิตรสหาย

๖. งดเว้นจากการประพฤติตน เป็นคนเกียจคร้านในการงานอันมิใช่ทางเจริญงอกงามของทรัพย์สมบัติ

สามีภรรยาที่ประพฤติตน งดเว้นจากปากทางฉิบหายดังกล่าวมา ก็ย่อมเป็นเหตุ ให้ตนทั้งสองได้ตั้งมั่นในคุณธรรม เป็นการปรับปรุงตนเองให้เรียบร้อยตามหลักของผู้ครองเรือนประการหนึ่งแล้ว

คนที่ยังมีกิเลสกวนใจ ย่อมมีอะไร ๆ เกิดขึ้น ทำให้ยุ่งยากได้บ้างเป็นบางคราว ยิ่งคนที่อยู่ครองเรือนด้วยแล้ว ย่อมมีเรื่องกระทบกระทั่งได้ง่าย จึงต้องเพิ่มความระมัดระวังให้ดีเป็นพิเศษ จึงควรจะมีคุณธรรม ๔ ประการเป็นหลักประกันชีวิตไว้ ธรรม ๔ ประการนั้น คือ

๑. สัจจะ ผู้ครองเรือนจะต้องมีความซื่อตรงต่อกัน อย่าคิดเอาใจออกห่างจากกันอยู่กันอย่างเปิดเผย ให้ทั้งสองฝ่ายมองเห็นกันชัดเจน ไม่มีอะไรที่เป็นความลับ อันตนจะพึงปิดบังแก่กัน ข้อนี้สำคัญมาก

๒. ทมะ ต้องรู้จักข่มใจ อย่าเป็นคนวู่วาม คิดแล้วจึงทำ จึงพูดเสมอได้รับข่าวอะไรมาจากใคร ก็ต้องคิดทบทวนเสียก่อน อย่าปล่อยใจไปตามความอยากความปรารถนาให้มากเกินไป จะเกิดความยุ่งยากแก่ครอบครัว

๓. ขันติ ต้องมีความอดทนต่อทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เกิดขึ้นในครอบครัวด้วย อย่าทำใจอ่อนต่ออะไร ๆ เป็นอันขาด ทนไว้ก่อนได้เป็นดี และต้องทนกันนาน ๆ สักหน่อย ความสุขย่อมมีแก่ผู้อดทนเสมอ

๔. **จาคะ** หมายถึงการสละให้ปันสิ่งของของตนแก่บุคคลที่ควรให้ปัน อย่าทำตนเป็นคนคับแคบ จงสร้างรั้วบ้านด้วยความรัก จากคนข้างเคียง ด้วยการแบ่งปันกันกินเสมอ

ครอบครัวใดประพฤติตนอย่างนี้ ครอบครัวนั้นมีพื้นฐานดี สำหรับการมีผู้สืบสกุลต่อไป

เมื่อวิญญาณของทั้งสองฝ่ายดีพร้อมแล้ว ย่อมมีแรงดึงดูดเอาวิญญาณดีให้มาสู่ท้องของแม่บ้านได้สมความปรารถนา ท่านจะได้ลูกที่ดี เพราะท่านเป็นคนดี จึงขอให้ท่านเริ่มเป็นคนดีในวันแต่งงานเถิดแล้วรักษาความดีไว้ให้ถาวรตลอดไป.

อย่าสอนลูก อย่าทำโทษลูก ในขณะที่โกรธจัด
ความปราณีต ในการสอนลูก ๆ เป็นสิ่งสำคัญยิ่ง

ปรารถนาบุตรที่ดี – สืบสกุล

ท่านพ่อแม่ที่นับถือ ทั้งหลาย

เมื่อวันเสาร์ก่อน ได้อธิบายให้ท่านทั้งหลายได้ทราบถึงอิทธิพลของกรรม ที่เรียกว่ากรรมพันธุ์ว่ามีอำนาจรุนแรงขนาดไหน การกระทำของพ่อแม่มีผลส่งไปถึงลูกได้อย่างไร เพื่อเป็นการชี้บอกแนวทางให้ท่าน ได้เข้าใจว่า ตัวท่านทั้งสองเป็นผู้มีส่วนสำคัญ ในการสร้างสรรค์ร่างกาย ตลอดถึงจิตใจของลูกของท่าน ถ้าท่านมีความปรารถนาที่จะสร้างอนาคตของครอบครัวให้มั่นคง ก็คงประคับประคองตัวของท่าน ให้เดินในทางที่ถูกไว้เสมอ ผลก็จะปรากฏแก่ลูกของท่านโดยมิต้องสงสัย วันนี้มาพูดกันถึงเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

ได้ทราบมาว่า มีชายหนุ่มไทยคนหนึ่ง ได้ไปเที่ยวเมืองพม่า เที่ยวอยู่นานก็พูดภาษาพม่าได้ และในที่สุดก็ได้แต่งงานกับหญิงสาวชาวพม่า ในคืนวันแต่งงานเจ้าบ่าวคนไทยได้ไปนอนรอเจ้าสาวอยู่ในห้องเป็นเวลานาน มิได้เห็นเจ้าสาวเข้ามาสู่ห้องตามประเพณี ตนก็ทำใจเย็นนอนคอยต่อไป หนึ่งชั่วโมงผ่านไปแล้ว ก็ยังไม่เห็นเจ้าสาว ใจชักไม่ดี นึกในใจว่าเจ้าสาวพม่าต้มคนไทยเสียแล้วกระมัง ผลที่สุดทนไม่ไหว ก็ต้องออกไปตามเจ้าสาว ไปพบเจ้าสาวกำลังนั่งหลับตาสวดมนต์อยู่ตรงหน้าพระ อันเป็นสถานสักการะประจำบ้าน เจ้าสาวสวดมนต์กว่าชั่วโมงจึงจบและได้มาอยู่กับสามีตามประเพณี ชายคนนั้นได้เล่าให้ฟังต่อไปว่า ในคืนแรกของวันแต่งงาน เจ้าสาวได้นั่งไหว้พระเป็นเวลาหนึ่งชั่วโมง เมื่อได้อยู่กินกันมาเป็นเวลาหลายปี การปฏิบัติของภรรยาของเขาในเรื่องสวดมนต์ ก็คงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ผิดกันแต่ว่าในคืนแรกสวดคนเดียว ต่อมามีสมาชิกเพิ่มเป็นหลายคนเท่านั้น
ส่วนเจ้าบ่าวนั้นยังคงแบบเดิม คือขี้เกียจไปสวดมนต์ไหว้พระ

การที่สุภาพสตรีพม่า ทำการสวดมนต์ก่อนนอนทุกคืน ๆ นั้นเป็นการกระทำที่ชอบแท้ธรรมเนียมคนไทยเราในสมัยโบราณก็ได้สอนกันมาอย่างนั้น ข้าพเจ้าผู้เขียนเรื่องนี้ก็ได้รับการอบรม ให้รู้จักสวดมนต์ไหว้พระมาตั้งแต่ตัวน้อย ๆ นิสัยจึงได้โน้มเอียงไปในทางเป็นพระมากกว่าเป็นชาวบ้าน การกระทำเช่นนี้ ก็มีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

เป็นธรรมดาของผู้ที่ครองเรือนด้วยความพอใจ คือมีการแต่งงานกันถูกต้องตามประเพณีทั้งสองฝ่ายมีความรักใคร่กันเป็นอย่างดี เมื่อแต่งงานกันแล้ว ย่อมมีความปรารถนาที่จะได้บุตรไว้สืบสกุลอยากได้บุตรไว้เป็นพยานแห่งความรัก อยากได้บุตรไว้เป็นสื่อเชื่อมโยงความไมตรี ระหว่างพ่อแม่ มิใช่แต่ผู้ที่เป็นพ่อแม่เท่านั้นที่อยากได้ คนที่คอยจะเป็นปู่ ย่า ตา ยาย ก็พลอยอยากได้ไปด้วยเช่นกัน นี่เป็นความปรารถนาทั่วไปของผู้ครองเรือน มีอยู่บ้าง ที่อยากสนุกแต่ไม่อยากได้ลูก นั่นคือชายหญิงที่ได้เสียกันในทางลับ ๆ เขาทั้งสองเป็นคนลุแก่อำนาจของความอยาก อยากได้ความสุขทางเนื้อหนัง ไม่มีความตั้งใจที่จะให้มีลูกออกมาเลย คนประเภทนี้เป็นพวกใจทราม ทรามอย่างสัตว์เดรัจฉานก็ว่าได้ เขาขาดความรับผิดชอบในตัวเขา และในลูกที่จะออกมา เด็กที่ออกมามิใช่เป็นความประสงค์ของพ่อแม่นั้นมักเป็นเด็กไม่เรียบร้อย สมองมักไม่ค่อยสมบูรณ์ คนชนิดนี้เป็นตัวบาป ที่ออกจากผลอันเป็นความชั่วของผู้อยากสนุกเท่านั้น หาใช่ลูกในทางธรรมไม่ เป็นเรื่องที่ชายหนุ่มหญิงสาวพึงสังวรให้มากสักหน่อย เพราะสมัยนี้เป็นสมัยของปรมาณู สมัยดาวเทียม มนุษย์สมัยนี้ ชักจะไวไฟอยู่สักหน่อย เพราะความไวไฟนี่แหละ ลูกไม่มีพ่อแม่จึงเพิ่มจำนวนมากขึ้น เป็นการเพิ่มความชั่วและคนชั่วให้เกิดขึ้นในโลกเท่านั้น จึงขอให้ระวังกันให้มากสักหน่อย อย่าเห็นแก่ความสนุกให้มากเกินไป จะเป็นทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นในภายหลัง

ได้ทราบว่า คนโบราณเขามีพิธีอะไร ๆ หลายอย่างเช่นในการแต่งงาน บางทีมีฤกษ์ดีสำหรับแต่งงานเท่านั้น แต่ยังไม่ดีสำหรับที่จะนอนร่วมกัน แม้เจ้าบ่าวจะได้มาอยู่บ้านเจ้าสาวและเจ้าสาวก็เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเต็มตามกฎหมายแล้วก็ตามตนก็ต้องรอ บางทีถึงสามคืน จึงจะเข้าหอตามธรรมเนียมได้ แม้ในการเข้าห้องหอเขาก็มีพิธีหลายอย่าง เช่นให้ทำพิธีไหว้พระสวดมนต์ จึงจะนอนร่วมกัน วิธีการเช่นนี้ เป็นวิธีการสอนคนให้เป็นคนไม่บุ่มบ่าม ให้พิจารณาเสียก่อนจึงจะเสพย์ เพราะการทำอะไรโดยมักง่ายนั้นมิใช่วิสัยของคน แต่เป็นวิสัยของสัตว์เดรัจฉานหรือคนป่าที่ยังไม่เจริญ พิธีการต่าง ๆ เป็นเรื่องแสดงถึงความไม่เป็นป่าเถื่อนของสังคมเขาจึงอยู่กันด้วยความเรียบร้อยเป็นอย่างดี

ถ้าชายหญิงคู่ใดปรารถนาบุตรที่ดี ๆ ไว้สืบสกุลจึงควรปฏิบัติดังนี้ คือ ให้นึกถึงคุณของพระรัตนตรัยด้วยการไหว้พระสวดมนต์ นึกถึงบุญคุณของพ่อแม่และของบรรพบุรุษที่ได้สืบ

สกุลมาโดยลำดับให้ใจของตนได้เบิกบานผ่องใสด้วยคุณงามความดีก่อน แล้วจึงอยู่ร่วมกันอย่างสามีภรรยา มิใช่มุ่งความสนุกสนานอย่างเดียว แต่ต้องมุ่งหวังเพื่อให้มีบุตรที่ดีไว้สืบสกุลต่อไปด้วย อธิษฐานใจขอให้วิญญาณดี ๆ ได้จุติมาเข้าท้องภรรยาของตน แม้หญิงก็พึงทำในใจอย่างนั้น เป็นการสร้างความดีไว้ในตนเสียก่อนแล้วความดีจักได้ถ่ายทอดไปสู่บุตรต่อไป เวลาใดที่ตนมีใจขุ่นมัวเศร้าหมองด้วยราคะ โทสะ โมหะ หรือกิเลสใด ๆ อื่นขออย่าได้ทำอะไร ในทางที่จะให้มีลูกออกมาเป็นอันขาด เพราะใจที่เป็นบาป ย่อมส่งผลให้เป็นบาปเสมอ คนโบราณเขาถือหลายอย่าง เช่นวันเกิดของชายของหญิง วันตายของบิดามารดา วันพระในทางศาสนาที่คนนับถือ วันที่หญิงมีระดู หรือมีอาการป่วยไข้อย่างใดอย่างหนึ่ง ถือเป็นวันไม่สมควร สามีภรรยาไม่พึงเสพย์กามเป็นอันขาด การที่เขาสอนให้ถือเช่นนั้นเป็นการตัดทางมิให้เป็นคนมักมากในทางกามเกินไป เพราะความมักมากในกาม มิได้ก่อให้เกิดสิ่งที่ดีขึ้นเลย จงจำไว้ว่า อย่าเสพย์กามเพื่อความสนุก แต่เสพย์เพียงเพื่อมีลูกที่ดีไว้สืบสกุลเท่านั้น และจงเสพย์ด้วยความไม่หลงใหลในกามจนเสียคน นี่เป็นแบบแผนที่ดีของคนในสมัยโบราณ ซึ่งพวกเราในสมัยนี้ ควรถือกันเสียบ้าง จะเป็นทางช่วยทำให้สังคมอันเละเทะ ได้กลายเป็นสังคมที่สดใสขึ้นบ้าง

ในขณะที่มารดากำลังตั้งครรภ์ เป็นระยะกาลสำคัญของชีวิต เป็นระยะของการกระทำสิ่งที่มีค่ายิ่งสำหรับตนและครอบครัว จึงต้องมีระเบียบสำหรับปฏิบัติทั้งทางกายและทางใจ ในการปฏิบัติทางกายนั้น เป็นเรื่องของหมอที่จะแนะนำให้ เพื่อให้มารดามีพลานามัยสมบูรณ์ เด็กในท้องจะได้พลอยสมบูรณ์ไปด้วย อาหารการกินเป็นเรื่องที่มารดาจะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเสมอ เพราะมารดาขณะมีท้อง เป็นคนสองชีวิต ถ้าเจริญ ก็เจริญทั้งสองชีวิต ถ้าหากเสื่อม ก็เสื่อมทั้งสองชีวิตเช่นเดียวกัน จึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเสมอ

ส่วนด้านจิตใจ นับว่าสำคัญมาก ในสมัยโบราณคนไทยเราพอตั้งท้อง ก็ต้องถือศีลห้าประการอย่างเคร่งครัด ไม่มีการฆ่าสัตว์ ทรมานสัตว์ หรือไปดูเขาทรมานสัตว์ ไม่ว่าในกรณีใด ๆ ต้องหัดทำใจให้อ่อนโยน มีความรักเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ทุกถ้วนหน้า เป็นการช่วยให้ใจของตนดีงามขึ้นประการหนึ่ง ประการที่สองต้องมีความพอใจในทรัพย์สมบัติของตน และเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่นมองดูทรัพย์ของคนอื่นเป็นเช่นกับก้อนกรวด อย่าเปิดโอกาสให้ความอยากได้เกิดขึ้นแม้แต่น้อย ประการที่สาม ต้องรักษาใจให้บริสุทธิ์ ระวังมิให้เกิดความกำหนัดทางกาม

ต้องงดเว้นจากการเสพกามเด็ดขาด จนกว่าจะคลอดลูก อย่าได้กระทำกิจใด ๆ อันจะเป็นทางให้เกิดความกำหนัดได้เป็นดี ผู้มีครรภ์ต้องทำตนเป็นหญิงพรหมจารีจึงจะเหมาะ ประการที่สี่ การพูดจากับใคร ๆ ต้องพูดแต่คำจริง คำอ่อนหวาน คำสมานสามัคคี คำที่มีประโยชน์ งดเว้นจากการพูดที่ไม่สมควรให้หมดสิ้น แม้เรื่องที่ควรพูด ก็พูดแต่พอประมาณ อย่าพูดมากเกินไปจนก่อให้เกิดความฟุ้งซ่านในทางใจได้ ประการที่ห้า ของเสพติดมึนเมาทุกชนิด เป็นสิ่งให้โทษโดยส่วนเดียว หญิงมีครรภ์ต้องงดเว้นโดยเด็ดขาด สถานที่บางแห่งอันไม่เหมาะ เช่น บ่อนการพนันสนามชนโค สนามแข่งม้า สนามชกมวย และสถานที่ใด ๆ อันก่อให้เกิดการตื่นเต้นหวาดเสียว เป็นสถานที่หญิงมีครรภ์ไม่พึงเหยียบกายเข้าไปเป็นอันขาด

วันหนึ่ง ข้าพเจ้าได้พบครอบครัวของข้าราชการผู้หนึ่งทางภาคใต้ ท่านผู้นี้ทำงานอยู่ในหมู่พี่น้องอิสลาม อันชาวอิสลามนั้น เขามีวิธีการอยู่อย่างหนึ่ง เรียกว่ารับศีลสุหนัด คือการขลิบหนังปลายองคชาติของผู้ชายนั่นเอง ในเวลาทำพิธีอย่างนี้ เขาถือเป็นเรื่องสำคัญ คล้ายพิธีบวชพระของชาวพุทธ ท่านข้าราชการผู้ที่กล่าวนี้ได้รับเชิญให้ไปร่วมในงานด้วย เขาได้พาภรรยาซึ่งกำลังมีท้องไปด้วยตามปกติเขามักถือว่า คนที่มีท้องไม่ควรไปในงานเช่นนั้น แต่ความอยากรู้อยากเห็นบังคับให้ไปเมื่อไปถึงก็ได้เห็นพิธีทุกอย่าง ต่อมา เมื่อเธอคลอดบุตรเป็นชาย ปลายองคชาติของลูกชายเป็นเหมือนรอยขลิบแล้วอย่างนั้น นี่เป็นตัวอย่างของการพาบุตรในท้องไปในที่ไม่สมควร

มีเด็กคนหนึ่ง พอโตขึ้นก็เก่งในทางไพ่มาก ถามได้ความว่า แม่ชอบเล่นไพ่เวลามีท้องก็ต้องพาท้องอันผิดปกติไปบ่อนไพ่ด้วย นิสัยการพนันจึงติดมาถึงลูกของตน ทำให้ลูกมีนิสัยเป็นนักการพนันอย่างแม่ไปด้วย นี่เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า ความเป็นอยู่ของมารดามีส่วนสร้างสรรค์นิสัยของลูกมากมายเพียงไร จึงขอให้มารดาผู้กำลังตั้งท้อง พึงระวังให้จงหนักเพื่อผลดีแก่ลูกอันเป็นที่รักของตนแต่มารดาจะทำให้เรียบร้อยคนเดียวไม่ได้ ถ้าหากขาดความช่วยเหลือของบิดา

ในขณะที่ภรรยากำลังตั้งครรภ์ สามีจะต้องเอาใจใส่ต่อภรรยาให้ดีเป็นพิเศษอย่ามัวแต่เที่ยวเตร่เถลไถลไปหาความสุขนอกบ้าน จงกลับบ้านตามเวลา ให้นึกว่าคนหนึ่งทางบ้านกำลังรอคอยท่านอยู่เขาต้องการคำปลอบโยน ต้องการความเห็นอกเห็นใจ อย่าได้ทำให้เธอต้องช้ำใจ

เป็นอันขาด ความทุกข์ของแม่ย่อมส่งผลไปถึงลูกได้เสมอ พ่อบ้านจึงต้องเอาใจใส่ แสดงความรัก ความเห็นใจให้มากกว่าปกติหาของขวัญมาให้บ้าง พูดให้เธอได้รับความเบิกบานใจบ้าง ความสนุกสนานอันใดที่ตนเคยทำในระยะที่ภรรยาตั้งครรภ์ ต้องงดเว้นเด็ดขาด จงอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน สิ่งที่กระทบกระเทือนใจแม่บ้านมากที่สุดคือ เรื่องการกลับบ้านไม่ตรงเวลา ได้ข่าวว่าไปเที่ยวกับหญิงอื่น สองอย่างนี้ทำให้ช้ำใจหนัก ต้องระวังให้มากสักหน่อย ธรรมดาของผู้หญิงเป็นผู้อ่อนแอ อ่อนไหวง่ายโดยกำเนิด และโดยเฉพาะในขณะมีท้องด้วยแล้วความรู้สึกของหญิงแรงขึ้นกว่าปกติ จงอย่าได้จุดไฟคือความทุกข์ความร้อนใด ๆ ขึ้นในครอบครัวเป็นอันขาด ผู้หญิงบางคน มักหึงหวงในเวลามีท้อง ใจน้อย กระทบอะไรนิดก็ยั้งยาก ฉะนั้น ผู้ชายต้องมีความอดทน ฝ่ายหนึ่งเป็นไฟมา ตนต้องเป็นน้ำเสีย อย่าใจน้อยตามเขาไป อย่าเผาบ้านของท่าน ด้วยโทสะของท่านเป็นอันขาด ในเวลาใกล้คลอดบุตรความขลาดกลัวย่อมเกิดแก่หญิงบ้าง เพราะเรื่องคลอดบุตร เป็นเรื่องสำคัญอยู่มาก สามีพึงนำเธอไปหาหมอเป็นครั้งคราว เพื่อรับคำแนะนำอันถูกต้อง และเพื่อตรวจร่างกาย เพื่อรู้วันคลอดได้ล่วงหน้า ตนจะมิต้องเดินทางไปไหน ๆ และจะได้เตรียมอะไรๆ ที่จำเป็นไว้ให้พร้อม สำหรับหนูน้อยที่จะออกมาดูโลกอีกผู้หนึ่ง จงชวนเธอสนทนาแต่ในเรื่องที่ดี ๆ มีประโยชน์ ฟังแล้วสบายใจ ให้เธอได้พบได้เห็นแต่สิ่งอันดีงามถ่ายเดียว ก็จะเป็นทางช่วยให้ลูกและมารดามีความสมบูรณ์ในทางจิตสมปรารถนา

จึงขอเตือนผู้ที่จะให้กำเนิด แก่ทารกทาริกาน้อย ๆ จงได้ประพฤติปฏิบัติดีชอบตามศีลธรรมทางศาสนา ตามประเพณีคนสมัยก่อน ๆ ได้ประพฤติกันมา เพื่อช่วยสร้างลูกหลานให้เป็นคนดี มีประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองต่อไป ขอให้ท่านที่กำลังจะเป็นพ่อแม่ทั้งหลาย พึงทำตนดังกล่าวมานี้เถิดความสุขความเจริญก็จะมีแก่ท่านได้สมปรารถนา.

พ่อ–แม่ เป็นกระจกเงาที่สำคัญของลูก

การรับ–ถ่ายทอดอุปนิสัย

ท่านพ่อแม่ที่นับถือ ทั้งหลาย

เมื่อวันเสาร์ก่อน ข้าพเจ้าได้พยายามอธิบายให้ท่าน ได้เข้าใจถึงความของการอยู่ร่วมกันโดยถูกทางของสามีภรรยา ได้นำวิธีการของคนโบราณมาเล่าให้ฟังว่าเขาได้ปฏิบัติต่อกันอย่างไร คุณธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา อันพ่อบ้านแม่เรือนควรปฏิบัติมีประการใดบ้าง ข้าพ-เจ้าได้นำมากล่าวโดยละเอียด เพื่อให้ทุกท่านได้รับทราบไว้ และหากท่านได้นำไปใช้ในชีวิตประจำวันของท่านด้วยแล้วครอบครัวน้อย ๆ ของท่าน ก็จะกลายเป็นสวรรค์ ตัวของท่านก็จะกลายเป็นเทวดาขึ้นมาทันที เป็นการง่ายเหลือเกินที่ท่านจะทำตน ให้เป็นเทวดา โดยการปฏิบัติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา ท่านอาจสงสัยว่า ทำไมข้าพเจ้าจึงกล่าวย้ำหนักในเรื่องการเป็นอยู่ของสามีภรรยา มันมีความสำคัญมากนักหรือขอบอกว่ามีความสำคัญมาก

ข้าพเจ้าเคยได้ไปในพิธี ทำการหล่อพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ๆ ในวันที่เขาจะเททองลงสู่แม่พิมพ์ที่เขาปั้นไว้เรียบร้อยแล้วนั้น ได้เห็นหัวหน้าช่างและคนงานทุกคนแต่งตัวนุ่งขาวห่มขาวและทำพิธีบูชาพระรัตนตรัย สมาทานศีลห้าประการทั่วกันทุกคน นอกจากนี้ยังได้นิมนต์พระมานั่งเป็นพยาน ทำพิธีเกี่ยวกับการสังเวยเทวดา รวมทั้งครูบาอาจารย์ด้วย ได้ถามเขาว่าทำไมจึงต้องทำเช่นนั้น เขาบอกว่า มันเป็นพิธีเก่าแก่ที่ได้รับช่วงกันมา เขาตอบอย่างคนถืออะไรพอเป็นพิธีการเท่านั้น แต่เนื้อแท้ของการกระทำเช่นนั้น ยังมีความหมายทางจิตใจอยู่มากเพราะในขณะนั้นพวกช่างเหล่านั้น กำลังทำพิธีคลอดพระพุทธรูปออกมาให้คนไหว้ผู้กระทำการคลอดหรือหล่อต้องมีใจสะอาด มีพระคือศีลธรรมประจำใจ องค์พระจึงจะงามและเรียบร้อย เขาทำอย่างนี้มีความหมายในทางดีอยู่มากทีเดียว ท่านทั้งหลายลองคิดดูเถิด เพียงแต่การสร้างพระ อันไม่มีวิญญาณครอง อันไม่สามารถจะถ่ายทอดอุปนิสัยใจคอของคนผู้ทำการหล่อไปได้ เขาอุตส่าห์ทำโดยพิธีการทำใจให้เป็นพระกันเสียก่อน เขามิได้ทำอะไรกันอย่างลวก ๆ แบบสุกก็เอาพอเผาแล้วก็กินกันหามิได้

ในเรื่องของการสร้างคน ก็มีสภาพเช่นนั้น ความจริงในการสร้างคน เราควรจะมีพิธีและการกระทำใจให้ดีเป็นพิเศษกว่าการสร้างวัตถุเสียอีก เพราะคนสามารถรับถ่ายทอดอุปนิสัยใจคอจากผู้ให้กำเนิดได้ ถ้าผู้ให้กำเนิดเป็นคนใจดีใจงาม ทุกอย่างก็งามไปตาม ถ้าผู้ให้กำเนิดเป็นคนใจทราม ผู้กำเนิดมาก็เป็นคนใจทรามไปด้วย ลูกโจรก็มีนิสัยเป็นโจร ลูกของนักปราชญ์ก็มีนิสัยเป็นปราชญ์ไม่ผิดพันธุ์ ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องเช่นนี้ พอหาได้จากชีวิตของคนในปัจจุบันได้ถมเถไป เว้นไว้แต่เขาผู้นั้น ได้มารับการอบรมในทางถูกทางชอบ และได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีงาม อำนาจของสิ่งแวดล้อมช่วยให้เขามีความคิดโน้มเอียงไปในทางดีได้ ในการกระทำเกี่ยวกับนี้ ดังกล่าวมาแล้วว่าต้องทำด้วยกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าต้องให้ดีเท่ากันทั้งสองฝ่าย มิฉะนั้นก็จะด่ากันได้เมื่อลูกเหลวไหลว่า "พันธุ์พ่อมันไม่ดีบ้าง" แม่ว่า ฝ่ายพ่อก็ว่า "เต็มทีเหล่ากอของแม่มันไม่ดี" ความจริงเป็นความผิดทั้งสองฝ่ายที่มิได้ช่วยกันเหนี่ยวรั้งให้ดำเนินไปในทางที่ชอบ จึงขอแนะนำท่านทั้งหลายว่า ระวังให้ดี สามีภรรยาต้องทำแบบลงเรือลำเดียวกันมีอะไรในทางดี ๆ ก็มีให้เหมือน ๆ กันเรื่องก็จะเรียบร้อย รวมความว่าท่านที่จะเป็นพ่อแม่ ได้ประพฤติธรรมเป็นอย่างดีตามหลักศาสนา ตามหลักของศีลธรรม พิมพ์ที่จะหล่อหลอมเหมาะสมกันทั้งบนและล่างปิดเข้าได้สนิท เรียบร้อยเป็นอันดี ไม่มีบกพร่องแล้ว รูปที่หล่อสำเร็จก็คงจะดีงามโดยมิต้องสงสัย

ในตอนนี้ขอแถมเล่าเรื่องนิทานโบราณให้ฟังอีกสักนิดหนึ่ง เพื่อเป็นแนวสังวรกันต่อไป เรื่องนี้มิใช่ของคนไทย แต่เป็นเรื่องของเมืองจีน มิใช่เป็นเรื่องเดี๋ยวนี้แต่มันเป็นเรื่องเก่านาน ๆ มาแล้วจนนับมิได้ว่านานสักเท่าใด

ในสมัยหนึ่ง พระเจ้าแผ่นดินผู้ครองเมืองมีความอ่อนแอนิดหน่อย บ้านเมืองจึงตกไปอยู่ในมือของพวกขันทีอันเป็นพวกที่รับใช้ใกล้ชิดต่อพระเจ้าแผ่นดิน พวกนี้คอยกราบทูลอย่างโน้นอย่างนี้ โน้มน้อมแนวคิดของพระเจ้าแผ่นดินเข้าหาประโยชน์ของตนเสมอ เหตุการณ์ในบ้านเมืองไม่สู้เรียบร้อยนัก แต่ไม่ถึงขั้นร้ายแรงเกินไปขนาดแต่เพียง "ฝ่ายเสนาพวกเข้าเฝ้าก็เข้าหาเยาวนารี ที่หน้าตาดี ๆ ทำมโหรีในเคหาค่ำเช้าเฝ้าสีซอ อยู่แต่หอล่อกามา" หาแต่ความสนุกหาได้คิดบำรุงบ้านเมืองให้เจริญก้าวหน้าไปเท่าที่ควรจะเป็นไปไม่ พวกข้าราชการบางพวกชอบทำการทุจริตโดยวิธีต่าง ๆ จนข่าวลือปรากฏมีในที่ทั่วไป ในสมัยนั้นมีวัดใหญ่และสำคัญอยู่วัดหนึ่งตั้งอยู่ในภูมิประเทศที่สวยงามมาก มีถ้ำตามธรรมชาติหลายแห่ง เมื่อพระมาสร้างเป็นวัดก็ได้

ประดับประดาให้สวยงามขึ้นอีกหลายประการ ตามปกติมีคนมาเที่ยวที่วัดนี้มาก ๆ เสมอในวันหยุดงาน สถานที่ควรดูควรชม พระท่านก็เปิดให้ประชาชนเข้าไปดูไปชมได้ตามปรารถนา แต่มีอยู่ห้องหนึ่ง ถูกใส่กุญแจดอกใหญ่ประทับครั่งอย่างหนาแน่นไม่เคยเปิดให้ใครเข้าไปดูเป็นอันขาด ใคร ๆ ก็อยากดูแต่ก็ดูไม่ได้ อันของใดที่ปกปิดไว้ก็ย่อมก่อให้เกิดความอยากรู้อยากเห็น ถ้าเปิดเสียก็ไม่มีใครสนใจกันเท่าใดนัก

วันหนึ่ง ท่านหัวหน้าตำรวจใหญ่พร้อมด้วยบริวาร ได้มาเที่ยวที่วัดนี้ หัวหน้าตำรวจผู้นี้เป็นคนใจร้อน ดุดัน ชอบใช้อำนาจเสมอ มักถือหลักว่าไม่มีอะไรที่ตำรวจจะทำไม่ได้ มีลูกน้องผู้รับใช้ใกล้ชิดมากคน ล้วนมีนิสัยดุ ๆ แบบเดียวกับนายทั้งนั้นเมื่อเขามาถึงวัดท่านสมภารก็ได้ทำการต้อนรับเป็นพิเศษ เพราะเห็นว่าเป็นคนใหญ่คนโต ได้พาไปเที่ยวชมสถานที่ทุกแห่งที่ควรดูควรชม เว้นแต่ห้องพิเศษนั้นท่านสมภารมิได้เปิดให้ดู นายตำรวจใหญ่เกิดความสนใจ ได้ถามว่าข้างในมีอะไรบ้าง ท่านสมภารก็บอกว่าสิ่งที่ชาวโลกไม่พึงดูอยู่ นายตำรวจก็ยิ่งเกิดความอยากดูใหญ่ แม้ท่านสมภารจักอธิบายเหตุผลว่า ไม่ควรเปิดโดยละเอียดอย่างไร ก็หาสามารถลดระดับของความอยากดูลงได้ไม่ ผลที่สุดเมื่อถูกขอร้องแกมบังคับท่านสมภารก็จำใจเปิดกุญแจให้มนุษย์ผู้ดื้อดันผู้นั้นได้ดูกัน เมื่อเปิดออกแล้วไม่ปรากฏว่ามีอะไร อันจะพึงดูได้ด้วยตาเนื้อ เพราะสิ่งที่ถูกขังไว้นั้นเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น สิ่งนั้นคือวิญญาณร้าย ๆ ทั้งมวล ที่ถูกลงโทษและเอาขังรวมไว้ในห้องนั้น พอประตูเปิดออกเท่านั้นแหละ วิญญาณเหล่านั้นก็ได้รับอิสรภาพและลอยละล่องออกจากห้องนั้นไป ๆ หาที่ที่จะเกิดต่อไป ก็วิญญาณร้าย ๆ นั้น ไม่สามารถจะไปเข้าท้องคนที่อยู่ในศีลในธรรมได้ คงท่องเที่ยวไปหาที่เหมาะแก่ตน

บ้านใดพ่อบ้านแม่บ้านประพฤติตนเป็นคนเหลวไหล มีประการต่าง ๆ วิญญาณก็เข้าท้องของคุณหญิงคุณนายบ้านที่เหลวไหลนั้น ขณะวิญญาณอยู่ในท้องยังไม่มีอะไรเสียหายเท่าใดนัก แต่เมื่อเกิดออกมาแล้ว พื้นฐานเดิมของวิญญาณไม่ดี สถานที่เกิดก็ไม่ดี ออกมาแล้วก็พบสิ่งที่ไม่ดีอีกเลยรับเอาคุณค่าด้านร้ายไว้ในตนมากมาย พอพวกที่เกิดมานั้นโตขึ้นเป็นหนุ่มเข้าทำงานตามหน้าที่ ๆ บิดาของตนจะบรรจุเข้าไปได้ เขาเหล่านั้นมิได้ทำงานจริง เพราะถือว่าพ่อของเขาเป็นใหญ่ มีอำนาจมีพวกพ้อง กลายเป็นคนเอาเปรียบงาน พาเพื่อนฝูงประพฤติเหลวไหลปรากฏต่อมาว่า ความชั่วได้เกิดมากขึ้นในประเทศจีนในสมัยนั้น จนปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์

ว่าเต็มไปด้วยการโกงกันร้อยแปดพันประการ ความชั่วร้ายเหล่านี้มาจากไหนก็มาจากความดื้อด้าน การตามใจตนเอง ชอบกระทำในสิ่งที่เหลวไหลนั้นและความทุกข์ความเดือดร้อนจึงเกิดมากขึ้น

เรื่องที่นำมาเล่านี้ เพื่อเป็นการชี้ให้เห็นว่ามูลฐานของความชั่วนั้น จะเกิดแก่เด็กได้ก็โดยอาศัยมารดาบิดา เป็นผู้สร้างทั้งนั้น จะได้เป็นสิ่งเตือนใจท่านทั้งหลายให้ระมัดระวังตัวท่านให้ดีขึ้น เพื่ออนาคตของประเทศชาติที่เรารักหวงแหน

พระพุทธเจ้าเคยตรัสไว้ว่า "บุตรเป็นที่ตั้งของมนุษย์" โลกเราจะดีงามในการต่อไปอย่างไรนั้น ก็เป็นเรื่องเกี่ยวเนื่องกับพ่อแม่ในปัจจุบันนี้เป็นสำคัญ มีพ่อแม่เป็นจำนวนไม่น้อยเป็นพ่อแม่สมัยใหม่ ไม่ค่อยให้ความสนใจในการเป็นอยู่ของลูกที่ตนเกิดมา ตนทำหน้าที่เพียงผู้ให้เกิดมาเท่านั้น แต่หาได้ทำหน้าที่เลี้ยงใจของลูกอย่างแท้จริงไม่ ปล่อยให้การเลี้ยงดูทั้งหมดเป็นหน้าที่ของพี่เลี้ยงโดยส่วนเดียวการกระทำเช่นนี้เป็นการชอบแล้วหรือ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่เป็นการชอบการควรเลย เพราะเด็กอ่อนปกติเหมือนพันธุ์ไม้เลื้อย อยู่ใกล้สิ่งใดก็ย่อมเกาะจับสิ่งนั้นเด็กที่ใกล้ชิดกับพี่เลี้ยง และถ่ายทอดอุปนิสัยใจคอของพี่เลี้ยงมาสู่ตนก็ได้ ถ้าหากได้พี่เลี้ยงดีก็ค่อยยังชั่วหน่อย ถ้าได้พี่เลี้ยงที่ไม่ดีก็จะไปกันใหญ่โตถึงแม้จะได้คนดี ความรักความเมตตาของพี่เลี้ยง ผิดกับความรักของพ่อแม่ พี่เลี้ยงเขาคิดแต่เพียงตนเป็นคนเลี้ยงเท่านั้น แต่แม่คิดว่าตนเป็นมารดาของเด็ก ตนจึงควรเอาใจใส่ทนุถนอมให้ดีมากเป็นพิเศษสักหน่อย ปัญหาอย่างนี้มีมากขึ้นในสมัยที่มารดาต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพราะการครองชีพของสมัยนี้ไม่เหมือนสมัยก่อนถึงกระนั้นก็ควรมีเวลาที่พ่อแม่จะได้อยู่พร้อมหน้ากับลูก ๆ ให้มากที่สุดที่จะมากได้

ในการเลี้ยงดูทารก ขณะคลอดมาใหม่ ๆ นั้นเป็นเรื่องสำคัญมากเหมือนกันเกี่ยวกับเรื่องนี้มารดาควรสนใจศึกษา ติดต่อสอบถามกับคนที่มีความชำนาญเกี่ยวกับเรื่องนี้โดยเฉพาะคนชำนาญมีสองพวก คือ พวกหนึ่งชำนาญทางทฤษฎี เช่น เจ้าหน้าที่สงเคราะห์มารดาและเด็ก ๆ ที่ตนเองไม่เคยเป็นมารดาของเด็ก ๆ เลย แต่เขามีความรู้จากตำรามาก นับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญทางตำราได้ อีกพวกหนึ่งได้แก่มารดาจริง ๆ มารดาที่เคยให้เกิด เคยเลี้ยงลูกมาหลาย ๆ คน นับว่าเป็นผู้ชำนาญในด้านปฏิบัติการ หญิงผู้ใหม่ต่อความเป็นมารดาของลูก ควรจะได้เข้าไปนั่งใกล้คนพวกนี้บ้าง แล้วศึกษาโดยการถามถึงวิธีการเลี้ยงลูกว่าอย่างไหนดี อย่างไหนไม่ดี รับฟังไว้แล้วเรามาแก้ไขให้เหมาะสมกับครอบครัวของตนว่าที่จริงน่าจะมีสมาคมของมารดาขึ้นบ้าง เป็น

สมาคมที่รวบรวมเหล่ามารดาทั้งหมด แล้วแลกเปลี่ยนความรู้เรื่องเลี้ยงเด็กกันบ้าง ออกไปแนะไปเตือนให้คนที่ยังใหม่ต่อหน้าที่นี้ ได้รู้จักทำหน้าที่ของตนให้ดีขึ้นบ้าง ก็จะเป็นการได้ช่วยเหลือสังคมของมนุษย์มิใช่น้อยทีเดียว เพราะศาสตร์ทั้งหลายบรรดามีในโลกนี้ การเลี้ยงลูกให้เป็นคนดีควรจะเป็นศาสตร์ที่ชาวโลกควรเรียนรู้ ถ้าหากวิชาประเภทนี้เจริญและรู้จักกันทั่วถึง ก็จะเป็นทางหนึ่งที่จะช่วยให้โลกนี้น่าอยู่มากขึ้น โลกจะน่าอยู่ก็เพราะชาวโลกเป็นคนดี มารดาบิดาจึงควรทำหน้าที่สร้างคนดี ให้ออกมาอยู่ในโลกให้มากขึ้น

หญิงชายคู่ใดไม่เหมาะแก่การเป็นผู้ให้กำเนิดแก่ทารก ไม่เหมาะที่จะทำพันธุ์หญิงชายคู่นั้นไม่ควรที่จะทำลูกออกมาเป็นอันขาด เพราะถ้าลูกออกมาจากคนแบบนั้นโลกก็จะเพิ่มคนสมองไม่สมบูรณ์ขึ้นในโลกอีก คนสมองไม่สมบูรณ์อยู่ในที่ใด ทำให้ความเดือดร้อนเกิดขึ้นในสถานที่นั้น ความเดือดร้อนเป็นสิ่งที่ไม่มีใครต้องการ เมื่อเราทั้งหลายไม่ต้องการแล้ว จงได้พิจารณาตนเองเสียบ้างว่า "ตูข้านี้มีความเหมาะสมที่จะเป็นมารดา บิดาของลูกได้หรือไม่" ถ้าเห็นไม่เหมาะไม่ควร ก็ยับยั้งไว้เสียเพราะทำในรูปนี้เป็นกุศลประการหนึ่งเหมือนกันเป็นการตัดต้นทางมิให้ความชั่วเพิ่มขึ้นในโลกนี้ แต่บุคคลใดมีความสมบูรณ์ทั้งกายใจทรัพย์สินเงินทองมีทางที่จะเพิ่มพลโลกในทางดีงามได้แล้วควรทำอย่างยิ่ง เพื่อเป็นการเสริมสร้างกำลังคนในด้านดีและกำลังของความดีให้เพิ่มขึ้น เป็นการทำชอบตามวิถีของชาวโลกประการหนึ่งแล้ว

หวังว่าท่านทั้งหลาย ที่มีโอกาสรับทราบตอนนี้แล้ว คงจะมีอะไรบางอย่างเกิดขึ้นในดวงใจของท่านอันจะทำให้ท่านได้สำนึกถึงความเป็นมารดาบิดา อันเป็นเกียรติยศที่ชายหญิงทุกคนใคร่จะเป็นและจะได้ทำในหน้าที่ของท่านให้สมบูรณ์ทุกประการต่อไป.

นิสัย—ดี มีแต่คนอยากคบค้า

นิสัย—ไม่ดี ควรหลีกห่างให้หลายวา

"วัชรากร"

ความรักที่บริสุทธิ์

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

ถ้ามีใครมาถามท่านว่า ท่านมีความรักลูกไหม ? ท่านคงนึกในใจว่า ผู้ถามปัญหาเช่นนี้คงเป็นคนไม่เคยมีลูกกะเขา เพราะใคร ๆ ที่มีลูกแล้ว ย่อมรู้ดีว่าความรักของพ่อแม่ที่มีต่อต่อบุตรนั้น เป็นอย่างไร ความรักของพ่อแม่ เป็นความรักที่บริสุทธิ์ ไม่มีกิเลส คือราคะเข้าไปเจือปนแม้แต่น้อย คนที่ยังไม่เคยมีลูกไม่ทราบในเรื่องนี้ บางทีอาจเข้าใจผิด ในเมื่อถูกพ่อแม่ดุด่าเอา ก็นึกไปว่าพ่อแม่ไม่รักตน ตนจึงถูกดุด่าว่าอย่างนี้ ความจริงปากกับใจของพ่อแม่เป็นไปคนละรูป ปากว่าลูกไม่ดี แต่ใจอยากให้ลูกดี ไม่มีพ่อแม่คนใดจะทำใจร้ายกะลูกของตนเลย ถ้ามีขึ้นบ้างก็เรียกว่าผิดปกตินาน ๆ จึงจะพบสักครั้งหนึ่ง

อชาตศัตรูกุมาร เป็นลูกของพระเจ้าพิมพิสาร ได้ไปคบหาสมาคมกับเทวทัต ภิกษุใจพาลได้รับคำสั่งสอนในทางผิด จึงเกิดความคิดชั่วต่อบิดา ได้จับพระเจ้าพิมพิสารไปขังไว้ในคุกและได้รับทรมานจนถึงแก่ความตาย ขณะที่อชาตศัตรูจับพ่อขังคุกนั้น เขายังไม่มีลูก จึงยังไม่รู้ว่าพ่อของตนรักตนขนาดไหน ในวันที่พระเจ้าพิมพิสารสวรรคต มเหสีของอชาตศัตรูก็คลอดลูกเป็นชาย อำมาตย์สองคนกำลังนำข่าวทั้งดีและร้ายไปกราบทูลเจ้าชาย เขาทั้งสองได้ปรึกษากันว่าควรจะทูลข่าวไหนกันเพราะเรามีข่าวเกิดและข่าวตายพร้อมกัน ทั้งสองก็ตกลงกันว่า ควรจะกราบทูลข่าวการเกิดก่อน เพราะการเกิด โลกถือว่าเป็นมงคล ข่าวตายเป็นอัปมงคล เมื่อตกลงกันแล้ว เขาก็เข้าไปกราบทูลข่าวการเกิดของพระกุมารให้ทรงทราบก่อน พออชาตศัตรูได้รับข่าวเช่นนั้น สัญชาตญาณของการปกปักรักษาบุตร ความรักในบุตรก็เกิดขึ้นในใจ ทราบว่าความรักนี้มีปริมาณวัดไม่ได้ และรู้สึกขึ้นว่า เมื่อตนเป็น "เด็กน้อย" พระบิดาคงมีความรักต่อตนเช่นที่ตนรักลูกน้อยนี้เหมือนกัน ความรู้สึกกตัญญูต่อพ่อบังเกิดเกล้าก็เกิดขึ้น และนึกได้ว่าตนเป็นคนเขลาคนผิดเอาพ่อบังเกิดเกล้าไปขังไว้ในคุก ป่านนี้จะเป็นอย่างไรบ้างก็ไม่รู้ ใคร่จะให้ใครไปปล่อยบิดาออกจากที่ขัง แต่ขณะนั้นอำมาตย์ก็ได้เข้ามากราบทูลให้ทรงทราบว่า พระบิดาได้ถึงแก่

สวรรคตเสียแล้ว พอข่าวนี้กระทบใจ อชาตศัตรูก็มีความเศร้าโศกเป็นอย่างยิ่ง ในการที่ตนเป็นเนรคุณและทำกรรมหนัก เห็นปานนี้มันสายเกินไปจนหมดทางแก้ไขเสียแล้ว นี่เป็นเรื่องแสดงให้เห็นว่า ความรักของพ่อแม่สูงส่งปานใด ใครที่มีลูกแล้วคงทราบได้เป็นอย่างดี อย่าว่าแต่คนเลยแม้สัตว์เดรัจฉาน ในขณะที่มันมีลูกมันก็มีความรักลูกมาก

(เรื่อง ความรักลูกของแมว)

ข้าพเจ้าเคยเลี้ยงแมวไว้ตัวหนึ่ง ความจริงก็มิได้ตั้งใจจะเลี้ยงอะไรดอก แต่เห็นแล้วก็สงสารได้เอาอาหารเหลือเดนให้มันกิน มันก็มีความรักไม่ไปไหน เป็นแมวตัวเมีย ต่อมามีแมวตัวผู้มาติดพันในตอนกลางคืน นางแมวก็มีท้อง พอถึงเวลาจะเกิดลูก ข้าพเจ้าคอยสังเกตดูว่ามันจะเกิดที่ไหน วันหนึ่งกำลังกินข้าวเพลินอยู่มันก็วิ่งเข้าไปในครัว และลงไปนอนในรังไม้ที่วางไว้นอนนิ่งเฉยเป็นเวลานานมันหาได้เกิดไม่ แต่เป็นเพราะลูกน้อย ๆ ในท้องมันดิ้น บอกอาการว่า "แม่จ๋าฉันจะออกมาดูโลกแล้ว" แม่จึงรีบไปหาที่เกิด ต่อจากนั้นมาอีกตั้งสามวันจึงเกิดจริง ๆ ตอนเช้าเวลาเก้าโมงกว่า ๆ มันเที่ยววิ่งหาที่เหมาะ ๆ เพื่อทำการเกิด ข้าพเจ้าได้เอาหีบไม้ฉำฉามาวางไว้ให้มัน เอาผ้าเก่า ๆ ปูรองเล็กน้อย นางแมวลงไปนอนข้างในและดิ้นรนด้วยความเจ็บปวด มันได้ทำการเบ่งโดยวิธีหายใจเข้าแรง ๆ แล้วก็เบ่งให้ลูกออก ในครั้งแรกไม่ออก ดูอาการมันเหนื่อยและปวดมาก ทำการเบ่งอีกเป็นครั้งที่สองลูกน้อยออกมาเพียงครึ่งท่อน นางแมวหมุนตัวรอบ ๆ และร้องด้วยความเจ็บปวด ข้าพเจ้าดูแล้วก็สงสารมันมากจึงช่วยดึงเบา ๆ ให้ลูกออกมา เมื่อออกมาแล้ว มันได้ทำการเลียให้ลูก เลียเลือดที่ติดตามผ้าจนเกลี้ยง เป็นการทำความสะอาดไปในตัว ส่วนลูกน้อย พอออกมาได้ยังมิทันลืมตาเห็นโลกเลย ร้องแหง๋ว ๆ คลำหานมของแม่ทันที พอพบเข้าก็ทำการดูดด้วยความหิวทำให้นึกถึงพุทธภาษิตที่ว่า "สัตว์ทั้งปวงเป็นอยู่ได้ด้วยอาหาร" ขาดอาหารก็ต้องถึงแก่ความตายเท่านั้น

หลังจากมันเกิดลูกแล้ว มันไม่ได้ออกไปไหนเลยถึงยี่สิบสี่ชั่วโมง อาหารก็ไม่กินน้ำก็ไม่ดื่มมันคอยกกกอดลูกน้อยของมันด้วยความรัก พอเห็นลูกกระดุกกระดิก มันก็ปลอบโยนด้วยการเลียให้เหมือนกับจะพูดว่า โอ้! อ้ายหนูของแม่ เป็นไรไปหรือลูก อย่าดิ้นไป แม่ยังอยู่ แม่จะเลียให้นอนเสียเถิดลูกรัก มันรักลูกของมันเหลือเกิน วันต่อมามันจึงออกไปหากินบ้าง แต่ไปไม่นาน รีบกลับมาด้วยความเป็นห่วง พอเข้าห้องก็ส่งเสียงให้ลูกทราบ เป็นการบอกว่า "แม่มาแล้วลูกของแม่อยู่ไหน" ลูกน้อยพอได้ยินเสียงร้องของแม่ ก็ผงกหัวขึ้นมองหา ตามันยังมอง

ไม่เห็น ต้องใช้กายประสาทสัมผัสไปก่อน พอเจอะแม่ก็ตั้งหน้าตั้งตากินนมทันที บางทีค่ำคืนดึกดื่น มันไปหากินแล้วกลับมาประตูปิดเข้าไม่ได้ มันก็ส่งเสียงบอกให้รู้ ต้องไปเปิดประตูให้มัน มันดีใจ พอเข้ามาได้ก็เอาหัวเคล้าแข้งเป็นการแสดงความกตัญญูกตเวที ที่ข้าพเจ้าได้กรุณาต่อมัน

สัตว์เดรัจฉานทุกชนิด มีปรกติตรงไปตรงมา ใจคิดอย่างใดก็ทำไปอย่างนั้น ไม่มีมารยาซ่อนเร้น ผิดกับคนซึ่งมีมารยา ไว้ใจยากเต็มที

เรื่องที่นำมาเล่านี้ ท่านผู้ฟังทั้งหลายอย่าคิดว่าเป็นเรื่องแมว ๆ หาสาระมิได้ ขอให้คิดว่าแมวยังมีอะไรดี ๆ ที่พอจะสอนคนให้ทำดีได้เหมือนกัน โดยเฉพาะในด้านความรักของแม่ที่มีต่อลูก แต่เสียอยู่หน่อยตรงที่ไม่มีพ่อ ถึงมีมันก็มิได้เอาใจใส่ต่อเมียและลูกของมัน มันต้องการแต่จะเปลื้องความใคร่เท่านั้น พอสำเร็จกิจของมันแล้ว ก็เลิกจากกัน ไม่ต้องสนใจอะไรอีก ความหนักใจจึงตกอยู่กับแม่แต่ผู้เดียวน่าสงสาร คนผู้ชายที่มีลักษณะเหมือนแมว ก็มีมากเหมือนกัน เขาเป็นชายใจแมวมีความใคร่เกิดขึ้นในใจของเขา แล้วก็ไปเที่ยวเกี้ยวผู้หญิง จนสมประสงค์แล้วก็เลยไป ผู้หญิงมีท้อง มีลูก ชายใจแมวก็มิได้สนใจเหลียวแล เขาเป็นคนที่ไม่สมกับกับรูปร่างของเขา มิได้ทำหน้าที่ของพ่อแม้แต่น้อย เขาไม่มีมนุษย์ธรรมอยู่ในใจของเขาเลย กายของเขาเป็นคน แต่ใจของเขาเป็นแมวตัวผู้เท่านั้นเอง ขออย่าให้พูดถึงเขามากนักเลย เสียเวลาเปล่า ๆ

พูดเรื่องแมวต่อไปอีกดีกว่า แม่แมวมีอาหารให้ลูกกินแต่เพียงประการเดียว คือนมของมันเท่านั้น ลูกแมวมีอนามัยดี ไม่เจ็บออดแอด โตวันโตคืนทีเดียว ไม่เท่าไหร่ก็วิ่งได้ ฟันงอกเต็มปากแล้ว ฟันของลูกแมวขึ้นเรียบร้อยดีมากเพราะได้อาหารถูกส่วน แต่เมื่อลูกมีฟันขึ้นเต็มปากแล้ว มันก็พาลูกลงไปเดินในสนามหญ้า แม่เดินหน้า ปากร้องเหมียวๆตลอดเวลา เป็นการให้สัญญาณแก่ลูกของมัน มันสอนลูกให้รู้จักการทำหากินตามวิสัยของแมว ลูกก็วิ่งตามแม่ตลอดไป วันหนึ่ง แม่แมวไปจับกระรอกได้ตัวหนึ่ง มันรักลูก คิดถึงลูก ได้นำกระรอกทั้งตัวมาทิ้งลงข้างๆ ลูก ลูกตกใจ วิ่งหนีไปซุกอยู่ในซอกข้างฝา แม่ก็เรียกให้ออกมา แต่มันไม่กล้าออกมาเพราะกลัว แม่จึงคาบกระรอกตัวนั้นไปหาลูก และทำท่าตบให้ดู กัดให้ดู เหมือนจะบอกว่า เจ้าโตแล้ว เจ้าต้องเรียนการจับหนู จับกระรอก เจ้าต้องพึ่งตัวเอง จะพึ่งแม่เสมอไปไม่ได้ ในขั้นแรกมันก็ยังไม่กล้าอยู่ดี แต่พอได้กลิ่นคาวเลือด มันก็เข้ามาเลียและคาบไปเลย แม่นั่งดูให้ลูกกินจนอิ่มแล้วส่วนที่เหลือจากลูกแมวจึงกินทีหลัง แม่แมวช่างมีความรักและเสียสละเพื่อลูกถึงขนาดนี้เชียวหนอ แม่ของเราทั้งหลาย ท่านก็รักเรา และเสียสละเพื่อเรามากเช่นกัน บางทีไปเสียอีก "โอ้ ! พระคุณของแม่ ลูกไม่สามารถจะพรรณาให้หมดได้แล้ว"

เมื่อท่านได้ฟังเรื่องของแมวแล้ว ขออย่าได้คิดว่าเป็นเรื่องแมว ๆ เลย แต่จงคิดว่าท่านได้อะไรอันตัวเป็นอย่าง จากเรื่องของแมวบ้าง และจะได้เป็นบทเรียนสำหรับการดูแลลูกน้อยของท่านต่อไป ธรรมชาติของผู้หญิงผู้จะเป็นมารดาของทารกได้มีอวัยวะต่างกับผู้ชายหลายอย่าง ที่สำคัญก็คือ หญิงมีเต้านมสองข้างที่อก นมนี้แหละเป็นที่อาหารของทารกผู้เกิดมาใหม่ ๆ ถ้าเราดูสัตว์เดรัจฉานจะเห็นว่าสัตว์ที่เลี้ยงลูกด้วยนม เช่น วัว ควาย ช้าง ม้า หมา และแมว เมื่อลูกยังเล็กมันให้กินแต่น้ำนมเท่านั้น และเป็นนมของแม่โดยแท้ คนเราทั่วไปก็มีนมสำหรับให้ลูกกินแล้ว แต่เราเป็นคนที่ชอบทำอะไรผืนธรรมชาติเสมอ เด็กน้อยยังไม่มีฟันที่จะบดอาหาร แม่กลัวลูกจะมีอาหารไม่พอ ก็บดข้าวกับน้ำตาลบ้าง กับกล้วยบ้างให้ลูกกิน วิธีให้กินก็ทำท่าพิลึก คือเอาลูกนอนหงายระหว่างขาของมารดา แล้วเอาข้าวบดยัดใส่ปากลูกทำท่าเหมือนข่มเหงเด็กอย่างนั้น เด็กยังไม่มีฟันบดอาหารแข็ง ๆ กินเข้าไปมากก็เกิดท้องเสียบ่อย ๆ บางคนให้กินเสียจนท้องป่องเป็นปลาแขยงไปเลยอยากจะกล่าวว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นการไม่ถูกต้อง มารดาไม่ควรวิตกว่าอาหารจะไม่พอเด็กตัวน้อย ๆ ไม่ต้องกินอาหารมากนักดอก เพียงแต่นมของแม่ ก็พอสำหรับความต้องการของร่างกายแล้ว ลูกวัว ลูกควายยังไม่กินหญ้า ขณะที่ฟันไม่ขึ้น ลูกของเราก็ควรจะเป็นเช่นนั้น โปรดจำไว้ว่า น้ำนมของมารดาเป็นอาหารที่มีค่าที่สุดสำหรับเด็กแล้ว ตราบใดที่ลูกของท่านยังไม่มีฟัน ขออย่าได้ให้อะไรแก่เขา นอกจากน้ำนมของแม่เป็นอันขาด เว้นไว้แต่ว่า มารดามีร่างกายไม่สมบูรณ์ มีน้ำนมน้อยเกินไปไม่พอสำหรับเลี้ยงลูก ก็ควรให้ลูกกินนมกระป๋องหรือนมสดที่ได้มาจากวัวหรือแพะ เป็นต้น แต่การให้นมอย่างนี้ ต้องระวังให้สะอาดและปลอดภัย นมสดต้องต้มหรือนึ่งเสียก่อน เพื่อฆ่าเชื้อโรค ขวดนม ภาชนะใส่นม หัวนมต้องอยู่ในสภาพที่สะอาดเรียบร้อยอยู่เสมอ จงจำไว้ว่า ลูกของท่านจะเจ็บป่วยได้ ก็โดยที่เชื้อโรคบางชนิดเข้าสู่ร่างกายของเขา นมและหัวนมอาจเป็นพาหะของเชื้อโรคได้ จึงควรลวกน้ำร้อนก่อนใช้เสมอ นอกจากนมท่านอาจคั้นน้ำผลไม้บ้างก็ได้ แต่อย่าให้มากเกินไป

ในเรื่องการเลี้ยงทารกนี้ มารดาควรไต่ถามนางพยาบาลตามสถานีอนามัยได้เสมอ ท่านอย่าทำอะไรไปโดยไม่รู้เท่าถึงการณ์เป็นอันขาด ชีวิตของลูกมีราคามากจงถนอมเขาในทางที่ถูกหลักวิชาและปลอดภัยเสมอ การทำอะไรตาม ๆ กันมาในทางที่ผิดนั้นเป็นสิ่งที่ไม่ดีเลย เช่น บางคนกล่าวว่า ตัวของดิฉันก็ได้รับการเลี้ยงมาแบบนี้ แม้ตัวของท่านก็เช่นเดียวกัน นี้เป็นคำกล่าวที่ทันสมัยแล้ว โลกเราได้เจริญก้าวหน้าไปมากแล้ว การเกิด การบริบาลทารก จึงควรเปลี่ยนให้เหมาะสมแก่กาลเทศะด้วย จึงจะดี

การให้นมอันเป็นอาหารแก่เด็ก ควรมีเวลา อย่าให้เด็กกินอาหารอย่างพร่ำเพรื่อเป็นอันขาดมารดามักจะขาดความเอาใจใส่ในข้อนี้ เช่น พอลูกร้องไห้ ก็เอาหัวนมยัดปากลูกทันที เท่ากับให้ลูกหยุดร้องต้องการกินนม ทำกันจนเป็นนิสัย พอเด็กร้องมักจะพูดกับเด็กว่า หยุดร้องเสียเถิดลูกแม่จะให้กินขนมเอาของกินเข้าล่อเสียเรื่อย จนกระทั่งเด็กเสียคน นี่เป็นการกระทำไม่สู้ดีนัก เวลาเด็กร้องไห้เราควรหาเหตุผลได้ก่อนว่า เขาร้องไห้ทำไม ไม่ใช่ร้องเพราะหิวเสมอไปดอก บางทีมดกัดเขาก็ร้อง ผ้าปูที่นอนเปียกด้วยปัสสาวะเขาก็ร้อง เขาถ่ายแล้วไม่ได้ล้างก็ร้อง ที่นอนแข็งไปเขาก็ร้อง รวมความว่าเด็กร้องต้องมีเหตุ ไม่มีเหตุเขาไม่ร้อง ไม่กวน ไม่จู้จี้ผู้ที่ทำให้เด็กร้องคือความสะเพร่าของแม่นั่นเอง ฉะนั้น พอได้ยินเสียงลูกร้องจงค้นคว้าหาเหตุผลก่อนเสมอ จงแก้ที่เหตุ อย่าให้เด็กกินนมเสมอไป จะทำให้เด็กเสียนิสัยในภายหลัง การให้กินนมควรให้เป็นเวลา เช่น สองชั่วโมงครั้งหนึ่ง เป็นต้น และให้พอควร อย่าให้กินจนกระทั่งล้นออกมา เมื่อให้นมแล้วให้เขานอนให้สบายอยู่ของเขาเถิด บางทีเสียงของเด็กที่ร้องไห้ทำให้แม่ทนฟังไม่ค่อยได้ ต้องคอยเอาใจใส่เสมอ เด็กเสียตรงนี้มากเหมือนกัน คือต้องการอะไรก็ร้องไห้จ้า แม่ก็วิ่งมาช่วย เลยทำให้เด็กเป็นคนขี้แยไป ถ้าหากท่านเชื่อแน่ว่าเบาะที่เขานอนเรียบร้อยดีแล้วให้กินอิ่มแล้ว ยุงก็ไม่รบกวนเขาแล้ว เขาร้องก็ร้องไปเถิด การร้องไห้ของเด็ก ๆ เป็นการขยายปอดและออกกำลังอยู่ในตัว อย่าไปยุ่งกับเขาเมื่อยังไม่ถึงเวลา นาน ๆ เข้า ก็ทำให้เด็กรู้สึกตัวว่า การร้องไห้ไม่ได้ประโยชน์อะไร เป็นการทำตนให้เหนื่อยเปล่า ๆ เขาก็จะกลายเป็นคนหนักแน่น ไม่เป็นคนมักร้องไห้ต่อไป

เวลาเป็นเรื่องสำคัญ การทำอะไรเป็นระเบียบ เป็นการเพาะนิสัยมีระเบียบแก่ลูกของท่านจึงขอฝากไว้สำหรับเป็นแนวคิด ในการเลี้ยงลูกของท่านด้วย.

"บรรดาพวกลูก ๆ ส่วนมากมักชอบให้ตามใจ
การตามใจนักมักเสียเด็ก ท่านผู้เป็นพ่อ—แม่
ควรฉลาดพอในเรื่องเช่นนี้"

"วัชราภรณ์"

"จงเตือน จงสอนลูกด้วยความเมตตาและเอ็นดูเสมอ
สิ่งแวดล้อม เกี่ยวกับลูกของท่านดีพอแล้วหรือ ?
อย่าใช้เสียงกระโชกโฮกฮากกับลูก ๆ เป็นอันขาด"

แม่พิมพ์ของลูก

ท่านพ่อแม่ ที่นับถือทั้งหลาย

โปรดฟังเรื่องรักลูกให้ถูกทางตอนต่อไป ในตอนก่อนได้พูดถึงเรื่องความรักของพ่อแม่ที่มีต่อลูก ว่ามีอย่างไรและจบลงด้วยเรื่องการให้อาหารแก่เด็ก ว่าควรให้อะไรและให้อย่างไร ได้พูดเพียงนิดหน่อย เพราะเรื่องนั้นมีทางศึกษาได้จากเอกสารขององค์การสงเคราะห์แม่และเด็กอยู่แล้ว ในวันนี้ จะพูดถึงเรื่องที่มารดาควรรู้ต่อไป ซึ่งเป็นเรื่องที่จะทำให้มารดาได้เข้าใจธรรมชาติของเด็กดีขึ้น

การที่เราจะเลี้ยงเด็กให้ได้ดีนั้น ผู้เลี้ยงต้องรู้ถึงความเป็นอยู่ ความต้องการของสิ่งนั้นอย่างถูกต้อง เช่น คนจะทำการเพาะปลูก ก็ต้องเรียนให้เข้าใจถึงเรื่องของที่ดิน เรื่องของฝนฟ้าอากาศเรื่องของพืชที่ตนจะเอามาปลูก คนเลี้ยงสัตว์ เช่น หมา เป็นต้น ก็ต้องรู้ธรรมชาติจิตใจของมัน จึงจะฝึกหัดมันให้ได้ถูกต้องเรียบร้อย ในสมัยนี้ มีคนเป็นจำนวนมาก ตื่นเลี้ยงหมาฝรั่งตัวโตบ้างเล็กบ้าง ซื้อขายกันในราคาแพง ๆ บางบ้านมีหลายตัว จนต้องมีหนังสือเกี่ยวกับการฝึกหัดหมาพันธุ์นั้นโดยเฉพาะและฝึกกันจนได้ดี คนบางคนฝึกลูกของตนให้เป็นคนดีไม่ได้ แต่สามารถฝึกหมาให้เป็นหมาดีได้ ที่เป็นเช่นนี้ เห็นจะเป็นเพราะเขาได้ทำการศึกษาจนเข้าใจถึงเรื่องนั้นนั่นเอง สิ่งใดที่เรามีความชำนาญแล้วเราก็สามารถทำได้อย่างเรียบร้อย ในการเขียนหนังสืออันเป็นบทความเกี่ยวกับเด็กนี้ ข้าพเจ้าได้ไปที่ห้องสมุดพุทธสถาน เพื่อค้นหาหนังสือเกี่ยวกับการอบรมเด็ก หาเป็นนานก็หาไม่ได้ มีหนังสือประเภทอื่น ๆ มากมาย ทำให้นึกขึ้นว่าคนไทยเรายังสนใจในปัญหานี้น้อยไป เพราะการสนใจในปัญหาประเภทนี้ น้อยไปนี่เอง ปัญหาประเภทนี้ เยาวชนจึงเป็นปัญหาหนักในบัดนี้

พ่อแม่ส่วนมากที่เลี้ยงลูกมาได้ ก็ทำไปอย่างเห็น ๆ เขาทำกันมาเท่านั้นหาได้อาศัยหลักการหรือวิธีการอย่างใดไม่ คนใดที่เลี้ยงลูกได้ดีมีประโยชน์ ถ้าหากถูกใคร ๆ ถามว่า เลี้ยงอย่างไรจึงมีลูกดี ๆ อย่างนั้น เขาก็ไม่สามารถจะตอบได้เพราะไม่ได้ทำสถิติอะไรไว้เลย บางคนร้ายไปกว่านั้น ไม่มีความสนใจอะไรเลย ปล่อยกันไปตามบุญตามกรรมเสียเป็นส่วนมาก โดย

คิดเสียว่า สุดแต่บุญกรรมของมันเถิด ความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่ผิด ที่ว่าเกิดแต่บุญกรรมนั้นก็หมายถึงเกิดจากการกระทำนั่นเอง เรื่องของเด็กเป็นผลจากการกระทำของพ่อแม่ เมื่อพ่อแม่เป็นตัวการให้เขาเกิดมาแล้ว ก็ต้องถือเป็นหน้าที่อันสำคัญที่สุด ในอันที่จะฝึกเขาเป็นคนดีต่อไปในกาลข้างหน้า

ทารกน้อย ๆ ที่นอนอยู่ในเบาะ เป็นผู้ใหม่ต่อโลก เป็นผู้มาเพิ่มจำนวนขึ้นในครอบครัวเป็นสัตว์เล็ก ๆ ที่น่าเอ็นดู น่าทะนุถนอม ยังเป็นผู้บริสุทธิ์ต่อโลกอันเต็มไปด้วยมายานี้ และเขาคือผู้นำความสบายใจมาสู่พ่อแม่ ญาติพี่น้องทุกถ้วนหน้า ดวงตาของเขาใสแจ๋ว ไม่มีแววของความชั่วร้ายแม้แต่น้อย ถ้าหากท่านสนใจดูกิริยาท่าทางของเขา ท่านจะรู้สึกสนุก รู้สึกทึ่ง รู้สึกสนใจ และรู้สึกร่าเริงปีติจนกระทั่งท่านลืมความเป็นอยู่ของตนเอง ลืมว่าเจ้าหนูกำลังเติบโตขึ้น แต่ตัวเรากลับแก่ชราลงไปมากแล้วลืมกระทั่งความลำบากตรากตรำอันเนื่องมาแต่การเลี้ยงเด็ก พ่อแม่ไม่เคยนึกเลยว่ามันเป็นภาระหนักน่าเบื่อหน่าย หรือเป็นกรรมในการมีลูกออกมาอย่างนี้ คนที่ไม่มีหนูน้อยไว้ชมเล่นเสียอีกกลับเหงา และนึกว่าตนมีกรรมแท้ ๆ ที่ไม่มีลูกกะเขา มันเป็นเรื่องบุญทำกรรมแต่ง เป็นงานของธรรมดาที่ใครๆ จะไปทำให้เป็นดังใจไม่ได้หรอก อย่าเป็นทุกข์เพราะเรื่องมี หรือไม่มีเลย ใครมีแล้วก็ทำหน้าที่เลี้ยงให้ดีใครไม่มีก็นึกว่าตนไม่มีก็แล้วกัน

อนาคตของเด็กน้อยในเบาะจะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับการสร้างของบิดามารดาเพราะมีคำกล่าวไว้ว่า "ธรรมชาติเป็นผู้ปั้นรูปให้เป็นรูปมนุษย์ มารดาบิดาเป็นผู้ปั้นนิสัยใจคอของเด็ก" ร่างกายของเด็กเกิดจากสรรพวัตถุที่มารดาบิดาให้มา ส่วนจิตใจหรือนิสัยนั้น ก็เกิดจากการอบรมของมารดาบิดาอีกเช่นกัน ถ้าหากว่าพ่อแม่ทำลูกให้เกิดออกมาแล้ว เขามิได้เอาใจใส่อบรมเลี้ยงดูเด็กนั้นจะเป็นเด็กที่สมบูรณ์ไปไม่ได้ ในหนังฝรั่ง เรื่องที่หมาป่าเอาเด็กไปแต่เล็ก ๆ แล้วเลี้ยงไว้จนเด็กโต พูดภาษาคนก็ไม่ได้ กิริยาท่าทางก็ไม่เหมือนคน อาหารการกินก็กินสิ่งที่คนเขาไม่กินกัน นั่นก็เพราะเขาได้รับการแนะบอกในทางนั้น ลูกของคนไทยบริสุทธิ์ร้อยเปอร์เซ็นต์ พอเกิดออกมาก็เอาไปให้ชาวจีนเลี้ยง เด็กโตขึ้นในสิ่งที่เป็นจีน ก็กลายเป็นจีนไปเท่านั้นเอง สิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัวเด็ก อาจทำเด็กให้เป็นอะไรไปก็ได้ พ่อแม่จึงต้องให้ร่างกายและจิตใจแก่เด็ก ในทางที่ถูกต้องไว้เสมอ

ชีวิตของเด็กน้อยต่างจากชีวิตของผู้ใหญ่มากมาย ชีวิตของเด็กเป็นชีวิตง่าย ๆ ที่สุดไม่มีมายาสลับซับซ้อนแต่อย่างใด และไม่เป็นอิสระแก่ตน คือต้องขึ้นอยู่กับมารดาบิดาพี่เลี้ยงนางนมตลอดเวลาเป็นเด็กที่ยังพึ่งตนเองไม่ได้ ส่วนชีวิตของผู้ใหญ่นั้น เป็นชีวิตที่มีความลึกลับ

ซับซ้อนมากขึ้น เป็นอิสระมากขึ้นโดยลำดับ ไม่ต้องอาศัยผู้อื่นเสมอไปก็ได้แล้ว และมีลูกไม้แปลก ๆ มากขึ้น แต่หนูน้อยที่นอนแบอยู่บนเบาะนั้น เป็นชีวิตที่เข้าใจง่ายที่สุด เขาไม่มีอะไรมากไปกว่า ความตรงไปตรงมาชนิดไม่เดียงสาเขายังมิได้รับเอาความเป็นมายาของโลกไปมอมใจของเขา เขาจึงแสดงอะไรออกมาอย่างตรงไปตรงมาเสมอเขานอนเป็นสุขร่าเริง ในเมื่อไม่มีอะไรมารบกวนร่างกายและจิตใจของเขา เขานอนยิ้มรับกับทุกคนที่เข้าใกล้ ยกมือยกขาตามวิสัยของเขา แต่ถ้ามีอะไรผิดปกติเกิดขึ้นแก่เขา เขาก็ต้องแสดงอาการไม่พอใจทันทีคือร้องไห้จ้าออกมาให้คนอื่น ๆ ทราบ ถ้าสังเกตให้ดีก็จะเห็นได้ว่า ถ้าเรายิ้มกับเขา เขาก็ทำอาการยิ้มด้วยกับเรา แต่ถ้าเราทำหน้าบึ้งเขาก็ทำบ้าง ถ้าเราทำท่าแลบลิ้นหลอกเขาบ่อย ๆ เขาก็ทำท่าเช่นนั้นได้ เขาทำทุกอย่างที่เขาได้รู้เห็นแต่เขาหาได้รู้ความหมายว่าทำไปทำไมกันไม่ ความไม่เดียงสาของเขานี่แหละทำให้เขารับทั้งความดีและความชั่วเอาไว้ในใจของเขา สิ่งที่เราเรียกกันว่า ความรักความเกลียด ความร่าเริง ความเหงาหงอยอะไรต่าง ๆ นานานั้น เด็ก ๆ เขายังตีความหมายไม่ได้เลย เขาแสดงออกเพราะเขาได้เห็น ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นเพียงการสะท้อนกลับเท่านั้น หาได้เกิดจากความรู้สึกในใจไม่ ชีวิตของเด็กจึงยังเปิดเผยและมองเห็นอย่างง่าย ๆ

ถ้าเราไปเที่ยวตามสวนผัก ที่เขาปลูกผักประเภทเป็นเถาและต้องมีไม้เป็นร้านให้เกาะจะเห็นว่าพวกไม้เถาเหล่านั้น ต้องโน้มเอียงไปหาไม้ที่จะเกาะจับเสมอไม่เท่าใดก็เกาะไม้นั้นได้สมหมาย คนโบราณจึงกล่าวเปรียบว่า พันธุ์ไม้เลื้อยย่อมจับสิ่งที่อยู่ใกล้เสมอ เราควรเรียกอาการชนิดนี้ว่าอำนาจความโน้มเอียงไปหาสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ ที่สวนพุทธธรรมมีพันธุ์ไม้เลื้อยมาก มันพยายามทอดยอดไปหาสิ่งที่มันจะเกาะได้เสมอ พอเกาะได้แล้วก็จับไว้แนน แผ่กิ่งก้านสาขาปกคลุมต้นไม้นั้นจนเต็มไปหมด เอาต้นไม้นั้นเป็นลำต้นของมันเสียเลย เรื่องของเด็กทารกก็เหมือนกัน สภาพของเด็กเป็นผู้ที่ต้องอาศัยผู้อื่นอยู่เสมอ จะอยู่โดยลำพังไม่ได้ จึงต้องหันเข้าหาใคร ๆ ที่อยู่ใกล้เขาตลอดเวลา และเป็นธรรมดาเมื่ออยู่ใกล้ผู้ใดก็ย่อมถ่ายทอดอะไร ๆ ที่คนนั้นมีอยู่ ไปไว้ในตัวเขาด้วย ลูกไม้หล่นไม่ไกลจากต้นเดิมที่ตรงนี้เอง

ความสามารถที่ไม่เดียงสาของเด็ก เป็นมูลฐานของความก้าวหน้าไปสู่ความสามารถอันมีเดียงสาต่อไป ถ้าหากความสามารถอันไม่เดียงสา ง่อนแง่นคลอนแคลนก็จะสร้างความสามารถอันมีเดียงสาให้พลอยเสียไปด้วย และถ้าไม่รู้เท่าถึงการ ไม่จัดการแก้ไขเสียโดยเร็วแล้วก็เพาะความเสียใจให้เกิดขึ้นในใจของเด็กได้ เพื่อมิให้การสายเกินไป มารดาบิดาผู้มีหน้าที่ดูแล

บุตร จึงควรระมัดระวังเด็กของตนอย่าให้ได้เห็นได้รับรู้ในอันไม่สมควรเป็นอันขาด ช่างทาสี เมื่อเขาได้ทาสีวัตถุใดแล้ว ถ้าสียังไม่แห้งเขาต้องระมัดระวังเป็นพิเศษ เพื่อมิให้อะไรเข้าจับสิ่งนั้นเพราะถ้าจับติดแล้ว ก็จะติดอยู่นั่นเอง เอาออกไม่ได้ ข้อนี้ฉันใด ในเรื่องของเด็กผู้มีความสามารถอันไม่เดียงสา ก็ดูดดื่มเอาอะไรง่าย ๆ ฉันนั้น และเมื่อดูดเอาแล้วก็ติดนาน อันอาจให้โทษแก่เด็กในภายหน้า ถ้าหากท่านไม่เชื่อในหลักการนี้ จะลองดูได้โดยทำท่าอะไร ๆ ให้เด็กดูบ่อย ๆ ไม่เท่าใดเด็กก็จะทำอย่างท่านทำ จงจำไว้ว่า เด็กมีความสังเกต ความจำอย่างว่องไวที่สุด และมีปกติอยากรู้อยากเห็นในทุกสิ่งที่ผ่านประสาททั้งห้าของเขา ถ้าหากเขาสามารถพูดออกมาเป็นถ้อยคำได้ ท่านคงตอบคำถามเขาไม่หวาดไหวทีเดียว และเมื่อเขาได้รู้ได้จำสิ่งใดไว้แล้วเขาจะจำได้จนตลอดชีวิต ข้อนี้เราทุกคนรู้ได้ ความรู้อันใดที่รับมาแต่เด็ก ๆ มันจะจำติดอยู่ในใจไม่ลืมเลือนเลยแต่ความรู้ที่ได้มาเมื่ออายุยี่สิบปี จำไว้ยากเต็มที สมองของเด็กยังไม่มีอะไรเข้าไปทำให้ยุ่ง จึงรับและเก็บอะไรได้ดีเสมอ เมื่อท่านทราบความจริงข้อนี้แล้ว โปรดระลึกไว้เสมอว่า "ลูกน้อยของฉันไม่มีความเป็นอิสระในตัวเอง ไม่เดียงสาในอะไร ๆ ฉันจึงต้องระวังลูกของฉันให้มาก ฉันต้องให้ความดีทั้งทางกายใจแก่เขา ให้มากที่สุดเท่าที่จะมากได้ อนาคตของลูกของฉันอยู่ที่ฉันเอง"

ถ้าพูดกันถึงสิ่งแวดล้อมของเด็ก มารดาบิดาเป็นสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้เด็กที่สุดเป็นผู้มีอิทธิพลสูงในทางชักจูงจิตใจของเด็ก ให้เป็นอะไรไปก็ได้ในทางพุทธศาสนาจึงมีคำกล่าวไว้ว่า มารดาบิดาเป็นครูคนแรกของบุตรธิดา เป็นผู้ถ่ายทอดอะไร ๆ ให้แก่บุตรธิดามากเหลือเกิน คนโบราณจึงกล่าวว่า "ดูช้างให้ดูหางดูนางให้ดูแม่" อันเป็นคำพังเพยที่ไม่มีใครคัดค้านได้แม้แต่น้อย

ปกติของเด็ก ๆ ยังไม่มีอะไรที่กล่าวได้ว่า เป็นมายา เป็นความเท็จ เป็นการหลอกลวงเป็นความขลาดความกลัว เป็นความริษยาอาฆาต ตามแบบที่ผู้ใหญ่มีกันส่วนมาก เขามีแต่การตรงไปตรงมาเท่านั้นเอง เรื่องของเขาจึงไม่สลับซับซ้อน เป็นเรื่องที่อ่านได้อย่างง่าย ๆ แต่ถ้ามีอะไรที่ผิดปกติขึ้นในใจของเด็กเช่น ความโกรธ ความริษยา ความขลาดกลัวต่าง ๆ เกิดขึ้นก็เกิดมาจากการรับมรดกจากมารดาบิดาหรือจากพี่เลี้ยง ผู้เป็นสิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัวเด็กนั้นแหละ เป็นการรับการถ่ายโดยมิได้ตั้งใจแต่ได้รับเอาและฝังไว้จนตลอดอายุของเด็ก ถ้าไม่แก้ไขเสียโดยเร็ว เหตุฉะนี้แหละ มารดาบิดาจึงเป็นตัวการสำคัญในความดีและความเสียของเด็ก

การอบรมบ่มนิสัยของเด็กมิใช่เป็นงานเบา การทำให้เด็กเกิดมานั้นไม่ยากดังสำนวนของนักเทศน์ผู้หนึ่งกล่าวว่า การทำคนไม่ยากอะไรดอก ประเดี๋ยวเดียวก็ได้แล้ว แต่การทำเขา

ให้เป็นมนุษย์นี่สิยากมาก ต้องใช้เวลานานจึงจะได้ผล มนุษย์คือผู้มีใจสูง พ้นจากระดับของชั่วร้าย การอบรมเด็กก็เพื่อสร้างนิสัยให้เด็กเป็นคนดีตามแบบที่เราต้องการ เป็นงานหนักมิใช่น้อย แต่เป็นหน้าที่ที่มารดาบิดาจะพึงกระทำ จึงไม่ควรเบื่อหน่ายต่องานนี้ จะมีความพอใจ เบิกบานใจ และทำเรื่อยไปด้วยความคิดชอบประกอบด้วยเหตุผลเสมอเถิด

วิธีการอบรมเด็กให้เป็นไปตามความประสงค์ของผู้เลี้ยง หรือมารดาบิดานั้นเป็นการยากที่จะวางหลักตายตัวลงไปว่า ต้องทำอย่างนั้นอย่างนี้ บอกได้แต่หลักสำคัญอันเกี่ยวแก่อำนาจทางจิตใจของเด็กเป็นการบอกไว้อย่างกว้าง ๆ ที่เหลือไว้ก็เป็นหน้าที่ของความฉลาดไหวพริบของมารดาบิดา และความเอาใจใส่ดูแล จงศึกษาธรรมดาของเด็กของท่านให้เข้าใจ แล้วคิดหาทางแก้ไขว่า ควรทำอย่างไรจึงจะเหมาะสมกับการเป็นอยู่ของเด็กนั้น ๆ ก็พอจะพบช่องทาง ในการที่จะอบรมเด็กของท่านให้เป็นคนดีได้

เรื่องที่ควรพูดย้ำกับท่านอีกหน่อย ก็คือว่า ท่านมารดาบิดาเป็นกระจกเงาของเด็ก เด็กของใครก็ถือเอาคนนั้นเป็นกระจกเงา เขารับเอาอะไรจากท่านทุกวินาที การกระทำอันใดของท่านต่อหน้าเด็กอย่านึกว่ามันจะไม่เป็นภาพประทับลงในใจของเด็ก และสร้างอะไรขึ้นในใจของเด็กเป็นอันขาด แต่จงนึกว่า การกระทำของพ่อแม่ คือการพิมพ์ภาพในใจของเด็กจึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเสมอ ลูกของท่านควรอยู่ในความรับผิดชอบของท่านเท่านั้น พี่เลี้ยงนางนมเป็นแต่ผู้ช่วยเหลือแต่ความรับผิดชอบอยู่ที่ท่านสองคน อย่าได้ละเลยต่อหน้าที่โดยตรงของท่าน เพราะผลที่เกิดขึ้นในอนาคต ตกเป็นของลูกท่านและตัวท่านเองทั้งหมด ถ้าลูกดี เขาก็ว่าพ่อแม่ให้การอบรมดี ถ้าเด็กชั่วเขาก็ว่า พ่อแม่มันไม่ดี ลูกมันจึงเป็นอย่างนั้น ขออย่าให้ท่านต้องร้อนใจในภายหลัง เพราะเขาด่าว่าพ่อแม่มันไม่ดี ในเรื่องการอบรมลูกเลย

กระจกเงา ที่ฝ้ามัว ท่านจะดูหน้า
ของท่านให้ชัดเจนแจ่มใสได้อย่างไร ?
แม่พิมพ์ที่เลอะเลือน เขาจะพิมพ์
หนังสือให้อ่านน่าดูได้อย่างไร ?
แม่คน, พ่อคน, ก็เฉกเช่นนั้น

"วัชรากร"

สัญชาตญาณของเด็ก

ท่านพ่อแม่ ที่นับถือทั้งหลาย

ในวันก่อนได้พูดถึงเรื่องเกี่ยวกับความโน้มน้อมของเด็กให้ท่านฟังแล้ว ข้อความในตอนก่อนได้ชี้ให้ท่านเห็นว่า เด็กเป็นผู้ไม่เดียงสา เขาสามารถรับอะไร ๆ จากผู้ใหญ่หรือสิ่งแวดล้อมได้เสมอ จึงเป็นความจำเป็นที่ท่านผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเด็กจะพึงระวังให้มากสักหน่อย อย่าได้กระทำอะไร ๆ ให้เด็กของท่านเห็นและรับไว้ในทางไม่ดีเป็นอันขาด วันนี้จะพูดถึงเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติของเด็กต่อไป

ในทางหลักพุทธศาสนาสอนให้เราเข้าใจว่า ชีวิตของคนเรานี้ประกอบด้วยสิ่งสำคัญสองประการคือ รูปกับนาม หรือกายกับใจ สิ่งสองประการนี้รวมกันเข้าประกอบเป็นคนมีชีวิต อาศัยมารดาบิดาเป็นผู้สร้างสรรค์ มารดาบิดาจึงเป็นเทพเจ้าผู้สร้างบุตรธิดานั่นเอง ร่างกายเป็นส่วนผสมอันเกิดจากนานาวัตถุมากมายหลายประการ และจะเป็นปกติอยู่ได้ก็เพราะมีวัตถุประกอบเช่นกัน เราจึงต้องกินอาหารเพิ่มความดำรงอยู่ของร่างกาย แต่สำหรับเด็กๆนั้นกินอาหารเพื่อความเติบโตของร่างกายด้วย การเลี้ยงร่างกายของเด็กมารดาบิดาทุกท่านได้ทำกันอยู่แล้ว ถึงแม้จะไม่ถูกต้องตามหลักการก็พอพาลูกของท่าน ให้เติบโตขึ้นมาได้ ส่วนการเลี้ยงทางใจยังบกพร่องอยู่มากคนเราจะมีชีวิตอยู่โดยเพียงแต่มีร่างกายไม่ได้ แต่ต้องมีใจประกอบเข้าด้วย ใจกับกายจึงจะอาศัยกันเป็นอยู่เสมอ อาหารที่ให้ก็ต้องมีทั้งทางกายทางใจอาหารทางใจ คือ การสอนการฝึกให้เด็กเป็นผู้มีใจดีใจงามตามหลักธรรม ถ้าพูดกันในแง่ของความจริงกันแล้ว เรื่องของใจเป็นเรื่องที่ต้องเอาใจใส่เป็นพิเศษเสมอ เพราะสิ่งทั้งหลายมาจากใจทั้งนั้น กิริยาอาการทางกายที่คนอื่นมองเห็นกันนั้น เป็นเครื่องส่อถึงน้ำใจ คำพูดที่ออกมาให้คนอื่นได้ยินก็ส่อแสดงถึงอาการของใจ ร่างกายเป็นฐานที่ตั้งและเป็นที่แสดงออกของจิตใจตลอดเวลา การระวังรักษา การอบรม การสร้างคนจึงสำคัญอยู่ที่การสร้างใจของเขาให้ดี

อาการเคลื่อนไหวของจิตที่ปรากฏออกมาในรูปต่าง ๆ นั้น มีทั้งที่เป็นมาโดยกำเนิดและทั้งเป็นเองในภายหลังโดยอาศัยสื่อคือสิ่งแวดล้อมและการชักนำของผู้ที่อยู่ใกล้ ๆ กับเขา เด็ก

อยู่ใกล้กับบุคคล หรือสิ่งใด เขามีอาการความเป็นไปอย่างที่บุคคลและสิ่งนั้น ๆ เป็นอยู่ จึงเป็นความจำเป็นอยู่บ้างที่เราจะต้องศึกษาถึงอาการของจิตพอเป็นแนวทางสำหรับส่องดูความเป็นไปของเด็ก เรื่องที่ควรรู้ก่อนคือเรื่องของสัญชาตญาณ (Instinct) อารมณ์ (Emotion) นิสัย (Habit) มารยาท (Charactor) ซึ่งจะได้อธิบายไปตามลำดับ

๑. **สัญชาตญาณ** เป็นคำพูดที่ไม่ค่อยชินหูผู้ฟังเท่าใดนัก เพราะเป็นศัพท์ใช้กันในเรื่องเกี่ยวกับจิตเป็นส่วนมาก โปรดฟังให้ดี คำว่าสัญชาตญาณ แปลว่า เกิดพร้อม ญาณ แปลว่า ความรู้ เอามารวมกันเข้าก็หมายถึง ความรู้ที่เกิดมากับใจตั้งแต่เกิดทีเดียว ไม่ต้องมีใครสอนให้รู้ ให้ทำก็ทำเองได้ เป็นเรื่องที่มีมาแก่ทุกตัวคน และเป็นเรื่องที่ทิ้งให้เด็ดขาดไปก็ไม่ได้ ได้แต่เพียงคอยควบคุมเข้าไว้มิให้แสดงอาการออกมามากเกินไปเท่านั้น ชาวโลกที่ขาดการอบรมในทางใด มักขาดการควบคุมสัญชาตญาณและกลายเป็นคนหยาบคายในสังคม เขามักทำอะไรแบบสัตว์ป่าเสมอ ส่วนบุคคลผู้ใดได้รับการศึกษาอบรมแล้ว ย่อมมีความละอายต่อการปล่อยสันดานเดิมของตนออกมา จึงกลายเป็นสุภาพชนที่น่าคบหาสมาคม ฉะนั้นใคร ๆ ที่ใคร่จะเป็นคนเจริญกับเขาก็จงเรียนรู้ไว้บ้าง แล้วพยายามควบคุมสัญชาตญาณของตน อย่าให้ออกมาจนเกินพอดีเป็นอันขาด สัญชาตญาณใหญ่ ๆ เท่าที่ควรรู้มีดังต่อไปนี้ คือ

ก. สัญชาตญาณแห่งการเลี้ยงชีพ สัตว์ที่มีชีวิตทั้งหมดย่อมอยู่ได้ด้วยอาหาร ความต้องการอาหารจึงเกิดติดมาตั้งแต่เกิด ลูกแมว ลูกหมาพอเกิดออกมาจากท้องแม่ก็คลำหานมแม่และดูดกินทันที แต่ลูกคนพอออกมาจากท้องแม่ก็ยังไม่ได้กินก่อน ต้องมีการล้างสิ่งสกปรกออกจากตัวเขา ต้องทำความสะอาดให้มารดา เขาจึงกินนมได้ตามความปรารถนา และต้องกินกันเรื่อยไปจนกระทั่งหมดลมหายใจ เกี่ยวกับการกินต้องมีการหาไว้กิน นี่เป็นสัญชาตญาณของสัตว์ทั่วไป

ข. สัญชาตญาณแห่งการสืบพันธุ์ เมื่อมีการเกิดแล้วก็ต้องมีการสืบต่อของชีวิตเรื่อยไป นามรูปของเราจึงยังไม่ดับสูญ แต่ถ้าหากว่าไม่มีการสืบต่อก็ถึงความแตกดับ สัญชาตญาณประเภทนี้ก่อให้เกิดความกำหนัด ความใคร่ในกามตัณหา ถ้าหากมิได้กล่อมเกลาหรือควบคุมให้ดีแล้วราคาของคนก็จะต่ำกว่าสัตว์เดรัจฉาน เป็นหมาเป็นต้น ความจริงหมาหรือสัตว์อื่น ๆ มันสนองความต้องการของสัญชาตญาณเป็นครั้งคราว เป็นฤดูกาล พอพ้นแล้วมันก็เฉย ๆ มิได้สนใจใยดีต่อไป แต่มนุษย์เรานี้มีกาลเวลาบ้างไหม ? มีความพอกันบ้างไหม ? คิดดูให้ดีแล้วบางทีก็น่าละอายแก่หมาอยู่บ้างสำหรับคนที่ขาดการควบคุมสัญชาตญาณข้อนี้

ค. สัญชาตญาณแห่งการระวังรักษา สัตว์ทุกตัวมีความรักต่อชีวิตกลัวต่อการทำร้ายเบียดเบียน พระพุทธองค์ตรัสไว้ในธรรมบทว่า "สัตว์ทั้งหลายย่อมสะดุ้งต่ออาชญาย่อมกลัวต่อความตาย จงทำตนเองให้เป็นเครื่องเปรียบเทียบแล้วอย่าทำให้ใคร ๆ เดือดร้อน เพราะมีความกลัวเจ็บตาย จึงเกิดความรู้สึกในอันที่จะรักษาตนให้พ้นภัย ต่อไปก็จะเกิดอาการต่อสู้ หรือถอยหนีตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น เด็ก ๆ บางคนมักตกใจง่ายในเมื่อได้เห็นหรือได้ยินเสียงอะไรดัง ๆ ก็ผวาหวีดทันที พี่เลี้ยงนางนมจึงต้องระวังอย่าให้เด็กเกิดอารมณ์กลัวขึ้นได้ในใจเขา

ฆ. สัญชาตญาณแห่งความถือตัวถือตน ข้อนี้คือฐานของการเห็นแก่ตนเองเป็นใหญ่ตนเองเป็นคนสำคัญดีงามเด่นกว่าคนอื่นเขาเสมอไป เป็นเหตุให้เกิดการวางภูมิว่าตนเป็นคนสำคัญ และก่อให้เกิดการเหยียบหยามบุคคลอื่นว่าต่ำกว่าตนทุกแง่ทุกมุม คนแบบนี้ถ้าเข้าไปในสถานที่ใดก็มักวางตนสูงไว้เสมอ ในภาษาธรรมะท่านเรียกว่า มีมานะสำคัญตนว่าเข้าบ้าง สำคัญตนว่าดีกว่าเขาบ้าง สำคัญตนว่าเสมอเขาบ้าง ล้วนเป็นบ่อเกิดความยุ่งยากในทางใจทั้งนั้น

ง. สัญชาตญาณแห่งการรวมหมู่ มนุษย์นี้เป็นสัตว์เมือง คืออยู่กันเป็นพรรคเป็นพวกไม่ชอบอยู่ตามลำพัง ปกติของทุกคนมักมีความโน้มเอียงเข้ากันอยู่เสมอ ถ้าเราไปดูตามสถานที่ที่มีงานจะเห็นว่า คนมักไปรวมกันอยู่เป็นหย่อม ๆ มีใครไปอยู่ก่อนสักคนสองคนก็มีคนตามไปรวมกันจนกลายเป็นหมู่ใหญ่ การรวมหมู่รวมพวกมักอาศัยสิ่งที่เหมือนกัน เช่นพูดแบบเดียวกัน นุ่งห่มแบบเดียวกันฐานะความเป็นอยู่พอคล้าย ๆ กัน เขาก็มาเข้าพวกกันได้เหตุนี้แหละ ประชาชนในโลกจึงมีหลายชาติหลายภาษาใครต้องถูกทอดทิ้งอยู่โดดเดี่ยวย่อมไม่สบายใจ เด็ก ๆ ที่ปล่อยให้อยู่คนเดียวมักเป็นเด็กที่เงื่องหงอย ขาดความว่องไวทั้งและทางกายและทางใจ ถ้าเขาได้เพื่อนเล่นสักคนหนึ่ง เขาจะมีความเบิกบานขึ้นมาทันทีจงสังเกตเวลาพ่อแม่ไปทำงานข้างนอก พอกลับมาถึงบ้านลูกน้อยก็โผเข้ามากอดคอทันที นี่คือ สัญชาตญาณของการรวมหมู่ที่เห็นกันง่าย ๆ

จ. สัญชาตญาณของการสะสม ก่อนถึงฤดูฝนเราเคยเห็นมดเป็นจำนวนมากเก็บของกินได้ไปไว้ในรัง ผึ้งจำนวนมากเที่ยวคลึงเคล้าเกษรดอกไม้ เพื่อนำเอาน้ำหวานไปเก็บไว้สำหรับลูกอ่อนที่เกิดมา กาดำ ๆ พอได้อาหารสักชิ้นก็มักเอาไปซ่อนไว้ก่อน เพื่อจะได้มากินกันทีหลัง การกระทำเช่นนี้เป็นวิธีการของสัญชาตญาณสะสมไว้ทั้งนั้น ยิ่งในหมู่มนุษย์ด้วยกันแล้วมีการสะสมเป็นการใหญ่ เก็บกันจิปาถะไม่รู้ว่าอะไรเป็นอะไร สัญชาตญาณตัวนี้ ถ้าไม่กล่อม

เกลาหรือควบคุมให้ดีแล้ว มักก่อให้เกิดความมักได้ และเบียดเบียนผู้อื่นมากเหมือนกัน หนูน้อยบางคนเริ่มเก็บของเล็กของน้อย พอเก็บไว้แล้วก็มักพูดว่า ใครอย่ามาแตะต้องของหนูนะ บางทีอาการหนักเลยไปถึงเอาเปรียบผู้อื่นโกงเขาร้อยแปดจนกลายเป็นโรคสะสมมรดกไว้ให้ลูกหลานโดยการโกงมีหลายประการต่าง ๆ ดังที่เราเห็น ๆ กันอยู่ในสมัยนี้

สัญชาตญาณที่กล่าวมานี้ไม่ละเอียดแท้ เอากันแต่พอเป็นแนวทางสำหรับรู้อาการของใจไว้บ้างเท่านั้น เพื่อจะได้หาวิธีกล่อมเกลาให้เป็นไปในทางที่ถูกที่ควรไม่ปล่อยไว้จนกลายเป็นคนเสีย และจะมีความไม่สบายใจในภายหลังโทษที่เกิดจากความไม่เข้าใจไม่ทำการแก้ไขนั้น แผ่กว้างออกไปถึงประเทศชาติและสังคมทั่วไปด้วยจึงใคร่ขอให้พ่อแม่ทั้งหลายพึงสำเนียกไว้สักหน่อย

๒. **อารมณ์** เป็นคำพูดที่เราได้ยินกันบ่อย ๆ พ่อคนนั้นมีอารมณ์ดี หมายถึงใจเย็น แม่คนนั้นอารณ์ร้ายมาก ก็หมายถึงคนใจร้อนชอบเถียงชอบด่าเสมออารมณ์จึงหมายถึงความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับใจ เมื่อใจได้รับรู้สิ่งใดสิ่งหนึ่งทางประสาททั้งห้า แล้วเกิดอาการบางอย่างขึ้นในใจ อาการนั้นเรียกว่าอารมณ์ อารมณ์นี้มีสัญชาตญาณเป็นมูลฐานเสมอ เช่นเราเห็นรูปของเพศที่ตรงกันข้ามกับเราก็เกิดความพอใจอยากเข้าไปถามว่า เธอคือใครมาจากไหน ก็เพราะสัญชาตญาณในการสืบพันธุ์เป็นมูลฐานแปลงรูปเป็นความใคร่ อยากได้ในรูปนั้น อารมณ์เป็นเรื่องที่สามารถป้องกันมิให้เกิดขึ้นได้ ทำลายก็ได้โดยการปฏิบัติทางภาวนา

๓. **นิสัย** เป็นสิ่งที่เกิดมาจากการฝึกฝน เช่นคนขยันก็เพราะฝึกฝนในทางนั้นคนเกียจคร้านก็เพราะฝึกฝนในทางเกียจคร้าน ทำสิ่งใดบ่อย ๆ ก็ก่อให้เกิดเป็นนิสัย นิสัยบางทีก็เกิดจากการถ่ายทอดจากมารดาบิดาหรือผู้ที่อยู่ใกล้ เพราะเด็ก ๆ มีปรกติโน้มเอียงในทางรับง่ายอยู่แล้ว การปลูกฝังนิสัยให้เด็กจึงอยู่ที่ตัวอย่างของผู้ใหญ่ ท่านผู้หนึ่งเป็นคนขยันตื่นแต่เช้าและทำงานถางป่าในสวนทุกวันเป็นนิจลูกชายก็ตื่นเหมือนพ่อ จับมีดไปถางป่าแบบพ่อเหมือนกันนิสัยติดกันได้อย่างนี้ท่านเองมีนิสัยอย่างไรเล่าดีหรือเลว ระวังมันจะติดเอาลูกของท่านเข้านะ

๔. **มารยาท** หมายถึงกิริยาท่าทางที่แสดงออกมาทางกาย ทางถ้อยคำ ให้เห็นได้อย่างชัดเจน มารยาทเป็นอาการส่อแสดงถึงนิสัยของผู้แสดงเสมอ เช่นคนมีนิสัยหยาบก็พูดคำไม่สุภาพ กิริยาอาการก็หยาบโลนไม่น่าดู จะยืนเดินนั่งนอนไม่มีระเบียบของผู้ดี ในทางตรงกันข้าม ถ้าเขามีนิสัยดีมารยาทก็ดีตามไปด้วย

ในการอบรมเด็ก จึงต้องเรียนรู้อาการเหล่านี้ไว้ให้ชัดเจน แล้วคอยสังเกตแก้ไขอาการของเขาให้ดีขึ้นให้จำสูตรง่าย ๆ ว่า "สัญชาตญาณเป็นมูลฐานของอารมณ์ อารมณ์เป็นมูลฐานของนิสัย" และนิสัยเป็นมูลฐานของมารยาทอันปรากฏออกมาแก่คนอื่นนี่แหละ คือบุคลิกลักษณะของบุคคลใครจะดีจะชั่ว ก็เพราะเหตุดังกล่าวมาและเหตุที่สำคัญที่สุดอยู่ที่บิดามารดาจึงควรระมัดระวังเป็นพิเศษเสมอในเรื่องการสร้างนิสัยให้แก่บุตรธิดาของตน

ตามที่กล่าวมานี้เป็นการบอกแนวทางให้ท่านทราบถึงเนื้อแท้ของคน จะได้เข้าใจถึงกิริยาอาการที่เด็กของท่านแสดงออกมาไม่ว่าในรูปใด ๆ ถ้าท่านเห็นว่าการแสดงออกของเด็กจะเป็นมูลฐานของความเสียหาย จะสร้างนิสัยไม่ดีให้เกิดแก่เขา ท่านจงหาทางป้องกันอย่าให้เขาได้กระทำเช่นนั้นต่อไป ปกติของคนเราทั่วไปนั้นมีการระบายออกอยู่เสมอ จะเก็บอะไร ๆ ไว้ในใจเสมอย่อมเป็นการยาก เพราะการเก็บไว้มาก ๆ อาจจะทำให้เกิดอารมณ์คลั่งได้ เมื่อเกิดการคลั่งขึ้นแล้วก็ติด ผลที่สุดกลายเป็นคนใจแตก เพราะอารมณ์คั่งค้างนั้น การที่จะกักไว้จึงไม่เหมาะเราต้องหาวิธีชดเชย หรือระบายออกโดยทางใดทางหนึ่ง อันเป็นทางที่ถูกที่ควร เหมือนกับสายน้ำที่ไหลมาจากที่สูง ถ้าเพียงแต่ทำทำนบกั้นไว้ บางทีน้ำแรงพังทำนบหรือตลิ่งไปก็ได้ แต่ถ้าเรากั้นแล้วขุดทางระบายให้ไหลออกหลาย ๆ ทาง ก็จะได้น้ำไปทำประโยชน์มากตลิ่งก็ไม่พัง ทำนบกั้นน้ำก็ไม่เสียฉันใด ในเรื่องของเด็กก็ฉันนั้น ผู้ปกครองหรือมารดาบิดาที่ฉลาด ควรหาทางชดเชยให้แก่เขา อย่าให้เขาหาเอาเองตามใจชอบเพราะปัญญาของเขาไม่พอที่จะเห็นว่าอะไรดีอะไรเสีย ผู้ใหญ่ควรเป็นหูเป็นตาให้เขาอย่างแท้จริง ก็พอมีทางชดเชยการแสดงออกในทางเสียได้มาก จึงขอฝากให้ท่านทั้งหลายนำไปคิดเป็นการบ้านในวันอาทิตย์ และใช้บทเรียนนี้สังเกตดูกิริยาอาการของลูกท่านเสมอเถิด ลูกจะดีหรือเสียอยู่ที่พ่อแม่นั้นเอง.

โบราณว่า

"หนามแหลม ไม่มีใครเสี้ยม
มะนาวกลมเกลี้ยง ไม่มีใครกลึง"

"วัชรากร"

อย่าใช้อารมณ์กับเด็ก

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

วันหนึ่งข้าพเจ้าเดินผ่านไปทางถนนสายหนึ่ง บังเอิญได้เห็นสิ่งที่ไม่นึกว่าจะได้เห็น มันเป็นภาพที่ติดตาข้าพเจ้าอยู่เป็นเวลานาน มันทำให้ข้าพเจ้าคิดมากถึงเหตุการณ์ในวันนั้น และคิดเลยไปถึงอะไรต่ออะไรอีกหลายอย่าง ท่านลองทายดูทีว่ามันเป็นภาพอะไรกัน คงทายไม่ถูกดอก เพราะท่านไม่เห็น ความจริงภาพเช่นนี้เป็นภาพที่ปรากฏอยู่ในทั่ว ๆ ไป หากแต่ว่าท่านทั้งหลายขาดความเอาใจใส่เท่านั้นเอง ขอนำเหตุการณ์มาเล่าให้ท่านฟังไว้บ้าง มันเป็นละครตอนหนึ่งที่แสดงกันอยู่ทั่วไป

ฉากละครเปิดขึ้นที่บ้านน้อย ๆ หลังหนึ่ง เป็นบ้านเล็ก ๆ ที่บอกถึงฐานะของเจ้าบ้านว่าเป็นคนหาเช้ากินค่ำ ดูเข้าไปภายในบ้านก็ไม่เห็นมีอะไรมากนัก อันเรียกได้ว่าเป็นเครื่องประดับบ้าน พ่อบ้านคงออกไปทำธุระข้างนอก อยู่แต่แม่บ้านซึ่งกำลังมีท้องอยู่ขนาดเจ็ดเดือนเห็นจะได้ มีเด็กน้อยคนหนึ่งเป็นชายอายุยังไม่ถึงสองขวบ กำลังได้รับการขู่เข็ญจากมารดา เด็กน้อยร้องดิ้นรนด้วยความเจ็บปวด เพราะไม้เรียวที่มารดาหวดลงไปโดยไม่ได้เลือกที่ หวดเอา ๆ ตามความพอใจ เด็กน้อยได้แต่ดิ้นรนร้องให้ก้องบ้าน ดูเหมือนว่ามารดาจะเป็นคนหูตึงหรือหนวกไปเพราะกำลังโทสะ จึงหาได้ยินเสียงเด็กร้องไม่คงทำการตีต่อไป ตีจนกระทั่งตนเหนื่อยและหนูน้อยนอนนิ่งไปด้วยความปวดร้าว เขาร้องไม่ออกนอกจากทำเสียงครางเบา ๆ เท่านั้น เสียงแม่ยังบ่นต่อไปว่า เออกูห้ามแล้วมึงไม่หยุด ลูกอะไรก็ไม่รู้ พูดกันไม่รู้เรื่องน่าจะตีเสียให้ตาย ขณะพูดก็ทำหน้าชนิดที่วาดให้เป็นมนุษย์ยากเต็มที่ หนูน้อยคนนั้นทำความผิดอะไรหรือจึงถูกลงโทษขนาดนั้น ได้ความว่าเขาซุกซนทำจานข้าวแตกไปใบหนึ่ง ของไม่มีอยู่แล้วมาแตกเสียอีกแม่เลยพาลโกรธใหญ่ จึงทุบตีเอาจนบอบช้ำ นึกแล้วก็น่าสงสารเหลือเกินมันเป็นความผิดของเด็กน้อยหรือ ?

ในการที่จานต้องแตกลงไป ท่านทั้งหลายลองคิดสักหน่อยเถิด หนูน้อยไม่มีความรักในจานใบนั้นหรือจึงทำแตก หรือว่าเธอแกล้งโยนเล่นเป็นร่อนรูปจึงแตก เปล่าทั้งนั้น หนูน้อย

ทานข้าวในจานหมดแล้วก็ถือจานไปที่ล้างน้ำ ต้องการทำอย่างที่ผู้ใหญ่ทำ เพราะเธอเคยเห็นผู้ใหญ่ทานข้าวแล้วก็ไปล้างจานกัน เธออยากทำบ้างแต่มือของเธอยังไม่แข็งแรงพอ จานจึงตกแตก เธอมิได้แกล้งทำสักนิดเดียว มารดาของเธอขาดการเรียนรู้ในนิสัยของเด็ก ขาดความยั้งคิด มารดาเป็นคนเจ้าอารมณ์เกิดโทสะและทุบตีร่างน้อย ๆ อย่างลืมตัว

ถ้าวิเคราะห์ดูการกระทำของมารดาแล้ว มีมูลฐานหลายอย่าง เช่นความลำบากยากจนในครอบครัว สามีไม่ค่อยอยู่บ้าน ไม่ทำงานหาเงินมาเลี้ยงลูกเมีย ทำได้บ้างนิดหน่อยก็เอาไปกินเหล้าเสียบ้าง เอาไปซื้อสลากกินแบ่งซึ่งตนไม่ได้รับส่วนแบ่งเสียบ้าง ปัญหาการครองชีพในครอบครัวก็มีมากขึ้นทำให้แม่บ้านใจคอไม่ดี คนเราถ้าพื้นฐานในใจไม่ดีอยู่แล้วเกิดอะไรกระทบนิดหน่อย ก็เป็นฟืนเป็นไฟเผาตนเองทันที ผลร้ายไปตกอยู่กับหนูน้อยผู้ไม่รู้อิโหน่อิเหน่เขาคงบาปในชาติก่อนจึงได้มาเกิดในท้องของมารดาอย่างนั้น เขาคงเป็นคนมีกรรม จึงมีพ่อแม่ที่ไม่เอาถ่านในความเป็นอยู่ของครอบครัวอย่างนั้น ทุกคนต้องรับผลกรรมของตนด้วยกันทั้งนั้น นึกถึงธรรมะค่อยปลงตกไปหน่อย แต่ก็เป็นประโยชน์ทางใจของผู้ปลงคนเดียว หนูน้อยที่ต้องทนทุกข์ยังมีอยู่อีกมาก จึงใคร่พูดกับท่านผู้ฟังเสียบ้างในเรื่องเกี่ยวกับการลงโทษเด็ก ๆ ของท่าน

จะเล่าความจริงให้ท่านฟังเกี่ยวกับตัวของข้าพเจ้าเอง ในสมัยข้าพเจ้าเป็นเด็ก ข้าพเจ้าไม่ชอบการดุด่าและเฆี่ยนตี ชอบความสุภาพอ่อนโยน ถ้าถูกดุวันไหนก็ทานอาหารไม่ได้เอาทีเดียว คุณแม่ท่านรู้ดีท่านจึงมิได้ดุด่ารุนแรง ถ้าโกรธมักเพียงใช้ฝ่ามือตบตะโพกสองสามแปะเท่านั้น คุณพ่อไม่เคยเฆี่ยนตีเลยจนข้าพเจ้าโต ถ้าทำอะไรผิดท่านมักสอนในเวลากลางคืน หรือบางทีก็บ่นให้รู้สึกว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการผิด ข้าพเจ้าจึงเป็นเด็กดีมีความสุขในอ้อมแขนของคุณพ่อคุณแม่ แต่พี่สาวของข้าพเจ้าคนหนึ่งมักดุเสมอ ดุข้าพเจ้าทีไรก็ถูกคุณแม่ห้ามทุกทีว่า อย่าดุน้องพูดกันดี ๆ ต่อมาก็ต้องไปอยู่วัดกับหลวงลุง หลวงลุงท่านเป็นคนเจ้าระเบียบ และพูดน้อย ดูอาการท่านเคร่งขรึมตลอดเวลา ไม่ค่อยพูดอะไรกับใครท่านเดินตามแนวเก่า คือต้องบังคับกันเสมอ ข้าพเจ้าเกิดความลำบากใจ ความจริงท่านทำด้วยความรักแต่เด็ก ๆ ไม่รู้เลยทำให้เกิดกลัวและหนีจากวัดบ่อย ๆ หนีไปก็ไม่พ้นถูกนำกลับมาอีก และถูกเฆี่ยนเป็นการใหญ่ พอเผลอก็หนีอีก เป็นอย่างนี้บ่อย ๆ จนอยู่กันไม่ได้ แม้คุณพ่อคุณแม่จะนำกลับไปอีกก็ไม่ยอมไปเกิดโรคกลัวต่อไม้เรียวเต็มที่ ต้องย้ายที่ใหม่คือเข้าโรงเรียน ได้เรียนมาดีในชั้น ป. ๑—๒ พอถึง ป. ๓ คุณ

ครูที่สอนท่านเคร่งครัดและตีเก่งอีก โรคเก่าเข้ามาอีก หนีโรงเรียนต่อไป เขาจับมาส่งถูกครูถามว่าทำไมหนีโรงเรียน บอกคุณครูว่ากลัวไม้เรียวที่ครูตีบ่อย ๆ คุณครูหัวเราะ และบอกว่าต่อนี้ไปไม่ตีแล้วขอให้มาโรงเรียนทุกวันเถิด ข้าพเจ้าก็มาโรงเรียนทุกวัน ครูก็ไม่ตีดังแต่ก่อน การเรียนก็ดำเนินไปจนสอบไล่ได้ผ่านชั้นประถมไป

ท่านผู้ฟังคงนึกว่าเรื่องส่วนตัวเอามาเล่าทำไม ที่เล่ามาเพื่อให้เห็นโทษของการลงโทษในทางที่ตึงเกินไป ตามปกติคนเรามีสัญชาตญาณแห่งความกลัวด้วยกันทั้งนั้น ถ้าเราเอาวิธีทำให้กลัวมาใช้เป็นการกระทำที่บังคับจิตใจของเด็กมากเกินไป จิตใจของเด็กก็หดหู่ ไม่อยากทำอะไร ไม่อยากอยู่บ้านมองเห็นพ่อแม่ผู้ปกครองเป็นศัตรูไป ทำให้ตีตนออกห่าง และห่างออกไปจนเสียคนไปก็มาก เด็ก ๆ ตามแถวหน้าโรงหนังมาจากครอบครัวที่พ่อแม่ใช้วิธีขู่เข็ญไม่น้อย คนที่มีนิสัยมักโกรธเหี้ยมโหดดุร้าย ถ้าสืบดูประวัติให้ดีก็จะพบว่ามาจากพ่อแม่ที่ดุร้าย ฉะนั้นการลงโทษเด็กจึงเป็นเรื่องที่ต้องระมัดระวังให้มากสักหน่อย พ่อแม่บางคนพอเห็นลูกกระทำผิดก็ไม่มีการยับยั้งเลย ฟาดเปรี้ยงเข้าให้ไม่เลือกที่ สุดแต่จะถูกตรงไหน บางทีเด็กต้องเสียหู เสียตา เพราะการลงโทษแบบนั้นขอให้คิดไว้ในใจก่อนว่า เด็กไม่เดียงสาเขายังไม่รู้ชัดว่าอะไรถูกหรือผิด เขาทำอะไรมักตามผู้ใหญ่เสมอ ผู้ใหญ่นี่แหละเป็นผู้ควรถูกเฆี่ยนก่อนเพราะแสดงละครไม่ดีให้เด็กเห็น แล้วตนไม่สำนึกว่าตนผิดไปลงโทษเด็กด้วยอำนาจโทสะ เป็นการกระทำที่ใช้ไม่ได้ จงจำไว้ในใจว่า ถ้าเกิดความโกรธอย่าลงโทษเด็กเป็นอันขาด เพราะการลงโทษเด็กขณะนั้นขาดความรู้สึกผิดชอบ มักลงโทษเกินกว่าเหตุไปเสมอ

วันก่อนอ่านหนังสือพิมพ์พบข่าว เรื่องผู้หญิงทรมานเด็กด้วยวิธีการต่าง ๆ อันเป็นเรื่องทารุณทั้งนั้น คนแบบนี้เขาเรียกว่ายักษิณีไม่ใช่หญิงธรรดา บางคนโกรธจัดถึงกับพูดว่าเดี๋ยวแม่กินเนื้อเสียนี่ อย่างนี้มิใช่ถ้อยคำของคน แต่เป็นถ้อยคำของมารร้ายที่เข้ามาแทรกแซงอยู่ในใจแล้ว อย่าปล่อยให้มารร้ายมาลงโทษลูกของท่านเลย จงขับเจ้ามารร้ายออกไปเสียจากใจของท่านเสียก่อนเถิด เราทำโทษเด็กเพื่ออะไร เป็นปัญหาที่ควรถามก่อน คำตอบก็มีว่า เพื่อให้เข็ดหลาบจักไม่กระทำผิดแบบนั้นต่อไป จุดหมายอยู่ที่ให้เขารู้ตัวว่าเขาผิด และจะไม่ทำความผิดต่อไปอีก เอาละเป็นอันได้ความแล้ว ลองคิดต่อไปอีกว่า ไม่มีทางอื่นบ้างเชียวหรือที่จะทำให้ลูกน้อยรู้ว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการผิด มีอยู่ถมไปที่จะทำได้โดยไม่ต้องเฆี่ยนตีกัน ในประการแรกเราควรจะค้นหาสมุฏฐานเสียก่อนว่า ทำไมเด็กจึงชอบทำอย่างนั้น ทำไมเด็กจึงประพฤติแบบที่

ผู้ใหญ่เรียกว่าซุกซน ความซุกซนของเขาเป็นความเสียหายหรือ ลองหัดค้นเหตุผลดูบ้าง ในข้อที่เด็กทำอะไรผิดไปนั้น เราควรนึกไว้ก่อนว่าทำไมเขาจึงทำอย่างนั้น เขาคงได้เห็นตัวอย่างแบบนั้นจากใครสักคนหนึ่ง ถ้าพบว่าตัวอย่างอยู่ที่ใครจงตัดต้นตอ ทำลายตัวอย่างเสีย สมมุติว่าพี่เลี้ยงเป็นตัวอย่าง ก็อย่าให้เขาทำให้เด็กเห็นต่อไป นี่วิธีหนึ่งเรียกว่าเอาแบบชั่ว ๆ ไปเสียให้ห่าง ต่อไปควรพูดกับเด็กดี ๆ อ่อนหวานพูดให้เขารู้การกระทำเช่นนั้นเป็นความชั่ว คนชั่ว พ่อแม่ไม่รักการกระทำเช่นนั้น ลูกอยากให้พ่อแม่รักไหม ถ้าอยากให้พ่อแม่รัก ขอลูกอย่าทำอย่างนี้ต่อไปหนา นี่คือการเตือนมิให้เขาทำผิด คนทำผิดมักอาศัยเครื่องยั่วให้ทำผิด อยู่เฉยๆ จะทำความผิดหาได้ไม่ จงมองหาเครื่องยั่วให้เด็กทำผิดให้พบ และนำออกไปให้ห่าง เด็กก็คงไม่ทำความผิดในรูปนั้นอีกต่อไป ผู้ใหญ่ก็ไม่ต้องลงโทษให้เด็กเสียกำลังใจ เด็กก็ไม่ต้องเจ็บเนื้อหนังเพราะความผิดนั้น ๆ

เรื่องความซุกซนของเด็ก เป็นเรื่องที่ผู้ใหญ่รำคาญอยู่มาก และมักบ่นว่าแหม! อ้ายหนูนี่มันซนจริง ยายหัวหมุนทุกวัน เรามักได้ยินคุณย่าบ่นเสมอ เด็กอีกคนหงิมเหมือนตุ๊กตาคุณยายก็ชอบใจ ความจริงเรื่องของเด็กต้องไม่อยู่นิ่งก็ไม่ใช่เด็ก ธรรมดาเด็กกำลังก้าวหน้าเจริญทั้งกายทั้งใจ ถ้าเขาไม่เคลื่อนไหว อวัยวะก็ไม่เจริญงอกงาม ความซนจึงเป็นสมบัติของเด็กประการหนึ่ง แต่พี่เลี้ยงหรือบิดามารดาไปเอาใจใส่เขามากเกินไป คอยช่วยเหลือเขามากเกินไปจนเด็กไม่ต้องทำอะไร อย่างนี้ก็ไม่ถูก คนเลี้ยงมีหน้าที่เพียงแต่ดูเด็กไว้เท่านั้น ดูอย่าให้เขามีอันตราย ให้เขามีเสรีบ้าง เราก็ไม่บ่นว่าเด็กซุกซน แต่ต้องมีระเบียบ มีทางชดเชยให้เขาบ้าง เด็กที่เดินได้แล้ว ก็ชอบเดินเป็นธรรมดา ให้สังเกตคนที่หัดถีบรถจักรยานได้ใหม่ ๆ เขาต้องถีบตลอดเวลาที่เขามีรถพอจะถีบได้ เขาถีบเพื่อให้เกิดความชำนาญนั่นเอง เด็กที่เดินก็ใคร่ที่จะเดินมาก ๆ เป็นธรรมดา จงมีที่ให้เขาได้เดินอย่างสบาย ไม่มีอะไรที่จะเกิดความเสียหายแก่เขา เขาก็คงไม่ซุกซนออกนอกทางไปไหน ความลำบากตรงที่เราไม่มีห้องสำหรับเด็ก ผู้ใหญ่นั่งนอนตรงไหนเอาเด็กมาไว้ตรงนั้นด้วย ก็ในห้องนั้นมีของหลายอย่างหนูน้อยเขาอยากจะดูว่ามันเป็นอะไร เขาเห็นนาฬิกาเดินติ๊ก ๆ เขาก็สงสัย อยากเปิดดูว่ามันมีอะไรอยู่ข้างในจึงได้มีเสียงดังอย่างนั้น เราจะไปว่าเขาซุกซนอย่างไร เขาทำถูกตามวิสัยของเขาแล้ว เราผู้ใหญ่ทำผิดเองที่ปล่อยเขาไว้ในห้องที่เต็มไปด้วยสิ่งที่เด็กไม่รู้ไม่เข้าใจ

เคยเห็นลูกฝรั่ง พ่อแม่ไปทำงาน ปล่อยเด็กไว้ในห้องคนเดียวกับของเล่นเล็ก ๆ น้อย ๆ หนูน้อยก็ยุ่งอยู่ในห้องนั้นไม่ไปไหน ถึงเวลาอาบน้ำ กินอาหารก็มีผู้ใหญ่มา พาไปให้กินให้อาบ จบแล้วก็เข้าห้องต่อไป เด็กก็อยู่ได้เรียบร้อยไม่ยุ่งไม่กวนพ่อแม่แต่ประการใด ของเราโดยมากคอยอุ้มอยู่ตลอดเวลา คอยเอาใจใส่อยู่ตลอดเวลา ว่าที่จริงก็เป็นการกระทำที่ผิดอยู่มาก เหมือนกันแต่ทำกันจนชินจึงมองไม่เห็น จึงใคร่ขอแนะนำว่า อย่าถนอมเด็กของท่านเกินไป ปล่อยเด็กให้เขามีอิสระเสรีบ้างให้เขาได้อยู่ตามลำพังเขาบ้างในห้องของเขา เด็กก็จะเรียนรู้ในเรื่องพึ่งตัวเองเป็นลำดับ ถ้าลูกของท่านชอบเคลื่อนไหวที่ท่านเรียกว่าซุกซน ก็จงแก้ด้วยวิธีมีอะไร ๆ ให้เขาได้เล่นเป็นกีฬาบ้าง ถ้าเขามีของเล่น มีเครื่องบริหารกายอยู่ แล้วใจของเขาก็คงเรียบร้อยไปได้ ผู้เลี้ยงเด็กจึงไม่ต้องวิตกเรื่องเด็กซน เพราะเด็กซนมีสมองดีว่องไว แต่ควรวิตกถึงเด็กหงิม ๆ เป็นผ้าพับ จะเป็นคนเฉื่อยชาในกาลข้างหน้าและอย่าได้ลงโทษเด็กที่ท่านเรียกว่าซุกซนเลย จงพยายามกล่อมความซนของเขาให้เข้าแนวทางดีกว่า ซึ่งไม่ยากอะไรนัก

ขอให้จำเป็นหลักสำหรับบทนี้ว่า การลงโทษเด็กด้วยอำนาจโทสะเป็นสิ่งไม่ควรทำ เด็กทุกคนไม่อยากกระทำผิด แต่ทำไปเพราะความไม่รู้ จงให้เขารู้เสียว่าอะไรผิดและเขาจะไม่ทำสิ่งนั้นเป็นอันขาด เพราะปกติของเด็กอยากให้ผู้ใหญ่รักตน ถ้ารู้ว่าทำอย่างนั้นผู้ใหญ่ไม่รัก เขาก็คงเลิกไปเอง ความรักความเมตตาต่อกันเป็นแนวทางของความดีอันยั่งยืน

— *นิสัยเลียนแบบ ไม่ใช่มีแต่ผู้ใหญ่ แม้เด็ก ๆ ก็ชอบ*

— *ระวัง ! อย่าให้ "เกษรคือความดี"* หลุดออกไปจากลูกของท่าน

— *ถ้าเกษรคือความดี หลุดจากลูกแล้ว จะกลายเป็นเด็กดื้อไป*

ฝึกเด็กให้กินเป็นเวลา

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

เรื่องที่จะพูดกันในวันนี้ ท่านผู้ฟังอาจรู้สึกกระทบกระเทือนใจบ้างนิดหน่อย ข้าพเจ้าต้องขออภัยต่อท่านทั้งหลายด้วย เพราะข้าพเจ้ามีความรักและหวังดีต่อทุกท่าน ข้าพเจ้ามาอยู่กับพวกท่าน เพื่อนำท่านให้เดินทางถูก เพื่อแก้ไขความบกพร่องของท่านให้เป็นความดีงาม ถ้าเห็นอะไรบกพร่องเกิดขึ้นในตัวท่าน ในหมู่คณะของท่านถ้าข้าพเจ้าทำเฉยเมยไม่บอกให้ท่านทราบว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นสิ่งไม่ดี ข้าพเจ้าก็กลายเป็นคนไม่ซื่อตรงหลักธรรมะ ที่พระพุทธองค์ได้สอนไว้ เป็นคนทรยศต่อพระพุทธบิดาของชาวเรา ข้าพเจ้าจึงใคร่รักษาความดีไว้เสมอ จึงได้ทำตนเป็นนักติเรื่อยมาในเรื่องที่สมควรติ สิ่งที่หนุนให้ข้าพเจ้าทำเช่นนี้ไม่มีอะไรนอกไปจากความปรารถนาดีต่อพี่น้องทั้งหลายเท่านั้น ขอพี่น้องผู้ฟังจงเข้าใจตามนี้ด้วย ข้าพเจ้าจะเริ่มเรื่องละโปรดฟังกันให้ดีเถิด

เมื่อวันเพ็ญเดือนสิบ ทางยุวพุทธิกสมาคมได้ขอร้องให้บิดามารดาผู้ปกครองเด็กมาประชุมกันที่พุทธสถาน เพื่อฟังคำแนะนำคำตักเตือนในเรื่องเกี่ยวกับเด็กโดยเฉพาะ เพราะปัญหาเรื่องเด็กเป็นปัญหาใหญ่ เป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดผลในอนาคตและการแก้ปัญหาประเภทนี้ต้องอาศัยการร่วมแรงร่วมใจกันจัดทำ จึงจะบรรลุถึงจุดหมายปลายทางได้ คณะยุวพุทธจึงได้นัดหมายให้บิดามารดาผู้ปกครองเด็กได้มาอยู่กันที่ยุวพุทธสถาน ในวันนั้นตัวข้าพเจ้าต้องไปแสดงธรรมที่สารภีเสีย จึงมิได้พูดอะไรกับผู้ที่มาประชุม ท่านเจ้าคุณวินัยโกศล ท่านผู้ว่าราชการจังหวัด นายอำเภอเมืองได้มาพูดให้ฟัง ข้าพเจ้ากลับมาทันนิดหน่อย มีความดีใจมากที่เห็นพี่น้องมาประชุมกันเป็นจำนวนมาก แสดงให้เห็นว่าทุกท่านชอบแสงสว่าง ชอบเรียนให้รู้และจะได้นำไปปฏิบัติต่อไป เมื่อเลิกการประชุมต่างคนก็กลับไป ข้าพเจ้านอนพักที่พุทธสถาน วันรุ่งขึ้นข้าพเจ้าตื่นแต่เช้า ก็ลงไปดูใต้ม้านั่งในห้องประชุม และได้พบอะไรหลายอย่างที่พี่น้องผู้มาประชุมได้ลืมไว้หรือแกล้งทิ้งไว้ก็ไม่ทราบ สิ่งของนั้นมีเปลือกถั่วดิน ชานอ้อย เปลือกเมล็ดแตงโมใบตองห่อขนม ก้นบุหรี่ตัวเล็กตัวโตรวมทั้งขี้เถ้าด้วยมากมาย ได้สั่งให้คนงานช่วยกันทำความ

สะอาดเสียโดยเร็วเรื่องจึงหมดไป แต่ในใจของข้าพเจ้ายังไม่หมดเรื่อง ยังมีเรื่องจะพูดกับพี่น้องอีกหลายประการ อันสืบเนื่องมาจากการประชุมในวันนั้น

ระเบียบของการเข้าสู่ที่ประชุมมีอยู่ แต่ส่วนมากมิได้นำมาใช้เป็นหลักปฏิบัติกัน แม้ในการประชุมของพระภิกษุก็ยังไม่ค่อยเรียบร้อย เนื่องจากยังมีการตามใจตนเองกันมากนั่นเอง เมื่อมีการตามใจตนเองเกิดขึ้นในขณะใดพุทธธรรมก็หายไปจากใจในขณะนั้น พุทธธรรมหมายถึงการรู้จักบังคับใจตนเองให้อยู่ในระเบียบอันดีงามต่อไป ตามปกติของคนเรานั้นจะทำอะไรตามใจชอบก็ได้ ถ้าเขาอยู่ในที่ลับคนเดียว ไม่มีใครสามารถมองเห็นการกระทำของเขา แต่ถ้าเขาเข้าหมู่กับพวกใคร ๆ ไม่ต้องมากเพียงสองคนเท่านั้น เสรีภาพของเขาก็ถูกตัดทอนลงทันที ระเบียบมารยาทอันดีงามนั้นแหละตัดทอนเสรีภาพแบบการตามใจของตนให้น้อยลงไป เราจะเห็นสุภาพชนที่นั่งด้วยกัน อีกคนหนึ่งอยากจะสูบบุหรี่ ก็ต้องขออนุญาตจากอีกคนหนึ่งว่า ขอโทษคุณจะรังเกียจไหมถ้าผมสูบบุหรี่ อีกคนหนึ่งแม้จะไม่ชอบควันบุหรี่ก็ต้องตอบอย่างมีอัธยาศัยว่าไม่เป็นไร โปรดตามสบายเถิด คนทั้งสองก็นั่งสนทนากันอย่างสบาย นี่เป็นกิริยาของคนดีในสมาคมประการหนึ่ง

คนไทยเรามีปกติตามใจตนเองเสียจนชิน เราจึงทำอะไรได้ทุกอย่างทุกสถานที่ โดยเฉพาะในการเข้าสู่ที่ประชุม ทุกคนต้องอยู่ในอาการสงบ ไม่พูดกันให้มีเสียงดังจนเป็นที่รำคาญแก่คนอื่นเขา ไม่สูบบุหรี่เพราะกลัวควันบุหรี่ก่อความรำคาญแก่คนอื่นได้ ไม่ตำหมากดัง ๆ ไม่บ้วนน้ำหมากให้เปรอะสถานที่ ถ้าหากการประชุมเป็นเรื่องเกี่ยวกับทางศาสนาต้องมีการปฏิบัติเคร่งครัดกันเป็นพิเศษ เพราะสถานที่ทางศาสนาเวลาปฏิบัติกิจทางศาสนา เป็นเรื่องของการบังคับตนเองขูดเกลาจิตใจของตนเองให้สะอาดขึ้น ผู้เข้าประชุมจึงไม่ควรกระทำสิ่งที่ไม่ดีเสมอ พุทธสถานเป็นที่ประชุมทำกิจทางศาสนาบ้าง ประชุมหาความรอบรู้ในทางอะไร ๆ ที่เป็นประโยชน์บ้างผู้เข้าประชุมจึงควรระวังบังคับตนเองกันเสียบ้าง อย่าเอาพื้นของพุทธสถานเป็นกระโถนทิ้งของที่เป็นเดนกันเลย แม้การเข้าที่ประชุมในวิหาร ในธรรมศาลาก็เช่นเดียวกัน ควรเคร่งครัดกันเสียบ้าง คนไทยก็จะเป็นชาติที่มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยขึ้นมากว่านี้มีการบังคับตนเองได้มากกว่านี้ ชาติก็จะก้าวหน้าไปในทางดีงามสมความมุ่งหมาย จึงขอให้ท่านช่วยกันคิดและสังวรกันต่อไป

ท่านผู้ฟังอาจคัดค้านได้ว่า เปลือกถั่วและชานอ้อย ใบตองห่อขนม เป็นของพวกเด็กน้อยเขาทำกัน หาใช่เป็นของผู้ใหญ่ไม่ การนึกคัดค้านเช่นนี้ก็เพื่อเอาตัวรอดไปเท่านั้นเอง แต่ถ้าหันมาคิดดูให้ดีอีกสักเล็กน้อยก็จะพบว่า เรื่องของเด็กมาจากผู้ใหญ่ เพราะผู้ใหญ่เลี้ยงเด็กนำเด็ก สอนเด็กให้กระทำทำทุกสิ่งทุกอย่างทั้งโดยทางตรงทางอ้อม เด็กทำอะไรลงไปก็เป็นเรื่องเนื่องจากการกระทำของผู้ใหญ่ทั้งนั้น ความผิดทั้งมวลจึงตกอยู่กับผู้ใหญ่ ไม่ใช่ความผิดของเด็ก ทำไมผู้ใหญ่จึงได้กระทำความผิดได้บ่อย ๆ เกี่ยวกับเด็ก ขอบอกว่าเนื่องจากเรื่องไม่รู้เท่าถึงการณ์อย่างหนึ่ง เนื่องจากความรักที่มีต่อเด็กของท่านอย่างหนึ่ง แต่มันเป็นความรักประเภททำลายหรือสร้างนิสัยเสียให้แก่เด็กมากกว่า พอท่านจะออกจากบ้านไปไหน ๆ อันเป็นเรื่องของผู้ใหญ่เด็กจะบอกว่าหนูไปด้วยคน ท่านไม่อยากให้เด็กไป ก็ห้ามด้วยเสียงกระด้างว่า ฮึ! อย่าไปเลย เด็กได้ยินเสียงกระด้างก็เกิดความน้อยใจว่า คุณแม่พูดเหมือนกับไม่รักตัวเขาก็แสดงอาการร้องไห้ออกมาทันที ไม่เพียงแต่ร้องไห้เท่านั้น แต่แสดงอาการอีกหลายอย่างเพื่อเอาชนะท่าน พระพุทธเจ้าตรัสว่า เด็กมีการร้องไห้เป็นกำลัง เมื่อท่านเห็นลูกของท่านร้องไห้ ก็ทำการปลอบโยน เด็กไม่หยุดท่านก็สัญญากับเด็กหลายแบบ เช่นว่าจะให้กินขนม จะพาไปดูหนัง จะให้ของเล่น หลายเรื่องหลายราวเพื่อให้เด็กหยุดร้องไห้เท่านั้น เด็กเลยได้ใจ และนึกว่าวิธีการของตนใช้ได้ผลแล้วและใช้วิธีนั้นเรื่อยมา ถ้าหากท่านจะอดทนสักหน่อยไม่ให้เขาชนะโดยวิธีนั้น ปล่อยเขาไว้ก่อนพอหายโมโหแล้วจึงพูดกันดี ๆ ท่านก็มีทางเอาชนะเด็กได้ด้วยเหตุผล เด็กของท่านก็ไม่เสียคน ท่านเคยพลาดในเรื่องนี้บ้างไหม ถ้ามีก็โปรดปรับปรุงตัวท่านเสียใหม่เถิด

เอาละสมมุติว่าท่านจะไปพุทธสถาน เด็กของท่านอยากไปด้วย ท่านก็พาเขาไป ความจริงเรื่องของผู้ใหญ่กับเรื่องของเด็ก เราควรจะแบ่งกันไว้แล้ว เช่นการฟังธรรม ตามปกติที่พุทธ-สถานในวันอาทิตย์เป็นเรื่องของเด็ก พ่อแม่ที่รักลูก และอยากให้ลูกได้ไปสู่ที่ประชุมก็ควรส่งเขาไปในวันนั้น เพราะเขาจะได้ฟังเรื่องที่เหมาะกับเขาโดยเฉพาะ การไปให้เด็กโตคุมไปก็ได้ พ่อแม่นำไปส่งก็ได้สุดแต่ความสะดวก ส่วนเวลาใดที่เป็นเรื่องผู้ใหญ่นั้น ก็ไม่ควรนำเด็กไป เว้นแต่ผู้นำมีความสามารถเพียงพอที่จะควบคุมเด็กของตน ให้อยู่ในสถานที่เรียบร้อย ไม่ทำอะไรให้เป็นที่รบกวนผู้อื่น ขณะที่ท่านเดินมาตามถนนกับลูกน้อยของท่าน ท่านควรจะรู้ไว้ด้วยว่า มีอะไรหลายอย่างล่อใจเด็กให้อยากได้ วิสัยของเด็กเขามีความต้องการเสมอในเมื่อเขาเห็นอะไรที่เขาพอใจพ่อแม่ควรเตรียมตัวต่อต้านความอยากของเด็กให้ดี เช่น พอเดินผ่านสามแยก ก็พบแม่ค้าขายถั่วดิน

ขายอ้อยขวั้น ขายเมล็ดแตงโม อันเป็นของที่เด็กชอบทั้งนั้นและเป็นการแน่นอนที่เขาจะต้องขอของนั้น ๆ กับท่าน ท่านควรจะทำอย่างไรจึงจะดี ขอแนะนำว่า ในประการต้นเมื่อเราทราบถึงความต้องการของเด็กแล้ว เราก็ควรหาทางป้องกัน อย่าให้เขาได้เกิดความสนใจในของนั้น เช่นรีบเดินไปเสียไว ๆ บ้าง ชวนเด็กสนทนาเรื่องอะไร ที่ทำให้เด็กเพลิดเพลินเสียบ้าง เป็นการดึงความสนใจของเด็กไปสู่เรื่องอื่นเสีย นี่เป็นวิธีหนึ่ง

อีกประการหนึ่งถ้าท่านเผลอไป พอถึงที่ขายเด็กต้องการทันที ท่านก็ควรพูดให้เข้าใจว่าของที่วางขายอยู่นั้นเป็นของไม่ดี เพราะเจ้าของไม่ปกปิด มีแมลงวันตอม เจ้าแมลงวันตอมพาสิ่งสกปรก เช่นขี้วัว ขี้ไก่ ตลอดถึงของคน สิ่งสกปรกติดเท้ามันมา เวลามาตอมของขาย ก็มีสิ่งสกปรกติดมาด้วยในสิ่งสกปรกมีเชื้อโรค ถ้าหากเชื้อโรคติดเข้าไปในท้องหนู ก็จะปวดท้องเหมือนที่เคยปวดคราวก่อนพูดให้เขาฟังจนเข้าใจความหมาย โดยใช้ท่าทางประกอบบ้าง แสดงความรักเอาอกเอาใจเขาบ้าง และพาเขาไปเสียจากสถานที่นั้น นี่เป็นวิธีดีที่สุดสำหรับแก้ลูกของท่านในเรื่องนี้ ถ้าหากว่ามีของควรกินและปราศจากโทษต่อเด็ก ท่านให้เขากินได้บ้าง แต่ต้องให้เขากินในสถานที่อันสมควร อย่าให้กินในขณะอยู่ในห้องประชุมเป็นอันขาด ฝึกให้เขารู้จักกาละเทศะเสียแต่น้อย ๆ วันหนึ่งเขาก็จะเป็นคนเรียบร้อยได้ เพราะท่านช่วยแนะนำช่วยตักเตือนเขาในทางที่ดี ในเวลาใดลูกของท่านไม่สบายท่านควรหาโอกาสนั้นพูดให้เขาเห็นโทษของการประพฤติอะไรที่ผิด ๆ อันอาจนำความยุ่งยากมาสู่ชีวิตของเขา มารดาบิดาควรทำตนเป็นนักแสวงหาโอกาส เพื่ออบรมลูกของตนเสมอ จึงจะชื่อว่ารักลูกจริง ๆ

แม้ภายในครอบครัวของท่าน ก็ควรฝึกหัดทำตนให้เป็นคนมีระเบียบในการกินอยู่เสมอ อย่าได้ทำอะไรในทางตามใจตนเองเป็นอันขาด เพราะจะนำผลเสียหายไปถึงลูกหลานของท่านตลอดไป เรื่องเล็กน้อยนี่แหละได้กลายเป็นเรื่องใหญ่และนำความเสียมาให้มากเหลือเกินแล้ว จึงขอให้ระมัดระวังให้ดีเป็นพิเศษสักหน่อย

จงสังเกตดูเด็กบางคนร่างกายสมบูรณ์ แต่บางคนร่างกายอ่อนแอเต็มที ใครทำให้เขาเป็นอย่างนั้น พ่อแม่นั่นแหละทำให้เขาเป็นไปอย่างนั้น พ่อบางคนเป็นคนซุกซนชอบเที่ยวตามสถานที่ ๆ ไม่ควรเที่ยว เก็บเอาโรคภัยไข้เจ็บมาฝากลูก ลูกเกิดมามีร่างกายผิดปกติ เช่นตาเสีย เป็นต้น ความสนุกของพ่อนำผลร้ายมาให้แก่ลูกหลานของตนได้อย่างนี้ ท่านพ่อจึงควรระมัดระวังไว้บ้าง แม่บางคนก็เหมือนกัน มัวแต่สนุกด้วยการแจกกระดาษ จนไม่มีเวลาเอาใจ

ใส่กับลูกของตนปล่อยลูกตามยถากรรมผลที่สุดเด็กเสียคนไป เพราะขาดการเอาใจใส่ หน้าที่ของพ่อแม่อยู่ที่การเลี้ยง การนำเด็กให้เดินทางถูกทางชอบและเป็นที่ที่ควรทำตั้งแต่เขายังเล็ก ๆเพราะนิสัยและการกระทำในทางดีให้เขาทีละน้อย ๆ เด็กของท่านก็จะเป็นคนดีได้ โตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ก็จะเป็นผู้ใหญ่ที่ดีของชาติประเทศต่อไป

เกี่ยวด้วยการไม่เพาะนิสัย ให้เป็นคนรู้จักบังคับตนข่มตนนี่เอง เด็กบางคนพอโตขึ้นผู้ใหญ่จึงติดกินจุบกินจิบ กินไม่เลือก ทำให้ชอบกินอะไร ๆ ทั้งที่ควรกินและไม่ควรกินเข้าไปจนฉาวไปทั้งเมือง เขาเป็นลูกที่เจริญมาในครอบครัวที่กินไม่เป็นเวลากินไม่เลือกจึงได้มีสภาพเช่นนั้น บ้านเมืองใดมีคนนิสัยแบบนี้มาก ๆ บ้านเมืองนั้นก็จะถึงแก่ความล่มจมโดยไม่ต้องสงสัย เราทั้งหลายเป็นคนไทยอยู่เมืองไทย มีความรักชาติไทย รักเมืองไทย รักความเป็นเอกราชของชาติไทย จงเริ่มฝึกเด็กของท่านให้เป็นไทยในการกินอยู่ก่อนเถิด อย่าได้สอนให้เขาเป็นคนกินไม่เป็นเวลา กินไม่เลือกสถานที่เป็นอันขาด ความเป็นระเบียบในการกิน สร้างความเป็นระเบียบในการกิน สร้างความเป็นระเบียบในการอยู่ต่อไป และสิ่งนี้แหละเป็นมูลฐานของการสร้างชาติประเทศโดยแท้

จึงขอตักเตือนพ่อแม่ทั้งหลายว่า ลูกของท่านจะดีจะเสียอยู่ที่ตัวท่าน จงทำตนเป็นตัวอย่างในทางดีอย่าเอาใจใส่เด็ก ในสิ่งที่ท่านเห็นว่า จะทำให้เด็กของท่านเสียคน จงอย่าสงสารเด็กแล้วยอมให้เด็กของท่านทำชั่วเป็นอันขาด เพราะความสงสารแบบนั้นเป็นความสงสารที่ทำลายลูกของท่านเอง.

ไม้อ่อน ดัดง่าย ไม้แก่ ดัดยาก

พ่อ—แม่ที่เกียจคร้านสอนลูก นั่น! หมายถึงอนาคตที่ไม่แจ่มใส

"คนที่รู้จักใช้กาล, เวลา ให้เป็นประโยชน์แก่ชีวิตเท่านั้น

ย่อมเป็นผู้ได้กำไรชีวิตอย่างคุ้มค่า"

"วัชราภรณ์"

เด็กต้องการอะไร ? ที่ไหน ? เมื่อใด ?

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

เราเป็นชาวพุทธ เรานับถือพระสัมมาสัมพุทธะ เราดำเนินชีวิตตามแนวทางที่ทรงสอนไว้ เราปลื้มใจมากที่เราได้พระศาสดาผู้ประเสริฐอย่างแท้จริงเป็นที่พึ่ง ชีวประวัติของพระองค์เป็นเรื่องที่น่าศึกษาสนใจ นับตั้งแต่ประสูติจากพระครรภ์ของพระมารดา โตเป็นหนุ่มได้แต่งงานกับพระนางพิมพา ออกบวชแสวงหาสัจจธรรมอันเป็นแนวทางพ้นทุกข์ เมื่อพบแล้วก็นำออกประกาศแก่ประชาชนต่อไป การประกาศพระศาสนาของพระองค์เป็นไปอย่างราบรื่นตลอดเวลา ในบางครั้งทรงพบคนที่เคยประพฤติตนเป็นคนเสียมาก่อน แต่ครั้นได้มาพบพระองค์ ได้ฟังคำสอน ได้เห็นทีท่าอันสงบเย็นของพระองค์ เขาก็เปลี่ยนใจที่ดุร้ายให้กลายเป็นใจที่สงบยอมตนเป็นสาวกเข้าบวชในพระพุทธศาสนา การประกาศคำสอนของพระองค์จึงเป็นประโยชน์แก่ประชาชนทุกหมู่เหล่า แม้พระองค์จะเข้าสู่พระปรินิพพาน นานถึงสองพันห้าร้อยปีกว่าแล้ว หลักธรรมอันเป็นหลักของการครองชีพที่ถูกต้องของพระองค์ยังชำนะใจคนอยู่มิน้อย นักศึกษาที่มีความรู้ดีในด้านคดีโลกตามแนวการศึกษาแผนใหม่เป็นคนไม่ค่อยมีความเชื่อในคำสอนประเภทเทวนิยม เมื่อได้พบคำสอนอันเป็นแบบธรรมนิยมเข้าก็ยอมหมอบอยู่ภายใต้สัจจธรรมของพระองค์ นี่เป็นเรื่องที่น่าสนใจศึกษากันในสมัยนี้

ทำไมพระพุทธองค์จึงทรงชนะน้ำใจคนได้มากมาย ทำไมพระธรรมของพระพุทธองค์จึงเข้าถึงใจและล้างใจได้เป็นอย่างดีเล่า ? เคล็ดลับของเรื่องนี้อยู่ที่อะไร ? ขอตอบว่าอยู่ที่การศึกษาให้เข้าใจถึงความรู้สึกนึกคิดของคน และพูดทำให้เหมาะกับความรู้ของเขา ผู้ฟังเมื่อได้รับฟังสิ่งที่เหมาะแก่นิสัยใจคอของตน ก็สามารถรับเอาคำสอนนั้น ๆ มาปฏิบัติได้เป็นอย่างดี พระพุทธองค์จึงเป็นเช่นนายแพทย์ผู้รู้อาการของคนไข้ และให้ยาที่เหมาะกับโรคแก่เขา คนไข้ก็หายจากโรคพยาธิดังใจหมาย

การเรียนรู้ถึงความต้องการของกันและกัน จึงเป็นแนวประสานสามัคคีประการหนึ่งอันการศึกษาในเรื่องนี้ เราเริ่มศึกษาได้จากใจของเราเอง จงคอยสังเกตดูความต้องการของใจ ใน

เมื่อได้พบปะสิ่งหนึ่งเข้า แล้วคอยกำหนดไว้ เอาไปเปรียบเทียบกับความรู้สึกของผู้อื่นต่อไป ก็สามารถเข้าใจได้ถึงความต้องการของเขา และทำตนให้เข้ากับความต้องการของเขา เราก็เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้ที่ได้เข้าใกล้คนที่เข้ากับคนอื่นไม่ได้นั้น มิใช่เนื่องจากอะไรอื่น แต่เขาเป็นคนไม่พยายามเรียนรู้ถึงความรู้สึกนึกคิดและความต้องการของคนอื่น เรื่องจึงยุ่งกันไม่สร่างซา

ในเรื่องของเด็ก ๆ เป็นเรื่องที่เราจะทำความเข้าใจเขาง่ายที่สุด เพราะชีวิตของเด็กยังไม่มีความสลับซับซ้อนอะไร เขาเป็นผู้ที่ยังไม่มีมายาอย่างผู้ใหญ่ ไม่มีเล่ห์แต่อย่างใดความรู้สึกของเด็กตรงไปตรงมาที่สุด จึงเป็นการง่ายสำหรับพี่เลี้ยงมารดาบิดาจะเฝ้าสังเกตดูให้รู้ว่า เด็กมีความต้องการด้วยเรื่องอะไร ถ้าเห็นว่าพอจะสนองความต้องการเขาได้ และไม่ทำให้เขาเป็นคนเสียในทางนิสัย ก็จงให้ความสะดวกแก่เขาเถิด อย่าไปทรมานเขาให้ ได้รับความเดือดร้อนเป็นดี อันความต้องการของเด็กนั้น ว่ากันโดยแท้จริงแล้ว เป็นความต้องการตามธรรมชาติจริง ๆ เขายังไม่มีความต้องการอะไรที่เกินไปกว่าความต้องการของร่างกาย เว้นแต่ผู้ใหญ่เราจะฝึกเขาให้เป็นคนมีความต้องการในสิ่งที่ไม่จำเป็นเท่านั้น เด็กแสดงความต้องการด้วยพูดบอกไม่ได้ เขาจึงแสดงท่าทีให้เห็นก่อน และเมื่อไม่ได้ดังใจก็ร้องไห้จ้าออกมาเป็นการอุทธรณ์ต่อผู้ที่อยู่ใกล้ การร้องไห้ของเด็กเป็นการบอกถึงเหตุขัดข้องบางอย่างเกิดขึ้นแก่เขา อย่านึกว่าเด็กต้องการอาหารเสมอไป บางทีมีตัวสัตว์กัดต่อยเขาก็ได้ เบาะที่เขานอนชื้นไป เพราะน้ำเยี่ยวของเขาเองก็ได้ หรือเพราะเหตุอันใดอื่น มารดาบิดาจึงควรจำไว้ว่าเด็กร้องไห้ต้องมีเหตุผลเสมอ จงพยายามหาเหตุให้ได้

หลายปีมาแล้วหญิงคนหนึ่งมีลูกเป็นคนแรก วันหนึ่งเด็กร้องไห้มาก ทำอย่างไรก็ไม่หยุดยายของเด็กเป็นคนหัวเก่า นึกว่าแม่ซื้อมาหยอกเด็ก จึงไปหาหมอให้ช่วยทำตะกรุดมาผูกคอเด็กเพื่อทำให้เด็กหยุดร้อง หมอก็ทำให้ พอได้ตะกรุดมาก็จัดแจงยกเด็กไปอาบน้ำแล้วจะผูกตะกรุดให้ ก็พบว่าสันหลังของเด็กตอนล่างเป็นแผลเพราะนอนหมักอยู่กับความชื้นของเบาะ จึงทราบว่าการร้องไห้ของเจ้าหนูเนื่องจากเหตุนี้เอง จึงเอาแป้งทาให้ และเปลี่ยนเบาะให้ใหม่ เจ้าหนูนอนหลับสบายไม่รบกวนต่อไป ในทางธรรมท่านสอนไว้ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ จะดับไปก็เพราะเหตุมันดับก่อน คำสอนข้อนี้เป็นประโยชน์แก่ผู้เลี้ยงเด็กมาก จงศึกษาหาเหตุผลจากเด็กเสมอ อย่าทำอะไรลงไปด้วยความงมงายเป็นอันขาด เพราะความงมงายนำโทษทุกข์มาให้เด็กมาก และอาจเสียไปถึงเมื่อโตขึ้น ก็เป็นได้

การทำอะไร ๆ กับเด็กควรมีเวลา และรักษาเวลาให้เที่ยงตรงไว้เสมอไปอย่าได้ทำอะไรตามอารมณ์เป็นอันขาด เช่นการให้อาหาร การอาบน้ำ การปล่อยให้เขาหลับนอนอย่างอิสระเสรี เป็นเรื่องควรทำให้เป็นระเบียบ เด็กก็คงไม่จู้จี้กับท่านจนหาเวลาทำงานกันไม่ได้ต้องคอยอุ้มลูกน้อยอยู่ตลอดเวลาไม่ต้องทำอย่างนั้นดอก เมื่อให้เขาอาบน้ำดื่มนมแม่แล้ว ให้เขานอนบนเบาะหรือในอู่ของเขาตามสบายอย่าไปยุ่งกับเขาอีกจนกว่าจะถึงเวลา หนูน้อยคงนอนสบายตามประสาของเด็กที่มีความสุขและเขามีความสุขมาก ถ้าเขาได้เป็นตัวของเขาเอง พวกเราผู้ใหญ่ยังใคร่จะมีเวลาเป็นของตัวเอง อยากอยู่คนเดียวในที่เงียบ ๆ ฉันใด เด็กก็มีความต้องการฉันนั้นเหมือนกัน จึงขอเตือนให้มารดาบิดาพึงสำเนียกถึงข้อนี้ไว้บ้าง นอกจากมารดาบิดาแล้วคุณตาคุณยายคุณปู่คุณย่ามักจะตื่นหลานและคอยโอ๋หลานอยู่ตลอดเวลา คอยรบกวนเขาด้วยการยกมาอุ้มทำท่าอย่างโน้นอย่างนี้ การกระทำเช่นนั้น แม้จะเป็นการแสดงถึงความรักที่มีต่อเด็ก แต่เป็นการให้โทษแก่เด็กอยู่บ้าง ทางที่ถูกนั้นอย่าได้ไปยุ่งกับเขามากเกินไปเลย จะทำให้เขากลายเป็นคนอ่อนแอในเมื่อโตขึ้น ความอ่อนแอของคนในทางใจนี่แหละนำความเสื่อมโทรมมาสู่สกุลได้ง่ายจึงใคร่เตือนให้ท่านได้ระมัดระวังไว้ตามควร

ความผิดพลาดของผู้เลี้ยงเด็ก อยู่ที่การไม่ศึกษาให้เข้าใจถึงความต้องการของเด็ก และถือเอาแต่ใจตนเป็นประมาณ เอาความรู้สึกที่มีความหลงมาใช้กับเด็ก เลยทำโทษเด็กในทางที่ผิดเช่นดุด่าเฆี่ยนตี ทำให้เด็กกลัวโดยทางอาชญาอย่างเดียวจนเด็กกลายเป็นคนดื้อด้านเสียคนไปเลยจึงควรถือหลักไว้ว่า จงละเว้นการเฆี่ยนตี ทรมานอย่างโง่เขลา ควรใช้ไหวพริบของท่านเป็นเครื่องดัดนิสัยของเขาแทน วิธีนี้จะไม่ทำให้ร่างกายเด็กเจ็บช้ำ จะไม่ทำให้ใจของเขาเขว และจะช่วยให้เขามีความคิดต่อไปในเบื้องหน้า นี่เป็นข้อควรจำประการหนึ่ง

ถ้าหากเด็กของท่านทำอะไรที่ไม่ควร ในขณะที่เขายังไม่เดียงสา เช่นร้องไห้จะเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งตามนิสัยของเขา แต่ของนั้นท่านจะให้เขาไม่ได้ มันจะเป็นอันตรายแก่เขา จงอย่าขู่ตวาดทำให้เด็กตกใจ หรือทำท่าอย่างใดที่เป็นเหตุให้เด็กหวาดสะดุ้งเป็นอันขาด แต่จงใช้วิธีพรากเด็กจากสิ่งนั้น โดยนำของนั้นไปวางในที่อื่นเสียก่อน แล้วหันมาปลอบโยนลูกของท่าน คำพูดและท่าทางอันเต็มไปด้วยความปรานี แม้หนูน้อยจะไม่เข้าใจคำพูดของท่าน เขาจะเข้าใจถึงความหมายกิริยาท่าทางที่ท่านแสดงต่อเขา จงจูบเขา ล้อให้เขาหัวเราะเกิดอารมณ์สนุก

ลืมความต้องการนั้นเสีย เพราะปกติเขามีความลืมง่ายเร็วกว่าผู้ใหญ่ ความยึดถือในอารมณ์มีน้อย ผลที่สุดก็เป็นปกติได้เรียบร้อย

เมื่อพูดถึงการลงโทษเด็กโดยเฆี่ยนตี พ่อแม่บางคนอาจนึกว่า ไม่มีการเฆี่ยนตีเสียเลยจะทำให้เด็กเหลิงไม่กลัวพ่อแม่ เกี่ยวกับเรื่องนี้ขอทำความเข้าใจว่า ทำได้เหมือนกันในเมื่อลูกของท่านโตขึ้นพอมีเดียงสาบ้างแล้ว พอเข้าใจถ้อยคำที่ท่านพูดอธิบายให้เขาฟังแล้ว แต่เด็กของท่านเป็นคนว่ายากสอนยาก ถ้าไม่ลงโทษให้เข็ดหลาบก็เกรงว่าจะสอนไม่ได้ ในกรณีเช่นนี้ การลงโทษต้องทำให้ถูกต้องตามกาลเทศะ สมเหตุผลและศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ อย่ากระทำอย่างที่เรียกกันว่าเพื่อ "บรรเทาโทสะจริตของตน" เป็นการกระทำที่อาจจะเกินพอดีไปได้เสมอ เพราะโทสะทำไม่ให้เห็นความจริงของเรื่อง จึงควรระวังสักหน่อย คำว่า กาลเทศะ นั้น หมายความว่าต้องรู้จักเวลาที่ควรลงโทษ เช่นไม่ลงโทษเด็กก่อนรับประทานอาหาร หรือขณะรับประทานอาหารอันจะทำให้สมองของเด็กยุ่ง เป็นเหตุให้รับประทานไม่ได้ บางคนขณะที่ลูกกำลังกินข้าว ก็ด่าว่าบ่นด้วยถ้อยคำหยาบคายลูกต้องกินอาหารคู่กับน้ำตา สะอื้นไห้ไปพลาง กินไปพลาง มันน่าสนุกที่ตรงไหน อย่าลงโทษเขาต่อหน้าแขก หรือต่อหน้าเด็กอื่น ๆ อันอาจทำให้เกิดความละอายมากเกินไป ลองนึกถึงตนเองว่า ถ้ามีใครมาดุด่าว่าเราต่อหน้าคนอื่น เราพอใจไหม คงไม่พอใจบางทีก็อาจถึงทุบตีกันก็ได้ เรื่องของเด็กก็มีใจเหมือนกัน จึงไม่ควรทำในเทศะเช่นนั้น

เรื่องเหตุผลมีความหมายดังนี้ คือก่อนลงโทษเด็กของท่าน ต้องจับหลักฐานให้ได้ก่อนว่าเขาทำผิดด้วยเรื่องอะไร อย่าลงโทษอย่างสุ่มสี่สุ่มห้า ให้ถือคำโบราณที่ว่า "บีบให้มั่นคั้นให้ตาย" เพราะการลงโทษเด็กต้องให้เด็กรู้ว่าตนได้กระทำผิดไปจริง และเป็นเรื่องร้ายแรงอันอาจนำความเสียหายมาให้ตนภายหลัง เป็นเรื่องที่พ่อแม่เคยห้ามปรามไว้แล้ว แต่ก็ยังขืนทำ จึงจำเป็นต้องลงโทษ ก็ไม่น่าเสียใจในความผิดที่ตนต้องได้รับโทษ มีทางให้เขากลับตนเป็นคนดีได้ในกาลต่อไป

เรื่องความศักดิ์สิทธิ์นั้นเป็นดังนี้ ครั้งหนึ่งเด็กวัดได้กระทำการที่ผิดจากคำสั่งของท่านอาจารย์ท่านจึงเรียกตัวผู้ผิดมาสั่งสอนอบรมว่า การกระทำเช่นนั้นเป็นการไม่สมควร ที่เด็กวัดจะพึงกระทำ เมื่อทุกคนเข้าใจแล้ว ท่านจึงภาคทัณฑ์ไว้ ถ้าใครทำผิดอีกต้องเฆี่ยนคนละห้าที เด็กทุกคนดีใจที่ตนพ้นจากการถูกเฆี่ยน และประพฤติตนเรียบร้อยเสมอมา คราวหนึ่งเด็กคนหนึ่ง

ได้ประมาทไปทำผิดเข้าอีกอาจารย์ก็เรียกมาพูดถึงเรื่องความผิดเป็นการบอกเหตุผลต้นปลายให้เขาเข้าใจ และบอกว่าความผิดแบบนี้ได้เคยห้ามแล้วครั้งก่อน และได้บอกไว้ด้วยว่า ถ้าใครทำผิดจะต้องทำโทษคนละห้าที คราวนี้จึงต้องเฆี่ยนกันละ เวลาสองทุ่มสิบนาทีจะลงมือเฆี่ยนห้าทีแล้วปล่อยไปพร้อมกับสั่งว่า สองทุ่มตรงเธอมาหาฉันนะ วันนั้นแขกมาหาท่านอาจารย์ และนั่งสนทนากันจนดึกสามทุ่มจึงกลับไป เวลาสองทุ่มเด็กคนที่ทำผิดก็มานั่งอยู่ในที่ใกล้ และคอยอยู่จนแขกกลับไป จึงเข้าไปกราบท่านอาจารย์ ท่านอาจารย์ได้บอกว่าฉันจะเฆี่ยนเวลาสองทุ่มสิบนาที บัดนี้เวลาได้ผ่านไปเสียแล้ว เธอพ้นจากความผิดเรื่องนี้ ไม่ต้องเฆี่ยน เด็กคนนั้นรู้สึกตัว เห็นความเที่ยงธรรมของอาจารย์และกลายเป็นเด็กสำรวมตน ไม่กระทำความผิดอีกต่อไป นี่ความศักดิ์สิทธิ์ของท่านอาจารย์ เป็นสิ่งที่ศิษย์ได้มองเห็นความเที่ยงธรรม เจตนาที่เปี่ยมไปด้วยความกรุณาทำให้เขากลับเป็นคนดีได้ จึงควรจำไว้ว่า

“ความรัก ย่อมชนะความเกลียด
ความกรุณา ย่อมชนะความโหดร้ายเสมอ”
จึงขอให้พ่อแม่ จงลงโทษเด็กตามกฎแห่งกาลเทศะเหตุผล
และศักดิ์สิทธิ์เถิด.

“การร้องไห้ของเด็ก หมายถึงเด็กต้องการอะไรสักอย่างหนึ่ง
ขอให้ท่านสังเกตดูให้ดี คงไม่หมายถึงขนมเสมอไป”

“วัชรากร”

กรุงโรม ไม่ได้สร้างเพียงวันเดียว
ลูกจะดี ไม่ใช่เพราะสอนเพียงครั้งเดียว

โปรดระลึกว่า คนเราไม่ต่างกับขี้ไต้มากนัก
ต้องหมั่นขุหมั่นเขี่ย ไต้จะสว่างเสมอ

วิธีแก้นิสัยเกเร

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

เมื่อวันเสาร์ก่อน ได้พูดถึงเรื่องการศึกษาให้รู้ถึงความต้องการของเด็ก เมื่อเข้าใจแล้วพึงสนองแก่เขาเท่าที่ต้องการ และจบลงด้วยเรื่องการลงโทษเด็กว่าควรทำให้ถูกแก่กาลเทศะเหตุผลและศักดิ์สิทธิ์จริง ๆ เพื่อเตือนท่านให้รู้จักใช้ไม้เรียวในเวลาที่ควรใช้ ไม่ใช่พร่ำเพรื่ออันอาจทำให้เด็กของท่านเป็นคนดื้อด้านไม้ และคิดว่าการตีของท่านเป็นเรื่องธรรมดามิใช่สิ่งน่ากลัวอะไร ผลที่สุดท่านบังคับลูกของท่านไม่ได้ ผลร้ายเกิดแก่ลูกของท่านและตัวท่านในภายหลัง ข้าพเจ้าหวังว่าท่านคงจะเข้าใจเหตุผลของเรื่องและใช้ให้เป็นประโยชน์ได้บ้างเป็นแน่ ในวันนี้จะให้ข้อตักเตือนเกี่ยวกับเรื่องนี้อีกสักเล็กน้อย ขอให้ท่านตั้งใจฟังให้ดี และคิดถึงความเป็นไประหว่างท่านกับบุตรของท่านให้รอบคอบ เป็นการส่องกระจกดูตนเองกันเสียทีหนึ่ง และเมื่อเห็นว่าสกปรกมอมแมมที่ตรงไหนก็แก้ไขกันเสียให้เรียบร้อย เรื่องของเด็กเป็นเรื่องที่ควรสนใจและทำกันให้ดีเป็นพิเศษเสมอ เช่นมีอะไรเกิดขึ้นแก่เด็กของท่านควรทำดังต่อไปนี้

สมมติว่าเด็กของท่านมีนิสัยชอบรังแกเพื่อนอันเป็นอาการของความเป็นนักเลงอันธพาล ท่านก็ควรหาทางกล่อมเกลาเขาโดยการพูดชี้แจงให้เข้าใจว่า ตัวของเรา ๆ ก็รัก ไม่อยากให้ใครมาข่มเหงรังแก ทุกคนกลัวความเจ็บกลัวความตาย เช่นแม่เอาไม้เรียวมาจะตีเจ้า ๆ ก็ต้องกลัว เจ้ากลัวอย่างใดคนอื่นก็มีความกลัวอย่างนั้น เมื่อคิดได้ดังนี้แล้ว อย่าไปทำให้ใครเดือดร้อนเพราะการทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนคือการหาความทุกข์ใส่ตนเอง ลองบอกให้เด็กเขกพื้นกระดานสักที เด็กก็คงเข้าใจว่ามันทำให้เจ็บปวดและไม่อยากเขกต่อไป อันคนที่ชอบรังแกคนอื่นนั้นเขาเรียกกันว่าคนพาลขึ้นชื่อว่าคนพาลก็ไม่มีใครอยากคบค้าสมาคมด้วยและเมื่อเราไปรังแกเขาบ่อย ๆ มีคนหลายคนได้รับความเดือดร้อน เขาอาจรวมพวกกันเข้ามาทำอันตรายแก่ตน ๆ ก็ถึงความเจ็บความตาย ให้ทุกข์แก่ท่านทุกข์นั้นถึงตัวได้ภายหลัง

เรื่องของเด็กที่ชอบรังแกผู้อื่นนั้น มักเริ่มต้นจะเกเรทำลายสิ่งของ ทำลายสัตว์เล็กตัวน้อยมาก่อนต่อมาก็กลายเป็นคนชอบทำลายรังแกเพื่อน จงคอยระวังอย่าให้ลูกของท่านได้มี

โอกาสฝึกหัด ในทางทำลายเป็นอันขาด จะติดนิสัยของเขา การพูดจาชี้แจงและตักเตือนอย่างนี้เป็นกิจที่ควรทำก่อนถ้าหากว่าไม่บังเกิดผล ก็ต้องพยายามตักเตือนต่อไปอีก โดยเรียกมากล่าวสอนโดยดี ขอให้จำไว้ว่าเด็กของท่านเป็นคนมีความดุอยู่ในใจแล้ว ท่านอย่าได้เพิ่มความดุให้แก่เขาอีกเป็นอันขาด อย่างไรเรียกว่าเป็นการเพิ่มความดุให้แก่เขา คือท่านแสดงอาการโกรธและลงโทษเขา โดยมิได้พูดให้เขาเข้าใจในเหตุผลการกระทำแบบนี้แหละเป็นการเพิ่มความดุ ให้แก่เขาไฟกำลังลุกอยู่แล้ว อย่าเอาน้ำมันราดลงบนกองไฟอีกเลย จงให้น้ำแก่ไฟเถิด มันจะดับไปเองการพูดเตือนกันดี ๆ นั้นมีอานิสงส์มากมาย แต่ถ้าพูดเตือนแล้วยังทำอีก ก็ต้องใช้พระเดชบ้างนิดหน่อย คือคาดโทษไว้สำหรับความผิดแบบนั้น เช่นว่าถ้าทำอย่างนี้อีก พ่อแม่จะลงโทษกักกันมิให้ออกไปนอกบ้าน หรือจะเฆี่ยนเท่านั้นเป็นการบอกให้รู้ไว้ก่อนเมื่อได้คาดโทษไว้แล้ว ท่านเองต้องจำไว้ว่าได้คาดโทษไว้อย่างไร อย่าได้หลงลืมเป็นอันขาดเพราะถ้าท่านลืมไป เวลาเขาทำความผิดก็มิได้ลงโทษตามสัญญาที่ได้ตั้งไว้ เด็กจะไม่เคารพในท่าน เขาจะหาว่าท่านเป็นคนไม่จริงเสียระเบียบวินัยหมดเลย จงทำตามที่ท่านได้พูดไว้กับเขาเสมอ แม้จะต้องทำหลายครั้งก็ต้องทำตามที่ได้พูดไว้ ถ้าได้ทำถึงขั้นลงโทษแล้ว ภายหลังยังมีเรื่องเกิดขึ้นอีกท่านก็ควรคิดหาเหตุผลอย่างรอบคอบ อย่านึกว่าเด็กของท่านเป็นผู้ผิดเพียงฝ่ายเดียวคงมีอะไรอื่นมายั่วเย้าเขา ๆ จึงเกิดอารมณ์สู้และชกต่อยกัน หน้าที่ของผู้เป็นมารดาบิดา จึงต้องใช้ปัญญาอย่างรอบคอบ มองหาเหตุผลแวดล้อมให้พบ เมื่อพบแล้วค่อยทำลายเหตุต่อไป จงจำหลักธรรมะที่ว่า สิ่งทั้งหลายเกิดจากเหตุ ต้องมองหาเหตุให้พบ เมื่อพบแล้วทำลายเหตุนั้นเสีย ผลอันทำให้ยุ่งยากก็คงหายไปเอง

การคอยควบคุมหาเหตุผลอย่างนี้ จะก่อให้เกิดผลแก่เด็กของท่านได้มากทีเดียว ผู้ใหญ่อย่าใจร้อนเป็นอันขาด เห็นอะไรเกิดขึ้นก็อย่าวู่วามไปต้องสงบใจไว้ก่อนเพื่อมองหาเหตุผลบ้างเพื่อจับให้มั่นคั้นให้อยู่บ้าง เช่นว่าท่านมีเด็กอยู่ในปกครองหลายคน เงินในกระเป๋าของท่านหายไปบ่อย ๆ โดยไม่ทราบว่าใครเป็นคนถือไปเพื่อยังไม่ทราบแน่ชัดลงไป ขออย่าได้บ่นหรือแสดงอาการอะไรออกมา แต่จงทำเป็นไม่รู้ไม่ชี้ ทำเหมือนกับว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้นแก่ทรัพย์ของท่านแต่ต้องใช้ไหวพริบคอยสังเกตดูเด็กของท่านทุกคน เพื่อคอยกำหนดการเป็นอยู่ของเขาบ้าง ในเวลาตอนค่ำท่านควรนำเด็กทุกคนมาทำพิธีไหว้พระก่อนนอนบ้าง แล้วจึงพูดความไม่ดีของการ

ลักขโมย เพราะบางทีเด็กยังไม่รู้ว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการไม่ดี เขาทำไปเพราะความอยากได้เท่านั้น จะไปโทษเขานักก็ไม่ได้ เราผู้ใหญ่มิได้บอกเขาว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นบาป ถ้าหากเขาทราบเขาคงไม่ทำเป็นแน่ ปกติของเด็กไม่ชอบกระทำความผิด หรือทำสิ่งที่ผู้ใหญ่ไม่ชอบ จึงควรสอนเขาให้เข้าใจเหตุผลพร้อม ๆ กับคอยกำหนดอาการของเด็กไปด้วย อย่าจับความผิดของเด็กโดยอาการสักว่าสงสัยเป็นอันขาด ต้องได้หลักฐานแน่นอนก่อนจึงจับ อย่างนี้จะช่วยให้เด็กของท่านเคารพเกรงกลัวท่าน และเห็นว่าท่านฉลาดกว่าเขา จะตบตาก้นเปล่าไม่ได้ต่อไปแล้ว ผลที่สุดก็เลิกจากการกระทำความผิดแบบนั้น

เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๐๑ เป็นวันก่อนวันเด็ก ที่พุทธสถานได้มีการประชุมเด็กนักเรียนฟังธรรมตามปกติ เพราะเป็นวันอาทิตย์ มีคนมาบอกข้าพเจ้าว่ามีคนเข้าไปในห้องเก็บของ และเอาธงน้อย ๆ ไปหลายคน เพราะเขาทราบว่าในวันเด็ก ถ้าเด็กคนใดมีธงน้อยติดหน้าอกก็จะได้รับของแจกอยากได้ของแจกจึงเอาเครื่องหมายไปก่อน โดยมิได้บอกให้ใครทราบ ถึงเวลาแสดงธรรม พอดีวันนั้นถึงเรื่องของศีลข้อที่สอง อันกล่าวถึงเรื่องงดเว้นจากการลัก ข้าพเจ้าพูดอธิบายให้เขาฟังโดยลำดับ และถามว่าถ้าเรามาพุทธสถาน อันเป็นสถานฝึกคนให้เป็นคนดี สิ่งของในพุทธสถานทุกชิ้นเป็นของกลาง เป็นของที่ใครจะถือเอาเป็นของส่วนตัวไปไม่ได้ ถ้าใครเอาไปโดยไม่ได้รับอนุญาตจากคนรักษา การกระทำเช่นนั้นดีไหม ? เด็กก็ตอบว่าไม่ควรทำ ถามต่อไปว่าถ้าหากว่าใคร ๆ ทำไปเพราะไม่รู้ว่าผิด การกระทำนั้นเป็นการผิดไหม ? เขาก็บอกว่ายังคงผิดอยู่ ข้าพเจ้าพูดต่อไปว่า คนทุกคนอาจกระทำความผิดเพราะไม่รู้ได้เสมอ แต่ถ้ารู้ว่าเป็นความผิด เราก็ควรสารภาพความผิดเสียโดยนำของที่เอาไปนั้นมาคืนไว้ที่นี่คนที่รู้ว่าตัวผิดและทำตนให้ถูกต้องเป็นคนดี ใครอยากเป็นคนดีบ้าง ทุกคนยกมือ เมื่ออยากเป็นคนดีก็ทำให้ดีเสียโดยนำของมาคืนเถิด เด็กที่เอาธงน้อยไปก็นำมาคืนหมดทุกคน และได้รับการปรบมือจากเพื่อนฝูงได้รับคำชมเชยจากข้าพเจ้าผู้อบรม วิธีนี้เป็นวิธีที่ถูกต้อง ขอฝากให้พ่อแม่ทั้งหลายนำไปใช้สั่งสอนอบรมเด็กของท่านให้เป็นคนดีกันเถิด

อีกประการหนึ่ง การลงโทษเด็กเป็นการกระทำเพื่อป้องกันเด็กจากสิ่งที่เด็กไม่พึงกระทำ ไม่ใช่เป็นการบังคับเด็กให้กระทำในสิ่งที่เราต้องการให้เขากระทำ เช่นถ้าเราจะบอกคนหนึ่งให้ปิดประตูบ้านในเวลาออกไปหรือเข้ามาในบ้าน เพื่อป้องกันมิให้ขโมยเข้ามาในบ้าน แต่เด็ก

คนนั้นไม่เข้าใจเหตุผลว่าทำไมตนต้องปิดประตู เกิดความทรนงขึ้นมา และดื้อไม่เชื่อคำสั่ง แกล้งเปิดประตูทิ้งไว้เฉย ๆ เราก็ไม่รู้จะทำอะไรแก่เขาจะลงโทษเฆี่ยนตีด้วยโทสะก็ไปกันใหญ่ คือเพิ่มความดื้อให้แก่เด็กมากขึ้น หรือถ้าเขาจะทำตามก็ทำด้วยความกลัว มิใช่ทำด้วยความสมัครใจ อันไม่ก่อให้เกิดผลดีอะไรแก่เด็ก การทำโทษเด็กด้วยวิธีการที่ไม่ให้เขาเข้าใจเหตุผลเป็นการกระทำที่ไม่ควร เป็นการลงโทษแบบไม่มีเหตุผล เสียหายมากมายจึงควรถือเป็นหลักไว้ว่า ต้องทำความเข้าใจกันก่อน ให้เขาเข้าใจเรื่องอย่างชัดเจน แล้วจึงลงโทษตามกฎที่ได้ตั้งไว้ เด็กที่รู้ว่าตัวผิดแม้จะถูกตีก็ไม่น้อยใจ แต่ถ้าเขารู้ว่าถูกลงโทษเพราะอคติแล้ว เขาจะน้อยใจนักหนา ขออย่าได้สร้างความน้อยใจแก่เด็กของท่านเลย

เมื่อท่านได้ทำโทษเด็กไปด้วยเหตุผลอันสมควรแล้ว ขอให้ท่านลืมเรื่องนั้นเสีย ทำใจเหมือนกับว่าไม่มีอะไรเกิดขึ้นแก่ท่านและเด็กของท่าน

การลงโทษเขาแล้วยังเอามาพูดพร่ำทำเพลงอยู่อีกนั้น ทำให้ท่านกลายเป็นคนขี้บ่นจู้จี้ปากเปียกปากแฉะ เด็กของท่านก็จะไม่เคารพในตัวท่าน เขาจะหาว่าท่านเป็นคนไม่ได้ความ

กฎธรรมดามีอยู่ว่า สิ่งใดก่อให้เกิดความเจ็บปวดความละอายใจ สิ่งนั้นไม่มีใครปรารถนา แต่สิ่งใดทำให้สบายใจทุกคนพอใจในสิ่งนั้น อยากให้พูดถึงสิ่งนั้นบ่อย ๆ ต้องพูดเป็นเวลา เป็นสาระและสบายใจของผู้ฟังเสมอ

ข้อควรจำ

๑. อย่าทำโทษเด็กในเมื่อความผิดนั้นไม่ได้ปรากฏต่อหน้า หรือไม่มีพยานหลักฐานว่าเป็นความผิดของเขา

๒. อย่าทำโทษเด็กเพื่อประชดประชันอีกคนหนึ่ง เช่นโกรธพ่อทุบลูกเสียบอบช้ำไป อย่างนี้ไม่เป็นธรรมดาแก่เด็ก

๓. อย่าผลัดเพี้ยนการทำโทษ ในเมื่อความผิดนั้นได้ปรากฏต่อหน้าหรือมีพยานหลักฐานแล้ว เช่นผลัดว่า "รอให้พ่อมาก่อนเถอะ จะให้พ่อเฆี่ยน"

๔. อย่าเอาสิ่งไม่เกี่ยวกับโทษของเด็กมาเป็นการลงโทษเด็ก เช่นสัญญาว่าคืนนี้จะพาไปดูละคร พอเด็กกระทำผิดก็เลี่ยงการไปดูละครเสีย การงดไปดูละครเป็นการลงโทษเด็กแต่ไม่สมควรทำเช่นนั้น

๕. อย่าออเซาะเด็ก ภายหลังที่ได้ทำโทษเด็กแล้ว จะทำให้เด็กคิดเห็นไปว่า การทำโทษเป็นการบรรเทาโทสะของตน หรือทำให้เด็กมองเห็นว่าท่านเป็นคนอ่อนแอ เด็กจะไม่เกรงท่านในการต่อไป

๖. อย่าลงโทษเด็กที่ได้รับโทษตามความผิดของเขาแล้ว เช่นเด็กซนไปล้มลง ท่านก็โกรธไปตีซ้ำพร้อมกับพูดคำหยาบสำทับเขาย่อมเป็นการไม่เหมาะสม เพราะการหกล้มสอนเขาให้รู้ว่าเจ็บปวดขนาดไหนอยู่แล้ว อย่าเพิ่มความปวดร้าวทางใจให้เขาอีกเลย หากว่าเด็กยังไม่เดียงสา ท่านก็ควรให้ความระวังแก่เขาเอง

๗. อย่าทำโทษเด็กด้วยลิ้นของตน การด่าว่าบ่นจู้จี้เด็ก เป็นสิ่งไม่เป็นประโยชน์เป็นการถ่ายทอดนิสัยเสียให้แก่เด็กเปล่า ๆ คนปากจัดจึงควรระวังไว้สักหน่อย

๘. สิ่งใดที่ท่านบอกเขาว่าผิด ก็ให้ถือว่าเป็นความผิดตลอดไป เช่นเด็กของท่านตบหน้าท่าน ๆ ก็ตีเขาในฐานะที่ความประพฤติไม่ดี แต่ต่อมาเขาตบหน้าท่านอีกบังเอิญท่านอารมณ์ดี ท่านหัวเราะเห็นเป็นของขันไป การกระทำของท่านทำให้เด็กงงงวยไม่สามารถเข้าใจได้ว่า เมื่อไรการกระทำเช่นนั้นถูกผิดอย่างไร

๙. อย่าทำโทษให้ผิดกันระหว่างผู้มีสิทธิทำโทษเด็ก พ่อทำโทษเด็กอย่างใดในความผิดอย่างหนึ่ง แม่ก็ควรทำโทษแบบเดียวกัน

๑๐. อย่าทำโทษโดยความลำเอียง เช่น พี่น้องทะเลาะกัน พี่ถูกทำโทษหนัก น้องถูกทำโทษสถานเบาเพราะเห็นว่าเล็กกว่า ทำให้เกิดน้อยใจและริษยาน้อง เกิดความเคียดแค้น อาจทำร้ายแก่น้องได้ภายหลังและจะขาดความเคารพในท่านด้วย

๑๑. อย่าทำโทษเด็กโดยอาการเปาะแปะและพร่ำเพรื่อ ทำให้เป็นกิจจะลักษณะ

๑๒. อย่าทำโทษเด็กโดย อาการ ไม่สมควร เช่นโกรธไม่พูดด้วยสามวัน

๑๓. อย่าโต้แย้งกันในเรื่อง การลงโทษเด็กต่อหน้าเด็ก ถ้าจะโต้เถียงกันต้องทำอย่าให้เด็กเห็น

๑๔. อย่าแสดงอาการเหลาะแหละ ไม่กล้าเอาจริงเอาจังด้วย การแสดงเอะอะให้คนอื่นทำโทษเด็กให้ การทำโทษจะไม่ศักดิ์สิทธิ์ และไม่ทำให้เด็กเชื่อถือยำเกรง

การทำโทษเด็กเป็นเรื่องสำคัญมาก อย่าทำโทษเด็กของท่านโดยปราศจากหลักการเป็นอันขาด หลักการทำโทษเด็กทั้ง ๑๔ ข้อนี้ เป็นหลักใหญ่ที่ท่านควรจำไว้ให้ดี และนำไปใช้เถิด ลูกของท่านจะกลายเป็นเด็กสุภาพเรียบร้อยมีความเคารพยำเกรงในตัวท่าน เชื่อฟังคำของท่านเสมอแต่ท่านทำตนไม่เหมาะสม เอาอารมณ์โทสะเข้าใช้กับเด็กแล้ว มันก็เป็นความผิดของท่านเอง จะไปโทษใครหาได้ไม่ ขอท่านอย่าได้ร้อนใจในภายหลังเพราะเรื่องนี้เลย

ลูกของท่านจะมีวาสนาดีได้ ก็เพราะกุศลจากพ่อแม่
ช่วยชี้ช่องทางเดินให้

อย่าสร้างอาณาจักรของความกลัว ให้เกิดในดวงใจของเด็ก

ท่านพ่อแม่ที่นับถือทั้งหลาย

โปรดฟังเรื่องเกี่ยวกับเด็ก ๆ ต่อไป ในบทก่อนได้พูดถึงการลงโทษเด็กให้ท่านฟังแล้ว และจบลงด้วยข้อเตือนใจหลายประการ เพื่อให้ท่านได้จำไว้เป็นแนวทางต่อไป อันการอบรมลูกหลานเป็นงานสำคัญ ประณีต และอาศัยความรู้ความชำนาญเป็นพิเศษเสมอ การลงโทษเด็กทางกายเป็นอย่างไรท่านได้ทราบแล้ว ในวันนี้จะพูดถึงการลงโทษเด็กในทางใจต่อไป การลงโทษทางใจนี้หมายถึงการเพาะนิสัยอันไม่ดีบางประการให้แก่เด็ก และเด็กได้รับไว้เป็นผลเสียหายแก่ชีวิตของเขา จนกระทั่งโตเป็นผู้ใหญ่ บางทีอาจติดตัวไปจนกระทั่งตายก็มี โปรดจำไว้ว่าปกติของเด็กเหมือนดินเบียก ใครจะปั้นให้เป็นอย่างไรก็ได้ และเด็กปกติรับอะไรได้อย่างง่าย ๆ สิ่งใดที่รับไว้ตั้งแต่เด็กจะติดเป็นตราประทับอยู่ในใจเขานานทีเดียว ผู้ใหญ่พึงระวังอย่าได้ประทับภาพเสียใด ๆ ลงในใจของเขาเป็นอันขาด

ความเสียประการหนึ่งที่พ่อแม่พี่เลี้ยงมักกระทำไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ และทำให้เด็กเสียคนไปเป็นจำนวนไม่น้อย โดยเฉพาะในเมืองไทยเราทำกันมากที่สุด ผู้เลี้ยงดูทารกน้อย ๆ เมื่อเห็นทารกซุกซนตามวิสัยของเด็ก ตนขี้เกียจในการที่จะควบคุมดูแลเขา ก็ใช้อุบายง่าย ๆ แต่นำผลเสียมาให้เด็กมาก ๆ คือการหลอกเด็กให้เกิดความหวาดกลัวในเรื่องต่าง ๆ เช่นพูดว่า หนูอย่าเข้าไปในห้องนั้นหนา เดี๋ยวอ้ายหง่าวมันจะกัดเอา อุ๊ยในห้องนั้นน่ากลัวออก อะไรต่าง ๆ นานา เวลาพูดก็ทำท่าทางหน้าตาให้น่ากลัวขึ้นมาทีเดียว นี่คือวิธีการหลอกให้เด็กกลัว ผู้ใหญ่ที่ทำเช่นนี้ แม้มีเจตนาจะให้เด็กหยุดซุกซน แต่ก็เป็นการไม่เหมาะตัวผู้ใหญ่เองก็เป็นบาปเพราะพูดเรื่องที่ไม่มีจริง เอาอะไรมาหลอกกันอย่างโง่ ๆ ทำให้เด็กมีนิสัยขลาดกลัวไปโดยใช่เหตุ

ในเมืองไทยเราทั่ว ๆ ไป คนชอบเอานิทานเกี่ยวกับผีมาเล่าให้เด็กฟังบ่อย ๆ มันเป็นเรื่องที่เต็มไปด้วยความสยดสยอง ผู้เล่าเองทำท่าให้น่ากลัวเด็กน้อยชอบฟังแต่มีความกลัวมาก

ถึงกระนั้นก็ทนฟังเพราะความอยากรู้ ขณะเล่าใหม่ ๆ เด็กนั่งห่างกันเล่าไป ๆ ก็ขยับกายชิดเข้าไปทุกที จนเผ่นเข้าไปในกลางวงเมื่อไหร่ก็ไม่รู้ นี่คือการเพาะนิสัยกลัวผีให้เกิดแก่เด็กโดยไม่ได้อะไรเลย นอกจากทำเด็กให้กลายเป็นคนขลาดกลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัวเท่านั้น

เมื่อข้าพเจ้ายังเป็นเด็ก ก็ได้รับการหลอกโดยคำพูดแบบที่กล่าวมาเสมอ พออายุได้เจ็ดปีก็ไปอยู่วัดเพื่อเรียนหนังสือ เวลากลางคืนในบริเวณวัดเงียบมากพวกเราที่เป็นเด็กเล็ก ๆ มักไปอยู่ร่วมกัน หรืออยู่ใกล้พระ เด็กโต ๆ มักจำเรื่องผีมาเล่าให้พวกเราฟังกันเสมอ ในบางครั้งพวกพระก็เล่าสู่กันฟังในหมู่พระ เราพวกเด็กได้พลอยฟังด้วย เรื่องที่เล่าเป็นเรื่องน่ากลัวทั้งนั้น เช่นสามเณรถูกผีหักคอตายบ้าง ผีเอาคนไปแขวนไว้กับกิ่งไม้บ้าง เด็กฟังแล้วขนลุกเกรียวทีเดียว อารมณ์กลัวก็เกิดขึ้นแก่พวกเราข้าพเจ้ามีความกลัวอย่างที่สุด เวลานอนก็พยายามเข้านอนกลางเพื่อนเสมอ แต่เพื่อนก็ไม่อยากนอนนอกจากเพื่อนต้องแย่งกันนอน และแสดงอาการกลัวกันเป็นการใหญ่ นิสัยกลัวผีหรือกลัวต่อความมืดได้ติดตัวข้าพเจ้ามาตั้งแต่สมัยนั้น ครั้นได้มาอยู่โรงเรียน ได้เป็นลูกเสือ ต้องออกทำการฝึกหัดเดินทางไกล ไปแรมคืนในที่ต่าง ๆ บางทีก็ออกซ้อมรบในเวลากลางคืน ผู้บังคับบัญชาสั่งให้ไปทำการสอดแนมดูข้าศึกและให้เล็ดลอดไปผู้เดียว ความกลัวก็เกิดขึ้นในใจคัดค้านการไปในรูปนั้น ใจหนึ่งกลัวผี อีกใจหนึ่งกลัวครูผู้สั่ง เข้าแบบคมก็กลัว สันก็กลัว ไม่รู้จะทำอย่างไรดี เดินไปด้วยอาการหวั่นวิตก มีแต่ความหวาดเสียวอยู่ตลอดเวลา

ท่านลองคิดดูเถิด คนที่ทำอะไร ๆ ด้วยความหวาดกลัวนั้นจะมีความสุขไหมจะได้ผลจากงานที่กระทำดีไหม คงไม่ดีไม่เรียบร้อยเป็นแน่ ข้าพเจ้าเป็นคนกลัวอยู่จนกระทั่งเป็นพระ ครั้นได้ศึกษาธรรมะมากเข้า ได้มองเห็นความเหลวไหลของสิ่งทั้งปวงเข้าใจว่าความกลัวคือความคิดที่เราสร้างขึ้นหลอกตัวเองแท้ ๆ ค่อยเบาลงไปบ้างแต่ก็ไม่หมดไปเสียทีเดียว ความคิดกลัวยังคอยหลอกตนเองอยู่เสมอ นี่คือโทษของการทำเด็กให้กลัวในสิ่งที่ไม่ควรกลัว นำความเสียหายมาสู่ใจของเด็กมากมายถึงขนาดนี้

ที่วัดอุโมงค์ มีโครงกระดูกที่ร้อยไว้เรียบร้อยหนึ่งโครง คนผู้ใหญ่หลายคนพอเห็นก็ขนลุกขนพอง ไม่อยากเข้าใกล้ เพราะเขาได้รับรู้ไว้ในใจถึงเรื่องผี โครงกระดูกเขาคิดว่าเป็นผี เห็นโลงที่ใส่ศพจะมีจะศพหรือไม่มีก็ตาม เขาก็นึกว่าเป็นผี ชั้นที่สุดกระดาษปิดโลงก็มีผีอยู่ในใจ

ของเขา เขาได้รับเอาผีในรูปต่าง ๆ มาใส่ไว้ในใจตั้งแต่สมัยเขาเป็นเด็ก ๆ ใครเอามาใส่ไว้ในใจของเขาไม่มีใครนอกจากมารดาบิดา และพี่เลี้ยงเท่านั้น แต่เด็กบางคนเวลาเขาไปสวนพุทธธรรม เขาได้เห็นโครงกระดูกเขาก็เฉย ๆ เขาเข้าใจและจับต้องอย่างสบาย เขาไม่มีความกลัวแม้แต่น้อย เพราะเขายังมิได้ถูกสอนให้สร้างภาพผีขึ้นในใจของเขา จึงไม่มีความกลัวในสิ่งที่บางคนเขากลัวกัน เด็กพวกนี้เมื่อโตขึ้นก็คงเป็นเด็กที่กล้าหาญเป็นแน่ พ่อแม่ของเขาได้ทำถูกแล้ว ที่ไม่เอาอะไรที่ไม่ดีไม่งามไปฝังไว้ในใจของเขา แต่พ่อแม่ที่เข้าใจผิดและเพราะความกลัวในสิ่งไม่ควรแก่เด็กยังมีอยู่ไม่น้อย จึงใคร่ขอตักเตือนผู้ที่เป็นพ่อแม่ทั้งหลายว่า พึงระวังในเรื่องนี้ให้มากเป็นพิเศษสักหน่อย อย่าได้ทำอะไรในทางไม่เหมาะไม่ควรเป็นขาด อย่าเอาความขลังความกลัว ไม่ว่าประเภทใด ๆ มาไว้ในบ้านของท่าน

ถ้าท่านมีลูกที่ซนซุกซอบไปตรงโน้นตรงนี้ ท่านต้องหาทางป้องกันวิธีอื่นที่ดีกว่าการหลอกหลอนเขา เช่นท่านต้องการมิให้เด็กเข้าไปในห้องใดห้องหนึ่ง ท่านก็ควร ปิดประตูห้องเสียให้มิดชิดอย่าให้มีอะไรเป็นสิ่งล่อใจให้เด็กอยากรู้อยากเห็น ถ้าหากเขาเข้าไปได้ และท่านเกรงว่าเขาจะทำอะไรให้เสียหาย ก็อย่าได้แสดงอาการตกใจพูดจาเอะอะโวยวายเลย เพราะการกระทำอย่างนั้นจะทำให้เด็กของท่านตื่นเต้นโดยใช่เหตุ และเกิดความกลัวขึ้นมาก็ได้ เรื่องที่จะนำมาสนทนากัน ถ้าเป็นเรื่องคอขาดบาดตาย เรื่องลึกลับซับซ้อนอย่างใด ๆ แล้ว ก็อย่าได้พูดหรือสนทนาให้เด็กของท่านได้ยินได้ฟังเป็นอันขาด จงพยายามใช้เด็กของท่านให้กระทำอะไร ๆ ที่สมควร ในที่ทุกแห่งในบ้านของท่าน วัตถุสิ่งของอันใดจะสร้างอารมณ์กลัวแก่เด็กของท่านจงแนะนำให้เด็กเข้าใจ ให้เขาคุ้นเคยกับสิ่งนั้นเสีย เขาก็จะเห็นเป็นเรื่องธรรมดาไม่ใช่สิ่งน่าหวาดกลัวแต่อย่างใดเลย

ในเวลากลางคืนเดือนมืด ๆ ท่านควรหัดลูกของท่านให้คุ้นกับความมืดเสียบ้าง เช่น พาเดินไปในความมืด ไปนั่งสนทนากันในความมืด ให้เขาได้คุ้นเคยกับสิ่งแวดล้อมแบบนั้น บุคคลใดเป็นคนขลาดกลัวสิ่งที่ไม่ควรกลัว จงหาทางป้องกันอย่าให้ลูกของท่านได้สมาคมกับคนแบบนั้น เพราะถ้าไปสมาคมกับความกลัวก็อาจติดต่อมาถึงเด็กของท่านได้โดยง่าย สัตว์บางชนิด เช่น กิ้งกือ ไส้เดือนเป็นสัตว์ที่น่าขยะแขยง ใครเห็นก็ทำอาการกลัวและรีบหนีไปเสีย ถ้าหากท่านทำอาการอย่างนั้นให้เด็กเห็น ก็จะเป็นทางทำให้เด็กหวาดกลัวได้ง่าย จึงใคร่ขอแนะนำว่า

อย่าได้ทำกิริยาอาการที่น่ากลัวให้เด็กได้เห็นเป็นอันขาด อันตรายจะเกิดแก่ใจของเขาได้ ท่านรักลูกของท่านมากไม่ใช่หรือ ท่านไม่อยากเห็นลูกของท่านเป็นคนมีนิสัยขลาดกลัวไม่ใช่หรือ มีทางเดียวเท่านั้นที่ท่านจะได้ทำคือ หาทางป้องกันอย่าให้ลูกของท่านได้สร้างอาณาจักรของความกลัวไว้ในดวงใจของเขา

ประเทศไทยเรากำลังอยู่ในระยะของการสร้างชาติ สร้างประเทศ เมืองไทยต้องการคนกล้าหาญ ไม่ต้องการคนขลาด เพราะคนขลาดเป็นคนอ่อนแอ ขาดการตัดสินใจ ทำอะไรก็มักไม่ค่อยก้าวหน้า ถ้าเรามีคนขลาดมากบ้านเมืองจะก้าวไปในทางดีไม่ได้ จึงขอให้ท่านช่วยกันสร้างกำลังของชาติไทยให้เข้มแข็ง ด้วยการเพาะปลูกความกล้าในทางที่ถูกในใจของเด็ก

คงมีบ้างในบางครั้งที่เด็กของท่านจะได้รับความรู้เกี่ยวกับผีสางมาจากคนโง่ ๆ ที่เชื่ออะไรไม่เข้าเรื่อง ถ้าท่านทราบแล้วขออย่าได้นิ่งเฉย โดยคิดว่ามันเป็นเรื่องเล็กน้อยเป็นอันขาด จงรีบอธิบายเหตุผลให้เข้าใจว่าเรื่องที่นำมาเล่ากัน เป็นนิยายที่ผูกขึ้นเล่ากันสนุก ๆ เท่านั้น หาได้มีความจริงแท้ไม่ ผีจริง ๆ นั้นไม่มีดอก มีแต่ผีหลอก ๆ อย่างที่มีอยู่ในนิทานเท่านั้น ถ้าหากผีมีจริงพ่อแม่มีอายุมากถึงป่านนี้แล้ว ก็คงได้พบเห็นผีบ้างเป็นแน่ พระสงฆ์บางรูปท่านไปอยู่ในป่าช้า ท่านก็บอกว่าไม่เคยเห็นผี อย่าไปยึดถือมันเลย หัดพูดให้เด็กฟังเสียบ้าง บางทีมีเสียงดังขึ้นในบ้าน เด็กไม่เข้าใจเรื่องก็อาจตกใจ และนึกว่าผีหลอกจงบอกให้เขารู้ว่ามันเป็นเสียงของตุ๊กแกของหนูที่วิ่งไปวิ่งมาเท่านั้น บ้านบางหลังทำแล้วใหม่ ๆ มีเสียงดังบ่อย ๆ คนไม่รู้อาจกลัวนึกว่าผีหลอก ความจริงมันเป็นเสียงของไม้ที่ขยายตัวในเวลาร้อน และหดตัวในเวลาเย็นเข้า จึงเกิดเสียงดังปึงปั๋งออกมา

สะพานเหล็กใหญ่ ๆ เช่นสะพานพระรามหก ถ้าใครไปอยู่ใกล้ ๆ ในเวลาแดดร้อนจัด มีเสียงดังตึง คล้ายระเบิดคนกลัวผีก็นึกว่าผีหลอก ความจริงเสียงเหล็กที่ถูกความร้อนแล้วขยายตัวดังออกมาเท่านั้น กลางคืนบางทีมีแสงแปลก ๆ เป็นปรากฏการณ์ในท้องฟ้า ถ้าเด็กของท่านได้เห็น จงอธิบายให้เขาฟังเสียว่ามันเป็นอะไร อย่าไปบอกเขาว่าเป็นผีพุ่งไต้เป็นอันขาด หรืออย่าไปบอกว่าผีกระสือ เป็นอันขาดเดี๋ยวผีมันจะเข้าไปอยู่ในใจของเด็กอีก การให้เหตุผลแก่เด็กเท่านั้นจะทำให้เด็กของท่านมีปัญญามากขึ้น และขจัดความหลงผิดต่าง ๆ ให้หายไป จงอย่าได้เข้าใจผิดไปว่า การหลอกหลอนเด็กให้กลัวไปด้วยความขลาดกลัวเป็นเรื่องสนุกเลย ตัวผู้หลอก

อาจสนุกแต่เด็กทุกข์ถนัด ซ้ำทำให้มีนิสัยเป็นคน ขลาดกลัวในสิ่งไม่ควรกลัว เป็นภัยแก่อนาคตของเด็กอย่างมหันต์ จึงขอให้ท่านระมัดระวังให้จงหนัก

ความขลาดกลัวในสิ่งไม่ควรขลาดกลัวเป็นสิ่งไม่ดี ให้โทษแก่เด็กมาก จึงเป็นเรื่องที่ควรหาทางป้องกันและทำลายเสีย แต่ความกลัวเกรงเป็นความดี มีประโยชน์แก่เด็กมาก พ่อแม่ต้องคอยสังเกตอาการกิริยาของเด็ก ๆ ไว้เสมอ ให้ทราบว่าเขามีความขลาดกลัวหรือมีความกลัวเกรง และต้องหาทางกำจัดความขลาดกลัวในเรื่องไม่ควร สร้างความกลัวเกรงให้เกิดแก่เขา เพราะความกลัวเกรงเป็นแนวทางสร้างสรรค์ชีวิตให้ก้าวหน้า เช่นเขาเป็นคนกลัวเกรงต่อมารดาบิดา เขาไม่กล้าทำสิ่งใดอันเป็นการขัดขืนคำสั่งสอนของท่าน เขาเป็นเด็กเชื่อถ้อยฟังคำ เป็นเด็กว่านอนสอนง่าย ไม่ลำบากแก่การปกครอง ความหนักใจของท่านพ่อแม่ก็ไม่มี ถ้าเขาโตพอไปโรงเรียนได้ เขาก็มีนิสัยเกรงกลัวต่อครูอาจารย์ สะดวกในการสั่งสอน ให้มีความรู้ความฉลาดเป็นนักเรียนที่ดีของโรงเรียน เมื่อเขาโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ ก็มีความเกรงกลัวต่อกฎหมายของบ้านเมือง ไม่กล้าทำสิ่งใดอันเป็นการผิดต่อกฎหมายกลายเป็นพลเมืองดีของชาติ เขานับถือศาสนาใดก็มีความเคารพยำเกรงต่อธรรมะในศาสนานั้น เป็นศาสนิกที่ดีมีประโยชน์แก่ประเทศชาติต่อไป

พ่อแม่ทุกคู่จึงควรถือหลักเกณฑ์ไว้ในใจ ท่านมีลูกก็ใคร่ให้ลูกของท่านเป็นคนดี เป็นคนก้าวหน้า เป็นคนมีใจหนักแน่น เมื่อโตเป็นผู้ใหญ่ก็สามารถพึ่งตัวของตัวเองได้แต่เด็กจะเป็นอย่างไรในอนาคตมารดาบิดาเป็นผู้ลิขิตความเป็นอยู่ให้แก่เขา ถ้าท่านทำถูกก็หวังได้ว่าลูกของท่านจักเป็นคนดีมีหน้าตา ถ้าท่านทำผิดเรื่องก็จะไปกันใหญ่ ขออย่าให้ลูกของท่านต้องติโทษท่านในภายหน้าว่า เพราะพ่อแม่เราไม่แนะนำตักเตือน จึงได้กลายมาเป็นคนอย่างนี้ อันเป็นเรื่องไม่เหมาะโดยประการทั้งปวง สำหรับในบทนี้ท่านจงจำหลักไว้ง่าย ๆ ดังต่อไปนี้

๑. อย่าพูดจาหลอกหลอนเด็กของท่านไม่ว่าในกรณีใด ๆ
๒. จงให้เหตุผลในเรื่องที่เด็กยังไม่เข้าใจให้เขาเข้าใจชัดเจน
๓. อย่าให้ลูกของท่านได้อยู่กับคนโง่ ๆ ที่นำของมาหลอกเด็กของท่าน
๔. ถ้าลูกของท่านไปรับอะไรมา และจะทำให้เขาขลาดกลัว จงพยายามล้างสมองของเขาด้วยการพูดความจริงให้เขาฟัง
๕. อย่าเบื่อในการที่จะตอบปัญหาของเด็กที่ชอบถามจุกจิก

๖. อย่าสนทนาเรื่องที่น่าหวาดเสียวให้เด็กของท่านได้ยิน

๗. จงพาเด็กของท่านไปอยู่ในสถานที่อันทำให้เกิดความสงบวังเวงบ้าง

๘. จงพยายามให้เขาหลับนอนตามลำพัง เพื่อให้เขาห่างจากผู้ใหญ่บ้างเมื่อเขาเติบโตพอสมควรแล้ว

๙. ภาพเขียนและวัตถุใด ๆ ที่ทำให้เกิดความกลัว ต้องให้เด็กเข้าใจว่ามันเป็นอะไรกันแน่.

ลูกของท่านจะเป็นบุคคลสำคัญ จงภาวนา
"สุ.จิ.ปุ.ลิ วินิมุตฺโต กถํโส ปณฺฑิโต ภเว"

ความขลาดกลัว เป็นบ่อเกิดของความเกียจคร้าน ขาดทั้งประโยชน์

พ่อแม่พาลูกดูหนังได้ ก็ควรพาลูก ๆ ไปวัดได้

"อนากุลา จ กมฺมนฺตา เอตมฺมงฺคลมุตฺตมํ"

"การงานไม่อากูล เป็นมงคลอย่างสูงสุด"

พระมหาสาธิต อัครวัฒนเมธี (นวกะ ปี ๒๕๑๘)

ก่อนอื่นขออารัมภบทก่อนว่า การงานทุกสิ่งที่เราพึงกระทำเป็นหน้าที่ของเราเอง และการงานที่อยู่ในฐานะที่จะต้องทำ ควรอย่างยิ่งที่จะทำลงไปเลย ไม่สมควรอย่างยิ่งที่จะปล่อยทิ้งค้างไว้ ผลัดวันประกันพรุ่งเอาไว้ โดยอาศัยข้ออ้างว่าหนาวนักร้อนนักเป็นต้น เหล่านี้เป็นการปล่อยให้การงานอากูลและเป็นการนำความเสื่อมเสียแก่ผู้ประพฤติเป็นอย่างยิ่ง กับทั้งเป็นอบายมุขอย่างร้ายแรงอีกด้วย

ตามปกติธรรมดาในชีวิตมนุษย์ที่ได้เกิดมาในโลกนี้แล้ว ย่อมจะมีหน้าที่ด้วยกันทุกคน นับตั้งแต่เกิดตราบเท่าวันตาย แม้ว่าตายไปแล้วก็ตามเช่นว่าผู้อยู่เบื้องหลังจะต้องอุทิศบุญกุศลนี่เป็นหน้าที่ก่อนที่จะตายจะต้องสั่งเอาไว้หากไม่แล้วก็จะเป็นอากูลในงานของตนเช่นกัน ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่ผู้ที่ยังมีชีวิตอยู่เท่านั้น ดังจะได้กล่าวต่อไป...

การงานทุกอย่างที่เป็นหน้าที่ของผู้ใด ในเมื่อถึงเวลาให้รีบทำเสียเลย ไม่ควรปล่อยไว้ว่า**ค่อยทำ** การที่เวลาที่กำหนดกฎเกณฑ์ไว้ว่าจะทำเมื่อนั้นเมื่อนี้เมื่อถึงเวลาแล้วควรจัดแจงจัดทำเสียเลย ถ้าเช่นนั้นแล้วเป็นเหตุสืบเนื่องกันไปเป็นนิสัยเรียกการณ์อย่างนั้นว่า **การงานอากูล คือการปล่อยให้การงานนั้นล่วงเลยเวลาที่ควรจัดทำ** การทำงานทุกสิ่งทุกอย่างที่เห็นว่าไม่สมควรที่จะทำลงไป และที่ทำลงไปโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ไม่รู้จักกาลเทศะเป็นต้น การไม่ทำงานในสิ่งที่เราควรทำ การทำงานโดยหย่อนยานคือทำแบบไม่พอใจในงาน ในบุคคลที่เราจะทำงานสิ่งนั้นให้ การทำงานที่เป็นแบบออมแรง คือทำไม่เต็มกำลังกินแรงผู้อื่นทำน้อยแต่อยากได้มาก และอาจจะหมายถึงว่าการไม่ทำอะไรเลยแต่อยากได้มาก อย่างนี้เรียกว่าทำให้การงานนั้นอากูล หมายถึงว่าทำการงานนั้นให้ตกค้าง เป็นเหตุนำความเสื่อมเสียแรงงาน แรงทรัพย์สูญเสียประโยชน์ที่จะพึง

มีแก่ตนและผู้ที่อาศัยเราอยู่ เป็นเหตุต่อไปถึงความอัปยศอดสู ยากจน ขาดคนไว้วางใจ ขาดคนให้ความเคารพนับถือ เหล่านี้เป็นต้น

สำหรับ**ผู้ที่มีธุระ ผู้หมั่น ทำสมควร ย่อมหาทรัพย์ได้** นี่เป็นความจริงที่เราควรจะใส่ใจเป็นอย่างยิ่ง มีอธิบายว่า

มีธุระ คือวิริยะความเพียร ในการทำการงานทุกอย่างจะต้องประกอบไปด้วยความเพียรเอาจริงเอาจังไม่ย่อหย่อน และที่ชื่อว่าธุระนั้นเป็นเพราะว่ามีความมั่นคงแข็งแรงเปรียบได้กับแอกของเกวียน เพราะบุคคลจะต้องทำภาระกิจทุกอย่างทุกประการไปลุล่วงเช่นกับการบรรเทาของของเกวียนที่บุคคลควรทำไปถ้าหากบุคคลมีความเพียรแล้วสามารถทำกิจการงานทุกอย่างให้สำเร็จลุล่วงไปได้อย่างแน่นอนทีเดียว และกิจการงานนั้นก็สำเร็จด้วยดีฉะนั้นจึงชื่อว่า **มีธุระ**

ผู้หมั่น หมายความว่ากิจการงานทุกสิ่งทุกอย่าง ที่ต้องทำด้วยกายก็ดีด้วยการกล่าววาจาก็ดี และจนกระทั่งการคิดนึกด้วยใจ การมุมานะทำงานให้สำเร็จด้วยความหมั่นของตนเองไม่ย่อท้อต่องานทุกชนิด เช่นว่าหมั่นลุกขึ้นแต่เช้าตรู่เพื่อทำงานของตน ไม่นอนกลางวันอันส่อนิสัยความเกียจคร้านออกมาให้ปรากฏ และการไม่นอนตื่นสาย ไม่เกลียดการลุกขึ้นในกลางคืนเช่นมีกิจธุระที่จะทำในตอนกลางคืน มีเรื่องด่วนที่จะต้องรีบทำเพื่อเร่งให้งานนั้นเสร็จรวดเร็วขึ้นในตอนกลางคืนนั้นรวมทั้งตอนย่ำรุ่งด้วยมิใช่มุ่งแต่ตอนดึกเท่านั้น แม้กระทั่งตอนย่ำค่ำก็ต้องนับว่ากลางคืนการงานใดควรทำเสียเลย ก็ควรที่จะรีบเร่งทำเสียเลย หากมิฉะนั้นแล้วก็ถือว่าทำการงานนั้นให้อากูลคือตกค้างงานใดที่ต้องอาศัยสมอง ความคิด กำลังกายและต้องอาศัยเวลานานก็ต้องทำงานนั้นด้วยความพิถีพิถันรอบคอบ โดยถือคติที่ว่า **รีบอย่างช้า ๆ** หมายความว่าเราจะต้องทำงานทุกสิ่งทุกอย่างด้วยรีบแต่ไม่รีบร้อนคือทำอย่างระมัดระวัง ไม่ผลีผลาม วู่วาม ด่วนได้เห็นแก่ได้โดยเกินไปโดยไม่เห็นแก่ผลงานที่ออกมาจะออกมาในรูปใด ถ้าหากเป็นอย่างนี้เรียกว่า **รีบอย่างรีบร้อน** อย่างนี้แสดงให้เห็นถึงการขาดสติทำให้เกิดความประมาททำให้การงานนั้นอากูลอีกเช่นกัน

ผู้ทำสมควร หมายความว่า ในสถานที่ใดก็ตาม ในกาลเวลาใดก็ตาม ผู้ที่อาศัยคนที่มีวัยเสมอกันคือเพื่อนผู้ที่มีอายุไล่เลี่ยกันหรือต่างวัยกันบ้าง ควรทำการพิจารณากิจที่ตนควรทำ ที่ตนมีหน้าที่เกี่ยวข้อง คือปรึกษาหารือกัน ทำข้อบกพร่องมาปรับปรุงเพื่อหาข้อดีจะได้นำ

มาประกอบในกิจการงานนั้น ผู้ปรารถนาความเจริญรุ่งเรืองแก่ตนเองควรทำมิใช่ปรึกษาหารือกัน ในทางที่ทำลายผู้อื่น ไม่ละเลยสถานที่ที่ควรทำกิจของตนและในโอกาสเวลาที่เอื้ออำนวยประโยชน์แก่ตน แต่การโอกาสนั้นจะไม่เป็นไปเพื่อความเดือดร้อนแต่ผู้ใด พึงพิจารณากิจการงานของตัวว่า เดี๋ยวนี้เราได้อยู่ ณ สถานที่นี้ โอกาสเวลานี้ และหมู่ชนเหล่านี้ก็เป็นเพื่อนมิตรสหายของเราทั้งนั้น ที่เราเป็นเช่นนี้ได้หมายความว่าเราสามารถและมีโอกาสคิดเช่นนี้ได้เป็นเพราะมีชาติหมายถึงการเกิดดี สกุลของเรานั้นดีพอมีความดีมั่นคง ประเทศคืออยู่ในสถานที่เหมาะแก่กิจการนั้น กำลังเราจะต้องมีพละกำลังทางด้านร่างกายดีพอ ในด้านโภคสมบัตินั้นต้องมีพอเป็นหลักประกันได้ว่าการงานนั้นจะสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี กับทั้งสิ่งที่สำคัญมากอีกอย่างหนึ่งคือพวกพ้องบริวารจะต้องพร้อมและต้องสามัคคีกันดีที่สุด เมื่อเราเห็นความพร้อมที่จะดำเนินการงานของเราควรทำทันทีเลย เพื่อป้องกันความผิดพลาดผิดหวัง เป็นเห็นให้การงานนั้นอากูลอีกได้และถือความไม่ประมาทเราจะต้องดูอีกว่าเวลานี้ควรแล้วหรือยังที่จะเริ่มกิจการนั้น ๆ เมื่อผู้ที่ทำได้คือที่กล่าวมาแล้วก็ย่อมเป็นผู้มีชื่อว่าผู้ทำตามสมควร

หมู่ชนทั่ว ๆ ไป ถ้าหากว่าชอบการหลับเอามาก ๆ เช่นการหลับในตอนกลางวันไม่ชอบการทำงาน ชอบหลีกเลี่ยงการทำงาน แม้ว่าในตอนกลางค่ำคืนไม่ลุกขึ้นเช่นอ้างว่าถ้าหากดวงอาทิตย์ไม่ขึ้นแล้วไม่ยอมทำงาน เป็นผู้เมาสุรานารีเป็นประจำทุกข์ร้อนไม่ยอมรับรู้เอาแต่เสพย์สุราอย่างเดียว [ผู้เช่นนั้นนั่นแลพูดได้เลยว่าทำการงานให้อากูล ทั้งนี้ก็เพราะว่าผู้นั้นเป็นคนมีความเกียจคร้านประจำนิสัยนั่นเอง เขาผู้นั้นไม่อาจสามารถที่จะดำรงการครองเรือนอยู่อย่างมีความสุขได้เลย เขาย่อมได้รับทุกข์เป็นปกติ ผู้ที่ยังครอบครองเรือนจำเป็นอย่างยิ่งที่หลีกเลี่ยงความเป็นนักเลงหญิง นักเลงสุรา และผู้ชอบหลับทั้งกลางวันและกลางคืน

บุคคลผู้ที่ชอบอ้างว่าหนาวนัก ร้อนนัก ยังเช้าอยู่บ้างเป็นตัวอย่าง แลหลบหลีกเลี่ยงไม่ริเริ่มทำกิจการงาน เช่นครั้นถึงหน้าหนาวมีผู้ชักชวนไปทำกิจการงาน ก็อ้างเอาว่า **ไปก่อนเถอะ หนาวเดี๋ยวกระดูกแตก** ผู้นั้นก็ชื่อว่าทำการงานให้อากูล เพราะเกียจคร้าน เขาย่อมเสื่อมจากทรัพย์สมบัติ ส่วนที่จะได้ก็เสียไปอย่างน่าเสียดายส่วนที่จะเกิดขึ้นก็พลอยลดหายลงไปด้วยทรัพย์ส่วนที่เขาจะได้รับนั้นก็ล่วงเลยไปสู่ผู้อื่นเสีย ผู้ที่ไม่คำนึงถึงสิ่งเหล่าหล่านั้น (การอ้างว่าหนาวนักเป็นต้น แล้วงดการทำงาน) ดุจประหนึ่งว่าหญ้าไม่รู้สึกว่าร้อนหนาว ย่อมประสบความ

สำเร็จอย่างน่าชื่นชมในชีวิต มีความสุขจากทรัพย์ที่หามาได้ด้วยความพากเพียรพยายามของตน ดุจการทำงานของผึ้งซึ่งผลต่อมาจะต้องได้ดื่มกินน้ำผึ้งของตนอย่างมีความสุขฉะนั้น ครั้นเขาย่อมเป็นสุขทั้งในโลกปัจจุบันที่เขาดำรงชีวิตอยู่ (ปัจจุบัน) และในโลกหน้า (อนาคต)

สรุปแล้ว ผู้ที่มีความขยันหมั่นเพียร รู้จักกาลเวลา บุคคลเป็นต้น ย่อมประสบความสุข ส่วนผู้ที่ตรงกันข้ามนี้ย่อมประสบทุกข์ภพทุกชาติไป เพราะฉะนั้นทุกคนควรจะสร้างสมสติคือความไม่ประมาทไว้ให้มากจะได้รับความสุขที่แท้จริง แต่อย่าลืมระลึกอยู่เสมอว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็น อนิจฺจํ ทุกฺขํ และอนตฺตา

อุทิศ

ส่วนดีของข้อความที่เขียนนี้ขออุทิศแก่

พระอุบาลีคุณูปมาจาร (พระอุปัชฌาย์)

(ส่วนบกพร่องกระผมขอรับแต่ผู้เดียว)

หน้าที่คืออะไร?

รู้จักหน้าที่ทำตามหน้าที่ จะเกิดศักดิ์ศรีทั้งทางโลกและทางธรรม

พระธรรมสิริชัย

โดย จ. ยิ้มเพชร

ถ้าเราต้องทำงานอย่างใดอย่างหนึ่ง ก่อนอื่นใดหมดเราจะต้องรู้ว่านั่นคือหน้าที่ของเรา แล้วเราก็จัดการทำงานนั้น ดังนั้นการรู้ว่าหน้าที่คืออะไร จึงมีความจำเป็นอยู่

ความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ไม่เหมือนกัน แตกต่างกันออกไป ตามกลุ่มชน สังคมและชาติต่าง ๆ เช่น พุทธศาสนิกชนกล่าวว่า หลักธรรมใด ๆ ก็ตามที่จารึกเอาไว้ในคัมภีร์พระไตรปิฎก นั้นคือหน้าที่ของเขา ที่เขาจะต้องศึกษาและปฏิบัติตาม อิสลามิกชนกล่าวว่า หลักธรรมใด ๆ ก็ตามที่จารึกเอาไว้ในพระคัมภีร์โกหร่าน นั้นคือหน้าที่ของเขา ที่เขาจะต้องศึกษาและปฏิบัติตาม คริสตศาสนิกชนกล่าวว่า หลักธรรมใด ๆ ก็ตามที่จารึกเอาไว้ในพระคัมภีร์ไบเบิ้ล นั้นคือหน้าที่ของเขา ที่เขาจะต้องศึกษาและปฏิบัติตาม ชาวฮินดูกล่าวว่า หลักธรรมใด ๆ ก็ตามที่จารึกเอาไว้ในคัมภีร์พระเวท นั้นคือหน้าที่ของเขา ที่เขาจะต้องศึกษาและปฏิบัติตาม

เพียงเท่านี้เราจะเห็นได้ว่า ความคิดเกี่ยวกับหน้าที่นั้นผันแปรต่างกันออกไป การต่างกันออกไปเช่นนี้ขึ้นอยู่กับสถานะการดำรงชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ทั้งโดยทางประวัติศาสตร์และโดยทางเชื้อชาติ

ที่นี้ขอให้เรามาพิจารณาถึงคำว่า "หน้าที่" ว่ามีความหมายอย่างไร ? คำว่า "หน้าที่" นี้ก็คงเป็นเหมือนเช่นกับคำที่เป็นนามธรรมอื่น ๆ ทุก ๆ คำ ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายอันไม่สามารถที่จะจำกัดความลงไปได้อย่างเด่นชัดและแน่นอน เราจะรู้ถึงความหมายได้ก็โดยดูที่การกระทำและผลที่ได้รับเท่านั้น เมื่อเราเห็นสิ่งใดสิ่งหนึ่งปรากฏขึ้นต่อหน้าเรา เราก็อาจได้รับแรงกระตุ้นตามธรรมชาติหรือบางทีก็อาจเป็นสิ่งที่ได้เรียนรู้มาอบรมมา กระตุ้นให้เราแสดงกิริยาอาการต่าง ๆ ต่อสิ่งเหล่านั้น คือเมื่อเกิดแรงกระตุ้นใจก็เริ่มคิดถึงสถานะหนึ่งขึ้นมาทันที บางครั้งอาจมีความคิดขึ้นว่า การแสดงกิริยาอาการตามเงื่อนไขที่ได้กำหนดเอาไว้ในใจแล้วนั้นเป็นสิ่งที่ถูกต้องในสถานการณ์เดียวกันนี้ แต่ในอีกสถานะหนึ่ง อาจมีความคิดว่า การแสดงกิริยาอาการตามที่ได้กำหนดเอาไว้ในใจแล้วนั้นเป็นสิ่งที่ผิดก็ได้ **ความจริงความคิดเกี่ยวกับหน้าที่นั้นก็คือ การที่บุคคลคิดปฏิบัติตามคำบัญชาอันเกิดขึ้นจากความสำนึกของเขาเองในที่ทุกสถานนั่นเอง**

การทำหน้าที่นั้นคืออย่างไร ? ถ้าคนที่กินเนื้อได้มาพบเนื้อชิ้นหนึ่งอยู่ต่อหน้าเขา แต่เขาไม่กินมันเพื่อที่จะบำรุงเลี้ยงชีวิตของเขาเอง และทั้งไม่ให้มันแก่ผู้อื่น การที่เขาทำเช่นนั้นย่อมถือได้อย่างแน่นอนว่า เขาไม่ได้ทำหน้าที่ของเขาแต่ถ้าพวกที่ถือมังสวิรัติกล้าที่จะกินเนื้อชิ้นนั้นหรือให้มันต่อผู้ถือมังสวิรัติอื่น การที่เขาทำเช่นนั้นย่อมถือได้อย่างแน่นอนว่าเขาไม่ได้ทำหน้าที่ของเขา พวกที่ถือมังสวิรัติรู้สึกเช่นนั้นก็เพราะเขาได้ศึกษาและอบรมมาให้รู้สึกเช่นนั้น

ตามปกติธรรมดาแล้ว ถ้ามีคน ๆ หนึ่งออกไปที่ถนนแล้วยิงคนที่เดินอยู่บนถนนคนหนึ่งล้มลงและตายไป การกระทำของเขาย่อมก่อให้เกิดความเศร้าโศกเสียใจทั้งแก่ตนเองและคนทั่วไปแน่ ทุกคนย่อมพากันคิดเช่นเดียวกันว่าเขาทำผิด แต่ถ้าคน ๆ เดียวกันนี้ไปเป็นทหารและออกรบราวีกับข้าศึกอยู่ในกองทัพ ฆ่าคนตายไปไม่ใช่เพียงคนเดียวแต่ได้ฆ่าตั้งยี่สิบคน แน่นอนที่สุด การกระทำของเขาเช่นนี้ ย่อมก่อให้เกิดความยินดีและคิดว่าเขาได้ทำหน้าที่อย่างได้ผลดีและมีเกียรติ เพราะฉะนั้นเราจึงเห็นได้ว่า มันไม่ใช่เพียงการกระทำที่ได้กระทำลงไปเท่านั้น ที่จะกำหนดเอาว่านั้นคือ การทำหน้าที่ การที่จะจำกัดความคำว่า "การทำหน้าที่" ให้ได้ความชัดเจนแน่นอน ย่อมเป็นไปไม่ได้ แต่จะจำกัดความคำว่า "การทำหน้าที่" ได้อย่างคลุม ๆ ไปเท่านั้นเป็นต้นว่า

คำว่า "การทำหน้าที่" **นั้นก็คือการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งนำเราให้มุ่งไปสู่สภาวะที่สูงส่งขึ้นคือ การกระทำดี นั่นคือการกระทำที่เป็นหน้าที่ของเรา แต่การกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งนำเราให้มุ่งไปสู่สภาวะที่ต่ำทราม คือการกระทำความชั่ว นั่นคือ การกระทำที่ไม่ใช่หน้าที่ของเรา**

จากคำจำกัดความที่คลุม ๆ ไว้อย่างกว้าง ๆ นี้ อาจทำให้เรามองเห็นว่า การกระทำต่าง ๆ นั้นมีแนวโน้มอยู่ที่จะยกตัวเราให้ดีขึ้นสูงขึ้นฝ่ายหนึ่ง และอีกฝ่ายหนึ่งมีแนวโน้มอยู่ที่จะทำตัวเราให้ด้อยลงและโหดร้ายขึ้น แต่มันก็เป็นไปไม่ได้ที่จะทึกทักเอาด้วยความมั่นใจว่า การกระทำอย่างไหนที่มีแนวโน้มสัมพันธ์แนบแน่นอยู่อย่างนั้นโดยไม่เปลี่ยนแปลงกับทุก ๆ คน ทุก ๆ สภาวะ แต่จะอย่างไรก็ตามยังมีความคิดเกี่ยวกับหน้าที่อยู่ประการหนึ่ง ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป นั่นก็คือความคิดที่ออกมาในรูปคำเตือนใจที่ว่า **"จงอย่าทำร้ายสัตว์ การไม่ทำร้ายสัตว์ใด ๆ นั้นเป็นคุณธรรม ส่วนการทำร้ายสัตว์ใด ๆ นั้นเป็นบาป"**

คัมภีร์ภควัดคีตาได้กล่าวบ่อย ๆ ถึงหน้าที่ ที่มีมาตั้งแต่เกิดและหน้าที่ที่มีอยู่โดยตำแหน่งในชีวิต หน้าที่ตั้งแต่เกิดและหน้าที่ที่มีอยู่โดยตำแหน่งในชีวิตและในสังคมโดยกว้าง ๆ แล้วเป็นตัวตัดสินถึงเจตนาคติของความคิดและศีลธรรมแห่งชีวิต เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นหน้าที่ของเราที่จะทำงาน เพื่อที่จะทำให้ตัวเราดีขึ้นสูงขึ้นตามอุดมการและกิจกรรมทางสังคมที่เราได้เกิดขึ้นมาแล้ว และดำรงชีวิตอยู่ในนั้น แต่ว่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งมีข้อที่เราจะต้องกำหนดไว้อย่างหนึ่งว่า อุดมการและกิจกรรมทางสังคมที่เหมือนกันไม่ได้เป็นที่รู้และเข้าใจกันโดยทั่วไปในสังคมและประเทศ ความไม่รู้ถึงสิ่งเหล่านี้ของเราเป็นเหตุที่สำคัญมากที่เป็นตัวก่อให้เกิดความเกลียดชังต่อชาติอื่น ๆ

ชาวอเมริกันอาจคิดว่า สิ่งใดก็ตามที่ชาวอเมริกันทำตามขนบธรรมเนียมแห่งประเทศของเขาเป็นเพียงสิ่งเดียวเท่านั้นที่ถูกต้องและเป็นสิ่งที่ดีที่สุด ผู้ใดก็ตามที่ไม่ปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมของเขาจะต้องเป็นผู้ที่เล่อล่าล้าสมัยมากที่สุด ชาวไทยอาจคิดว่าขนบธรรมเนียมเป็นสิ่งเดียวเท่านั้นที่ถูกต้องที่สุดและดีที่สุดในโลก ใครก็ตามที่ไม่เชื่อและไม่ปฏิบัติตามจะเป็นผู้ที่เล่อล่าล้าสมัยมากที่สุด ความจริงแล้วความคิดเช่นนี้เป็นความคิดที่ผิดพลาดมากทีเดียว ถ้าพวกเราทั้งหมด

พากันคิดเห็นแบบนี้ มันจะเป็นเรื่องที่น่ากลัวอย่างมาก เพราะมันเป็นสาเหตุครึ่งหนึ่งแห่งความเป็นผู้มีใจคับแคบอันพึงพบได้ในโลกนี้

ดังนั้น จุดหนึ่งที่เราควรจะต้องเอาใจใส่ก็คือ เราจะต้องพยายามมองถึงหน้าของคนอื่นอยู่เสมอด้วยสายตาและความคิดของเรา แต่ไม่ตัดสินขนบธรรมเนียมของคนอื่นโดยใช้มาตร-ฐานของตน เพราะเราไม่ใช่มาตรฐานของจักรวาล เราต้องปรับตัวของเราเองให้เข้ากับโลกไม่ใช่ปรับโลกให้เข้ากับตัวเรา เราจะพบว่าสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ได้เปลี่ยนลักษณะแห่งหน้าที่ของเราไป ดังนั้นการกระทำหน้าที่ของเราในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งจึงนับได้ว่าเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่เราพึงกระทำในโลกนี้ **หน้าที่ใดซึ่งเป็นหน้าที่ของเราอันมีมาตั้งแต่เกิด ขอให้เราทำหน้าที่นั้น และเมื่อเราทำหน้าที่อันมีมาตั้งแต่เกิดแล้ว ก็ขอให้เราทำหน้าที่ซึ่งเป็นของเราโดยตำแหน่งในชีวิตและในสังคมด้วย**

มีข้อที่ควรคำนึงอยู่อย่างหนึ่ง คือโดยธรรมชาติแล้วมีสิ่งที่เป็นอันตรายน่ากลัวซ่อนอยู่ในตัวของมนุษย์ นั่นก็คือมนุษย์ไม่เคยที่จะตรวจสอบตัวของเขาเองเลย เขามักจะคิดอยู่เสมอว่า เขาเป็นผู้ที่เหมาะทีเดียวที่จะอยู่บนบัลลังก์เช่นกับพระราชา ด้วยการคิดอย่างนี้จึงทำให้เขาพลาดโอกาสที่จะรู้จักและเข้าใจตัวเองรวมถึงการไม่เข้าใจถึงหน้าที่ที่ควรจะทำอีกด้วย

ใครก็ตามเมื่อเริ่มกระโจนลงไปในโลกแห่งการทำงานอย่างจริงจัง ธรรมชาติจะยื่นของกำนัล คือความเหมาะสมงดงามให้แก่เขาทั้งข้างขวาและข้างซ้ายทีเดียว และในไม่ช้าก็จะทำให้เขาพบตำแหน่งที่แท้จริงในชีวิตของเขาได้เอง เพราะไม่มีมนุษย์คนใดสามารถที่จะดำรงอยู่ในตำแหน่งที่ไม่เหมาะสมกับเขาและที่เขาไม่พอใจได้เป็นเวลานาน มันไม่มีประโยชน์อะไรเลยที่จะปรับตัวเองให้ขัดแย้งกับธรรมชาติ **ฉะนั้น ผู้ที่ทำงานชั้นต่ำไม่ได้หมายความว่าเขาเป็นมนุษย์ชั้นต่ำ ไม่มีมนุษย์คนไหนจะถูกตัดสินได้โดยลักษณะแห่งหน้าที่ของเขา แต่ว่าสิ่งทั้งหมดควรจะถูกตัดสินได้** โดยกิริยาอาการและวิญญาณที่เขาได้กระทำมันต่างหาก

เราจะพบอีกว่าแม้ความคิดเกี่ยวกับหน้าที่ก็ตกอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลง ดังนั้นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการทำงานควรจะเป็นไปในลักษณะที่ไม่มีความเห็นแก่ตัวมาจูงใจให้กระทำ คือการทำงานควรเป็นการทำด้วยความรู้สึกถึงหน้าที่ซึ่งจะทำให้เราทำงานโดยไม่มีความคิดถึงหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่งอีกต่อไป **เมื่อใดงานได้กลายเป็นสิ่งที่อยู่เหนือความเห็นแก่ตัว คือกลายเป็นสิ่งที่สูง**

ส่ง น่าบูชา เมื่อนั้นงานจะถูกทำเพื่อประโยชน์ของงานเอง นั่นคือการทำงานเพื่องาน มิใช่ทำงานเพื่อเงินหรือเพื่ออะไรอื่น ๆ อีกมากมายนับไม่ถ้วน

เราจะพบว่า ปรัชญาแห่งหน้าที่ ไม่ว่าจะอยู่ในรูปของจริยธรรมหรือในรูปของความรักย่อมเป็นสิ่งเดียวกัน คือรวมอยู่ในรูปแห่งปรมัตถธรรม จุดมุ่งหมายก็คือเพื่อการปลดเปลื้องตัวตนที่ต่ำ ๆ (ความเห็นแก่ตัวจัด) ออกไปเสีย เพื่อตัวตนที่สูงอย่างแท้จริง (ความไม่เห็นแก่ตน) อาจจะฉายแสงขึ้นมา เพื่อที่จะลดการกระจายออกไปแห่งพลังตัวตนอันจะไปเกาะเกี่ยวแนบแน่นอยู่กับสิ่งต่าง ๆ ที่มีอยู่ เพื่อที่วิญญาณ (ความรู้แจ้ง) อาจจะปรากฏตัวเองขึ้นมาและพัฒนาสูงยิ่ง ๆ ขึ้น สิ่งเหล่านี้จะสำเร็จได้ก็โดยการที่ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับความปรารถนาข้างฝ่ายต่ำ ๆ ซึ่งย่อมเป็นสิ่งที่แน่นอนการที่จะแสวงหาสิ่งเหล่านี้มาได้ก็โดยการปฏิบัติหน้าที่อย่างเข้มแข็งเท่านั้น

องค์ประกอบต่าง ๆ แห่งสังคมนั้น ได้ถูกพัฒนาขึ้นมาโดยการกระทำหน้าที่ด้วยประสบการณ์ที่มีอยู่ทั้งในจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก ในที่ใดที่ได้มีการกำจัดความเห็นแก่ตัวออกไปในที่นั้น เราจะมองเห็นหนทางที่เปิดกว้างออกไปสู่การขยายลักษณะที่แท้จริงแห่งการพัฒนามนุษย์อย่างไม่มีขอบเขต

ถ้าขาดเสียซึ่งความรัก หน้าที่ก็เป็นสิ่งที่ไม่หอมหวนชวนให้ทำนัก หน้าที่จะดำเนินไปด้วยดีก็ด้วยมีความรักหยอดน้ำมันเข้าที่ล้อของมันเท่านั้น เมื่อหน้าที่ถูกหยอดน้ำมันด้วยความรักมันก็จะวิ่งไปได้อย่างราบเรียบ ถ้าปราศจากเสียซึ่งความรัก มันก็จะมีแต่ความขัดแย้งอยู่เรื่อย ๆ พ่อแม่สามารถที่จะทำหน้าที่ของเขา สามีทำหน้าที่ต่อภรรยาและภรรยาทำหน้าที่ต่อสามีของเขาได้อย่างไร ? เราจะพบกับกรณีแห่งความขัดแย้งทุก ๆ วันในชีวิตของเราหรือ ? หน้าที่เป็นสิ่งที่หอมหวนชวนให้ทำได้โดยเพียงอาศัยความรักเท่านั้น และความรักจะมีขึ้นได้ในความมีอิสรภาพอย่างเดียวเท่านั้น นี้คือคำตอบคำถาม มันมีความเป็นอิสระจากการเป็นทาสของความโลภ ความโกรธ ความหลง ความขี้อิจฉาริษยาและอื่น ๆ อีกมากมายเป็นร้อย ๆ ซึ่งจะเกิดขึ้นทุกวันในชีวิตของมนุษย์เราหรือ ? ถ้าบรรพบุรุษของเรามีอิสรภาพอย่างสูงสุด เราจะพบกับความเป็นทาสของความโลภ ความโกรธ ความหลง ความขี้อิจฉาริษยาและอื่น ๆ เพียงเล็กน้อยเท่านั้นในชีวิต นี้คือคำตอบคำถาม คุณผู้หญิงผู้ตกเป็นทาสแห่งความหงุดหงิด ความขี้อิจฉาริษยาและอารมณ์ของตัวเอง แล้วกลายเป็นผู้ตำหนิสามีของตนเอง เรียกร้องขออิสรภาพตามที่พวกเธอคิดมิใช่ด้วย

ความรู้ ซึ่งการกระทำอย่างนี้เองที่บอกให้ทราบได้ว่าพวกเธอได้กลายเป็นผู้ที่เป็นทาสอย่างแท้จริงไปเสียแล้ว และได้ทำให้ผู้ซึ่งเป็นสามีมองเห็นความผิดพลาดมากมายแห่งภรรยาของเขา วิธีที่จะได้มาซึ่งอิสรภาพนั้นก็ต้องทำตามหน้าที่ หน้าที่ซึ่งดำเนินไปด้วยการหยอดน้ำมันคือความรัก ด้วยวิธีการอย่างนี้จะก่อให้เกิดการรวมตัวเข้าด้วยกันมีความแข็งแรงสามารถที่จะดำเนินต่อไปกระทั่งถึงภาวะที่สูงที่สุดได้

สันยาสีหนุ่มคนหนึ่งเข้าไปสู่ป่า ณ ที่ป่านั้น เข้าได้บำเพ็ญสมาธิบูชาและปฏิบัติโยคะเป็นเวลานาน เวลาผ่านไปหลายปีด้วยการทำงานและปฏิบัติอย่างหนัก วันหนึ่งขณะที่เขากำลังอยู่ที่โคนต้นไม้ เมื่อใบไม้แห้งหล่นลงมาบนศีรษะของเขา เขาจึงแหงนหน้าขึ้นไปมองดูบนต้นไม้เห็นกาสองตัวกำลังต่อสู้กันอยู่บนยอดไม้ ทำให้เขาโกรธมาก เขาพูดว่า

"อะไรกัน ! พวกเจ้ากล้าดียังไง ? จึงโยนใบไม้แห้งเหล่านี้ลงบนหัวของข้า"

พร้อมกับการกล่าวถ้อยคำเหล่านี้ เขาได้เพ่งไปที่นกทั้งสองตัวนั้นอย่างโกรธแค้นเปลวไฟได้พุ่งออกจากดวงตาของเขา ที่เป็นอย่างนี้เพราะอำนาจแห่งการบำเพ็ญโยคะ ไฟได้ไหม้นกทั้งสองนั้นลงเป็นเถ้าถ่าน เขาดีใจมาก ชื่นชมยินดีเป็นที่สุดในการพัฒนาพลังอำนาจอย่างนี้ของเขาจนสามารถเผากาทั้งสองให้ไหม้ไปได้ด้วยการมอบ หลังจากนั้นเขาได้เข้าไปในเมือง เพื่อขออาหารได้ไปยืนอยู่ที่หน้าประตูบ้านแล้วพูดว่า

"แม่ขออาหารให้ฉันบ้าง"

มีเสียงดังออกมาจากภายในบ้านว่า

"คอยหน่อยนะลูกแม่"

ชายหนุ่มคิดว่า แม่เป็นหญิงที่ร้ายกาจ กล้าดีอย่างไรจึงทำให้เราต้องรอ แม่คงยังไม่รู้พลังอำนาจของเรา ในขณะที่เขากำลังคิดอยู่นั้นก็ได้ยินเสียงดังออกมาอีกว่า

"หนูน้อย เจ้าอย่าได้คิดถึงแต่ตนเองมากจนเกินไปนัก ไม่มีกาทั้งสองตัวอยู่ที่นี่"

เขาเกิดฉุกคิดขึ้นในใจจึงทำให้เขาต้องคอยต่อไป ในที่สุดหญิงนั้นก็ออกมาแล้วเขาก็หมอบลงที่เท้าของหญิงนั้นแล้วกล่าวว่า

"แม่ ! แม่รู้เรื่องราวเหล่านั้นได้อย่างไร ?"

แม่ตอบว่า

"ลูกแม่ แม่ไม่รู้หรอกถึงโยคะหรือการปฏิบัติของลูก แม่นั้นเป็นผู้หญิงธรรมดาที่ทำหน้าที่เป็นประจำอยู่ทุกวัน แม่บอกให้ลูกคอย เพราะว่าพ่อของเจ้าไม่สบายและแม่กำลังพยาบาลเขาอยู่ ตลอดชีวิตของแม่ แม่พยายามทำหน้าที่ของแม่ เมื่อแม่ยังไม่ได้แต่งงาน แม่ก็ทำหน้าที่ของแม่ต่อพ่อแม่ เดี๋ยวนี้แม่แต่งงานแล้ว แม่ก็ทำหน้าของแม่ต่อสามี เหล่านี้คือโยคะทั้งหมดที่แม่ปฏิบัติอยู่ โดยการทำหน้าที่ของแม่ แม่ได้กลายเป็นผู้สว่างแจ่มแจ้ง ด้วยวิธีการอย่างนี้แม่ก็สามารถอ่านความคิดของลูกและรู้ถึงสิ่งที่ลูกทำในป่า"

ผู้ที่ทำงานที่ยึดมั่นถือมั่นในผลสำเร็จของงาน มักจะคร่ำครวญเมื่องานมีผลล้มเหลว ส่วนผู้ที่ทำหน้าที่ทั้งหมดโดยไม่มีความยึดมั่นถือมั่น หน้าที่ดีเสมอเท่ากันหมดคือเป็นสิ่งที่มีผลดีในการที่จะทำให้ความเห็นแก่ตัวและความหมกมุ่นมัวเมาอาจถูกประหารลงไปเสียและก่อให้เกิดอิสรภาพทางวิญญาณที่ปลอดภัยได้ เราทุกคนควรจะเข้าใจและรู้จักตัวเองให้มากที่สุด ตัดสินใจทำหน้าที่ในขอบเขตที่พอสมควรกับความสามารถของตนเอง การแข่งขันกันได้ปลุกความอิจฉาริษยาให้เกิดขึ้น และความอิจฉาริษยานั้นจะฆ่าความเมตตา กรุณาให้สิ้นไปจากหัวใจ การคร่ำครวญเมื่อต้องทำหน้าที่นั้นเป็นสิ่งที่ไร้สาระและปราศจากรสชาติ ในชีวิตของเราทั้งชีวิตนั้น ถ้าเราไม่เคยมีสิ่งใดเลยที่จะมาทำให้เราพอใจ นั้นย่อมถึงวาระแล้วที่ความล้มเหลวจะปรากฏตัวของมันขึ้นมา ขอให้เราทำงานกันต่อไปเถิด การทำงานจะทำให้เราก้าวเดินต่อไป สิ่งไรก็ตามที่เกิดขึ้นเป็นหน้าที่ของเรา เราต้องพร้อมที่จะเอาบ่าของเราเข้าไปรองรับแล้วดันวงล้อแห่งการงานนั้นให้หมุนต่อไป แล้วเราย่อมมั่นใจได้ว่าเราจะได้พบกับความสว่างไปทั่วทั้งพื้นพิภพนี้อย่างแน่นอน

ปราบโพธิ์

เสริมลาภ วสุวัต

*นั่งคิดอยู่หลายวันว่าจะเขียนเรื่องนี้ดีหรือไม่ เพราะพระชูชายนำเรื่อง "ต้นพระศรีมหาโพธิ์" ประพันธ์โดยคุณหลวงบุเรศรบำรุงการ มาให้อ่าน เรื่องที่ท่านเขียนเกี่ยวกับการสร้าง แต่เรื่อง "**ปราบโพธิ์**" นี้กลับเป็นเรื่องทำลาย ดูกระไรอยู่ แต่มาคิดดูอีกทีมนุษย์ปุถุชนทุนวันนี้มีทั้งดีและชั่ว ต้นไม้ก็คงจะเหมือนกันโดยเฉพาะต้นโพธิ์ที่เรียกว่าโพธิ์ศรีมหาโพธิ์ อย่างในเรื่องของคุณหลวงบุเรศร แต่ในขณะเดียวกันโพธิ์อันธพาลก็มี เช่นโพธิ์ที่เที่ยวขึ้นตามยอดพระเจดีย์ โบสถ์ วิหาร ศาลาการเปรียญ เป็นต้น ฉะนั้นเรื่อง "ปราบโพธิ์" จึงอุบัติขึ้น*

เรื่องนี้ยังไม่สมบูรณ์แบบเท่าไร เพราะจำเป็นต้องรีบเขียน คณะผู้จัดทำสามเดือนในเชตวัน 2516 ให้ส่งต้นฉบับภายใน 2 กันยายน ก็ขอให้ถือว่าเป็นเรื่องที่เล่าสู่กันฟัง และเป็นความพยายามวิธีหนึ่งที่จะปราบโพธิ์อันธพาลในวัดโพธิ์ให้หมดไป

ท่านเจ้าคุณธรรมเสนานี เคยเล่าให้ฟังว่า ท่านได้ต่อสู้พยายามปราบโพธิ์อันธพาลที่ไม่มีวัฒนธรรมในวัดโพธิ์มานานแล้ว และก็ยังต่อสู้มาจนทุกวันนี้เสียเงินปีละเป็นหมื่น ที่ว่าเป็นอันธพาล ก็คือไม่เกรงใจท่านเจ้าอาวาส บอกว่าอย่าขึ้นก็จะขึ้น ที่ว่าไม่มีวัฒนธรรม ก็คือ ขึ้นไม่รู้จักกาละเทศะ ขึ้นไม่เลือกที่ ยอดเจดีย์ หลังคาโบสถ์... ไอ้ที่ ๆ ควรจะขึ้นให้ร่มเงาแก่ผู้คนตามข้างทางเดิน บนพื้นดินธรรมดาก็ไม่อยากขึ้น ทำท่าเบ่งเหมือนกับพระฉันนะ ที่เคยเป็นคนสนิทของพระพุทธเจ้าก่อนบวช ถือตัวว่าพรรคพวกที่อินเดียเคยเป็นร่มเงาให้พระพุทธเจ้าประทับก็เลยยกตนสูงกว่าต้นไม้อื่น ๆ ต้องขึ้นในที่สูง ๆ มิหนำซ้ำยังชักชวนต้นไม้อื่น ๆ เช่น ต้นไทรกาฝาก ไปเป็นลูกสมุนอยู่บนยอดเจดีย์—โบสถ์ด้วย

ต้นโพธิ์พวกนี้ ไม่น่าที่จะไปลอก หรือเลียนแบบคนที่เป็นอันธพาลหรือเบ่งมาเลย นี่แหละตรงกับที่องค์สมเด็จพระสังฆราชทรงดำรัสว่า "*ของดีเรียนยาก*" ของเลว ๆ เลียนแบบกันง่าย ๆ เสียจริง คน ถ้าเขาดีจริง เก่งจริง และเป็นใหญ่เป็นโตด้วยลำแข้งของเขาจริง ๆ จะไม่เบ่งเลย พวกที่เบ่ง ๆ ส่วนมากก็ได้อาศัยใบบุญ เกาะแข้งเกาะขาคนที่เขาโตจริง ๆ ขึ้นมา ต้นโพธิ์

วัดโพธิ์นี้ก็ไปลอกนิสัยนี้มาด้วย ความจริงตัวเองก็ไม่ใช่โพธิ์สายพันธุ์เดียวกันกับที่พระพุทธเจ้าประทับใต้ร่มตอนตรัสรู้ คนละสายพันธุ์ คนละเชื้อชาติกันแท้ ๆ แต่พอเรียกโพธิ์เหมือนกันก็เลยหยิ่งผยองขึ้นทันที

อีกประการหนึ่ง อาจจะเป็นเพราะว่าพวกโพธิ์เบ่ง—อันธพาลเหล่านี้ออกลูกหลานมีนิวาสถานอยู่ในวัดเป็นเวลานาน ก็เลยแอบไปรู้ถึงสิกขาบทของพระครึ่งๆกลางๆว่า พระท่านพรากของเขียวซึ่งเกิดอยู่กับที่ให้หลุดจากที่ไม่ได้ จะต้องอาบัติปาจิตตีย์—ข้อแรกในภูตคามวรรคที่ ๒ ก็เลยไม่กลัวว่าจะถูกปราบโดยพระ แบบนี้ ถ้าพูดอย่างภาษาชาวบ้านนอกวัดต้องเรียกว่า *"มันเป็นกรรมของสัตว์"* หรือพูดให้ตรง ๆ ว่า *"มันเป็นกรรมของโพธิ์"* ที่ไม่มีโอกาสได้เรียนโรงเรียนนักธรรมวิชา "พระวินัย" ของท่านเจ้าคุณทักษิณคณาธิกร เลยไม่รู้ว่าพระท่านสามารถใช้กฎเกณฑ์ของ *"มหาประเทศทั้งสี่"* ปราบได้ ไม่อาบัติเพราะเป็นโพธิ์อันธพาล

ท่านเจ้าคุณธรรมฯ บอกว่า พยายามตัด—ขุดรากถอนโคนก็แล้ว เอาน้ำร้อนราด...ฯลฯ สารพัดวิธีไอ้ที่เสด็จไปขึ้นอยู่บนยอดเจดีย์ ก็ต้องทำนั่งร้านขึ้นไปตัดหรือเอาน้ำร้อนราด...ฯลฯ ทำเสร็จรื้อนั่งร้านออก อ้าว! โผล่ยอดเขียว ๆ ขึ้นมาอีกแล้ว ไล่ปราบกันอยู่อย่างนี้เหมือนเล่นโปลิศจับขโมย เงินทอง—ปัจจัยที่ทางวัดพยายามรวบรวมไว้จะซ่อมพระนอน ก็ต้องนำมาใช้ในการไล่ปราบโพธิ์อันธพาลพวกนี้... ท่านเจ้าคุณเคยให้ผู้เขียนช่วยหาทางปราบให้ตั้งแต่ยังเป็นฆราวาส ก็ไม่มีโอกาสมาดูให้ท่านสักที มาได้ฤกษ์ตอนบวช อาศัยใบบุญอยู่ในกุฏิท่านนี่แหละถึงได้เริ่ม...

ขอแรงคุณทองพูน ศรีวรนาถ หัวหน้าแผนกทดลองและบำรุง กองการยาง กรมวิชาการเกษตรมาทำหน้าที่เป็นหัวหน้าแผนกปราบโพธิ์ให้วัด คุณทองพูนได้ยาฆ่าตอยาง 2,4,5-T (อ่าน ทู—โฟร์—ไฟว์—ที มีชื่อเคมีว่า Trichlorophenoxy acitic acid) จากคุณศักดิ์ศิริ เกิดปรีดี สำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง กระทรวงเกษตร มา ๑ ขวดเป็นตัวยาที่กล่าว ผสมกับน้ำมันดีเซลจนได้ความเข้มข้นของยา 5 % วันที่มาทดลองปราบดูเหมือนจะเป็นวันพฤหัสบดีที่ 16 สิงหาคม มีคุณทองพูน เจ้าที่กองการยาง คุณบุญยง โลภะผล และคุณศรีโบ ไชยประสิทธิ์ จากศูนย์วิจัยการยาง ที่หาดใหญ่ ติดมาเป็นที่ปรึกษาด้วย ผู้เชี่ยวชาญฝ่ายวัด ได้แก่ นายหยวก ลูกน้องของท่านเจ้าคุณธรรม ฯ เป็นผู้ช่วยและให้ซ้อมมือเพื่อจะได้ทำเองเป็นในอนาคต คุณศรีโบแนะนำให้ใช้วิธีเดียวกับที่ ใช้ยานี้ฆ่าตอยางในสวนยาง คือตัดเสียก่อนให้เป็นแผลแล้วเอายาป้ายทดลอง

ทำอยู่สัก 7—8 ต้นเห็นจะได้ นายหยวกบอกว่า "ถ้ายาเก่งจริง อาทิตย์เดียวก็รู้ผลครับ เพราะต้นแบบนี้ผมเคยตัด อาทิตย์เดียวแตกใบใหม่อีกแล้ว ยิ่งหน้าฝนยังงี้ยิ่งแตกหน่อ—ใบใหม่เร็ว" ทดลองทายาทั้งต้นขนาดหัวนิ้วก้อย-นิ้วโป้ง และตอใหญ่ ๆ ขนาดแขนเสียเวลาไม่ถึงชั่วโมง เพราะขั้นแรกนี้ทดลองกับต้นที่ขึ้นอยู่ตามซอกหิน ตามที่เตี้ย ๆ ทำง่าย ๆ ก่อน ถ้าได้ผลจริง ๆ ถึงจะต่อนั่งร้านไปปราบต้นบนยอดเจดีย์—หลังคาโบสถ์ทีหลัง

เมื่อผู้เชี่ยวชาญฝ่ายวัด "นายหยวก" ว่าอาทิตย์เดียวรู้ผลก็ต้องเชื่อ ศุกร์ที่ 24 สิงหาคม ครบหนึ่งอาทิตย์กับหนึ่งวัน จึงได้ไปชวนนายหยวกออกไปดูกัน พอเจอะหน้านายหยวกก็ว่าทันที "ถ้าจะดีครับท่าน ผมไปดูแล้วต้นเล็ก ๆ รากผุแห้งตายไปเลยครับ ต้นใหญ่ ๆ ผมลองไปแกะเปลือกดูเปลือกมันแห้ง ถ้าจะอยู่ครับ" ไปดู ขากลับนายหยวกถอนต้นเล็ก ๆ ที่รากผุแห้งตายฝากมาถวายให้ท่านเจ้าคุณธรรม ฯดู 1 ต้น ผู้เขียนก็เร่งให้นายหยวกมาเอายาไปทดลองอีกหลาย ๆ ต้น เอาให้แน่ใจ นายหยวกก็ขอผลัดให้ฝนซา ๆ ลงไปสักหน่อย ช่วงนี้ฝนกำลังตกหนัก...

นายหยวกพึ่งมาเอายาไปเมื่อวานนี้เอง 30 สิงหาคม 2516 บ่านนี้คงทาไปอีกแล้ว กว่าจะรู้ผลก็คงวันที่ 7—8 กันยายน ต้นฉบับต้องส่งคณะผู้จัดทำ สามเดือนในเชตวัน ภายใน 2 กันยายน ก็เลยยังไม่รู้ผลการทดลองยืนยันของนายหยวก ที่ไปลองอีกเมื่อ 31 สิงหาคม... ...หากสำเร็จ สามารถปราบโพธิ์อันธพาลในวัดโพธิ์ได้ด้วยวิธีนี้ ก็จะสามารถช่วยรักษาปูชนียสถานของวัดโพธิ์ไว้ให้คงทนถาวร เป็นศรีสง่าของวัดและประเทศสืบไป ขออานิสงส์ที่พึงมีจงเป็นของคุณศักดิ์ศิริ เกิดปรีดี ผู้ให้ยา คุณทองพูน ศรีวรนาถ คุณศรีโบ ไชยประสิทธิ์ คุณบุญยง โสภะผล และนายหยวก ผู้ดำเนินการโดยถ้วนทั่วทุกคนด้วย

อนึ่ง ยาที่นำมาใช้ปราบโพธิ์ในวัดโพธิ์นี้จะเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์ขึ้นอีกมาก ถ้าพระไม่ต้องไปซื้อหาเอง จึงขอเรียนไว้ ณ ที่นี้เลยว่า ผู้เขียนหรือ ดร. พิศ ปัณยาลักษณ์ ผู้อำนวยการ ฯ คุณรัตน์ เพชรจันทร์ รองผู้อำนวยการ ฯ คุณประเทือง ประทีปเสน หัวหน้าฝ่ายสงเคราะห์ คุณศักดิ์ศิริ เกิดปรีดี หัวหน้าฝ่ายวิชาการ แห่งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เป็นผู้รู้จักยานี้เป็นอย่างดี ท่านเหล่านี้มีศรัทธาประสาทะในพุทธศาสนาอย่างแรงกล้า ท่านที่กล่าวนามมาทั้งหมดเป็นที่เคารพ รักใคร่ และนับถือของผู้เขียน

จนสามารถปวารณาแทนได้ หากพระคุณเจ้าต้องการยาเมื่อใด ขอได้โปรดบอกบุญไปยังท่านเหล่านี้โดยพลันเถิด.

บวชในวัดโพธิ์ก็ต้องรักวัดโพธิ์ เกลียดต้นโพธิ์อันธพาลที่ขึ้นไม่เป็นที่เป็นทางในวัดโพธิ์... ท่านผู้อ่านช่วยนับดูถี่ มีคำว่า "**โพธิ์**" *อยู่ในเรื่องนี้กี่คำ*

น. 15

วัดพระเชตุพนฯ (โพธิ์)

31 สิงหาคม 2516

"ปัจฉิมคารวะแด่ท่านเจ้าคุณ..."

พระอุบาลีคุณูปมาจารย์ (กมล กมโล)

กระผมได้มีโอกาสรับใช้ ใกล้ชิด และเป็นลูกศิษย์ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณู-ปมาจารย์ (กมล กมโล) มาตั้งแต่ยังเป็นเด็กอายุสิบกว่าขวบ เริ่มตั้งแต่เข้ามาบวชเณรกับสมเด็จพระวันรัต (เผือน ติสฺสทตฺต) ท่านเจ้าคุณฯ ได้กรุณาเป็นพระพี่เลี้ยง ให้การอบรมสั่งสอน นำออกบิณฑบาตร...ฯลฯ คุณพ่อ คุณแม่ และครอบครัว ก็ได้ปวารณารับใช้พระคุณท่านตลอดมา บิดา (หลวงประเสริฐศัสตราวุธ) และกระผม เมื่ออุปสมบท ท่านเจ้าประคุณเจ้าคุณอุบาลีฯ ก็ได้ให้ความช่วยเหลือ อบรมสั่งสอนและคุ้มครอง ให้จำพรรษา ณ กุฎิของพระองค์ท่าน (น. 15 วัดพระเชตุพนฯ) มีทุกข์กายทุกข์ใจ ก็ได้เจ้าประคุณท่านได้ช่วยปลอบประโลม ให้คำแนะนำ สั่งสอนตลอดมา...

ตลอดเวลาที่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีฯ จำพรรษาอยู่ ณ วัดพระเชตุพน ได้ทรงเป็นหลักในการบูรณปฏิสังขรณ์วัดนี้ ปัจฉิมคารวะของกระผมแด่พระคุณท่าน ก็คือผลงานที่เจ้าคุณท่านเป็นผู้ริเริ่ม มีกระผมผู้ร่วมงาน ครูบาอาจารย์และเพื่อนฝูงเป็นผู้สนองและสนับสนุน ในการกำจัดพันธุ์ไม้ที่ขึ้นเป็นวัชชพืชในวัด ก่อให้เกิดความเสียหายแก่โบสถ์วิหาร เป็นผลงานปรากฏในเรื่อง " ปราบโพธิ์ " ซึ่งกระผมได้เรียบเรียงลงในหนังสือ "สามเดือนในเชตวัน 2516" ระหว่างที่จำพรรษา และขอนำมาจัดพิมพ์ในอนุสรณ์ครั้งนี้อีก เพื่อเป็น "ปัจฉิมคารวะ" แด่ท่านเจ้าคุณฯ และเป็นวิทยาทานแก่วัดวาอารามและบุคคลทั่วไป เพราะถ้าไม่มีท่านเจ้าคุณอุบาลีซึ่งทรงสมณศักดิ์เป็น "พระธรรมเสนานี" ในขณะนั้นได้เริ่มงานนี้ไว้ วิทยาทานเรื่องนี้คงไม่เกิดขึ้น...

ผลงานที่ได้ทำต่อหลังการเรียบเรียงในเรื่อง "ปราบโพธิ์" ได้รับผลสำเร็จ ท่านเจ้าคุณและผู้ร่วมงาน ได้ใช้ยา 2—4—5 ที นี้กำจัดต้นโพธิ์และไม้อื่นๆ (ประเภทใบเลี้ยงคู่) ที่ขึ้นไม่เป็นที่ และได้ปรับปรุงวิธีใหม่คือใช้ยาที่ผสมในน้ำมันดีเซล มีความเข้มข้น5% ป้ายรอบต้นไม้ที่ต้องการ

กำจัดเป็นแถบ กว้าง สองถึงสามนิ้วรอบต้น ถ้าเป็นไม้ใหญ่ขนาดตั้งแต่สองมือกำขึ้นไป หรือเป็นแถบกว้างเพียงหนึ่งนิ้วหรือน้อยกว่า ถ้าต้นเล็กกว่านี้ กระผมและคณะฯ ก็ได้ถวายยานี้แด่เจ้าพระคุณท่านตลอดมาจนท่านสิ้นบุญ...

ขออานิสงส์ที่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ได้ทำไว้แก่ส่วนรวม ด้วยความเมตตาและกรุณาธิคุณที่ให้แก่ศิษย์และผู้ตกทุกข์ได้ยาก รวมทั้งคุณธรรมและความบริสุทธิ์ในสมณเพศของท่านเจ้าคุณ จงดลบันดาลให้ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพและพระนิพพานด้วยเทอญ...

เสริมลาภ วสุวัต

22 กุมภาพันธ์ 2521

รายนามผู้มีจิตศรัทธาร่วมบริจาคทำหนังสือ

พระครูวิสุทธิกิจจารักษ์	1,000 บาท
พระกิตติ กนฺตสาโร	500 บาท
พระครูวิจิตรโฆษา	300 บาท
พระครูวินัยธรโสภณ	300 บาท
พระครูวิบูลย์บรรณวัฒน์	200 บาท
พระครูวินัยธรชวลิต	200 บาท
พระครูวินัยธรอบ	100 บาท
พระมหาสำรอง ติสฺสเทโว	200 บาท
พระครูวิศิษฏ์สมโพธิ์	100 บาท
พระมหาถาวร ถาวโร	100 บาท
พระมหานิพนธ์ ภิรมณ์กล่ำ	100 บาท
พระมหานิคม โฆสโก	100 บาท
พระชัยรัตน์ เย็นอุรา	100 บาท
พระโกวิทย์ กิตฺติภทฺโท	100 บาท
พระคมคิด สอบสอน	100 บาท
พระเจือ อตฺตคุโณ	50 บาท
พระอุ่ม ใจคง	50 บาท
พระมงคล กิตฺติฐโร	50 บาท
พระเที่ยง บียสีโล	50 บาท
สามเณร วิรัช ดาวเรือง	50 บาท
พระบัญญัติ ทับบีลา	40 บาท
ผู้ประสงค์ไม่ออกนาม	10 บาท

บริษัทห้างขายยาฟาร์มาซี	5,000	บาท
คุณนายเลื่อน เพ็ญชาติ	3,000	,,
นายสุพจน์ โอแสงธรรมนนท์	2,000	,,
นายชิน นางพรทิพย์ นายสมวงศ์ พงศ์สถาพร	2,000	,,
นายพันธุ์เทพ นางวัชรี อรรถไกวัลวที	1,000	,,
นายสมชาติ ฤกษ์พาเงิน	500	,,
นางนงนุช จันทร์วีระชาติ	500	,,
ร้านสมบุญพาณิชย์	500	,,
ดร. เสริมลาภ คุณศศิธร วสุวัตและครอบครัว	500	,,
นายพิสิษฐ์ เอมะสุวรรณ	300	,,
คุณสมานจิต ธรรมวิทย์	200	,,
คุณสุรพงษ์ เดชะกิจขจร	200	,,
ประสิทธิ์ อาจมูลลา	200	,,
คุณสาคร จงเสถียร	120	,,
คุณสุริยา คุณอุไร กาญจนะ	100	,,
คุณบุญชนะ ศรีนาค	100	,,
คุณโพธน์ สุขุมพานิช	100	,,
นายพงษ์เกษม พูลโสภา	100	,,
พ.จ.อ. สมพงษ์ หงษ์ปรีชา	100	,,
คุณสำราญ ศรีนุเสน	100	,,
นายคงบัณฑิต เพ็ชนารี	100	,,
นายวีระวงศ์ เครือวัลย์	100	,,
ส.ต.ท. ยุทธนา ไอยรา	100	,,
ผู้ประสงค์ไม่ออกนาม	100	,,
นายปรีชา กุศลเสริมสุข	100	,,
นางสุวรีย์ ภูวะบำจฉิม	100	,,
คุณศิริ ช้างทอง	100	,,

ร.ต. เปรื่อง โมกขะเวส	100	บาท
นางลมุล แก้วหาญ	100	,,
นายอามารนาท มาตตา	100	,,
นายเฉลิมพล ฟูวิสุทธิ์ชัยศรี	100	,,
คุณจิตรวิไล มหาคุณ	100	,,
คุณประภาศรี บูรพางกุร	100	,,
นายชาญชัญ ทิพยะมาศโกมล	100	,,
คุณเกตุ ดีฤกษ์	100	,,
นายวิสุทธิ์ ศรีนวกุล	80	,,
คุณเจริญ สีใส	50	,,
คุณชาญฤทธิ์ พูนอิ่ม	50	,,
คุณดำรงค์ ชัยรัตนฤกษ์ดี	50	,,
คุณทิว แซ่อึ้ง	50	,,
นายไพฑูรย์ รุ่มจำปา	50	,,
นายปรีชา อ่อนรักบุญ	50	,,
นายลิลิต ลมุดทอง	50	,,
คุณยุพิณ สมนึก	50	,,
คุณสมชัย คุณดวงเดือน เริ่มตระกูล	40	,,
คุณศิริ เมตตพันธ์	40	,,
คุณสมพล จันทรวงค์	30	,,
คุณประพัฒน์ เลิศธำรงรัตน์	30	,,
คุณเกรียงศักดิ์ เหลือบจำเริญ	20	,,
ผู้ประสงค์ไม่ออกนาม	20	,,
คุณสุมานี ลีลาศเจริญ	20	,,
คุณจิตติ อริยะเมธิน	10	,,
นางวัชรี นิลกำแหง	10	,,
รวมทั้งสิ้นเป็นเงิน	*22,620.00*	**บาท**

คำแถลงของคณะผู้จัดทำ

หนังสืออนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ของพระเดชพระคุณ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ที่ท่านอ่านอยู่ขณะนี้ เป็นผลงานของพระนวกะและอดีตพระนวกะภิกษุประจำปี ๒๕๑๕,๒๕๑๙ และ ๒๕๒๐ ได้ร่วมมือร่วมใจกันจัดทำขึ้น เพื่อน้อมถวายเป็นส่วนปฏิการคุณ แด่ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ซึ่งเปรียบเสมือนบิดาของพระนวกะ และเพื่อเป็นอนุสรณ์แสดงถึงความระลึกถึงท่านผู้มีพระคุณ ในวาระที่ได้เข้ามาเป็นสัทธิวิหาริกของท่าน

ข้าพเจ้า ได้รับหน้าที่เป็นผู้จัดทำหนังสือ แต่เดิมคิดว่าจะจัดทำเท่าที่กำลังปัจจัยจะอำนวยให้ แต่พอทำเข้าจริง ๆ แล้ว ก็ได้รับความเอื้อเฟื้อจากญาติโยมผู้มีจิตศรัทธาต่อท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ ทราบว่าข้าพเจ้าจัดพิมพ์หนังสือแจก ก็ได้เป็นแรงใจอุดหนุนค้ำจุนถวายปัจจัยร่วมในการพิมพ์หนังสือครั้งนี้ จึงสำเร็จลงด้วยดี จากศรัทธาแรงใจของญาติโยมภิกษุนวกะและอดีตนวกะทุกท่าน

หนังสือจะหนาจะบางอย่างไรทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับศรัทธาของผู้บริจาค มิใช่ข้าพเจ้าจะเป็นผู้จัดทำขึ้นเองก็หาไม่ ข้าพเจ้าก็เป็นเพียงสื่อกลางนำแรงศรัทธาของท่านสาธุชน และบริษัทห้างร้านต่าง ๆ มาร่วมมือกับพระนวกะทั้งหลาย จัดทำหนังสือนี้ขึ้นเพื่อเป็นเครื่องแสดงกตัญญูกตเวทิตา ต่อท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์

ส่วนเนื้อหาสาระอันจะพึงมีในหนังสือเล่มนี้ ก็ได้รับความเอื้อเฟื้อจากพระมหาเถรานุเถระทั้งหลาย ซึ่งมีนามปรากฏตามสารบัญ แต่เนื้อความบางเรื่อง ข้าพเจ้าได้จัดบันทึกเทปเทศน์หน้าศพ ท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ และถอดเทปมาเป็นตัวหนังสือ บางคำบางตอนอาจจะวกวนต้องขออภัยต่อท่านผู้อ่านด้วย ในนามคณะผู้จัดทำหนังสือ ขอขอบพระคุณในความเอื้อเฟื้อของทุก ๆ ท่าน ขอท่านทั้งหลายจงยินดีในอานิสงส์อันเกิดจากกุศลกิจครั้งนี้ และขอคุณงามความดีทั้งปวงอันเกิดจากหนังสือเล่มนี้ จงตอบสนองต่อท่านผู้มีพระคุณทุกท่าน

อนึ่ง ขอส่วนกุศลอันเกิดจากธรรมบรรณการนี้ พึงเป็นผลสำเร็จแด่พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์ในสัมปรายภพ เทอญ.

พระทวียุทธ ฐานยุตฺโต
ผู้จัดทำ

คณะที่ปรึกษา พระเทพมุนี, พระเทพโสภณ, พระอมรสุธี, พระวิเชียรธรรมคุณาธาร, พระครูพิพัฒนบรรณกิจ, พระมหาสีนวล ปญฺญาวชิโร ป.ธ. 8 และพระมหาชนะ เขมจิตฺโต ป.ธ. 7

คณะผู้จัดทำ คุณชูชาย กาญจนะ ฝ่ายดำเนินงานธุรกิจ เหรัญญิก
คุณชาญวิทย์ ประถมศาสน์ ฝ่ายประชาสัมพันธ์

ห้องสมุดหนังสืออนุสรณ์งานศพ วัดบวรนิเวศวิหาร
๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๑๕

พิมพ์ที่ ศรีเมืองการพิมพ์ 5/39 รองเมืองซอย 5 ปทุมวัน กรุงเทพฯ นายประยุทธ คมอำนาจสกุล ผู้พิมพ์โฆษณา
โทร. 2525270, 2522660

พฤษภกาษร	**อีกกุญชรอันปลดปลง**
โททนต์เสน่งคง	**สำคัญหมายในกายมี**
นรชาติวางวาย	**มลายสิ้นทั้งอินทรีย์**
สถิตย์ทั่วแต่ชั่วดี	**ประดับไว้ในโลกา**

พระนิพนธ์ของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส

ในคำฤษฎีกฤษณาสอนน้องคำฉันท์

วัดพระเชตุพน

รู้จักหน้าที่ ทำตามหน้าที่

จะเกิดศักดิ์ศรีทั้งทางโลกทางธรรม

พระมหาสังเวียรฐิตสิริ